د پوهني وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو د روزنې معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

جغرافیه

دولسم ټولګی

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري اخیستنه او خرڅونه یې په کلکه منع ده. له سر غړونکو سره قانوني چلن کیږي.

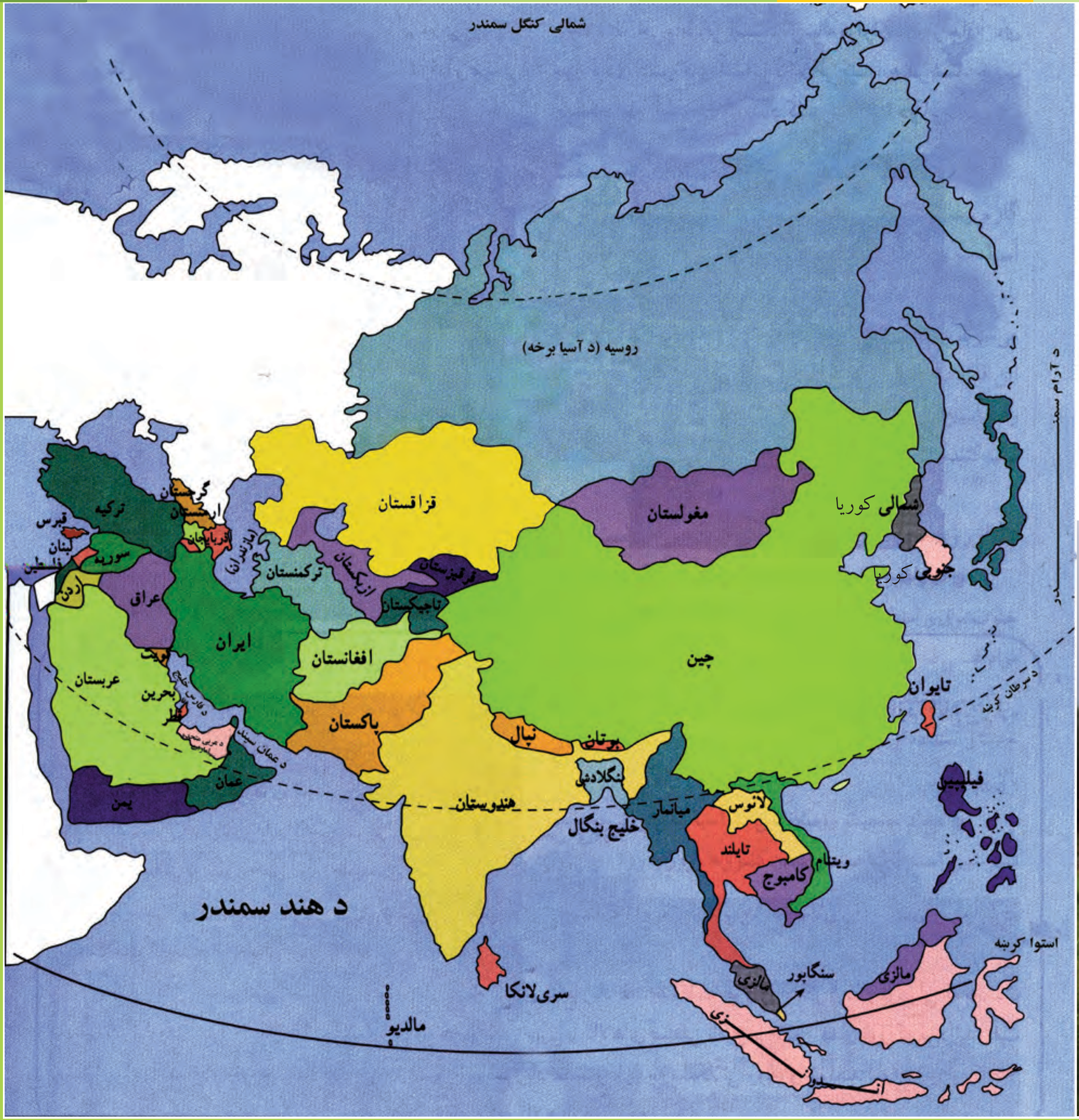

١٣٩٦ هـ. ش

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی يې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ايماق، هم پشه يان
دا هيواد به تل ځليږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کې د آسيا به — لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مو دی رهبر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو د روزنې معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

جغرافیه

دولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۶ هـ. ش

ليکوالان:

د سرمؤلف مرستيال محمد رفيق (مومند)

سرمؤلف نجيب اله امين افغان

محمد رازق(بهير)

علمي او مسلکي ايډيټ:

پوهاند غلام جيلاني(عارض)

د ژبې ايډيټ:

اقامحمد(ګرندي)

ديني، سياسي او کلتوري کميټه:

- مولوي عبدالصبور(عربي)
- حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کميټه:

دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا او د ښوونکو د روزنې معين

دکتور شير علي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې رئيس

سرمؤلف عبدالظاهر ګلستانی د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس

طرح او ډيزاين:

حميدالله غفاري

د چاپ د سمون چارې: محمد کبير حقمل د پوهنې وزارت د نشراتو او اطلاعاتو رئيس

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

د لوی خدای ﷻ ډېر شکر دی چې انسان یې په احسن تقویم کې پیدا او هغه ته یې د خبرو کولو توان ورکړ او د علم او فکر پر ګاڼه یې سمبال کړ. ډېر درود دې وي د اسلام پر ګران پیغمبر حضرت محمد مصطفی ﷺ چې د انسانیت ستر ښوونکی دی او د رحمت، لارښوونې او روښنایي پیغام راوړونکی.

ښوونه او روزنه په هره ټولنه کې د بدلون او پراختیا بنسټ دی. د ښوونې او روزنې اصلي موخه د انسان د بالقوه ځواکونو فعالول او د هغه د پټو استعدادونو غوړول دي.

درسي کتاب د ښوونې او روزنې په بهیر کې یو مهم رکن بلل کیږي چې له نوو علمي بدلونونو او پرمختګونو سره اوږه په اوږه د ټولنې له اړتیاوو سره سم تالیف کیږي. درسي کتابونه باید د منځپانګې له مخې خورا بډای وي چې وکړای شي د علومو له نوو لاسته راوړنو سره مل دیني او اخلاقي زده کړې د نوو میتودونو له لارې زده کوونکو ته ولیږدوي.

دغه کتاب چې اوس ستاسو په واک کې دی، د همدغو پورته ځانګړنو پر بنسټ چمتو او تالیف شوی دی. د پوهنې وزارت تل زیار باسي چې په هیواد کې تعلیمي نصاب او درسي کتابونه د اسلامي ښوونې او روزنې او د ملي هویت د ساتلو پر بنسټ جوړ او له علمي معیارونو، نوو روزنیزو میتودونو او د نړۍ له علمي پرمختګونو سره سم چمتو کړي. د زده کوونکو استعدادونه په ټولو اخلاقي او علمي خواوو کې وغوړیږي او په هغوی کې د تفکر او نوښت توان او د پلټنې حس پیاوړی کړي. د خبرو اترو او پیرزوینې د فرهنګ دودول، د هیواد پالنې او د مینې او محبت د حس پیاوړی کول، ښښنه او پیوستون د پوهنې د وزارت نورې غوښتنې دي چې ښایي د لوست په کتابونو کې ورته پام وشي.

درسي کتابونه د ښه او مسلکي ښوونکي له درلودو پرته نشي کولای ټاکل شوي موخې ترلاسه کړي. ښوونکی د ښوونې او روزنې یو مهم جزء او د ښوونې او روزنې د پروګرامونو پلي کوونکی دی. د هیواد له ژمنو او زړه سواندو ښوونکو څخه، چې د تورتم او ناپوهۍ په وړاندې یې جګړه خپله دنده ګرځولې، دوستانه هیله لرم د تعلیمي نصاب په دقیق او مخلصانه تطبیق کې د هیواد ماشومان، نجونې او تنکي ځوانان د پوهې، اخلاقو او معنویت لوړو څوکو ته ورسوي.

د هیواد د زده کړې د نظام برۍ د خلکو له جدي مرستو پرته امکان نه لري. له دې امله له ټولو قشرونو او د ملت له شریفو خلکو، په تیره بیا له کورنیو او د زده کوونکو له درنو اولیاوو څخه هیله لرم چې د معارف د موخو د لاسته راوړو په برخه کې له هیڅ ډول مرستې څخه ډډه ونه کړي. دغه راز له ټولو لیکوالو، پوهانو، د ښوونې او روزنې له ماهرینو او د زده کوونکو له محترمو اولیاوو څخه هیله کیږي چې په خپلو رغنده نظرونو، وړاندیزونو او نیوکو د درسي کتابونو په لاښه والي کې د پوهنې له وزارت سره مرسته وکړي.

لازمه بولم له ټولو ښاغلو مؤلفانو، د پوهنې وزارت له اداري او فني کارکوونکو او له ملي او نړیوالو بنسټونو څخه، چې د دغه کتاب په چمتو کولو، چاپولو او ویش کې یې زیار ایستلی او مرسته یې کړې، مننه وکړم.

په پای کې له لوی خدای ﷻ څخه غواړم چې په خپله بې پایه مهربانۍ له موږ سره د پوهنې د سپیڅلو ارمانونو په لاسته راوړلو کې مرسته وکړي. انه سمیع قریب مجیب.

د پوهنې وزیر

دوکتور اسدالله حنیف بلخي

لړلیک

سرلیکونه **مخونه**

لومړی څپرکی
سرحدونه او اداري تشکیلات

لومړی لوست ۱-۱ د افغانستان څلور خواوی او موقعیت........................ ۱
دویم لوست ۱-۲ شمالي سرحدونه.. ۵
دریم لوست ۱-۳ شمال ختیځ سرحدونه ۹
څلورم لوست ۱-٤ ختیځ او جنوبي سرحدونه ۱۳
پنځم لوست ۱-۵ لویدیځ سرحدونه ۱۷
شپږم لوست ۱-٦ اداري تشکیلات ۲۱

دویم څپرکی

اووم لوست ۲-۱ د هېواد په پرمختیا کې دنفوسو اهمیت ۲۵
اتم لوست ۲-۲ احصایه او د نفوسو جغرافیایي ویش ۲۷
نهم لوست ۲-۳ د نفوسو وده او منځنی عمر ۲۹
لسم لوست ۲-٤ د نفوسو ځرنګوالی او په هېواد کې قومي جوړښت............. ۳۳
یوولسم لوست ۲-۵ داخلي او خارجي مهاجرتونه او نفوسو ځاي پر ځاي کول ۳۷

دریم څپرکی

دولسم لوست ۳-۱ دین ٤۱
دیارلسم لوست ۳-۲ ژبه ٤۵

څلورم څپرکی

څوارلسم لوست ٤-۱ دمواصلاتو اهمیت...................................... ٤۹
پنځلسم لوست - ځمکنی حمل او نقل.. ۵۳
شپاړسم لوست - الف- خوځوله ترانسپورتي وسایل پیژنئ ۵۷
اوولسم لوست - ب–د افغانستان د لویو لارو په هکله څه پو هیږئ؟ ٦۱
اتلسم لوست ٤-۳ د هوایي ترانسپورت په هکله څه پوهیږئ؟..................... ٦۷
نو لسم لوست د هېواد هوایي شرکتونه او ډګرونه ٦۹
شلم لوست ٤-٤ الف -داریکي اهمیت ۷۳
یوویشتم لوست- ب – پست په افغانستان کې ۷۷
دوه ویشتم لوست- تیلیفون او مبایل.. ۸۱
درویشتم لوست- انترنیټ ، ایمیل او فکس ۸۵

پنځم څپرکی - نفوس او نژاد

څلورویشتم لوست ۵-۱دنفوسو ویش او ګڼوالی ۸۹
پنځه ویشم لوست ۵-۲ په نړۍ کې د نفوسو زیاتوالي او لږوالي ستونزې............. ۹۵
شپږویشتم لوست – د نړۍ په ځینو هېوادونو کې د فعالو اقتصادي نفوسو د لږوالي ستونزې ۱۰۱
اووه ویشتم لوست ۵-۳ مهاجرتونه او دهغو لاملونه ۱۰۵
اته ویشتم لوست -نړیوال مهاجرتونه او دهغو پایلې ۱۰۹

لړلیک

سرلیکونه مخونه

نهه ویشتم لوست ٥-٤ - الف توکمونه (نژادونه).. ۱۱۳
دیرشم لوست ب - د توکمونو جغرافیایي ویش.. ۱۱۷

شپږم څپرکی

یو دېرشم لوست ٦-١ دنړۍ دمهمو دینونو په هکله څه پو هېږئ ؟........................ ۱۲۳
دوه دېرشم لوست الف ـ داسلام سپیڅلي دین.. ۱۲۵
درې دېرشم لوست ب ـ دمسیحیت ددین په هکله څه پوهېږئ؟........................ ۱۲۹
څلودېرشم لوست ج ـ تائوییزم او شنتوییزم د آینونو په هکله څه پوهېږئ؟.............. ۱۳۳
پنځه دېرشم لوست د ـ بودایي او هندوییزم أینونو په هکله څه پوهېږئ ؟.............. ۱۳۵
شپږم دېرشم لوست ٦-٢ دنړۍ مهمې ژبې.. ۱۳۷
اوه دېرشم لوست الف -عربی ژبه.. ۱٤۳
اته دېرشم لوست ب - انگلیسي ژبه.. ۱٤۷
نه دېرشم لوست ج ـ لاتیني ژبه (فرانسوي ، اسپانوي او پرتگالي)........................ ۱۵۱
څلویښتم لوست د ـ جرمني ژبه.. ۱۵۵
یو څلویښتم لوست هـ د چینایي ، جاپاني او اندونزیایي ژبو په هکله کې څه پوهېږئ؟ ۱۵۹
دوه څلویښتم لوست و ـ بالتیک ، لیتواني او سلاوي ژبې........................ ۱٦۱
درې څلویښتم لوست ز ـ هندي او اردو ژبې.. ۱٦۳

اووم څپرکی

څلور څلویښتم لوست ٧-١ -اړیکی او نړیواله کېدنه یي........................ ۱٦۵
پنځه څلویښتم لوست: د اړیکو غوره وسیلو ډولونه.. ۱٦۷
شپږ څلویښتم لوست الف- پُست Post په نړۍ کې.. ۱٦۹
اووه څلویښتم لوست ب - په نړۍ کې تیلیفون او موبایل........................ ۱۷۱
اته څلویښتم لوست ج -فکس په نړۍ کې.. ۱۷۳
نهه څلویښتم لوست د - انترنیټ او ایمیل.. ۱۷۵
پنځوسم لوست ٧-٢- د سپوږمکیو شبکه.. ۱۷۹

اتم څپرکی

د ژوندانه د چاپیریال نړیوالې ستونزې
یو پنځوسم لوست ٨-١- دسون موادو لوګي او غازونه........................ ۱۸۳
دوه پنځوسم لوست الف – وړلو- راوړلو(حمل او نقل) وسېلې........................ ۱۸۷
درې پنځوسم لوست ب – د ژوند په چاپیریال باندې د کارخانو أغېزې................ ۱۸۹
څلور پنځوسم لوست ٨-٢ – دصنعتي موادو پاتې شونې........................ ۱۹۳
پنځه پنځوسم لوست ٨-٣- د اوزون د طبقې د نړۍ کېدلو خطرونه................ ۱۹۷
شپږپنځوسم لوست د اوزون دطبقې زیانمن کېدل.. ۲۰۱
اووه پنځوسم لوست ٨-٤ د ځنګلونو پریکول.. ۲۰۵
اصطلاحات.. ۲۰۸

لومړی څپرکی
سرحدونه او اداري تشکیلات

لومړی لوست:

۱-۱ څلورخواوې او موقعیت:

د افغانستان د موقعیت او څلور خواوو په هکله څه پوهیږې؟

د آسیا د لویې وچې دولس هیوادونه د افغانستان په ګډون په وچې پورې تړلي دي. افغانستان د طبیعي څرګندو ځانګړتیاوو له مخې د آسیا په جنوب کې یو غرنی هېواد دی. افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ په درلودلو سره د آسیا لرغونی هېواد ګڼل کیږي. افغانستان په شمالي نیمه کره کې د شمالي عرض البلدونود ۲۹ درجو، ۲۲ دقیقو او ۵۳ ثانیو او ۳۸ درجو، ۲۹ دقیقو او ۲۸ ثانیو او ختیځه نیمه کره کې د ختیځ طول البلدونو ۶۰ درجو، ۲۸ دقیقو او ۴۱ ثانیو او ۷۴ درجو، ۵۱ دقیقو او ۴۷ ثانیو ترمنځ موقعیت لري. د افغانستان مساحت ۶۵۲، ۰۰۰ کیلومتره مربع دی د مساحت له مخې د هریوه اروپایي هېواد څخه لوی دی. افغانستان د مساحت له مخې په آسیا کې دولسم هېواد دی[۱]. د افغانستان نفوس په ۱۳۸۹ المریز کال کې ۲۶ میلیونه تنه اټکل شوي دي. د افغانستان اعظمي اوږد والی له ختیځې نقطې یعنې د یولي له درې څخه ترلویدیځې نقطې یعنې ذوالفقار پورې ۱۲۰۰ کیلومتره او سوربې په شمال کې له خماب څخه په جنوب کې د چګایي تر غرونو پورې ۹۱۲ کیلومتره دی. په مستقیم ډول د هند سمندرته د

۱- روسیه،چین، هند، سعودي عربستان، ایران، منګولیا، قزاقستان، اندونیزیا، پاکستان ،ترکیه، میانمار او افغانستان .

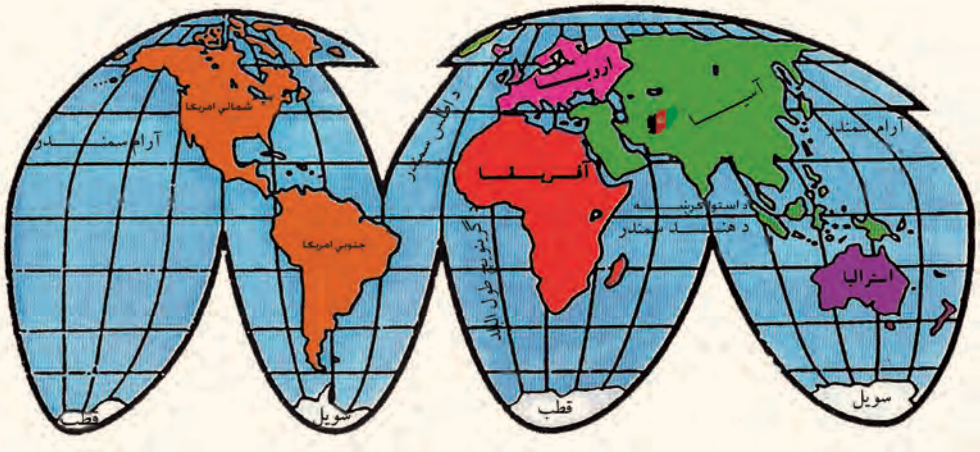

د افغانستان موقعیت په نړۍ کې

افغانستان نږدې فاصله د هلمند د ولایت د کشتگان غر د مزاري د کوتل له جنوب لویدیځ څخه د عرب د سمندرگي تر ډیر نږدې ساحل پورې تقریباً ۳۹۰ کیلومتره ده. د افغانستان لرغونی هېواد په شمال کې د منځنۍ آسیا د تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان له هېوادونو، په لویدیځ کې د ایران له اسلامي جمهوریت او په ختیځ اوجنوب کې د پاکستان له اسلامي جمهوریت سره گډه پوله لري.

د افغانستان ختیځ او جنوبي سرحدونه د ډیورنډ د تپل شوې کرښې په واسطه، چې د پښتنو قبایلوله زړه څخه تیریږي، په نښه شوي دي. نوله همدې امله د افغانستان خلکو هغه په رسمیت نده پیژندلې([1]) افغانستان په شمال ختیځ کې تقریباً د ۹۲ کیلومترو په واټن د چین د جمهوریت

۱- د افغانستان او برتانوي هند ترمنځ طبیعي سرحد دسند سیند او د بلوچستان جنوبي سواحل وو، خو د انگلیسانو دسیسو او د گندمک او ډیورنډ د معاهدې په تپلو د افغانستان له خاورې څخه یوه برخه بېله شوه او د افغانستان سرحد دپامیر او واخان څخه تر بلوچستان پورې وټاکل شو. چې د هغې له مخې د چمن، پښین، وزیرستان، کرمې، پاړه چنار، افریدو، باجوړ، سوات او چترال سمې د افغانستان له خاورې څخه بېلې شوې او د هغه وقت د برتانوي هند په دولت پورې وتړل شوې . د پاکستان له منځته راتلو وروسته په پاکستان پورې وتړل شوې، چې د افغانانو لپاره د منلو وړ نه دي.

د سنکیانګ د ولایت سره ګډه پوله لري.

دپامیرپه برخه کې افغانستان څه نا څه تر ۲۴ کیلومترو پورې سور لري چې تاجکستان د پاکستان له کشمیر څخه جلا کوي. افغانستان دجغرافیایي موقعیت له مخی د منځنۍ آسیا په لاره کې پروت دی، د دې سیمې موقعیت د سیاست او اقتصاد له پلوه ډیر مهم دی، ځکه چې افغانستان، ایران، هند، پاکستان د دریو حوزو او د منځنۍ آسیا هېوادونه سره یوځای کوي. د منځنۍ آسیا هېوادونه هم آزاد سمندر ته لاره نه لري، نو له همدې امله یې سوداګري د آسیا لویې وچې له سویلی هېوادونو سره د افغانستان له لارې کېږي همدغې موضوع د افغانستان موقعیت ته زیات ارزښت وربخښلی دی.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو و ویشل شي، هره ډله دې د لاندې موضوعاتو په باره کې یوله بل سره بحث وکړي له هرې ډلې څخه یوتن به خپله موضوع په ټولګي کې تشریح کړي.

- افغانستان د ځمکې د کرې په کومه برخه کې پروت دی. د طول البلد او عرض البلد له مخې معلومات وړاندې کړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ اعظمي اوږد والی او سور یې د سیمو له مخې په نقشه کې وښیئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ. له آزاد اوبو سره د افغانستان ډیر نژدې واټن، د سیمو له نومونو اوفاصلې سره، بیان کړئ.

• د افغانستان څلور خواوې بیان کړئ.

پوښتنې:

۱ - افغانستان څه ډول طبیعي څرنګوالی لري؟

۲ - د پنځو داسې هېوادونو نومونه واخلئ چې له افغانستان څخه ډېر مساحت لري.

۳-زموږ هېواد له سمندر څخه څومره واټن لري؟

۴ - یوازې د افغانستان د شا وخوا د طول البلدونو او عرض البلدونو درجې ووایئ.

۵- د افغانستان مساحت څومره دی؟

۶- د افغانستان خلکو ولې د ډیورنډ کرښه په رسمیت نه ده پېژندلې.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ د بولي دره، ذوالفقار دره، پامیر، خماب او د افغانستان ګاونډیان د نقشې پرمخ وټاکئ.

۱ - ۲ شمالي سرحدونه

الف: د امیر شیر علی خان سرحدي کرښه.

(۳) شکل د افغانستان شمالي سرحدونه

د افغانستان کوم سرحد د پنج او آموسیند په واسطه ټاکل شوی دی؟

په ۱۹ پېړۍ کې د انګلیسانواو تزاري روسیې د پرمختګ د سیاست له مخې ددې خاورې زیاته او مهمه برخه د افغانستان له بدن څخه جلاشوه. پخوابه د افغانستان شمالي سرحد ونه د افغانستان د محلي حکومتونو او د مرکزي آسیا د هېوادونو له خانانو او یا د افغانستان د مرکزي حکومتونو او د ماوراء لنهر د امیرانو ترمنځ ټاکل کېدل. خوکله چې د ۱۹ پېړۍ په جریان کې تزاري روسیې په پرمختګ او په مرکزي آسیا کې په فتوحاتو پیل وکړ انګلیسانو ددې لپاره چې خپلې استعماري ګټې د هند په شمال کې وساتي، د روسانو له نیت څخه په ویره کې شول او ویې غوښتل، چې زر تر زره د روسانو دیرغل په وړاندې خنډونه رامنځته کړي. په لومړي پړاو کې یې امیر شیر علي خان وهڅاوه چې

امیر شیر علي خان

خپل سـرحدونه له تزاري روسـيې سـره وټاکي، نو لـه همدې امله د دواړو دولتونو ترمنځ خبرى پيـل شـوې. د انگليسـانو د بهرنيو چارو وزيـر لارډ گرينويل Lord Granville او د روسـيې د

بهرنيوچارو وزير پرنس گورچكوف Prince Gorchakov د افغانسـتان او تزاري روسيې د سـرحدونو د تثبيت لپاره وټاکل شـول په پای کې په ۱۸۷۳ میلادي کال چې د ۱۲۵۱ لمریز کال سـره سـم د افغانستان شمالي سـرحدونه له زرقول څخه تر خماب پورې چې د پنج او آمو سـیندونو مسـیردى د امیر شیرعلي خان د سرحدي کرښـې په نوم تثبیت شول. د امیر شیرعلي خان کرښه ۱۲۰۰ کیلومتره اوږد والی لري.

د هغـه تـړون لـه مخې چې د ۱۳۲۵ لمریز کال د غبرگولي د میاشـتې په ۲۲ مـه نیټه چې د ۱۹۴۶ میلادي کال د جون له میاشتې سره سمون لري، د خپل وقت د شوروی د بهرنیو چارو وزیر مولو توف او په مسـکوکې د افغانسـتان سفیر په واسطه لاسلیک شو، پریکړه وشوه چې د آموسیندمنځنۍکرښـه دسـرحد په توگه وپيژندل شي او د درقد ټاپو چې تقريباً ۴۲۲ کیلومتره مربع مسـاحت لري او د تخار ولایت په شـمال کې پروت دی د افغانستان د خاورې برخه وګڼل شـي. په۱۳۴۲ لمریز کال کې چې له ۱۹۴۶ میلادي کال سـره سـمون خوري د پنج او آمو سیندونو له اوبو څخه د ګټې اخیستنې تړون لاسلیک شو.

ب- دریجوي سرحدي کرښه:

کله چې امیر عبدالرحمن خان واک ته ورسیده، وې پتیله چې پاتې شمالي سرحدونه د ځمکې پرمخ تثبیت کړي. نو له همدې امله د تزاري روسیې او برتانیې ترمنځ د دویم ځل لپاره خبرې پیل شوې پریکړه وشوه چې د دریو هېوادونو افغانستان، برتانیې او روسیې پلاوي دې د ۱۸۸۴ میلادي کال په نومبر کې سرخس ته حاضر شي. د روسیې هئیت په خپل وخت ټاکلي ځای ته حاضرنه شو.، او برعکس د روسیې عسکرو په منځنۍ آسیاکې خپلو یرغلونو ته دوام ورکړ، ترڅوچې پنجده ته نیژدې شول او د خاتون له پل څخه یې چې د هریرود د سیند له پاسه دی د نظامي پایګاه په توګه کار اخیست. د افغاني پوځیانو شمیرچې دوه زرو تنوته رسیده، د پنجده د ساتنې له پاره هلته اوسیدل افغاني پوځیانو د جنرال غوث الدین خان په مشرۍ د روسیې له قوې سره چې د علي خانوف تر مشرۍ

امیر عبدالرحمن خان

لاندې وه، نښته وشوه افغاني پوځیانو چې شمیریې لږ او په محاربوي تجهیزاتو هم سمبال نه وو، له پنجده څخه یې دفاع ونه شوه کولای. پنجده او آق تپه په ۱۸۸۵ میلادي کال چې له ۱۲۶۳ لمریز کال سره سمون خوري، تزاري روسانو اشغال کړه، له دې واقعې وروسته د ملکې وکتور یا د انګلستان د هغه وخت د ملکې له تهدید څخه ډک تلګرام دویم الکساندر روسې تزارته ددې سبب شو چې روسي عسکرو له زیات پرمختګ څخه صرفنظر وکړ. یوځل بیا سرحدي مذاکرې د تزاري روسیې او انګلستان د استازو ترمنځ په لندن کې پیل شوې چې د افغانستان شمال لویدیځ سرحدونه د تزاري روسیې سره وټاکل شي بیلابیلو هیئاتونو په مذاکرو پیل وکړ، چې په ۱۸۸۷ میلادي کال چې له ۱۲۶۵ لمریز کال سره سمون خوري شپږ فقره ییز پروتوکول یې لاسلیک کړ او شمال لویدیځ سرحد چې د ریجوي د کرښې Riage Way په نوم یادیږي د نقشې پرمخ تشبیت کړ دغه سرحدي کرښه وروسته د چارلس پت charles pate د انګریزانو د استازي او کپتان کامروف capitan kamerove د تزاري روسیې داستازي پواسطه د څلورو کلونو په موده کې د ۵۴۰ کیلومتره په اوږد والي د ذوالفقار له درې څخه ترخماب پورې په یوې قوسي کرښې تثبیت

شوه چې د ۳۰ کیلومترو په اوږد والي د مرغاب دسیند او نور یې د پیلرونو پواسطه په نښه شوې.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ویشل کېږي. هره ډله له لاندنیو موضوعګانو څخه په یوه موضوع په خپلو منځوکې بحث کوي. له هرې ډلې څخه یو نفر خپله موضوع د ټولګي په مخ کې بیانو ي.

- د افغانستان نقشه رسم کړئ او د امیر شیرعلي خان سرحدي کرښه په کې په نښه کړئ او دهغې په باب معلومات ورکړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ، دریجوي سرحدي کرښه په کې وښیئ او دهغې په باب معلومات ورکړئ.

پوښتنې:

۱- د افغانستان شمالي سرحدونه څرنګه وټاکل شول؟

۲- ولې انګلیسان د تزاري روسیې له نیت او فتوحاتو څخه چې په مرکزي آسیا کې یې سرته رسول، په ویره کې و.

۳- په اوسني وخت کې کوم هیوادونه کولای شي د پنج او آموله سیندونو څخه په ګډه ګټه واخلي.

۴- روسانو پنجده په څه ډول اشغال کړه؟

۵- ولې روسانو په افغانستان کې زیات پرمختګ ته دوام ورنه کړ؟

۶- د ریجوي سرحدي کرښه له کومې سیمې څخه ترکومې سیمې پورې اوږده شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د زرقول (ویکتوریا) جهیل، خماب، ذوالفقار، د امیر شیرعلی خان او ریجوي سرحدي کرښې وښیئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وښیئ.

۱-۳شمال ختیځ سرحدونه

د افغانستان نقشه، (د شمال ختیځ او پامیر سرحدونه)

د افغانستان په شمال ختیځ کې دوې سرحدي کرښې شته. د پامیر سرحدي کرښه د افغانستان او تاجکستان ترمنځ او شمال ختیځ سرحد د افغانستان او د چین د ولسي جمهوریت ترمنځ په نښه شوېدی. د پامیر او واخان لوړه سطحه چې د سمندر له سطې څخه ۶۰۰۰ متره لوړوالی لري د آمو او د سندد سیند ترمنځ بیلېدونکې ساحه ده. دغه دواړه سیندونه د همدې سیمې له دايمي کنګلونو څخه سرچینه اخلي. له همدې امله د پامیر لوړه سطحه د نړۍ د بام په نوم شهرت لري. دغه کم سوره افغاني ساحه چې د هغې وخت د تزاري روسیې، چین او برتانوي هند ترمنځه پرته وه. په دې ساحه کې د سرحدونو تثبیت له ډېرې مودې څخه د بحث لاندې وو. د ۱۸۷۳ - ۱۸۸۷ میلادي

کلونو ترمنځه، کله چې د افغانستان شمالي سرحدونه تثبيتيدل، د شمال ختيځو سرحدونو په هکله هم خبرې وشوې خو څرنګه چې د آمو د سيند سرچينه په څرګنده توګه معلومه نه وه، نو په دې برخه کې څه ستونزې وې ځکه چې ځينوفکر کاوه چې د آمو سيند د زرقول له جهيل څخه سرچينه اخيستې ده او ځينو ويل چې د آمو سرچينه د اقسو اوبه دي چې د چقمقتين، له جهيل څخه يې سرچينه اخيستې ده. نوله همدې امله پدې برخه کې د افغانستان د سرحد ټاکنه او رسمول ضروري وه.

د اميرعبدالرحمن خان د دورې په وروستيو کلونوکې په ۱۸۹۵ ميلادي کال کې چې د ۱۲۷٤ لمريز کال سره سمون لري د دريو هېوادنو استازي چې له افغانستان څخه غلام محی الدين خان دهغه وقت د قطغن او بدخشان د ولايت حکمران، مجرجرلو Major Gerlow د انګليسانو د هئيات مشر او فيفرو شوايکوسکي Fifroshuikoisky د تزاري روسيې د هئيات مشر وو د کوچني او لوی پا مير په سيمه کې يې په مذاکرې پيل وکړ. دغه مذاکرې نه مياشتې اوږدې شوې. په پای کې د پامير سرحد په ختيځ کې دچين ترسرحده پورې د افغانستان او تزاري روسيې ترمنځ وټاکل شو د انګليسانو ځينې سياستمداران د خپلو لاندې شويو ساحو او د تزاري روسيې ترمنځ د يوې حايلې ساحې سره مينه درلوده. د پامير او واخان په ساحه کې د انګليس او روسيې امپراطورۍ يوله بل سره نښتې، نو ددې لپاره چې د هغوی ترمنځ يوه حايله (بيطرفه) ساحه راشي، نو واخان يې بې پوښتنې افغانستان ته ورکړه.

د پامير سرحدي کرښه د زرقول د جهيل له ختيځ څخه په ختيځ کې ديو لي تر درې پورې اوږدوالی لري. د روسيې دولت د ۱۸۹٦ ميلادي کال د مارچ په مياشت کې دغه کرښه ومنله پدې ډول واخان افغانستان ته د يو نړيوال تړون له مخې ورکړل شو. د همدې کال په اکتوبر کې اميرعبدالرحمن خان درواز ونيو روسانو روشان او شغنان د آمو هغه خواکې چې د افغاني قوې له خوا خالي شوی وو دبخارا اميرته وسپارل.

په ۱۹۴۹ میلادي کال کې د چین دولسي جمهوریت له تاسیس څخه وروسته سرحدي مذاکرې یوځل بیا د محمد ظاهر شاه د پاچاهی په دوره کې د افغانستان د دولت او دچین د ولسي جمهوریت ترمنځه پېل شوی. په ۱۳۳۶ لمریز کال کې چې له ۱۹۵۷ میلادي کال سره سمون لري، موافقه وشوه چې د دواړو هېوادونو ترمنځه دې سرحدونه وټاکل شي او دځمکې پرمخ دې تثبیت شي. نوله همدې امله شمال ختیځ سرحد چې دیولي له درې څخه دیوقوس په بنه د کلیک تر غاښي پورې چې د واخجیر غاښي په جنوب ختیځ کې پروت دی د افغاني پامیر او د چین د سنکیانګ د ولایت ترمنځ د ۹۲ کیلومترو په اوږد والي د ۱۳۴۳ لمریز کال د زمري په میاشت کې په فني ډول د پیلرونو په نصبولو علامه ګذاري او تثبیت شو.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي په ډلو وویشئ. هره ډله دې په خپلو منځوکې په لاندې موضوعاتو بحث وکړي. یوتن دډلې په استازیتوب خپله موضوع خپلو ټولګیوالوته تشریح کړي.

- د پامیر د لوړې سطحې او دهغې د مخکنیو او اوسنیو حدودو په باره کې بحث وکړئ.
- د پامیر سرحدي کرښه څرنګه وټاکل شوه؟
- د یوې حایل ساحې هدف څه و؟
- د پامیرد ساحې نقشه رسم کړئ او شمال ختیځه سرحدي کرښه ورباندې رسمه کړئ او دهغې په باره کې معلومات وړاندې کړئ.

پوښتنې:

۱- په ۱۹ پیړۍ کې د پامیر او واخان دسیمې حدود بیان کړئ.

۲- د پامیر او واخان د سیمې اوسنی حدود شرحه کړئ.

۳- د پامیر سرحدي کرښه د کومو هېوادونو ترمنځ پرته ده؟

۴- د آمو سیند له کوم ځای څخه سرچینه اخلي؟

۵- له کومو هېوادونو څخه کوموکسانو د پامیر د سرحدي کرښې دټاکلو په پریکړه کې برخه درلوده؟

۶- شمال ختیځ سرحد د کومو هېوادونو ترمنځ پروت دی او څومره اوږدوالی لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان د پامیر او واخان د سیمې نقشه رسم کړئ د ویکتوریا او چقمقتین جهیلونه، د یولي دره، د کلیک او واخجیرغاښې، د پامیر او شمال ختیځ سرحدونه په کې وښیې؟

۱-٤ ختیځ او جنوبي سرحدونه

د احمد شاه بابا له واکمنۍ څخه د محمد زیانو د واکمنۍ تر لومړي وخت پورې افغانستان په ختیځ او جنوب کې تر کشمیر، لاهور، پنجاب، پېښور، د اسماعیل خان ډیرې غازي خان ډیرې، شکارپور، سند، ملتان او په پای کې عرب سمندرگي پورې پراخوالی درلوده. خو د سدوزيي او محمد زيي وروڼو ترمنځ خپلمنځي نفاق او د سدوزیانو او محمد زیانو د کورنیو ترمنځ سیالیو کې ځینې نوموړې سیمې د وخت په تیریدو سره د انگلیسانو لاس ته ورغلې او د انگلیسانو د لاس لاندې سیمو او زموږ د هیواد ترمنځ   سیمه کې سرحد نه و.

انگلیسانو زیاته قوه په ۱۸۹۳ میلادي کال کې د افغانستان په لوري راولیږله او امیر عبدالرحمن خانه ته یې یاد داشت واستاوه چې د جنرال رابرت سیاسي هئیات له یوې عسکري فرقې سره په جلال آباد کې ومني. امیر عبدالرحمن خان په قهرشو او خپلو سلو زرو عسکروته یې دتیارسی امر ورکړ او دجهاد د اعلانولو اراده یې وکړه. خوکله چې انگلیسانو دغه مقاومت ولید د خپلوپریکړو څخه تیر شول او پدې قانع شول چې، خپل پنځلس کسیز سیاسي هئیات دمارتیمر ډیورنډ په مشرۍ کابل ته واستوي.

ډیورنډ کابل ته راغی او د ډیورنډ تړون چې مواد یې مخکې د انګلیسانو له خوا ترتیب شوي وو امیر عبدالرحمن خان ته وړاندې کړل. له ډیرو خبرو وروسته یې هغه په امیر عبدالرحمن خان د چهلستون په ماڼۍ کې لاسلیک کړ د ۱۸۹۳ میلادي کال د نومبر ۱۲ نیټه چې د ۱۳۱۱ قمري کال د جمادی الاول ددویمې نیټې سره سمون لري. امیر عبدالرحمن خان د خپلو دولتي اراکینوله مشورې پرته تړون لاسلیک کړ او یو لوی تاریخي مسؤلیت یې په غاړه واخیست. ددې تړون په پای کې د ډیورنډ سرحدي کرښه د کلیک له کوتل څخه د واخجیر کوتل، واخان او چترال په جنوب ختیځ کې د بلوچستان او ملک سیاه ترغره پورې د هېواد په جنوب لودیځه زاویه کې د ۱۹۲۰ کیلومترو په اوږدوالي وټاکل شوه. چمن، پښین، وزیرستان،کرم، پاړه چنار، افریدي، باجوړ، سوات او چترال د افغانستان له خاورې څخه جلاشول او د هغه وخت برتانوي هندپورې وتړل شول د برتانوی هند د هئیات د رئیس له خوا پریکړه وشوه، چې د هغې له مخې د روشان او شغنان سیمې د پنج د اوبو په شمال کې او د آمو دسیند پاسنۍ برخه چې د ګورچکوف او ګرینویل د ۱۸۷۳ میلادي د پریکړو له مخې د افغانستان په واک کې وې، بیرته دې تزاري روسیې ته وسپارل شي او د هغې په مقابل کې د ې واخان او آسمار د افغانستان د خاورې برخه شي. د ډیورنډ پریکړه چې د کاغذپرمخ لیکل شوې وه د ځمکې پر مخ نه وه ټاکل شوې، د ستونزو او اختلافونو باعث شوه دغه پریکړه د افغانستان د خلکو لپاره د منلو وړنه وه ځکه چې له یوې خوا دغه پریکړه د ځمکې پرمخ په عملي توګه د تطبیق وړ نه وه او غوښتل یې چې یوبل هیئات دغه تړون له سره د بحث او څیړنې لاندې ونیسي.

خو متاسفانه د وروستیو هیئاتونو مشاهدات او نظریات هم یوطرفه او غیر عادلانه وو. کله چې د افغانستان حکومت د موضوع په حقیقت پوه شو او له بلې خوا د ډیورنډ د سرحدي کرښې ددې سیمې قومونه او قبیلې چې له مورږ سره ګډ، دین، ژبه، کلتور، ثقافت، رسم او رواجونه او نور بشري مشترکات لري، په دوه برخو وویشل او حاکمې ستراتیژیکې نقطې هم د برتانوي هند په برخه شوې.

د ډیورنډ د تړون له لاسلیك څخه وروسته په ټولو قبایلي سیمو په تیره بیا د وزیرو او مسودو په قبیلوکې یو په بل پسې پرله پسې شورشونه پیل شول. هغوی له امیر عبدالرحمن خان څخه غوښتل چې له انګلیسانو څخه یې وژغوري او په افغانستان پورې یې وتړي، خو امیر په دې برخه کې کوم اقدام ونکړ.

انګلیسانوپه زور او ظلم، نه یوازې قبایلوته قناعت ورنکړی شو، بلکې زیاتې ستونزې یې رامنځته کړې انګلیسانو له امیر عبدالرحمن خان سره د ښو دوستانه اړیکو لپاره په کال کې ۱۲ لکه روپۍ امیرته ورکولې، د تړون له لاسلیك څخه وروسته یې شپږلکه روپۍ نورې هم وربانديې زیاتې کړې.
د افغانستان له خپلواکۍ (۱۹۱۹ میلادي کال) څخه وروسته بیا هم د ډیورنډ د سرحد مسأله ناحله پاتې شوه په ۱۹۴۷ میلادي کال کې د پاکستان د دولت په رامنځته کیدوسره، بیاهم دغه موضوع د پاکستان له دولت سره ناحله او له پریکړې پرته پاتې شوه.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي هره ډله دې په پخپلو منځوکې له لاندنیو موضوعګانو څخه پریوې بحث وکړي د خپل بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالوته په ټولګي کې وړاندې کړي.

- د احمد شاه بابا له دورې څخه د محمد زیانو د دورې تر پیل پورې د افغانستان د هغو سیمو نومونه واخلئ چې اوس د افغانستان له خاورې څخه جلا شوې دي.
- د ډیورنډ د سرحدي کرښې د ټاکلو جریان په څه ډول و؟

• د افغانستان نقشه رسم کړئ او د ډيورنډ سرحدي کرښه، چترال، بلوچستان او د ملک سياه غر په نقشه کې په نښه کړئ.

پوښتنې:

۱- د ډيورنډ سرحدي کرښه په کومه نيټه کې لاسليک شوه؟
۲- د ډيورنډ تړون د چاله خوا ليکل شوې وه؟
۳- انګليسانو د ډيورنډ تړون په څه ډول په امير عبدالرحمن خان تحميل کړ؟
۴- زموږ هېواد ددې تړون په لاسليک کې کومه بڼه غوره کړه؟
۵- ولې د افغانستان ولس د ډيورنډ د سرحدي کرښې پريکړه نه مني؟
۶- د ډيورنډ کرښې د دواړو غاړو خلک څه فرهنګي ورته والی لري؟
۷- انګليسانو ولې او څومره پيسې امير عبدالرحمن خان ته ورکولې؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ، د امير شيرعلی خان ؛ پامير، شمال ختيځ او د ډيورنډ کرښې پکې وښيئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې له ځانه سره ټولګي ته راوړئ.

۱-۵ لویدیځ سرحدونه

د لویدیځو سرحدونو په باره کې څه پوهېږئ؟

زموږ د هېواد په لویدیځ کې د افغانستان د اسلامي جمهوریت او ایران ترمنځه دوه سرحدي کرښې شته، چې د مکمهان او فخري سرحدي کرښو په نوم یادیږي چې هریو یې په تفصیل سره لولو.

الف: د مکمهان سرحدي کرښه:

د سیستان سیمه چې د هېواد په جنوب لویدیځ کې پرته ده، د تاریخ په بېلابېلو دوروکې کله د افغانستان په لاس کې وه او کله به هم د ایران د اداري لاندې وه.

د احمد شاه بابا له واکمنۍ څخه(په ۱۷۴۷ میلادي کال کې چې له ۱۱۲۵ هجری لمریز کال سره سمون لري) د ۱۹ پېړۍ ترنیمایي پورې سیستان د افغانستان د خاورې برخه وه.

- د امیر شیرعلي خان د واکمنۍ په وخت کې د سربندي د قبیلي مشر د علي خان په نوم له خپلې قبیلې سره د ایران د دولت تابعیت ومانه او ځان یې له خپلې قبیلې سره د ایران دولت ته تسلیم

کړ. له هغې څخه وروسته سرحدي مشکلات د افغانستان او ایران په منځ کې را پورته شول، نو لازم وګڼل شول چې د افغانستان او ایران ترمنځ سرحد وټاکل شي.

د افغانستان او ایران حکومتونو د سرحدي مشکلاتو له مخې ونشو کړای چې کومې پریکړې ته ورسیږي.

نوله همدې امله یې دهند له وایسرا سره تماس ونیو او د افغانستان او ایران د سرحدي ستونزو د حل لپاره یې د حکمیت غوښتنه وکړه. د هند وایسرا فرید ریک ګولډسمت Sir Fridric goldsmith د سیستان د ناحیي لپاره د حکم په توګه و ټاکه، چې د افغانستان او ایران ترمنځ د منځګړي په توګه کار وکړي او موضوع فیصله کړي ګولډ سمیت د انګلیسي هئیات رئیس د افغاني او ایراني هیاتونو مشرانو سره دوه کاله د سیستان په سرحدونو کې په څېړنو بوخت شو او په ۱۸۷۳ میلادي کال کې یې چې له ۱۲۵۲ لمریز هجری کال سره سمون لري داسې پریکړه وکړه:

د سیستان حوزه د هلمند د سیند په وروستۍ برخه کې په دوو برخو و ویشل شوه. هغه سیمې چې د نادعلي د سیند په لویدیځ کې پرتې دي د خاص سیستان او ختیځې سیمې یې د ماورای سیستان په نوم ونومولې. خاص سیستان په ایران او ماورای سیستان په افغانستان پورې و تړل شول.

په ۱۲۷۴ لمریز هجري کال کې د هلمند سیند له اصلي مسیر څخه چې د نادعلي سیند دی او د افغانستان او ایران تر منځ سرحد و، منحرف شو او د اوبو یوه زیاته اندازه له بلې لارې چې د پریان د سیند په نوم یادیږي او د نادعلي د سیند په لویدیځ کې پروت دی د هلمند هامون ته ورتو ئیږي.

څرنګه چې دګولدسمت په وخت کې سرحدي کرښه د ځمکې پرمخ په نښه شوې نه وه، د هلمند د سیند د مسیر تغییر د دویم ځل لپاره د افغانستان او ایران د خلکو ترمنځ ستونزه رامنځته کړه.

ځکه چې د افغانستان حکومت د نادعلي او د هلمند د سیند مسیر اصلي لاره ګڼله او د ایران دولت د هلمند د سیند د مسیر تغییر پخپله ګټه په پام کې نیولی و.

بیاله انګلیسانو څخه مرسته و غوښتل شوه. د انګلستان حکومت مکمهان Macmahan له پنځلس زره انګلیسي او هندي افسرانو سره ددې کار لپاره موظف کړل د دریواړو هیوادونو افغانستان، ایران او انګلیسانو هیأتونه دڅیړنې په ټولو وسایلو سمبال وو. هغوی دوه کاله او درې میاشتې له ۱۹۰۲-۱۹۰۵ میلادي کال پورې چې د ۱۲۸۰- ۱۲۸۲ هجري لمریز کلونو سره سمون لري (د امیر

حبیب الله د حکومت دوره) څېړنه او مطالعه وکړه او سرحدي کرښه يې د ملك سياه له غره څخه تر سياه کوه پورې چې د مکمهان د کرښې په نوم ياديږي تثبيت کړه.

کله چې د افغانستان حکومت د هلمند او ارغنداب پرمختيايي پروژه د لاس لاندې ونيوله د ايران دولت د ملګرو ملتونو د امنيت شوراته د اوبو د کموالي په هکله ګيله وکړه.

په پای کې د امريکا متحده ايالتونو پدې برخه کې د منځګړيتوب هيله وکړه. د افغاني، ايراني او امريکايي استازو ترمنځ په واشنګتن کې خبرې پېل شوې. د امريکا متحده ايالتونو وړانديز وکړ چې يوفني کميسيون دې وټاکل شي چې نوموړې موضوع په سيمه کې وڅېړي او خپله پريکړه دې دواړو هېوادونوته واوروي.

فني متخصصين د امريکا د متحده ايالتونو، کاناډا اوچيلي له پوهنتونونو څخه و ټاکل شول هغوی د هلمند دوادي انکشافي پروژه وليدله. د ګولدسمت او مك مهان تاريخي اسناد يې وکتل او په پاي کې يې داسې وويل: د هلمند دوادي پروژه د سيلابونو د کنترول او دکال په اوږدوکې د هلمند د سيند د جريان د تنظيم لپاره جوړه شوې ده او دسيند او به يې ندي کمې کړي، بلکې په ټول کال کې په يوه ټاکلي اندازه ساتي.

د ايران سهم بايد دکال په اوږدوکې د اوبو د جريان د توپيرله مخې د هرې مياشتې لپاره وټاکل شي.

د افغانستان دولت په ۱۳۲۱ هجري لمريز کال کې د درې کسيز کميسيون راپور ومانه او د ايران د هغه وخت شاهشاهي دولت سره يې د خبرو د پيل لپاره خپل چمتووالي وښود.

ب: د فخري سرحدي کرښه:

له سياه کوه څخه د ذوالفقار تر درې پورې چې زموږ د هېواد په شمال لويديځ کې پرته ده. ځوځلي د افغانستان او ايران ترمنځ سرحد وټاکل شوه، خو پدې برخه کې کومه غوڅه پريکړه ونشوه، ترڅو چې دواړو دولتونو په ۱۳۱۳ هجري لمريز کال کې د ترکيې له دولت څخه د منځګړيتوب غوښتنه وکړه د ترکيې دولت جنرال فخرالدين التايي د سرحدي اختلافونو د حل لپاره وټاکه. جنرال فخرالدين التايي له ډيرې څېړنې او مطالعې څخه وروسته خپله پريکړه دواړو د افغانستان او ايران هېوادونو ته واو روله.

په دې ترتيب سره د افغانستان لويديځ سرحد چې د فخري د کرښې په نوم ياديږي د سياه کوه له سيمې څخه د ذوالفقار تر درې پورې د شمال په استقامت تثبيت او وټاکل شو. د سياه کوه څخه تر اسلام قلعه

پورې سرحدي کرښه د ځمکې پرمخ او له اسلام قلعه څخه د ذوالفقار تر درې پورې د افغانستان او ایران ترمنځ د هریرو د سیند سرحدي کرښه جوړوي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي په ډلو ویشل کیږي. هره ډله د لاندي موضوعاتو څخه په یوه موضوع پخپلو منځوکې بحث کوي او پایلې ټولګیوالوته وړاندې کوي.

- د سیستان د سیمي څرنګوالي په هکله معلومات.
- ولې د افغانستان او ایران دولتونو دسرحدي کرښو د ټاکلوپه هکله د هند له وایسرای څخه د مرستي غوښتنه وکړه او د ګولډ سمت د کار پایله څر نګه شوه؟
- د نادعلي د رود د اصلي مسیر انحراف څه ستونزې رامنځته کړې او موضوع په څه ډول حل شوه؟
- ولې د ایران دولت د ملګرو ملتونو د امنیت شوراته ګیله وکړه او پایله یې څه شوه؟
- د فخري سرحدي کرښه څرنګه وټاکل شوه؟

پوښتني:

۱- ولې د افغانستان او ایران ترمنځ د سیستان د سیمې په سر اختلاف راپورته شو؟

۲- د سیستان د حوزې په باره کې معلومات ورکړئ.

۳- د مک مهان سرحدي کرښه د کومو سیمو ترمنځ پرته ده؟

۴- د فخري سرحدي کرښه د (   ) او (   ) سیمو ترمنځ پرته ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ د مکمهان او فخري کرښې پکې وښیئ

۶-۱ اداري تشکیلات

د افغانستان د لویو ولایتونو نومونه اخیستلای شئ؟

د امان الله خان په دوره کې افغانستان د اداري تشکیلاتو د واحدونو له مخې په پنځو ولایتونو او څلورو اعلی حکومتونو ویشل شوی و. د افغانستان ولایتونه کابل، کندهار، هرات، ترکستان، قطغن او بدخشان او اعلی حکومتونه له مشرقي سمت، جنوبي سمت، میمنه او فراه څخه عبارت وو.

له ۱۳۴۳ لمریز کال څخه مخکې د ځینو ولایتونو ساحه دومره پراخه وې چې د هغو اداره د طبیعي خنډونو له مخې لکه غرونه، پراخې اوسوځوونکې دښتې تنګې او صعب العبوره درې ستونزمنه او دهغه وخت د حمل ونقل د وسایلوله مخې زیاتې ستونزې رامنځته کړې وې د دولت دکارکوونکو مصروفیت دومره زیات و چې په ډیر مشکل سره د خلکو عریضو او شکایتونو ته غوږ نیول کیده.

عرفاني او ټولنیزو موضوعګانو ته کمه پاملرنه کیده. نو په ۱۳۴۳ لمریزکال کې د لومړي ځل لپاره د اساسي قانون د تطبیق او د ولسواکۍ د تعمیم لپاره د هېواد په اداري تشکیلاتوکې اساسي تغیرات راغلل او افغانستان په ۲۹ اداري واحدونو یا ولایتونو وویشل شو.

هر ولایت د والي په واسطه چې له مرکز سره مستقیمې اړیکې لري اداره او کنټرولیږي. د هر ولایت اداري او قضایي چارې پخپل وار د خلکو د ارامۍ او آسانتیاوو لپاره په کوچنیو اداري واحدونو ویشل شوي دي. هر ولایت په ولسوالیو او کلیو ویشل شوي دی علاقه دارۍ اوس له منځه تللي او په ولسوالیو بدلې شوي دي. د هرې ولسوالۍ په رآس کې ولسوال دی د ولسوالیو اداره له ولایت او دهغه اداره له مرکز سره اړیکې لري. د اجرایي قوې نور غړي د وزارتونو له خوا ټاکل کیږي او خپلې دندې په ولایت کې د والي د نظر لاندې او په ولسوالیو کې د ولسوال د نظر لاندې سرته رسوي.

والي د قانوني کارونو د سرته رسولو په برخه کې د محلي ارګانونو ریاست او جمهوري ریاست ته

مسوولیت لري او ځواب ویونکی دی.

د هېواد په اداري ویش کې په ۱۳۷۰ لمریزکال کې ۳۲ ولایتونه، ۹۴ ښاري ساحې او ۲۹۴ ولسوالۍ او ۳۳،۵۰۰ اصلي او فرعي کلي شامل وو. له ۱۳۸۵ لمریزکال څخه وروسته دوې ولسوالۍ چې یوه پنجشیر او بله یې دایکندي وه نوی ولایت ته لوړې شوې.

• په دې وروستیو کلونو کې د افغانستان اسلامي جمهوریت په ۳۴ ولایتونو او ۳۶۴ ولسوالیو ویشل شوی دی. د افغانستان لوی ښار د کابل ښار د هېواد پلازمینه ده لاندینی جدول د هېواد ولایتونه او د ولایتونو مرکز ونه ښيئ

شمېره	د ولایتونو نوم	د ولایتونو مرکزونه	د ولایتونو مساحت په کیلو متره مربع
۱	کابل	د کابل ښار	۴۵۲۳/۵۸
۲	قندها ر	د قندهار ښار	۵۴۸۴۴/۵
۳	هرات	د هرات ښار	۵۵۸۶۸/۵۳
۴	بلخ	د مزارشریف ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۵	ننگرهار	د جلال آباد ښار	۷۶۴۱/۰۵
۶	پکتیا	د گردیز ښار	۵۵۸۳/۱۵
۷	غزنی	د غزنی ښار	۲۲۴۶۰/۵۳
۸	پروان	د چاریکارو ښار	۵۷۱۵/۰۵
۹	هلمند	د لښکرگاه ښار	۵۸۳۰۵/۰۷
۱۰	بغلان	د پلخمري ښار	۱۸۲۵۵/۲۴
۱۱	فاریاب	د میمنې ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۱۲	نیمروز	د زرنج ښار	۴۲۴۰۹/۵۳
۱۳	بدخشان	د فیض آباد ښار	۴۴۸۳۵/۹۱
۱۴	جوزجان	د شبرغان ښار	۱۱۲۹۱/۵۲

۱۵	باميان	د باميانو ښار	۱۸۰۲۹/۱۶
۱۶	زابل	د قلات ښار	۱۷۴۷۱/۸۰
۱۷	غور	د فيروزکوه (چغچران) ښار	۳۶۶۵۷/۴۲
۱۸	بادغيس	د قلعه نو ښار	۲۰۷۹۴/۰۱
۱۹	سمنگان	د ايبک ښار	۱۳۴۳۷/۸۱
۲۰	تخار	د تالقان ښار	۱۲۴۵۷/۸۲
۲۱	کندز	د کندز ښار	۸۰۸۰/۸۶
۲۲	لغمان	د مهترلام ښار	۳۹۷۷/۰۸۷
۲۳	فراه	د فراه ښار	۴۹۳۳۹/۱۱
۲۴	پکتيکا	د شرنې ښار	۱۹۵۱۵/۸۶
۲۵	کونړونه	د اسعد آباد ښار	۴۹۲۵/۹۰
۲٦	لوگر	د پل علم ښار	۴۵۶۸
۲۷	وردک	ميدان ښار	۱۰۳۴۸/۳۲
۲۸	کاپيسا	د محمود راقي ښار	۱۹۰۸
۲۹	نورستان	د پارون ښار	۹۲۶۶/۷۴
۳۰	خوست	د متون ښار	۴۲۳۵/۲۶
۳۱	سرپل	د سرپل ښار	۱۶۳۸۵/۵۷
۳۲	ارزگان	د ترين کوټ ښار	۱۱۴۷۳/۶۷
۳۳	پنجشير	د بازارک ښار	۳۷۷۱/۶۲
۳۴	دايکنډي	د نيلي ښار	۱۷۵۰۱/۳۶

په اوسني وخت کې د افغانستان ملکي ویش

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلوو ویشل شي. هره ډله دې د لاندنیو موضوعاتو په باره کې پخپلو منځوکې بحث وکړي.
یو تن دې د ډلې په استازیتوب خپله موضوع ټولګیوالوته شرحه کړي.

- د اماني دورې اداري تشکیلات:
- ولې په ۱۳۴۳ هجرى لمریز کال کې په اداري تشکیلاتوکې بدلون راغې.
- د ولایتونو او ولسوالیو اداره په څه ډول ده؟
- د هېواد د ولایتونو، ولسوالیو او کلیو شمېر څومره دی؟ وروستني ولایتونه، چې د ولایت سطحې ته لوړ شوي دي نومونه یې واخلئ.

پوښتنې:

۱- د امان الله خان د دورې د ولایتونو نومونه واخلئ.
۲- د امان الله خان د دورې اعلی حکومتونه کوم دي؟
۳- کوم ولایتونه د هېواد په شمال کې پراته دي.
۴- د افغانستان د مرکزي ولایتونو نومونه واخلئ.
۵- د کابل، بلخ، ننګرهار، او هرات د ولایتونو د مرکزونو نومونه واخلئ.
۶- د هېواد لویدیځ ولایتونه په نقشه کې وښیئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې دهېواد دلویو ولایتونو او ښارونو موقعیت و ټاکئ.

۲-۱ د هېواد په پرمختیاکې د نفوسو اهمیت.

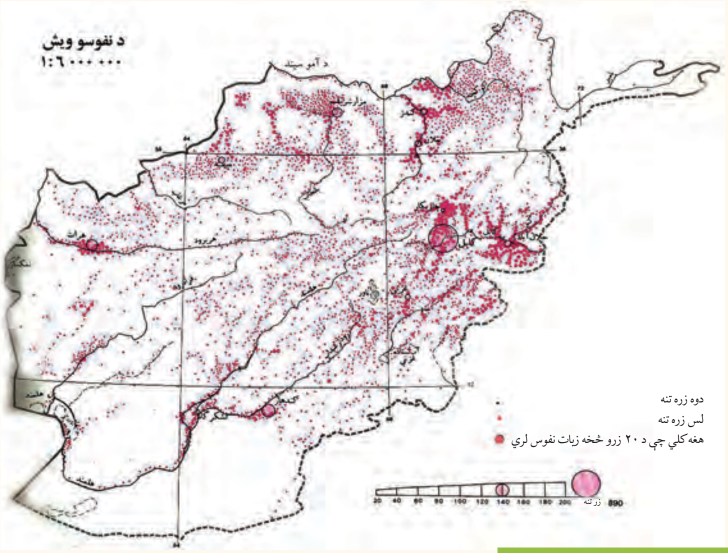

نفوس د هېواد په پرمختیاکې څه اهمیت لري؟

نفوس د هېوا د له ټولو اوسیدونکو څخه عبارت دي، چې په بیلابیلو ځایونوکې د بیلو لاملونوله مخې استوګن او ځای پرځای شوي دي. د نفوسو شمیر په ځینوځایونوکې لږاو په ځینوځایوکې ډېر دی.
نوله دی کبله د نفوسو تناسب د استوګنې پرسیمه باندې د اهمیت وړ دی.
د نفوسو دګڼوالي له پاره باید د یوې سیمې نفوس د هغې په مساحت وویشو. د افغانستان نفوس ۲۶ میلیونه اټکل شوی دی، چې په ټول هېوادکې ژوندکوي اوسنی نفوس په ټول هېوادکې یو ډول ندی بلکې اقلیمي، د ځمکې د جوړښت شرایط او نور اقتصادي، بشري او سیاسي لاملونه د نفوسو په تمرکزکې اغیزه لري.
همدارنګه د پور تنیو لاملونو په پام کې نیولو سره په حاصلخیزو سیمو لکه (ننګرهار، لوګر، کاپیسا، لغمان، او پروان کې په زیات شمیر نفوس ځای پرځای شوي دي. په داسې حال کې چې د بکوا او مارګو په سوځوونکو دښتوکې د نفوسو شمیر ډېر کم دی.
په هېوادکې پرمختیايي پلانونه د نفوسو د زیاتوالي له مخې په پام کې نیول شوي دي.
د افغانستان نفوس په صنعتي مرکزونو،اقلیمي سیمو، ښارونو او کلیوکې په مختلفو اندازو ځای پر ځای شوی دی. د خلکو دژوندانه لپاره د کرنې په پرمختیا او د لومړنیو توکود تولید پر بنا ۸۰ سلنه خلك په کلیو او ۲۰ سلنه نور په ښارونوکې ژوند کوي. په دې وروستیو کلونوکې د وخت په تیریدو او د سیاسي بدلونو نو پر اساس د نفوسوګڼه ګوڼه دکابل،جلال آباد، مزار شریف، هرات او داسې نورو ښارونوکې زیاته شوې ده .

- د اقتصادي او صنعتي لاملو په سبب د هېواد یو شمېر وګړي په صنعتي مرکزونو کې ژوند کوي. لکه د پلخمري د نساجی فابریکې دبغلان دقندفابریکې او داسې نورو کارخانو په شاوخواکې استوګن دي.
- په کرنیزو پروژوکې لکه د هډې او غازي آباد فارمونه، دهلمند،ناد علي او داسې نورې پروژې د زیاتو نفوسو دځای پرځای کېدنې لامل شوي دي.
- د کرنیزو ځمکو دخړوبولو لپاره د سیندونو شتون دکرنیزو کلیو د پرمختګ سبب شوی. همدارنګه سوداګریز بندرونه لکه تورخم، اسلام قلعه، حیرتان ، سپین بولدک او داسې نور د ډېرو نفوسو دځای پرځای کیدنې سبب شوي دي.
لنډه داچې په اوارو او مناسبو اقلیمي سیموکې دنفوسو دمېشته کیدنې مینه ډېره وي نه په سوځونکو شګو او یا په غرنیو لوړو برخوکې.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلوو ویشل شي. هره ډله دې له لاندنیو موضوعاتو څخه په یوه موضوع بحث وکړي او پایلې په ټولګي کې شرحه کړي.
۱- په سیاسی لحاظ د نفوسو ګڼوالی.
۲- په اقتصادي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.
۳- په طبیعي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.

پوښتنې:

۱- نفوس تعریف کړئ.
۲- لاندینی ولایتونه ډېرګڼوالی لري.
الف: کابل، کاپیسا، ننګرهار، لوګر، او پروان ب: تخار، کونړونه او لغمان
ج: لوګر، میدان وردګ او غزني د: دایکندي، خوست، او پکتیا.
۳- آیا اقلیم او بڼه خاوره د نفوسو په ګڼوالي اغېزه لري؟
۴- په سوځوونکو دښتوکې د نفوسو ګڼوالی په څه ډول دی؟ د دغې موضوع بېلګه ووایاست.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د نفوسو په ویش او ګڼوالي کې کوم لاملونه شامل دي، نمونه یې واخلئ.

۲-۲ احصایه اود نفوسو جغرافیایي ویش

د خپل استوګنځي په باره کې فکر وکړئ و وایاست چې د هغې سیمې نفوسو ولې پرمختیا کړې ده؟ افغانستان له ډېرو پخوا دوروڅخه د خلکو د استوګنې ځای و او بېلا بېلو قبیلو ته یې د غرونو په شنو لمنو، دو یا لوېه غاړه، د سیندونو په ساحلونو او دخوړونو په غاړوکې ځای ورکړی دی او د افغانستان په تاریخ کې یې د لرغوني آریایي،مدنیت بنسټ یې ایښی دی. چې تاریخي جغرافیه د دې حقیقت ښکارندوی ده.

د دې هیواد تاریخي لوغونتوب، د نفوسو استقرار چې د لویو مد نیتونو او د تاریخي ښارونو د تاسیس له مخې لکه بلخ پیل کېږي. تقریبا له ۸۰- ۸۵ سلنه نفوس یې په کرنه او د هغې په اړونده کارونو بوخت دي. تر اوسه هم کرنه د نفوسو د تمرکز او ویش د سترو لاملونو څخه ګڼل کېږي. نوله همدې امله د فزیکي چاپیریا ل جوړښت، د اقلیم ډول، د هایدرو ګرافی ځانګړتیا وې، د انساني نفوسو د تمرکز او استوګنې لپاره، په بېلا بېلو تناسبونو شرایط برابر کړي دي. زموږ په هیواد کې هم د نرۍ د نورو سیمو پشان، سیمې په بېلا بېلو تناسبونو رامنځته شوي دي. زموږ په هیواد کې د نړۍ د نورو سیمو په شان، درې، وادي، جلګې او د سیندونو غاړې په ډېرو پخوا نیو زمانو کې مساعد چاپیریال د خلکو د بېلا بېلو ډ لود استوګنې لپاره رامنځته کړي دی او د کرنې او ژوندانه له پاره یې مساعدې برخې جوړې کړي دي، چې د کرنې، صنعت او مالدارۍ او د صنعتي فعالیت د پر اختیا له لپاره ګټورې دي او غېرمسکونی سیمې یې د استوګنې په سیمو بدلې کړي دي. د هیواد په شمال کې د نفوسو تمرکز په هغو سیمو کې چې لوړوالی یې له ۲۵۰۰ متروڅخه زیات دی، محدود دی او پدې سیمو کې یو شمیر نسبتاً پر اخې سیمې یې نیولي دي. هغه سیمې چې مساعد اقلیم، ښه خاوره او ډېرې اوبه لري، زیات شمېر خلک پکې استوګن دي. په همدې ډول هغه سیمې چې له ۱۰۰۰ متروکم لوړوالي لري پراخې او هوارې سیمې دي لکه لویدیځه، شمالي، ختیځه د جنوب لویدیځ یوه برخه او جنوبي حوزې. د دې سیمو زیات نفوس په کرنه او مالدارۍ او نورو تجارتي اوصنعتي دندو بوخت دي.

د افغانستان اداري واحدونه ځرګندوي، چې د کرنې له مخې زیات اهمیت لري او زیات نفوس یې ځانته جلب کړی دی اود نورو سیمو په تناسب یې ګڼ نفوسه سیمې جوړې کړي دي. په همدې ډول یې په پورتنیو نقطو کې د سوداګرۍ راکړې ورکړې لوی ښارونه او داسې نورې سیمې جوړې کړي دي چې د زیاتو نفوسو په تمرکزکې اغېزه لري.

صنایع او د فابریکو جوړول، عرفاني او فرهنګي مرکزونه، اداري نظامي او توریستي واحدونه هم د نفوسو د راټولیدو او تمرکز لامل شوي دي. چې کولای شو د کابل له ښار، د ننګرهار او کاپیسا له ولایتونو او نورو ښارونو څخه یې یادونه وکړو.

د ا ویو شتون د نفوسو په ګڼو الي کې ډېره اغېزه لري. که چېرې د سیندونو، د چینو او کاریزونو غاړې ترکتنې لاندې ونیسو. دغو سیمو د نورو سیمو په نسبت زیات نفوس ځانته جلب کړي دي. په تیره بیا د

سیندونو، کاریزونو او چینو منځنۍ او وروستنۍ برخې د نفوسو په تمرکز کې له ډېرو ښخوا کلونو څخه لويه برخه درلوده. د نفوسو ګڼوالی په دې نقطو کې په څرګنده توګه ترسترګو کېږي. د مثال په ډول د لوګر، پنجشير، اليشنګ، الينګار، کونړ، د هريرود سيند او مرستيالان يې، د هلمند د سيند ساحل او مرستيالان يې لکه ترنک، ارغستان او ارغنداب، د مرغاب سيند او مرستيالان يې، د کندز سيند، فراه رود، خاشرود او ادرسکن او د آمو د سيند کيڼ ساحل د افغانستان ډېرګڼ نفوسه سيمې دي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي لومړی په ډلو ويشل کيږي. وروسته هره ډله د لاندې پوښتنو په باره کې فکر کوي او نتيجه يې د ډلو استازي نورو ته تشريح کوي.

د کومو د ليلونو له مخې د نفوسو ګڼوالی په يوه ځانګړې سيمه کې زيات وي؟ په قناعت بخښونکو د ليلونو يو له بل سره بحث وکړئ.

پوښتنې:

۱. د هغو سيندونو نومونه واخلئ چې د نفوسو د ګڼوالي باعث ګرځي.

۲. د هلمند سيند د لاندې اهميت لرونکی دی:

الف: اقتصادي، کرنيز، صنعتي او توليدي　　ب: اقتصادي او انرژي

ج: اقتصادي او شخصي　　د: ټول سم دي

۳. د کابل د سيند مرستيا لان له (　　　　　) څخه عبارت دي.

۴. هغه سيمې چې په ۱۰۰۰ متره لوړوالي کې پر تې دي، د نفوسو تمرکزيې (　　　　) دی.

۵. د کاريزونو اهميت د هيواد د اوسيدونکو په ژوندانه کې، بيان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

کوم جغرافيايي شرايط د ښارونو د جوړيدو او د نفوسو د ګڼو الي سبب شوي دي؟ په کتابچو کې د ځواب له ليکلو وروسته يې نورو ته تشريح کړئ.

۲-۳ د نفوسو وده او منځنی عمر

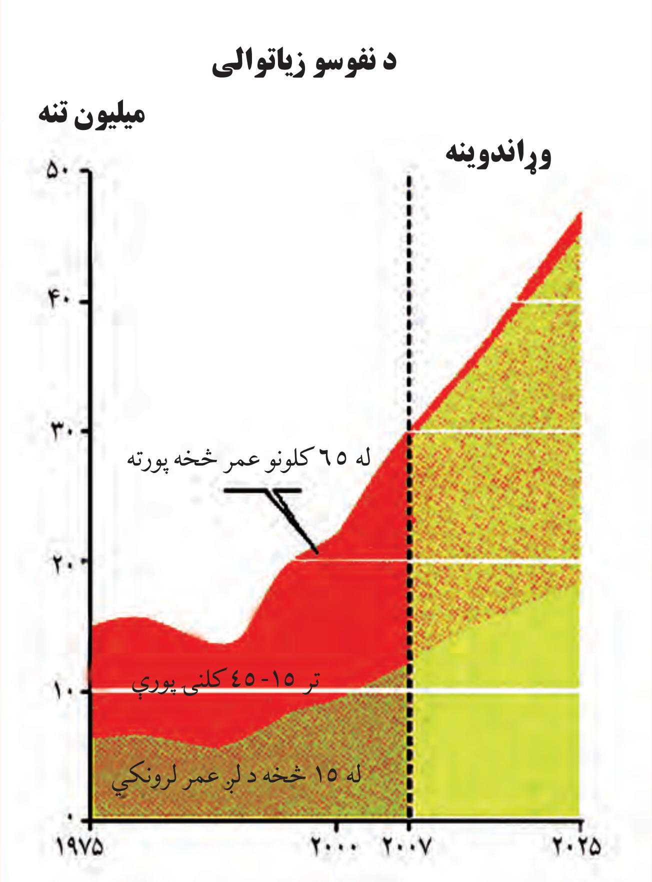

ایا پوهېږئ چې د نفوسو وده او منځنی عمر زموږ په ګران هیواد کې څومره دی؟

د نفوسو نسبي وده د یوه هېواد د خلکو زیاتوالي ته ویل کېږي. د خلکو د شمېر او د نفوسو دنسبي ودې په باره کې بنسټیز ارقام او څېړنه له اساسي اړتیا ووڅخه ګڼل کیږي. په دې ډول کولای شو چې د دیموګرافۍ له مخې چې د نفوسو وده، مړینه (نارینه او ښځینه) او نور ارقام هر وخت د څېړونکو او مؤسساتو په واک کې کیږدي. په مخ پروډې هېوادونو کې د نفوسو وده د ټولنیزو، مذهبي او اقتصادي مقرراتو تابع ده.

- د ټو لنیزې او روغتیا له مخې عادي وده په پام کې ده..

نو له همدې امله په افغانستان کې منځنی او عادي و ده له ۲,۰۳ سلنه محاسبه شوې ده. سره له دې

چې دقیقه احصایه نشته. د افغانستان د نفوسو په هکله اټکلي ارقام په رسمي ډول د لومړي ځل له پاره په ۱۳۱۵ لمریز کال کې خپاره شول. د افغانستان ټول نفوس په دې کال کې لس میلیونه او اویا زره ښوول شوي دي. په داسې حال کې چې په ۱۳۸۸ لمریز کال کې چې له ۲۰۰۹ میلادي کال سره سمون لري ۲۶ میلیونه څرګند شوي دي.

د پلان وزارت د ۱۳۲۹ لمریز کال د احصایې له مخې د ټول هېواد نفوس ۱۲ میلیونه اټکل کړي دي. د همدې کلونو د نفوسو وده په اټکل ولاړه ده.

د نفوسو لومړۍ بیلګه یزه څېړنه په ۱۳۳۲ لمریز کال کې، د هېواد په پلا زمېنه کابل ښار کې د روغتیا د نړیوالې مؤسسې له خوا سرته ورسیده او د لسو ولا یتونو په ۸۵ اړونده کلیو کې په تیت او پرک ډول دنفوسو د ترکیب(عمر، جنس، دنده او داسې نور) او نورو ځانګرتیا وو په باب معلومات راټول شول. له هغې څخه وروسته یوه بله بیلګه یزه څېړنه د کابل د کلیو (ده خدای داد) په باره کې په ۱۳۳۸ لمریز کال کې سرته ورسیده. دغه عملیه د دیموګرافی د پوهې له مخې د ساحې او دنفوسو د شمېر د محدودیت اود احصایې له مخې لازم ارزښت نلري او له هغې څخه سمه علمي نتیجه په لاس نه راځي. بشپړه سرشمېرنه د ۱۳۵۸ لمریز کال د جوزا د میاشتې په ۲۵ نېټه پیل او د چنګاښ د میاشتې په ۱۴ نېټه پای ته ورسیده. سره له دې چې دقیقه احصایه واخستل شوه، خو بیا هم ویې نه شوکولی چې د هېواد د ټولو سیمو احصایه واخلي. د ۱۳۵۹ لمریز کا ل د احصایې له مخې د افغانستان ټول نفوس۱۵.۹٤ میلیونه تنه اټکل شوي چې د هغو له جملې څخه ۱۳.۴ میلیونه تنه دایمي استوګن نفوس او ۲.۵۶ میلیونه تنه نورکوچیان وو. د ټول نفوس ۱۵.۴ سلنه په ښارونو او ۸٤.۶ سلنه په کلیو کې ژوند کوي.

پدې کال کې په کلیو یا ښارونو کې میشت نفوس چې ټولې کورنۍ ۱،۲ میلیونه وې چې په منځني ډول د هرې کورنۍ غړي ۶ تنه ثبت شول.

په ۱۳۸٦ کال کې، د عمر له مخې د نفوسو د گروپونو بیلوالی

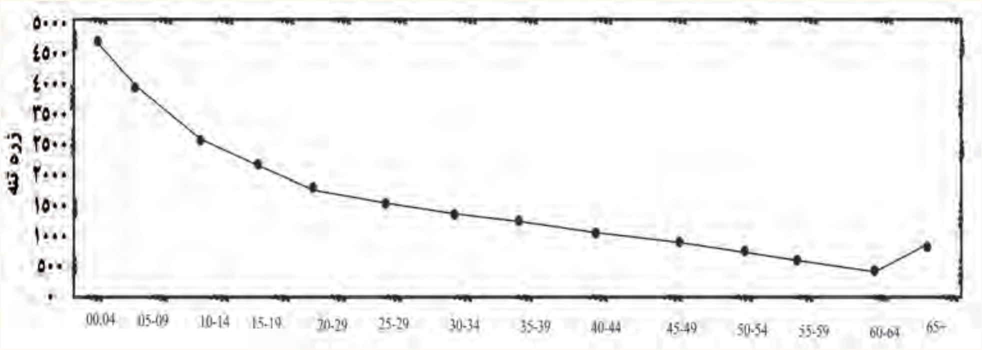

اضافي معلومات:

له ۱۳۴۰ څخه تر ۱۳۷۰ لمریز کلونو پورې د نفوسو د زیاتوالي معلوماتي جدول:

گڼه	کال	د ودې سلنه
۱	۱۳۴۰	۳,۱
۲	۱۳۴۸	۳
۳	۱۳۵۰	۲,۸
۴	۱۳۵۹	۲,۶
۵	۱۳۷۰	۱,۹
۶	۱۳۸۶	۲,۰۳

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي. هره ډ له دې د نفوسو د اهمیت په باره کې بحث وکړي او د هېواد

د پرمختیا په باره کې دې د هغې اغېزې پخپلو منځو کې شریکې کړي.

پوښتنې:

۱- د مخ په ودې هېوادونو د نفوسو وده څرنګه ده؟

۲- د نفوسو وده څه ارزښت لري؟

۳- د افغانستان د نفوسو احصایه اټکلي ده که و اقعي؟

۴- په کومو هېوادونو کې د نفوسو کنترول مجاز نه دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېواد کې د نفوسو وده د کومو لاملونو تابع ده؟ وروسته له دې چې د لیلونه مو په کتابچه کې ولیکل، بله ورځ پرې په ټولګي کې بحث وکړئ.

د نفوسوځرنګوالی او په هېواد کې قومي جوړښت

په افغانستان کې د نفوسو څرنګوالی، د لاندنیو مطالبو له مخې مطالعه او ارزولی شو.

- د عمر له مخې.
- د جنس له مخې.

د نفوسو د څرنګوالي مطالعه د ټولنیزو او اقتصادي خدمتونو له مخې(کرنه، کانونه او داسې نور) د ۱۳۵۸ لمریز کال راهیسې د هېواد په سطحه کومه سر شمیرنه نه ده شوې نو له همدې امله په افغانستان کې د نفوسو دویش، ترکیب دودې د اندازې او اقتصادي او ټولنیزو ځانګړتیا وو په هکله مستند احصایوي معلومات په لاس کې نشته. خو په ۱۳۸۳ لمریز کال کې د نفوسو د څرنګوالي لومړیتوب د جنس(د نارینه او ښځینه) له مخې مطالعه شو.

- په ۱۳۸۳ لمریز کال کې د نفوسو دجنس له مخې د څرنګوالي لومړیتوب احساس شو. د اتیا ویمې لسیزې په پیل کې د ښځینه وویه لور پاملرنه را وګرځیده، چې د هغو فعاله ونډه اخیستنه په ټولو برخو کې په څرګنده ښکاري. اوس د کتنی ورشمیر ښځې په شورا(ولسي اومشرانو جرګه) کې دنده ترسره کوي. په همدې ډول د ښځو ونډه په دولتي اداروکې په تیره بیا په پوهنې او د اقتصاد په بیلا بیلو سکتوروکې زیاته شوې ده.
- د مخ پرودې هیوادونو په ډله کې زموږ د هیواد د ټولو نفوسو(د صفر څخه تر ۱۵ کلنی پورې) ۴۴ سلنه او د (۱۵ څخه تر ۶۰ کلنی پورې) ۵۲.۹ سلنه او د ۶۵ کلنی څخه پورته ۲.۶ سلنه اټکل شوې ده.

په هېواد کې اقتصادي فعاله نفوس تر (۱۵- ۶۵) کلنی پورې دی چې د هغې له جملې څخه ۸۰ سلنه دکرنې او مالدارۍ په برخه کې مشغول دي ا وپاتې نورېې په صنایعو، کانونو او ټولنیزو خدمتونو کې بوخت دي او له ۶۵ کلنی څخه پورته غیر فعاله اقتصادي نفوس تشکیلوي.

۱- دکوچنیوالي عمر د مشغولیت له پلوه د حقوق بشر سازمان ۱۸ کلنی غوره کړئ دی.

په افغانستان کې د عمر او جنس د جوړښت څرنګوالی:

کال	ښاري نفوس		کليوالي نفوس	
۱۳۸۸	ښځې	نارينه	ښځې	نارينه
	۲۵۰۳۰۹۰ تنې	۲۶۵۶۲۰۰ تنه	۸۷۵۲۳۰۰ تنې	۹۱۲۷۴۰۰ تنه
	۵۱۵۹۲۰۰ تنه		۱۷۸۷۹۷۰۰ تنه	

په پورتني جدول کې د ښځو شمېر د نارينه و په پرتله ۳.۵ ځلې لږدی.

خو د عمر له پلوه د کوچنيانو شمير د پنځه کلنی څخه کښته ۲۰ سلنه

۲۵ څخه کښته ۸ سلنه

۴۰ څخه کښته ۵ سلنه

۶۵ څخه کښته ۴ سلنه

د افغانستان ټول نفوس جوړوي

په هيواد کې قومي جوړښت او د قومونو جغرافيايي ويش:

• په افغانستان کې د مېشتو قومونو جغرافيايي ويش په څه ډول دی؟

د افغانستان اوسيدونکي اويا اتباع د تاريخي عنعناتو له مخې او همدارنګه د اساسي قانون له مخې ټول افغانان دي. خو د بشري جغرافيې له مخې زموږ په هيواد کې بيلا بيل قومونه ژوند کوی چې په لنډ ډول د هغو په اړه يادونه کوو.

په دې خاوره کې پښتانه د تاريخي اسنادو له مخې د اريايانو ډېر پخوانی توکم بلل کېږي هغه ژبه چې پرې خبرې کوي د پښتو په نوم يا دېږي.

هيرودت د يونان وتلي مورخ پښتانه د پک تويس او سيمو، پکتيس په نوم هم ياد کړي دي. پښتانه په ټول افغانستان کې استوګن دي، خو زيات شمير يې په ختيځ کابل او د کابل په ګاونډيو ولايتونويه جنوبي، جنوب ختيځ، ختيځ او جنوب لويديځ کې په ګڼه توګه ژوند کوي په شمالي ولايتونو کې هم اوسيږي.

• تاجکان د پښتنو په څېر د دې سيمې د اريا يانو له ډيرو پخوا نيو قومونو څخه دي، چې بيلا بېل قومونه يې د هيواد په شمال کې له بدخشان څخه تر هرات او د هندوکش په جنوب کې له پروان څخه تر کابل پورې ژوند کوي. او په عمومي توګه په دري ژبه خبرې کوي.

• ازبیک او ترکمن هم د دې هیواد اوسیدونکي دي او د هېواد په شمال او شمال لویدیځ کې ژوند کوي. ازبیک قرغز، قزاق او ترکمن په ترکي او ازبیکي ژبو خبرې کوي.

• هزاره زموږ د هېواد اوسیدونکي دي چې په هزاره گي لهجه په دري ژبه خبرې کوي. په بامیانو او مرکزي لوړو سطحو کې اوسیږي.

• نورستانیان له اریا يي قوم څخه دي او د دې هیواد له اصلي اوسیدونکو څخه شمېرل کیږي. د نورستانیانو داوسیدو سیمه نورستان او ژبه يې د ختیځ اریایي ژبو څخه ده. یو بل قوم چې اریایي نژاد لري، پشه یان دي چې په کونړونو او کاپیسا کې ژوند کوي. ژبه يې ختیځه اریایي ریښه لري.

• بل قوم چې اریايي نژاد لري بلوخ دي چې د کندهارپه جنوب اوچخا نسور کې ژوند کوي. ژبه يې بلوخي اریایي ده په پښتو او دري هم خبرې کوي.

په همدې ترتیب زموږ په گران هیواد کې یو شمېر قزل باش، عرب اوسیدان هم ژوند کوي. په همدې ډول یو محدود شمېر هندوان اوسکان هم په کابل، ننگرهار، کندهار، گردیز، خوست او غزني کې ژوند کوي، چې د دې هیواد اوسیدونکي دي.

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

د نفوسو ځرنگوالی څه مفهوم لري؟ هره ډله به په دې هکله بحث وکړي. د ډلې استازې دې هم ټو لگیوالوته ووايي. چې په هېواد کې د میشتو قومونو په هکله بحث وکړي ا وخپل معلومات له نورو سره شریک کړي.

پوښتنې:

۱. هغه قومونه چې په افغانستان کې ژوند کوي، نومونه يې واخلئ.

۲. د اضافي معلوماتو د جدول له مخې په کاربو ختو نفوسو سلنه پیدا کړئ

۳. د کوم عمر خلکو ته اقتصادي فعاله نفوس ویل کیږي؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

په افغانستان کې د استوگن قومونو په باره کې، له بیلا بیلو سرچینو څخه په گټه اخیستنه، یوه لنډه مقاله ولیکئ.

اضافي معلومات

۱۳۸۶(۲۰۰۷-۲۰۰۸)				
ټول دايمي استوګن نفوس				
نارينه (تنه)	ښځينه (تنې)	ټول نفوس (تنه)	فيصدي	عمر (په کال)
۱۱۷۸۳۶۰۰	۱۱۲۵۵۳۰۰	۲۳۰۳۸۹۰۰	۱۰۰	
۲۱۹۲۶۹۱	۲۳۲۱۸۷۱	۴۵۱۴۵۶۲	۲۰	۰۰-۰۴
۱۷۵۰۷۱۷	۱۶۹۴۹۶۲	۳۴۴۵۶۷۹	۱۵	۰۵-۰۹
۱۳۹۹۴۵۶	۱۲۵۳۶۸۷	۲۶۵۳۱۴۳	۱۱	۱۰-۱۴
۱۱۴۸۴۳۷	۱۰۱۷۴۴۴	۲۱۶۵۸۸۱	۹	۱۵-۱۹
۹۵۶۱۸۶	۹۰۴۷۱۲	۱۸۶۰۸۹۸	۸	۲۰-۲۴
۷۶۰۹۷۲	۷۷۹۷۲۱	۱۵۴۰۶۹۳	۷	۲۵-۲۹
۶۱۰۴۱۸	۶۷۶۸۰۵	۱۲۸۷۲۲۳	۵	۳۰-۳۴
۵۳۹۴۱۳	۵۹۵۲۷۱	۱۱۳۴۶۸۴	۵	۳۵-۳۹
۴۹۴۷۴۳	۴۸۶۵۳۴	۹۸۱۲۷۷	۴	۴۰-۴۴
۴۵۰۲۲۱	۴۰۲۴۶۱	۸۵۲۶۸۲	۴	۴۵-۴۹
۳۹۶۶۸۸	۳۲۳۹۲۵	۷۲۰۶۱۳	۳	۵۰-۵۴
۳۲۸۵۴۸	۲۵۱۶۲۶	۵۸۰۱۷۴	۳	۵۵-۵۹
۲۵۶۲۵۸	۱۹۰۹۰۶	۴۴۷۱۶۴	۲	۶۰-۶۴
۴۹۸۸۵۲	۳۵۵۳۷۵	۸۵۴۲۲۷	۴	٦۵ کلن او د هغې څخه پورته

نوټ: د کوچيانو ۱,۵ ميليونه نفوس پکې شامل نه دي.

۲-۵ کورني او بهرني مهاجرتونه او د نفوسو ځای پر ځای کیدل

د هغو مهاجرتونو په هکله چې زموږ له هېواده شوي، معلومات لرئ؟

زموږ په هېواد کې کورني، بهرني، سیاسي او تاریخي مهاجرتونه چې د طبیعي پېښو د اغېزو له مخې کېږي، د هغو انگیزې په لاندې ډول دي:

• **سیاسي مهاجرتونه**: سیاسي مهاجرتونه هغه وخت کېږي چې فکري او عقیدتي ازادي موجوده نه وي. له ۱۳۵۷ لمریزکال څخه وروسته د روس دتهاجم او تیري له امله د افغانانو ډېرلوی مهاجرتونه چې په نړۍ کې سارى نه لري نورو هیواد و نو او لویو وچوته شوي دي، د افغانستان له پنځه میلیونو څخه زیات نفوس د نړۍ په گوټ گوټ کې مهاجر شول.

•اقتصادي مهاجرتونه:

د کليو،د کوچنيو او لويو ښارونو خلک لويو صنعتي ښارونو ته د کار او دندو د موندلو او د شتمنيو د لاس ته را وړلو او د خوندي ژوند لپاره مهاجرت کوي. د پورتنيو لاملونو په نظر کې نيولو سره دکليو خلک ښارونو لکه کابل، کندهار، هرات، مزار شريف او نورو صنعتي ښارونو ته مهاجرت کوي چې دغه کار لا تر اوسه دوام لري.

•تاريخي مهاجرتونه:

په ډېرو پخوانيو وختو کې اريا يانو له بلخ (بخدي) څخه شاوخوا سيمو ته ترهند اوفارس پورې مهاجرت وکړ. يونانيانو،کوشانيانو او مسلمانانو يو پر بل پسې مهاجرت وکړ.

•په ۱۳۴۹ لمريز کال کې د وچکالۍ له امله زموږ هېوادوال د خپلو کورونو پرېښودلوته اړشول چې د بادغيس، ارزگان او د هزاره جاتو لوړه سطحه په دې ډله کې راځي.

•مو سمي مهاجرتونه د تودو او سړو سيمو ترمنځ کېږي يعنې مهاجرين په اوړي کې د څارويو د روزنې او همدارنگه د کرنې لپاره گاونډيو سيمو ته مهاجرت کوي. د هېواد کوچيان يې ښه مثال دي.

د• مهاجرت اغيزې:

مهاجرتونو په افغاني مهاجرينو مثبتې او منفي اغيزې کړي دي.

۱-د فعال اقتصادي نفوس له لاسه ورکول.

۲- د مغزونو تيښته (د پوهانو او ماهرو خلکو مهاجرت).

۳- منفي اغېزې لکه: په HIV او د پوستکي په ناروغيو اخته کيدل.

٤- باندنيو هېوادونو ته د سرمايې لېږدول.

مثبتې اغيزې لاندې دي:

۱- د خپل فرهنګ ليږدول او د نورو له فرهنګ سره آشنايي.

۲- د خپلې ژبې رواجول او د نورو له ژبو سره بلدتيا.

۳- د نوي تکنالوجيو سره بلدتيا.

٤- په پايله کې هر مدنيت د يوه مهاجرت زېږنده ده.

۵-د هغوی انساني حقوق تر پښو لاندې کيدل

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

ز ده کوونکي دې په ډلو وويشل شي او هره ډله دې د لاندې پوښتنو په باره کې بحث وکړي او د هرې ډلې استازي دې خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

۱. په سياسي مهاجرت او د هغه په انګېزه بحث وکړي.

۲. زموږ هېوادوالو ولې لويو صنعتي ښارونوته مهاجرت کړی؟

۳-آيا تاريخي مهاجرتونه زموږ په هېواد کې شوي دي؟

پوښتنې:

۱-زموږ په گران هېواد کې اوسيدونکو ولې له کليو څخه ښارونوته مهاجرتونه کړي.

۲- د مهاجرت منفي اغيزې بيان کړئ؟

۳-آيا زموږ هېوادوال اوس هم نورو هېوادونو ته مهاجرت کوي. ولې؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

ولې زموږ د هيواد اوسيدونکي نورو هيوادونوته مهاجرت کوي؟ ددې سر ليک لاندې يوه مقاله وليکئ او د جغرافيې په را تلونکي ساعت کې يې هم ټولگيوالوته وړاندې کړئ.

۱,۳ دین

د مکې معظمې انځور

د افغانستان زیاتره خلك د کوم دین و مذهب پیروان دي؟

انسانان له خپلو عقیدو سره ژوند کوي. زموږ خلك هم له ډېرو پخوا وختو راهیسې د بېلا بېلو دینو نو پیروان وو. زموږ نېکونو اریایانو نوو سیمو ته له کوچېدو مخکې ساده آیین در لوده. دوی د طبعیت هغه عناصر چې په ژوندانه یې اغېز درلوده مقدس شمېرل. د افغانستان خلك، سره له دې چې دویدي او برهمني زړې عقیدې پیروان وو، د هیواد په ختیځ، شمال لویدیځ کې زر دشتي آیین رواج درلود. خو کله چې له میلاد څخه مخکې ۲۰۶ کال کې

اشوکا دبودايي دين د تبليغ او خپرولو له پاره ملا وتړله چې د هغه تاريخ نه زرکاله وروسته هم دی عقيدې او آيين د هېواد په ختيځ اوشمال کې بشپړ رواج ومونده، چې د فکري، هنري او فرهنګ له پلوه يې د دې خلکو په ژوندانه ژوره اغېزه در لوده. بودايي دين داشوکادنفوذ او سلطې په واسط د هندوکش له جنوب څخه ترکندهاره پورې خپورشو.

د اسلام دمقدس دين په ظهور سره بېلا بېل دينونه لکه زردشتي، بودايي او لړ څه آسماني دينونه لکه يهوديت، مسيحيت په خراسان (افغانستان) کې پېرو او پلويان در لودل. خو داسې دين چې په ټول افغانستان کې عام رواج ولري او دملي دين په توګه ومنل شي، وجود نه در لوده. چې پدې ډول سره د هغه وخت خراسان يا اوسنی افغانستان د اسلام مقدس دين د منلو له پاره چمتو و. د حضرت عثمان(رض) په واکمنۍ کې، له ۲۵ هجري کال څخه وروسته اسلامي فتوحاتو په افغانستان کې پرمختګ وکړ. احنف بن قيس د هرات ښار ونيوه اوخلک يې د اسلام په دين مشرف کړل. دريم خليفه حضرت عثمان (رض) عبداله بن عامر بن کريز چې ۲۵ کلن ځوان و د ابوموسی اشعري په ځای وټاکه. عبداله بن عامر اسلامي امپراطورۍ ترختيځ پورې وغزوله هغه سرخس، فارياب، تالقان،کندهار او غزنی فتح او اسلام يې هلته خپورکړل. کابل يې يو کال محاصره کړ او په مشکل سره يې فتح کړ. د وخت په تيريدو سره د افغانستان ټولې سيمې داسلام په دين مشرف شوې .يوازې کافرستان چې وروسته په نورستان ياد شو پخوانی دين يې تر ډېرې مودې پورې وساته چې په ۱۹م پېړۍ کې د اميرعبدالرحمن خان په دوره کې د اسلام په دين مشرف شول. د افغانستان د اسلامي جمهوريت د دولت رسمي دين د اسلام مقدس دين دی. د نورو دينونو پيروان، د خپل دين په پيروۍ او ديني مراسمو په سرته رسولوکې د قانون له احکامو سره سم آز اد دي. په افغانستان کې هيڅ قانون نه شي کولای چې د اسلام د مقدس دين د معتقداتو او احکامو

مخالف وي.

په اوسني وخت کې د افغانستان خلک ۹۹.۶ سلنه د اسلام د مقدس دين پيروان دي. يو شمير هندوان او سکان په افغانستان کې اوسيږي. هندوان اوسکان په کابل، جلا ل آباد، کندهار، چاريکارو، گرديز او نورو ښارونوکې اوسيږي چې اکثر يې سوداگر دي.

د افغانستان مطلق اکثريت خلک د حنفي مذهب پيروان دي او د تشيع مذهب پيروان هم لري. د افغانستان اهل تشيع په جعفري او اسماعليه مذهبونو ويشل شوي دي.

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي په ډلو ويشل کېږي او هره ډله دې له لاندنيو مو ضوگانو څخه په يوه موضوع بحث وکړي او د بحث نتيجه دې په ټولگي کې شرحه کړي.

- آريايان دکوم ايين لرونکي وو؟
- بود ايي آيين څه وخت په کومه سيمه کې خپورشو؟
- د اسلام دين په افغانستان کې په څه ډول خپور شو؟

پوښتنې:

لاندنۍ سمې او غلطې پوښتنې يو له بل څخه بيلې کړئ:

۱. اريايانو د طبيعت هغه عناصر چې په ژوندانه کې يې اغېزمن وو مقدس شمېرل.

۲. د افغانستان ټول خلک د يو مذهب يعنې اسلام پيرو دي.

۳. کومو خلکو په افغانستان کې د اسلام په خپرولو کې نقش درلوده؟

۴. په اوسني وخت کې د افغانستان خلک د کومو دينونو او مذهبو نو پيرو دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د اسلام دمقدس دين د ښيګڼو په اړوند د ټولنو په هوساينې کې څو کرښې وليکئ او ټولګيوالوته يې ولولئ.

۳ ــ ۲ ژبه

په افغانستان کې له دیرشو څخه زیاتې خپلواکه ژبې شته چې د هیواد په بېلا بېلو سیمو کې خلك په بېلا بېلو لهجو پرې خبرې کوي.

د افغانستان د ژبو اهمیت، لکه د نړۍ د نورو ژبو پشان د ویو نکو په شمېر پورې اړه لري. د مثال په ډول پښتو او دري د هیواد په پراخه ساحه کې عمومیت لري او خلك په هغو خبرې کوي او تقریبا د افغانستان ټول خلك پرې پوهېږي په داسې حال کې چې په اورمړي او عربي یوازې په څو محدودو کلیوکې خبرې کېږي.

اندو اروپايي ژبې په دوو اریایي (اراني) او هندي وېشل کېږي.اریایي ژبه په عمومي ډول د هیواد په جنوب لویدیځ، شمال لویدیځ او شمال ختیځ کې زیاته رواج لري او مشهورې ژبې یې پښتو، دري، بلوچي،

اورمړي او پاميري غلچه يي ژبه يعنې غرنۍ ژبې دي. په هندي ژبه کې ګوربتي، کلشه يي، تيرايي، سندي او پنجابي شاملې دي. رويدا ژبه چې د آريايي هندي ګروپ ترمنځ يوه څانګه ده چې کتي، بشکلي، واېګلي، پرسيني، اشکوني، پشه يي، پراچي اونورستاني په کې شاملي دي چې په عمومی ډول د نورستان او دهغه د شاوخوا خلک پرې خبرې کوي.

د افغانستان نورې ژبې ترکي او مغولي دي چې د وه لړۍ په کې شاملې دي. يوه لړۍ هغه ژبې دي چې په مرکزي آسيا پورې اړه لري لکه ازبيکي، قزاقي او قرغزي. دويمه لړۍ يې په جنوب لويديځ پورې اړه لري چې ترکمني او آذري احتوا کوي.

۳.۳. د ژبو جغرافيايي ويش:

د افغانستان ژبې چې خلک په يوه سيمه کې پرې خبرې کوي په لاندې ډول دي:

- **پښتو**: هغه کسان چې په پښتو خبرې کوي، تقريبا په ټول هيواد کې استوګن دي. خو زياتره پښتانه د افغانستان په ختيځو، جنوبي او جنوب ختيځو سيمو کې استوګنه لري. د اژبه ډېرې لهجې لري چې د مشرقي او کندهاري لهجې يې يو له بل څخه توپير لري.
- **دري**: د هېواد د ډېرو پخوانيو ژبو څخه ده د هېواد زيات شمېر خلک په مختلفو لهجو له دې ژبې سره آشنايي لري. خه نا خه په ټول هېواد کې ور سره بلديت لري.
- **بلوڅي**: د هلمند، ګود زېرې، صابری هامون او هېواد دلويديځ سرحدونو يو شمېرخلک پرې خبرې کوي.
- **ازبکي**: د هېواد په شمالي ولايتونو کې يو شمېر خلک پرې خبرې کوي.
- **ترکمني**: يو شمېرخلک د هيواد په شمال او شمال لويديځ کې د هرات تر ولايته پورې پرې خبرې کوي.
- **پراچي**: يو شمېرخلک د نجراب په يوه دره کې چې د تګاب له اله ساى سره نښتې ده، پرې خبرې کوي.
- منجي ژبه د بدخشان په منجان، واخي په واخان، سريګي د واخان په شمال، سنګليچي د منجان په ختيځ او د بدخشان د زيباک په جنوب، زيباکي ژبه د بدخشان په زيباک، اشکاشمي د بدخشان په

اشکاشم، شغني د بدخشان په اشکاشم او په شغنان،رو شاني اوو اشري د بدخشان په لويديځ او دپنج د سيند په غاړه کې او قرغزي ژبه په کوچني پاميرکې مرو جې دي.

• کټه وايگلي، شکوني او پاروني په نورستان کې، گوربتي ژبه په ختيځ نورستان، پشه يي ژبه په نو رستان کې د لغمان په درو، تگاب، نجراب، کوهستان، کاپيسا او پغمان، تيراهي د خيبر په لويديځ او ډکه اوجتې د جتا نو ژبه ده.

• په سندی، لهندا او پنجابی اهل هنود خلك خبرې کوي.

• اورمړي په لوگر، براهوي د چخانسور د شورابك په شاو خوا سيمو کې رواج لري. مغلي، او آذري ژبې اوس له منځه تللې دي. خو قزاقي د بلخ دو لايت په ځينو سيموکې شته.

له پښتو او دري سره د افغانستان اکثريت خلك آشنايي لري او د دولت رسمي ژبې دي. په هغو سيموکې چې اکثريت خلك يې له ازبکي، ترکمني، پشه يي، نورستاني، بلوچي گوجري او يا پاميري ژبو څخه په يوه ژبه خبرې کوي، هلته پر پښتو او دري سربېره سيمه ييزه ژبه هغو سيموکې د دريمې رسمي ژبې په توگه دي.

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

ز ده کوونکي په ډلوو ويشل شي، هره ډله دې له لاندنيو موضوعگانوڅخه په يوه موضوع پخپلو منځو کې بحث وکړي. يو تن دې د خپلې ډلې په استازيتوب، موضوع په ټولگي کې شرحه کړي.

• د افغانستان خلك په کوموژبو خبرې کوي. کومې ژبې دکوم دليل له مخې رسمي دي؟

• اندو اروپايي ژبه په څو برخو ويشل شوې ده؟د هر گروپ مشهورې ژبې له سيمو سره واضح کړئ.

• درويدا، ترکې او مغولي ژبو په باره کې معلومات ورکړئ

• بلوڅان، ازبيک اوترکمن د افغانستان په کومه سيمه کې ژوند کوي؟

• په بدخشان اونورستان کې کومې ژبې رواج لري؟

پوښتنې:

۱. د افغانستان هندوان په (   )، (   ) او (   ) ژبو خبرې کوي.

۲. پشه يي ژبه دهېواد په کومو سيمو کې رواج لري.

۳. اوس کومې ژبې له منځه تللي دي او ويو نکي نه لري؟

۴. ولې پښتو اودرې رسمي ژبې دي؟

۵. کومې ژبې په کوم دليل د درې يمو رسمي ژبو حيثيت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان مهمې ژبې په ترتيب په يوه جدول کې وليکئ.

۱،۴– د مواصلاتو اهمیت:

په پورتني ا نځور کې کومه لویه لارووینئ

مواصلاتی لارې د ټولنې او یوه هېواد داقتصادي، ټولنیز او په پای کې سیاسي،کلتوري او اداري پرمختګ بنسټ ګڼل کېږي، ټولې اقتصادي اړتیاوې(کرنیزې، صنعتي او تجارتي)، ټولنیز، فرهنګي او سیاسي وده د مواصلاتي کرښو دترقی او پرمختګ پرته امکان نه لري.

د یوې هوسا ټولنې اقتصادي او صنعتي پرمختیا د مواصلاتي کرښو او نقلیه وسیلو په پرمختګ او

ترقی پورې اړه لري.

مخ پرودې هېوادونه چې د اقتصادي او صنعتي پرمختګ لومړني پړاوونه وهي، تر ټولو لومړی باید مواصلاتي او ترانسپورتي شرایط چمتوکړي، چې تولیدي او تجارتي وسایل اوکسب او کار وده اوپراختیا ومومي. افغانستان د مخ پرودې هېوادونو په ډله کې په وچې پورې تړلی او غرنی دی . سیندونه یې هم دزیات ځوړي او سیلابي رژیم په درلودلو دبېړیو دچلولو لپاره برابرنه دي. نو له همدې امله دځمکني مواصلاتي او هوایي سکتورونو وده دهېواد دبنسټېزو اړتیاوو څخه دي. له منظمې مواصلاتي شبکې پرته هر اړخېزه اقتصادي او ټولنیزه وده ممکنه نه ده. مواصلاتي لارې ښارونه او سیمې یو له بل سره نښلوي . اومه او د انرژۍ تولیدوونکي مواد صنعتي مرکزونو او صنعتي اوکرنیز محصولات بازارونو او استهلاکي مرکزونو ته لیږد وي.

په دې برخه کې پانګه اچونه د یوه هېواد داقتصاد بنسټ جوړ وي، چې په ټول هېواد کې د اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او اقتصادي پلان جوړونې د ودې او پراختیا سبب ګرځي .

په لنډه توګه د مواصلاتو د اقتصادي اهمیت په هکله ویلی شو چې:

- د منظمو ترانسپورتي لاروڅخه دګټې اخیستني په سبب بازارکې دکالیو بیه کمېږي.

-د سون دموادو په لګښت کې سپما کېږي او د سوداګرۍ مالونه د وخت له ضایع کېدلو پرته بازارنو ته لېږدول کېږي.

- بیلا بیل قومونه دیواوبل له دود او دستور څخه خبرېږي. د هېواد ملي یووالی تامنیږي. چې ورسره په ستونزواخته سیموته په چټکۍ مرستې استول کېږي.

- د ترانسپورتي لارو په نه شتون کې سربېره پردې چې پورتني موخې لاس ته نه راځي بلکې د فرهنګي او د ښوونې اوروزنې د وروسته والي لامل هم کېږي.

زموږ په هېواد کې په تیرو وختونوکې د پورتنیو ستونزو په درک سره پخپلوپنځه کلنو پلانونوکې ډېره پرمختیایي بودجه، د موجود سړکونو د جوړولو لپاره بېله شوې وه. په وروستۍ تېل شوې له درې لسیزو څخه په زیاته اوږده داخلي جګړه کې ټولې مواصلاتي شبکې ویجاړې شوې اودهغو دویم

ځلي جوړولوته اړتیا پیښه شوه. نو له همدې امله د موقت حکومت له تشکیل څخه وروسته د توکیو – جاپان په کنفرانس کې دهېواد دلویو لارو جوړولو او پراختیا لپاره د اقتصادي زیربنا په توګه دلومړیتوب حق ورکړل شو. اوس دحلقوي لویې لارې ۸۰ سلنه او له بندرونو سره نښلول یې بشپړ شوي دي. په همدې ډول یوله بل سره د ولایتونو او له مرکز سره دولسوالیو نښلول دوام لري.

له بلې خوا په پام کې دي چې ترانزیتي کرښې دشمال او لویدیځ ګاونډیانو سره فعالې شي او زموږ دهېواد د سوداګرۍ اړیکې به په منطقه کې پراختیا ومومي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو کې تنظیمېږي. یوه ډله د مواصلاتو اهمیت د هېواد داقتصادي زیربناء په توګه او دویمه ډله دهېواد په اقتصادي او ټولنیزې ودې کې د مواصلاتو برخه تر بحث لاندې نیسي، د زده کوونکو دفعالیت پایلې د ډلې یو غړی، ټولګي ته وړاندې کوي. په پای کې ښوونکی د ډلې د فعالیت پایلې د خپلو معلوماتو په ورزیاتولو را ټوله وي .

پوښتنې:

په لندې توګه ځواب ورکړئ:

۱ - زموږ په هېواد کې ځمکني اوهوايي ترانسپورت ولې د مواصلات له نورو برخوڅخه ښه وده کړې ده؟

۲ -ولې په تيرو پنځه کلنو پلانونو کې زياته پاملرنه دمواصلاتو ودې ته راګرځول شوې وه؟

۳ -ولې د توکيو جاپان دهمکاريو په کنفرانس کې زياته پاملرنه دهېواد د لويولارو بيا جوړولو ته اړول شوې وه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د ځمکنيو مواصلاتو اهميت دهېواد د اقتصادي ودې له مخې په څو کرښوکې وليکئ او د جغرافيې دمضمون په راتلونکي ساعت کې يې له ځانه سره راوړئ اوپه ټولګي کې يې و لولئ .

۲,۴ـ ځمکنی حمل او نقل

ایا پوهیږئ چې موټر کله زموږ هېواد ته وارد شو؟

د حمل و نقل دیو منظم مواصلاتي سیستم شتون د تولیز اواقتصادي(صنایعویه گټون) ډیرمختیابنسټ جوړوي او په هېواد کې د تولنیز، اقتصادي یووالي درامنځته کیدو سبب گرځي اود خدماتي موادو او اطلاعاتو دلیږد لپاره اسانتیاوې جوړوي. په ملي سویه سوادگري پرمختگ کوي اوله هغې سره یوځای د پرسونل استخدام او عواید هم زیاتیږي.د ژوند کچه هم لوړیږي. ددې ډول زیر بناوو شتون په افغانستان کې، دځمکې د جغرافیایی جوړښت په پام کې نیولو سره چې په ځانگړو او جلا سیمو ویشل کیږي، د حمل ونقل اسانتاوې فوق العاده ارزښت لري. په تیره بیا د صنایعو پراختیا، چې له هغې پرته صنعتي موسسو ته داومو موادو او انرژي تولیدوونکي مواد او دهغو تولید ات لگښتي (استهلاکي) سیموته انتقالیدای نه شي.

د منځنی آسیا په جنوب کې دافغانستان دجغرافیایي موقعیت په پام کې نیولو سره د تاریخ له ډېرې پخوا دورې څخه د یوې اوږدې مودې لپاره د ختیځ او لویدیځ او دشمال او سویل تر منځ دسوداگری اړیکو په تامین کې ډېر اهمیت لري.ددې تجارتي او فرهنگي اړیکو دوام د هېواد د ژوندانه دکچې په لوړولو کې داقتصاد او فرهنگ له پلوه ډېر مهم رول لوبوي. له میلاد څخه مخکې په څلورمه پېړۍ کې د پوځي یرغل په پای کې د یونان او هند ترمنځ سوداگریزې اړیکې د افغانستان له لارې تآمین شوې وې. په لومړي میلادي کال کې د یونان باختري پاچاهانو په وخت کې افغانستان د

سوداګرۍ اړیکو په تأمین کې لوړ مقام درلوده، بلخ دهغې لارې د نښلیدوځای ګڼل کیده.

په همدې ډول د وریښمو او در ملولاره (دکوشانیانود امپراطورۍ په دوره کې) له دې هېواد څخه تیریده. نو له همدې امله دبلخ ښار د لویدیځ (اروپایی) او ختیځ (دچینایی او هندي) کالیو د تبادلې مرکز و.

د امیر عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې د نوو کاروان سرایونو ابادول او په هېواد کې دننه د سوداګرۍ دمحصول لغوه کیدل دسوداګرۍ او اقتصاد لپاره زمینه برابره کړه. انګلیسانو له کراچۍ څخه ترکویټې (چمن) پورې د اوسپنې کرښه و غځوله، خو د هېواد خارجي تجارت ته پاملرنه و نه شوه.

تر ۱۹۳۰ م کال پورې چې د ۱۳۰۸ لمریز کال سره سمون لري ټول مسافرتونه په پلي ډول وو او یا وړل او راوړل د حیواناتو په مرسته سرته رسیده. له هغې څخه وروسته په حمل ونقل کې له عصري وسایلو څخه ګټه اخېستنه په چټکۍ وده وکړه.

په ۱۹۰۹م کال کې د امیرحبیب اله خان په دوره کې دلومړي ځل لپاره موټرونه د دملر له کمپنۍ څخه په ممبیي (بمبیي)کې وپېریدل شول اوپه کابل کې په کار واچول شول.(۵۷) تنه کارګران هم بمبیی ته واستول شول چې د موټرو تخنیکي کارونه زده کړي. په دې ډول د موټروشرکت د در باریانو له خوا جوړ شو. دیادونې وړ ده، چې بایسکل مخکې افغانستان ته وارد شوی و.

دکاروانونو د تګ او راتګ لارې تر میم شوې. د موټرولپاره نوي سړکونه د کابل – جلال أباد، جلال أباد- لغمان ، کابل ـ جبل السراج، کابل – لوګر او کابل – غزني ترمنځ جوړ شول. د ټول هېواد په ښارونو کې کاروان سرایونه دسراجیه رباطونو په نوم په خلکو ودان شول. د دوه رباطونوتر منځ واټن شپږ کروه (تقریباً د ۱۸ کیلومتره) و. په دې سر بېره د سیندو له پاسه عصري پلونه د مو ټرو د تګ او راتګ لپاره جوړ شول.

د امانیه په دوره کې او له هغې څخه وروسته ځمکنیو مواصلاتو ته زیاته پاملرنه وشوه. دسړکونو جوړول او د مواصلاتي کرښو پر مختیا یولازمي امر وګڼل شو. څرنګه چې افغانستان په وچې پورې تړلی هېواد دی او سمندر ته لاره نه لري . نو له همدې امله په هېواد کې دننیو او بهرنیواړیکو د تامین لپاره له ځمکني او په دویم پړاوکې له هوایي ترانسپورت څخه اغېزمنه طریقه نه شته.

د ځمکنیو ترانسپورتي لارو د جوړولو او پراختیا په مخکې زیاتې ستونزې شته چې ځینې یې په

ګوته کوو.

- د هېواد طبيعي جوړښت او غرنۍ بڼه.
- د غرنۍ او دښتي سيمو بيل اقليمونه.
- د عصري وسايلو،فني پرسونل او پوره پانګې نشتوالی.

لکه څرنګه چې تاسې ېو هېږئ زموږ د هېواد درې په څلورمه برخه غرنۍ ده.دغه غرونه د شمال ختيځ څخه د جنوب لويديځ په لور ديوه طبيعي ديوال په توګه پراته دي او هېواد يې په دوه شمالي او جنوبي برخو ويشلی د ی. زياتره کوتلونه يې له ۳۰۰۰ مترو څخه زيات لوړوالی لري، چې د کال په زياته موده کې په واورو پټ وي او د تګ او راتګ په وړاندې خنډ ګرځي. زياتې درې يې له شمال څخه جنوب ته چې سور يې لږ دی د سيندونو په اوږدو کې پرتې دي،چې دتګ او راتګ په وړاندې ستونزې جوړوي. په همدې ډول غرنۍ سيمې او پراخه شګلنې دښتې هم د ځمکنې ترانسپورت د پراختيا په وړاندې ستونزې جوړوي، چې زياتې پانګې، عصري وسايلو او فني پرسونل ته اړتيا لري.

دهېواد دسيندونو بهيرونه او مسيرونه ، سره له دې چې دکارواني لويو لارو په غځولو کې اغېز منه مرسته کړې ده. خو دځمکني ترانسپورت په غځولو او پر مختګ کې يې ستونزې را منځته کړې دي. ددې تر څنګ چې ځينو ځايونو کې درې دومره تنګې دي، چې يوازې دسيند د بهيدو لاره يې جوړه کړې ده لکه ماهيپر، درونټه، سالنګ او داسې نور، چې په ځينو ځايونو کې د غرونو د توږلو او دتونل دکيندلو لپاره اړتيا پيښيږي. سيندونه هم کږيږي او تاوراتاويږي او سړکونه بايد څو ځله دسيند له پاسه تيرشي. سر بېره په دې بايد بېشماره پلونه ا و استنادي ديوالونه دواورې د ښوييدو په وړاندې جوړ شي. نو له همدې امله ددې ستونزې د حل لپاره زيات وخت، پوره پانګې او فني پرسونل ته اړتيا ده.

ددې ټولو ستونزو سره سره ځمکنی ترانسپورت له ټولو نورو ترانسپورټونو څخه اړين او ګټور دی.

د اوسپنې دکرښو دپرمختګ په وړاندې پاسني يادشوي خنډونه د پاملرنې وړ دي، چې دهغې له مخې زموږ په هېواد کې داوسپنې کرښې نه وې جوړې شوې.خو په پام کې ده چې د ګاونډيو هېوادونو (ايکو او سارک) په مرسته دغه ستونزه په را تلونکي کې حل شي.

په ټولګي کې د نن‌ه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي، هره ډله دې په هېواد کې د مواصلاتو په رول د اقتصادي او ټولنیزې زیر بنا په توګه په خپلو منځوکې بحث وکړي اود خپلو بحثونو پایلې دې یو زده کوونکی ټولګیوالو ته بیان کړي او ښاغلی ښوونکی دی د بحث پایلې،دخپلو معلوماتوسره را ټوله کړي.

پوښتنې:

په لنډه توګه جواب وواياست:

۱- د خپل هېواد د ځمکني ترانسپورت د پرمختګ په وړاندې سترې ستونزې په لنډه توګه توضیح کړئ.

۲- ولې ځمکني ترانسپورت له نورو ترانسپورتي ډولونو څخه په هېواد کې زیاته پراختیا موندلې ده؟

۳- د هیواد په اقتصادي پر مختګ کې د ځمکني ترانسپورت اهمیت توضیح کړئ.

لاندنی جملې بشپړې کړئ:

۱- موټر لومړ ی ځل لپاره د...............حکومت په دوره کې هېواد ته وارد شو.

۲- د لومړي ځل لپاره د افغانستان له لارې د هند اویونان تر منځ د ....

دحکومت په وخت کې تأمین شوی وی.

سم ځوابونه د (س) په توري او غلط ځوابونه (ن) په توري په نښه کړي:

۱ - ایا زموږ دهیواد جغرافیایې موقعیت د ختیځ او لویدیځ تر منځ د تجارتی اړیکو په تآمین کې ډیر اهمیت لري؟

۲- ایا د موټر لپاره د سړکونوجوړول د امیر عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې پیل شول؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هیواد د اقتصادي، ټولنیزې او کلتوري پراختیا په هکله د ځمکني ترانسپورت اهمیت په څو کرښو کې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په را تلونکي ساعت کې يې ټولګیوالو ته ولولي.

شپاړسم لوست :

الف: څو ډوله ترانسپورتي وسایل پېژنئ؟

پورتنیو عکسونو ته په غور وګورئ چې دغه وسایل د ترانسپورت په کوم ډول پورې اړه لري؟

د ځمکني ترانسپورت اصطلاح هغو وسیلوته ویل کېږي چې د ځمکې د و چې برخې له پاسه حرکت کوي، لکه دباروړلو حیوانات، بایسیکل، موټر سایکل، موټر (لاری، بسونه، میني بسونه، او ګرځندي موټرونه) او اورګاډي له ټولو ډولونو سره.

ددغو وسیلو په اختراع سره دسیمو او هېوادونو تر منځ واټن لنډېږي. هغه واټنونه چې کاروانونو په اونیو کې وهل، اوس ددې وسیلو په مرسته، څو ساعتونو ته را لنډ شوي دي. همدارنګه له دې وسیلو څخه په ګټه اخېستنې درانه تجارتي مالونه، چې پخوایې د لېږدېدو توان نه وو، اوس په اسانۍ لېږدول کېږي.

بایسکل د ترانسپورت ډېره ګټوره وسیله ده. هره ورځ په نړۍ کې په میلیونونو انسانان ورڅخه ګټه اخلي. آن داچې په ځینو هېوادونو کې یې دبایسکل دچلولو لپاره ځانګړې واټونه او جادې هم جوړې کړې دي.

دلومړي ځل لپاره بایسکل یوانګلیسي پوه کنت دوسواك په ۱۷۹۰ م کال کې اختراع کړ، چې دوه څرخونه او یو چوکاټ یې درلود. اوس دنړۍ په هېوادونو کې په سلګونو ډوله بایسکلونه جوړېږي، چې نه یوازې ترانسپورتي وسیله ده، بلکه دسپورت لپاره هم ګټور دي. د سون مواد نه لګوي، داستوګنې چاپېریال نه ککړوي. د چین دخلکو دځمکني ترانسپورت زیاته برخه په تېره بیا په ښارونو کې بایسکل جوړوي.

زموږ هېواد ته بایسکل له موټر څخه مخکې د امیر حبیب الله خان د حکومت په وختکې واردشو.

اوس په زرګونو تنه خلك ور څخه ګټه اخلي.
بله وسیله چې له موټر سره ورته ده، خو دکوچني ماشین په مرسته، چې لږ تیل لګوي فعالیت کوي، د موټر سایکل په نوم یادیږي. څرنګه چې دتیلو لګښت یې لږ دی نو له همدې امله زیاته ګټه ورڅخه اخېستل کېږي. زموږ په هېواد کې یې استعمال له بایسیکل څخه وروسته دی .
د ۱۸ م پیړۍ په دویمه نیمایي کې د بخار ماشین په کشف سره، سمنګتن د انتقالولو یوه وسیله جوړه کړه، چې دبخار په واسطه یې حرکت کاوه چې دغه لومړنی جوړ شوی موټر ګڼل کېږي. په انګلستان کې زیاتې انتقالاتي وسیلې جوړې شوې، خو د ډېرو سکروډ لګولو له امله یې زیات لوګی کاوه او د تخنیکي نیمګړتیاوو له مخې یې زیات ټکرونه کول.
د ۱۹ م پیړۍ په دویمه نیمایي کې داسې موټر اختراع شو چې په نفتو یې حرکت کاوه. زموږ په هېواد کې کله چې مستر دین د برتانوي هند د خارجه چارو وزارت سکرتر په۱۹۰۴زیږدیز کال په ډسمبر کې کابل ته سفر کاوه د نورو سوغاتونو تر څنګ یې یوه عراده موټر هم امیر حبیب اله خان ته ډالی کړ، چې ۷۰۰ سټر لنګ پونډه ارزښت یې در لوده. په هغه موټر کې د تیلو پر ځای لرګي سوځیدل او ماشین ته یې حرکت ورکاوه.
اوس زموږ هېواد ته بیلابیل ډوله موټرونه وارد شوي دي لکه بارورونکي موټرونه (لارۍ، د طبیعي ګاز اوتیلو ټانکرونه) ، کوچني اولوی بسونه اوګرندي موټرونه چې د نړۍ د ډېرو عصري کمپنیو څخه پېرودل کېږي.
د اوسپني کرښه د مالونو د وړلو او راوړلو ډېره پخوانۍ وسیله ده، چې دبخار د ماشین په واسطه په کار اچول شوې او داوسپنې کرښې ورته غځیږي او نن سبا د ځمکني حمل ونقل ډېره ستره وسیله ده .
په ۱۳۰۵ لمریز کال کې د شاه امان الله خان په دوره کې، کله چې د دارالامان عصري ښار جوړول پېل شول، د خلکو او تعمیراتي مالونو د انتقال لپاره یو کوچنی اورګاډی د اوسپنې کرښې سره هم هېواد ته وارد شو چې دا کرښه د شاه دو شمشیره له زیارت څخه د دارالامان تر ماڼۍ پورې غځیدلې وه.دغې اورګاډې د بخار یو انجن (ماشین) او څو ډبې در لودې او هره ورځ به یې خلك او کالي په دې کرښه انتقالول . تراوسه یې نښې دکابل په موزیم کې شته.دغې کرښې له ۸-۷ کیلومترو پورې اوږدوالی در لوده اوتر ۱۳۰۷لمریز کال پورې فعاله و. د شاه امان اله خان له سقوط څخه وروسته، د هغه وخت حکومتونو د اوسپنې کرښې له جوړولو او غځولو سره مینه ښکاره نه کړه.
دیادونې وړ ده چې په هېواد کې ټولې ترانسپورتي تصدیګانې د ملي بس څخه پرته منحل اعلان شوې، دا تصدي د زرو څخه د زیاتو بسونو په در لودلو دکابل ښار په دننه او دهېواد په ولایتونو کې فعالیت کوي او همدارنګه په نظر کې لري چې د بریښنا یي بسونو پروژه چې دکابل ښار په داخلي جګړو کې ړنګه شوې وه دویم ځلي احیا کړي. بریښنایي بسونه سربیره پردې چې لږ لګښت لري د ژوند چاپیریال هم نه ککړوي.

اضافي معلومات (**د مطالعې لپاره**):

ځمکنی ترانسپورت په ځانګړي ډول د وسایطو واردولو د یادونې وړ پر مختګ کړی دی. په ۱۳۸۵لمریز کال کې د ټولو ثبت شوو موټروشمېر ۶۰۶۹۴۴ عرادو ته رسېده دا شمېر په ۱۳۸۶لمریز کال کې ۸۷۳۷۰۱عرادو ته لوړ شو چې ۸/۴۳سلنه ډېروالی رابښيي. شخصي او ټکسي موټر ډېر زیاتوالی ښکاره کوي او همدارنګه لاری د ۱۱۷۴۶۰څخه ۱۳۵۴۴۶ او بسونه د ۴۸۵۱۳ څخه ۵۸۰۴۹ عرادو ته لوړ شوي.

ځمکنی ترانسپورت				
خصوصیات	د مقیاس واحد	۱۳۸۴ لمریز کال کې	۱۳۸۵ لمریز کال کې	۱۳۸۶ لمریز کال کې
ټول موټرونه	عرادې	۴۸۶۱۴۱	۶۰۶۹۴۴	۸۷۳۷۰۱
دولتي سکتور	عرادې	۲۸۵۱۰	۳۰۲۵۱	۳۳۳۰۶
خصوصي سکتور	عرادې	۴۵۷۶۳۱	۵۷۶۶۹۳	۸۴۰۳۹۲
لاری	عرادې	۱۰۰۸۸۳	۱۱۷۴۶۰	۱۳۵۴۴۶
دولتي سکتور		۱۱۳۴۱	۱۱۹۰۸	۱۲۹۱۵
دخصوصي سکتور	عرادې	۸۹۵۴۲	۱۰۵۵۵۲	۱۲۲۵۳۱
بسونه	عرادې	۴۱۷۱۳	۴۸۵۱۳	۸۰۴۹
دولتي بسونه	عرادې	۳۳۶۸	۳۵۸۶	۴۲۱۳
ګړندي موټرونه	عرادې	۲۶۲۷۰	۳۱۴۱۶۵	۵۱۷۶۰۱
دولتي سکتور	عرادې	۱۲۵۷۹	۱۳۲۳۳	۱۴۵۰۱
موټر سیکلونه	عرادې	۶۴۸۱۷	۱۰۸۲۸۲	۱۲۷۹۵۹
دولتي سکتور	عرادې	۱۲۲۲	۱۵۲۱	۱۶۷۷
په هېوادکې د بهرنیو اتباعو و سایط	عرادې	۱۲۶۶۸	۱۳۲۹۶	۲۵۷۹۴

۱۳۸۶ لمریز کال در مرکزي احصایې د ادارې د کلنی احصایې ۲۰۵مخ.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او ټولې ډلې دې په ټولنه کې د ځمکني ترانسپورت په اهمیت اوهمدارنګه دهغه بې سازي زیاتوالي اغېزې دي د ژوندانه په چاپېریال باندې روښانه کړي او دډلې یو غړی دې د بحثو نو پایله هم ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

په لنډه توګه یې ځواب کړئ:

۱- د ځمکني ترانسپورت د وسایلود ډولونو نومونه واخلئ.

۲- د ترانسپورتي وسیلو اختراع کومې اسانتیاوې رامنځته کړي دي؟

لاندنی جملې بشپړې کړئ:

الف: د بایسکل مخترع .... دی.

ب: زموږ هېواد ته موټر د برتانوي هند د بهرنیو چارو دسکرتر .... سفر په وخت کې کابل ته راوړل شو.

سم ځواب په نښه کړئ:

الف: بایسکل د انتقال ګټوره وسیله ده چې د ژوندانه چاپېریال نه ککړوي.

ب: پخوانی ټولې ترانسپورتي تصدی منحل شوي دي.

ج: د اوسپنې کرښه د امان اله خان د پاچاهۍ په دوره کې افغانستان ته وارد شوې وه .

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېوادکې د ځمکني ترانسپورت (د اوسپنې کرښې) د سترې وسیلې د اهمیت په هکله تبصره ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکې ساعت کې یې ټولګیوالوته بیان کړئ.

ب: د افغانستان د لویو لارو په هکله څه پوهېږئ؟

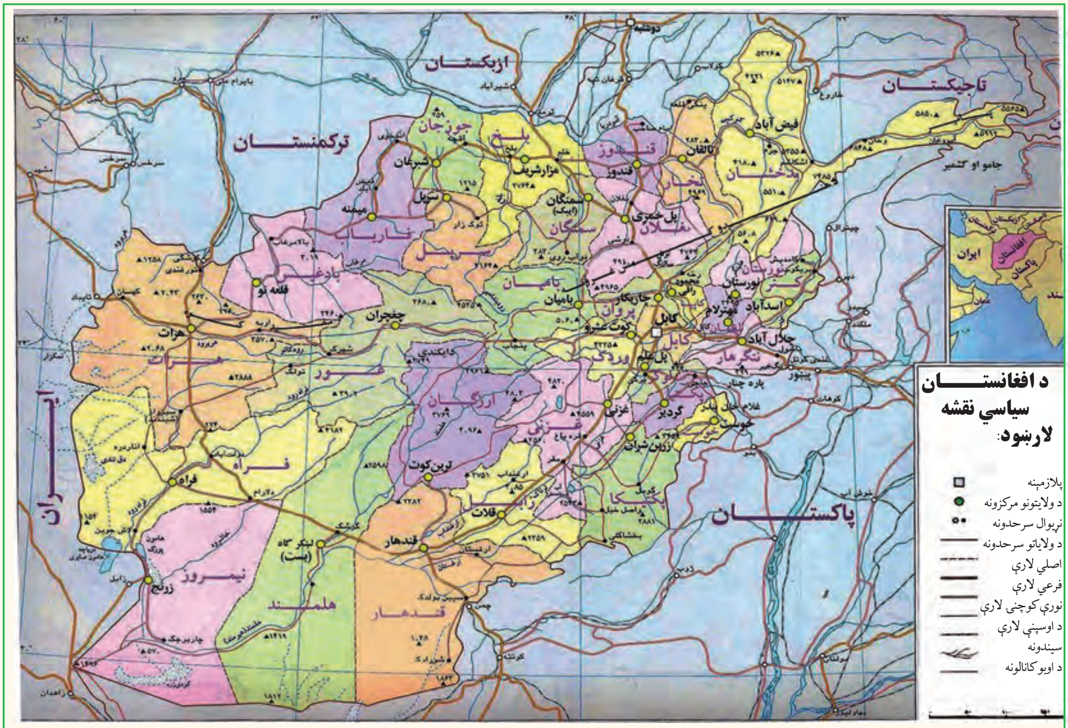

لویې لارې په یوه هېواد کې، دبدن لپاره د وینې د شریانونو په معنا دي.هغه هېوادونه چې په هغو کې لویې لارې لږې پر مختللې دي، په واقعیت کې په هغه هېواد کې ټولنیزه او اقتصادي وده په ټپه دریدلې او د اقتصادي څرخ بیلې برخې لکه صنعتي تولیدات، کرنیز محصولات، عرضه او تقاضا، په بازار کې پېرودل او پلورل، مسافرتونه او ګرځېدنه له یوه ځایه څخه بل ځای ته تلل او راتلل په بشپړ ډول له ستونزوسره مخامخ کېږي. هېواد او اړونده ټولنه په بشپړ ډول په فرهنګي او اقتصادي انزوا کې واقع کېږي.

ددې لپاره چې زموږ هېواد د اقتصاد او ټولنیز فعالیت له امله ارزښتمنده خوځښت ولري، باید په هېواد کې دننه د ټولو ولایتونو، ولسوالیو او کلیو ترمنځ او له هېواد څخه د باندې له ګاونډیو هېوادونو سره سیاسي او اقتصادي همشنې تماسونه ټینګ کړو،نو اړین برېښي چې مواصلاتي برخې ته یې ځانګړې پاملرنه وشي.

د امان الله خان او محمد ظاهر خان د پاچاهۍ په دوره کې، په تیره بیا د محمد داوود خان دصدارت په دوره کې ډېره هڅه وشوه چې هېواد له اقتصادي او ټولنیزې انزوا څخه وژ غوري. په

ټولو پنځه کلن پلانونو کې د لويو لارو جوړولوته، د اقتصادي زير بنا په توگه،ځانگړې پاملرنه وشو
ه. په پنځه کلن لومړي پلان (۱۳۳۰ - ۱۳۳۵) لمريز کال)، دويم پلان (۱۳۳۵-۱۳۴۰) او
دريم پلان (۱۳۴۱-۱۳۴۵) کالوکې د پرمختيايي بودجې ۵۰ سلنه په لويو لارو و لگيده او له
۲۵۰۰ کيلومترو څخه زيات قير شوي اوکانکريټي سړکونه جوړ شول.

خو په داخلي جگړوکې دغه ټولې جادې تر يوې اندازې پورې ويجاړې شوې، چې ترميم يې
غوښته. د پخوانيو لويو لارو پراختيا اود نوو لويو لارو جوړول، د دولت اساسي اړتياوې دي.

څرنگه چې خصوصي سکتور په دې برخه کې له پانگې اچونې سره مينه نه لري. نوله همدې امله
دلويو لارو ترميم او جوړول د دولت په غاړه دي.

لوې لارې په دوه برخو ويشل کيږي:

۱ - حلقوي لويې لارې چې په هغو باندې ترافيک له يوې نقطې پېل او له يو دوراني حرکت څخه
دنامنظمې دايرې يا بيضوي ته ورته دايرې په بڼه، د پېل له نقطې سره نښلي. لکه د کابل – مزار
شريف –شبرغان – ميمنې – بادغيس – هرات –کندهار – غزني ا و کابل حلقوي سړک.

۲ -بېلې او پرېکړل شوې لارې، چې له حلقوي لويو لارو څخه جلا شوې دي لکه دکابل –خوست
او داسې نورې لارې.

د هېواد مهمې لويې لارې عبارت دي له:

د هېواد شمالي لويه لاره:

د مرکزي او شمالي و لايتونو د سوداگرۍ او مواصلاتو په بر خه کې، دغه لويه لاره ستره برخه لري.
ددې پروژې گټې په لاندې ډول دي:

۱ - ددې لويې لارې په جوړيدو سره مرکزي ولايتونه مستقيماً له شمالي ولايتونو سره ونښلول
شول. دغه لويه لار ه د ښکاري درې له لارې څخه چې ۴۰ کاله يې دهېواد شمالي سيمې د
مرکزي او جنوبي سيمو سره نښلولې، ۲۰۰ کيلومتره لنډه ده. په پای کې ترانسپورتي لگښتونه او
د موټرو استهلاک کمېږي او په لږ وخت کې حاصلات سوداگريزو مرکزونوته وړل کيږي.

۲ -د هېواد دشمالي سيمو توليدي محصولات په جنوب کې لگښتي مرکزونو ته او صادراتي مالونه
دهېواد شمالي بندرونو ته په ډېر لږ وخت کې وړل کيږي.

۳ -يوشيمر فابريکې لکه د بغلان د بورې فابريکه، غوري سمنټ، د گلبهار، پلخمري، جبل
السراج نساجي او داسې نور ې ددې لويې لارې په اړدوکې پرتې دي، دهغو توليدات د وخت له

ضایع کیدو پرته دخرڅلاو بازارو نوته او همدارنګه اومه مواد او د اړتیا وړ نور مواد یې له همدې لارې څخه انتقالیږي.

د کابل – تورخم لویه لار:

دغه لویه لار د ترانزیتي لویو مشهورو لارو څخه ځانګړې اهمیت لري. دغه لویه لار د تورخم له لارې له پېښور سره نښتې ده له هغې څخه وروسته د اوسپنې د کرښې او قیر شوې لویې لارې په واسطه دکراچۍ له بندر سره اود هغې له لارې د هند د سمندر اوبو د نړیوالې لارې سره نښلي. له هغې څخه په ګټې اخیستنې زموږ د هېواد دسوداګرۍ ټول مالونه د هند هېواد او د آسیا، اروپا او امریکا نورو هېوادونو ته صادرېږي. د نړۍ دهېوادونو څخه وارداتی مالونه د ترانزیت له حق څخه په ګټې اخیستنې سره، زموږ هېواد ته واردېږي.

دغه لویه لار د فرعي قیرشوو لویو لارو په واسطه د کنړ، لغمان او نورستان ولایتونو او د ننګرهار له ولسوالیو سره نښتې ده.

ددې لویې لارې په اوږدو کې د بریښنا بندونه او د ننګرهار د کانال پروژه جوړه شویده، چې د هغې په بشپړیدو کې یې ستر رول لوبولی دی. په همدې ډول د نوموړو ولایتونو تولیدي او کرنیز محصولات کابل او نورو استهلاکي مرکزونو ته انتقالیږي، چې په پای کې د نوموړو ولایتونو د اقتصادي پرمختګ سبب ګرځي.

کابل – کندهار لویه لار:

دغه لویه لار د ترانزیتي فعالیت له مخې د هېواد دلویو لارو په ډله کې لومړی مقام لري، ځکه چې د کابل – کندهار لویه لار د کندهار – سپین بولدك له لارې د چمن د اوسپنې کرښې پواسطه د کراچۍ او ګوادر (د عرب د سمندرګي په غاړه پروت دی) له بندرونو سره نښلوي. همدارنګه د کندهار – هرات د لویې لارې پواسطه د تورغونډۍ د بندر په واسطه د ترکمنستان له جمهوریت سره، د اسلام کلا د بندر په واسطه چې په هرات کې پروت دی او د نیمروز د ولایت د لارام – زرنج لویې لارې په واسطه د ایران اسلامي جمهوریت سره او د هغې لارې داوسپنې دکرښې په واسطه د ایران دهېواد د شاه بهار له بندر سره دعرب د سمندرګي نړیوالو اوبوته لاره پیداکوي. ددې بندر له لارې نه یوازې افغاني مالونه بلکې دمرکز ي آسیا دجمهوریتونو مالونه هم وارد اوصادریږي.

د کابل –کندهار لویه لار، څو ولایتونه چې د تاریخي او تجارتي ځایونو لرونکي دي یو له بل سره نښلوي.

د کندهار – هرات – تورغندۍ (پخوانۍ قره تپه) لویه لار:

دغه لویه لاره د جوړښت له مخې ډېره عصري په کانکریټي ډول جوړه شوې وه. خو اوس د بیا رغونې په پایله کې قیر شوې ده.زموږ هېواد د ترکمنستان او د ایران اسلامي جمهوریت سره نښلوي. په همدې ډول دلویدیځو ولایتونو مرکزونو د نښلولو له مخې اهمیت لري، چې کندهار او هرات په مستقیم ډول او فراه، نیمروز او هلمند په غیر مستقم ډول نښلوي.

هرات – اسلام قلعه لویه لار:

ددې لویې لارې اوږدوالی ۱۲۴ کیلومتره دی اود هرات ښار د اسلام قلعه له بندر سره چې له ایران سره د افغانستان په سرحد کې پروت دی نښلوي. دغه لویه لار له ایران، ترکیې اونورو اروپايي هېوادونو سره په سوداګرۍ کې زیات اهمیت لري.

د پلخمري – شبرغان – فاریاب لویه لار:

دغه لویه لار د سوداګرۍ او اقتصاد له پلوه ځانګړی اهمیت لري او د هېواد د حلقوي لویې لارې برخه ده، چې د هېواد شمالي ولایتونه لکه بغلان، سمنګان،بلخ، جوزجان او فاریاب یوله بل سره نښلوي او د بادغیس د ولایت له لارې دهرات له ولایت سره نښلي. له هرات سره دهغې په نښلولودغه حلقوي لویه لار بشپړېږي. د هغې شخه د جلاشوو لویو لارو په واسطه د حیرتان،کلفت او د اندخوی د آقینې له بندرونو سره هم نښلي.

د کابل- خوست لویه لار:

له ډېرو کلونو راهیسې ددویمې درجې لویې لارې په نامه یادیده خو کله چې دخوست د غلام خان د بندر سره وصل شوه او دهغې لارې د کرمې ایجنسۍ سره ونښته ځانګړی اقتصادي او سوداګریز اهمیت یې پیداکړ. د هېواد جنوبي ولایتونه لکه لوګر، پکتیا او خوست یې له کابل سره ونښلول.

د کندز – بدخشان لویه لاره:

د هېواد مهم حاصل خیز کرنیز او صنعتي ولایتونه لکه کندز، تخار او بدخشان یو له بل سره نښلوي. همدارنګه دهېواد د شمالي لویې لارې په واسطه د حلقوي لویې لارې سره نښتي. په همدې ډول د کندز شیرخان بندر له لارې د تاجکستان له هېواد سره نښلي.

دهېواد دلویو لارو جوړول سربېره پردې چې د هېواد د بیلابیلو سیمو تر منځ اقتصادي او تجارتي اړیکې، نږدې کوي، بلکې د هغو له لارې د جنوبي او مرکزي آسیا دهېوادونو تر منځ دوستانه اړیکو

کې هم مهمه برخه لري.نو د همدې موقعیت له مخې یوځل بیا د افغانستان تاریخي اهمیت د جنوب ختیځې او مرکزي آسیا او مدیترانې د حوزې په نښلولو کې څرګند وي.

د مطالعې لپاره اضافي معلومات

شماره	لویه لار	اوږدوالي په کیلومتر
۱	کابل – کندز	۳۳۷
۲	کندز – شیر خان بندر	۶۳
۳	پلخمري ـ شیبرغان	۳۶۰
۴	شبرغان – میمنه	۱۷۹
۵	کابل – تورخم	۲۳۲
۶	کابل – جلال آباد	۱۴۸
۷	جلال آباد – اسعد اباد	۹۰
۸	سرخکان – مهتر لام	۱۸
۹	کابل – کندهار	۴۸۳
۱۰	کندهار –سپین بولدک	۱۰۱
۱۱	کندهار – هرات – تور غندی	۶۷۹
۱۲	هرات – اسلام قلعه	۱۲۴
۱۳	کندهار – هرات	۵۶۷
۱۴	کابل –ګردیز	۱۲۲
۱۵	ګردیز – خوست	۱۱۴
۱۶	کندز – تخار	۷۰
۱۷	تخار – بدخشان	۱۶۹

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې دهېواد په مواصلاتي نقشه کې دیوې لویې لارې تګلوری وټاکي، چې کوم ولایتونه سره نښلوي لکه دکابل –کندهار، کندهار – هرات، پلخمري – هرات، کابل – تورخم اوداسې نور. هره ډله دې د فعالیت پایله خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي. ښاغلی ښوونکی دې د ډلې دفعالیت پایلې د خپلو معلوماتو سره یو ځای را ټولې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱-د منځمهالي اداري له جوړېدو وروسته ولې د لویو لارو پراختیا ته ځانګړې پاملرنه وګرځیده؟

۲- د هېواد په اقتصادي پرمختګ کې د لویو لارو اهمیت توضیح کړئ.

۳- د هېواد کومې ترانزیتي لارې د عرب سمندرګی له نړیوالو اوبو سره نښتي دي؟

لاندې جملې په خپلو کتابچو کې بشپړې کړئ.

۴- دهېواد لویې لارې په سترو دوو برخو............... او............ ویشل شوي دي.

۵- د شمال حلقوي لویه لار د............... ، .... او ....بندرونو له لارې دتاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان دهېوادونو سره نښتې ده.

۶- زموږ دهېواد د..........، ....او.......... لویو لارو له لارې دایران له هېواد سره نښتی دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې دهېواد حلقوي لویه لار رسم کړئ او د جغرافیې د مضمون په را تلونکي ساعت کې خپلو ټولګیوالوته وښئ.

۳,۴ د هوايي ترانسپورت په هکله څه پوهېږئ؟

هوايي ترانسپورت د هېواد دلېرې پرتو سيمو او نړۍ په نړدې کولو کې ارزښتناکه رول لوبوي. خو دغه ترانسپورت د نورو ترانسپورټونو پرتله د انرژيکي موادو د ډېر لګښت له کبله په لوړه بيه تمامېږي خو سياسي،تجارتي او نظامي اړيکي په چټکۍ ټينګوي، نو له همدې امله هر هېواد د خپل مالي او اقتصادي شرايطو له مخې ددې سکتور ودې ته ډېر ه پاملرنه کوي.

لکه چې پوهېږو افغانستان غرنی هېواد دی. د هندوکش، بابا او فیروز کوه غرونو دیوه طبیعی حایل په توګه هېواد په دوو شمالي اوجنوبي برخو ويشلی دی. په دې سر بېره زموږ هېواد په وچې پورې تړلی دی. د لويو لاروغځول د خلکو اړتياته ځواب نه شي ويلای. نوله همدې امله دهوايي حمل ونقل اهميت زيات او دپاملرنې وړ دی. دغه هېوادله يوې خوا سمندر ته لار نه لري او له بله پلوه دغرونو په واسطه په کوچنيو او بيلو جغرافيايي سيمو و يشل شوی دی، چې دغه ډول طبيعي شرايط ټولنيز او آن سياسي ستونزې لري. د همدې اصل له مخې د اړتياوړ زياتره مواد په مناسب وخت په هېواد کې دننه او بهرکې مصرف کوونکو ته په ټاکلي وخت نه رسېږي.

زموږ هېواد دهوا نوردۍ فعاليت اوله الوتکو څخه د مسافرينو او تجارتي مالونو په وړلو او راوړلو کې ډېر لرغونتوب نه لري . د هوا نوردۍ دفعاليت پيل په ۱۳۰۶ لمريز کال د امان اله خان د پاچاهی په دورې پورې مربوط ګڼل کېږي چې د لومړي ځل لپاره يوې کوچنی روسي الوتکې په مياشت کې دوه ځله د کابل او ترمز ترمنځ په الوتنی پيل کړې و.

په ۱۳۱۷ لمريز کال کې د جرمني دلوفت انزا دکمپنی يوه درې ماشينه الوتکه له برلين څخه هرات اوکابل او له کابل څخه جاپان ته الوتنه کوله.

هوايي لومړنی شرکت په هېوادکې دآریاناافغان هوايي شرکت په نو م، دمسافرينو او تجارتي مالونو

دحمل ونقل په منظور په **۱۳۱۷لمریز** کال کې جوړ او په فعالیت پیل وکړ. څرنګه چې پوره تاسیسات او امکانات یې نه درلودل، نو له همدې امله د هېواد اړتیاوو ته یې ځواب نشوویلای.نو په **۱۳۳۵لمریز** کال کې دملکي هوانوردۍ ریاست جوړ شو. دهغې په جوړېدو سره په افغانستان کې د هوانوردۍ د پراختیا او پر مختګ لپاره زمینه برابره شوه. دهوانوردۍ ریاست په کندهار، مزارشریف، هرات او جلال اباد کې دهوایي ډګرونو په جوړولو اقدام وکړ. بهرنۍهوایي نمایندګۍ هم دافغانستان له هوایي ډګرونو څخه ګټه اخلي. له هوایي ترانسپورت څخه د مسافرینواو هغه مالونو او کالیو دانتقال لپاره ګټه اخېستل کېږي، چې حجم یې لږ او ارزښت یې زیات وي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبوډلو وویشل شي او هره ډله دې دهوایي ترانسپورت د پرمختګ په اهمیت او اړتیا بحث وکړي او پایلې دې دډلې یو غړی ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې:

سمې جملې د (س) په توري او ناسمې جملې د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱- هوایي ترانسپورت د نورو ترانسپورټونو پرتله ډېره انرژي لګوي.

۲-د ملکي هوانوردۍ ریاست په جوړېدو سره دهوانوردۍ د پراختیا لپاره وخت برابر شو.

لاندې جملې بشپړې کړئ.

۱-د هېواد دملکي هوانوردۍ فعالیت د........پاچاهۍ په دوره کې په ۱۳۰٦لمریز کال کې پېل شو.

۲-د هېواد لومړني داخلي شرکت د..........په نوم په ۱۳۳۳لمریز کال په فعالیت پېل وکړ.

لنډ ځواب ورکړئ.

۱-له هوایي ترانسپورټ څخه د کومومالونود انتقال لپاره ګټه اخېستل کېږي؟

۲-د هوایي ترانسپورټ د پراختیا لاملونه بیان کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هوایي ترانسپورټ د اړتیا او پراختیاپه باره کې مقاله ولیکئ اود جغرافیې دمضمون په راتلونکي ساعت کې یې له ځانه سره راوړئ او خپلوټولګیوالوته یې وړاندې کړئ.

الف ــ د هېواد هوايي شرکتونه او ډګرونه

دکابل د نړيوال هوايي ډګر يوه برخه

د ملکي هوايي رياست په ۱۳۳۵لمريزکال کې جوړ شو، چې په هغه وخت کې يې دوه ستري موسسې دهوا پېژندنې او هوانوردئ په نوم درلودلې چې د نړئ د ملکي هوانوردئ د موسسې غړيتوب يې هم درلود، چې دهغو دمالي او معنوي مرستو څخه يې په ټولو برخوکې ګټه اخيستله، دهوايي ډګرونو جوړول اومراقبت، دمخابرو اود دستګاوو او د هوانو ردئ د وسيلو او ميتورولو ژئ Meteorology د ستيشونو نصبول، دټولو تشبثاتو او د هوايي حمل و نقل د موسسو تنظيم او اداره، د ملکي هوانوردئ اړونده دټولو مقرراتو او اصولنامو اجراکولو او په پاى کې په نوموړو څانګوکې دادړتيا وړ فني پرسونل روزنه، ددې رياست سترې دندې ګڼل کيدې.

د کابل دنړيوال ډګر جوړول:

ددې ډګر د جوړولو کار په ۱۳۳۹لمريز کال کې پيل شو، اوپه ۱۳۴۱لمريز کال کې پاى ته ورسيده، چې د دننيو او بهرنيو الوتکود ګټې اخيستنې وړ وګرځيد. په دې سربېره دغه ډګر يو عصري ترمينل چې په ټولو وسايلو سمبال دى لکه مخابره، هواپېژندنې، هوايي ترافيک،دګمرک څانګې،تعليمي مرکز، تخنيکي ورکشاپونه او داسې نور هم لري. دغه ډګر په وروستيو کلونو کې نور هم پراخه شو، په ۱۳۸۸لمريزکال کې د جاپان دهېواد په مرسته ددې ډګر په لويديځه برخه کې نوى ترمينل چې په نوو وسايلو او ملحقاتو سمبال دى هم جوړشو.

په نورو ولایتونو کې دهوايي ډګرونو دجوړولو پلان هم عملي شو،په لومړي پړاو کې د کندهار، هرات،کندز او جلال اباد د ډګرونو جوړېدل پيل شول.

له هغې جملې څخه د کندهار هوايي ډګر د کندهار دښار د جنوب ختیځ په ۸ کیلو متری‌کې د سپین بولدك په لاره کې په یوه پراخه ساحه کې جوړ شوی. دغه هوايي ډګرد کابل د نړیوال هوايي ډګر په شان دهر ډول الوتکو دګټې اخېستنې لپاره مناسب دی. دا ډګر په ابتدايي او محلي ډول په ۱۳۳۰لمریز کال کې دګټې اخېستنې وړ ګرځېدلې و.

دکندهار هوايي ډګرپه ټولو عصري تاسیساتو لکه هو ټل، ترمینل، مخابراتي وسایلو اوداسې نورو سمبال دی.

په لنډه توګه ویلای شو چې په ۱۳۸۸لمریز کال کې تقریباً۳۷هو ایي ډګرونه وو. چې له هغې ډلې څخه د کابل او کندهار هوايي نړیوال ډګرونه لومړی درجه پر مختللي تاسیسات او دالوتکو دمنډې قیر شوی لارې لري.

د هرات، مزارشریف، جلال آباد او کندز هوايي ډګرونه د لږ ظرفیت په لرلو په دویمه درجه کې دي ترمینل او دالوتکو دمنډې قیر شوی لارې لري نور ۱۴ هوايي ډګرونه دریمه درجه او ۷ نور څلورمه درجه کې راځي چې ترمینل او دالوتکو دمنډې خامه لارې لري د هغو سربېره پنځمه درجه هوايي ډګرونه هم په هېواد کې شته.

د یادونې وړ ده چې هغه عواید چې دنړیوالو ډګرونو له مقررې سره سم دبهرنیو الوتکو له الوتنو څخه په ۱۳۸۸لمریز کال کې ددولت خزانې ته تحویل شوي دي په لاندې ډول دي:

۱- دهرې بهرنۍ الوتکې له ټول وزن څخه، دیو ټن(۵۰۰) افغانۍ د دولت عوایدو ته تحویل شوي دي.

۲-دهرې بهرنۍ الوتکې له الوتنې څخه ترافیکي خدمتونه (۷۵۰۰) افغانۍ اخېستل شوي دي.

۳-هره بهرنۍ الوتکه چې له څلورو ساعتونو څخه زیاته په هوايي ډګر کې تم شوې،د درولوکرایه د (پارکنګ ټکس) ور څخه اخیستل شوی دی.

۴-هره بهرنۍ الوتکه چې په ترانزیټي توګه زموږ دهېواد له فضا څخه تیرېږي، (۲۰۰۰۰) افغانۍ اویا دهغې معادل ۴۰۰ امریکایي ډالره ورڅخه اخېستل شوي دي.

ب- د هېواد هوايي شرکتونه:

۱- د آریانا افغان هوايي شرکت لومړنی دولتي شرکت دی چې په ۱۳۳۳لمریزکال کې یی د مسافرانو او د سوداګرۍ دمالونو په حمل و نقل کې رسماً په فعالیت پیل کړی، لو مړنۍ پانګه یي درې سوه زره امریکایي ډالره وه، چې په هغې کې ۵۱ سلنه ددولت ونډه او ۴۹ سلنه د انډیمان

شرکت ونده وه.

د دې شرکت لومړنۍ الوتنې د DC-۳ الوتکې په مرسته چې د ۲۸ مسافرانو ظرفيت يې در لود له کابل څخه د کندهار،هرات او مزار شريف ښارونو ته يې الوتنه کوله.

دوه کاله وروسته دانډيمار لوی شرکت دپان امريکن په شرکت کې مدغم شو او کله چې DC -۴ او DC -۶ په نوم دوه الوتکې وپېرودلې شوې دآريانا شرکت نړيوالو هوايي ډګرونو ته لار پيداکړه. دآريانا افغان هوايي شرکت لومړنۍ بهرنۍ الوتنه له کابل څخه د بحرين په لور وه، چې د ۱۳۳۴ لمريز کال دغوايي په مياشت کې له ۲۸ مسافرانو سره سرته ورسېده.

د آريانا افغان هوايي شرکت سره له دې چې په درې لسيزو داخلي جګړو کې ډېر مالي، اقتصادي او کادري تاوانونه وليدل، بياهم ۴- ۲۱ AN الوتکه او۷۲۷- B څلور الوتکې ۳۰۰- Airbus يوه الوتکه او ۳۱۰ - Airbus نوی ماډل دوه الوتکې لري چې هره ورځ له پلان سره سم د هرات، کندهار، مزارشريف، جلال آباد، زرنج، لښکرګاه، بادغيس، فيض آباد، کندز اوميمنې ته الوتنې کوي.

په همدې ډول دآريانا هوايي شرکت د نړۍ ۱۷ لوی ښارونه هم د خپلو الوتنو دپوښښ لاندې نيولې او د پراختيا په حال کې دي. د نړۍ هغه ښارونه چې آريانا ورته الوتنه کوي د ډهلي، امرتسر،تهران، مشهد، اسلام آباد،دو شنبې، ارومچې، باکو، مسکو، دوبۍ، شارجه، استانبول،انقره،رياض، جده، کويت او فرانکفورت نومونه اخېستلای شو.

د اريانا افغان هوايي شرکت د خپلو الوتکو په الوتنو سربېره داخلي خصوصي شرکتونو او بهرنيو هوايي شرکتونو ته لکه انډين اير لاين، دآسمان هوايي شرکت، د اذر بايجان هوايي شرکت، د عرب متحده آماراتو او دپاکستان هوايي شرکت ته هم لازم ځمکنې ټول خدمات برابر وي. بار وړونکو لويو الوتکو (کارګو) بارول او تخليه کول او نور لازم خدمتونه په چټکۍ سرته رسوي.

۲- هوايي خصوصي شرکتونه له صافی ايرويز، پامير اوکام اير څخه عبارت دي. چې دفعاليت جواز يې د افغانستان له پانګې څخه د ملاتړ له اداري څخه تر لاسه کړی دی او د خپلو الوتکو په مرسته کورنيو او بهرنيو کرښو کې په خدمت بوختې دي. پر عوايدو باندې د ماليات دقانون له مخې ۱۰ سلنه داخلي عوايد او دوه سلنه بهرنۍ عوايد په هغه ټکس سربېره چې د هوا نوردۍ وزارت او آريانا افغان هوايی شرکت ته ورکوي، ددولت خزانې ته يې هم تحويلوي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي،هره ډله دې دهوايي ډګرو په اهمیت او اقتصادي ارزښت باندې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایلې دې خپلوټولګیوالو ته ووایي.

پوښتنې:

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱-دملکي هوا نوردۍ ریاست په ۱۳۳۵ لمریز کال کې جوړ شوی دی.

۲-دکندهار هوايي ډګر له ۱۳۳۰ لمریز کال راهیسې د ګټې اخیستنې وړ دي.

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱- دهیواد هوايي نړیوال ډګرونه له............او .... څخه عبارت دي.

۲- له هغو بهرنیو الوتکو څخه چې په ترانزیتي ډول دافغانستان له فضا څخه تېرېږي له هرې الوتنې څخه............افغانۍ عواید لاس ته راځي.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱-د دولت خزانې ته د بهرنیو شرکتونو د الوتکو له الوتنو څخه څومره عواید تحویلیږي؟

۲- د هیواد په کومو ولایتونوکې دویمه درجه ملکي هوايي ډګرونه جوړ شوي دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په هیواد کې د هوايي ډګرونو دجوړولود اړتیا په هکله، دځمکې دجوړښت او جغرافیايي موقعیت په پام کې نیولو سره په سېمه ییزه او نړیواله سطحه تبصره وکړي او دجغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې بیان کړي.

۴,۴ – اړیکي Communication

الف: د اړیکو اهمیت:

اړیکي د مخابراتو (د افکارو د راکړې ورکړې ټینګول، او د پیغامونو استول او اخیستل) او ترانسپورتیشن څخه عبارت دي چې د تیرولوستونود مواصلاتو په برخه کې له هغو څخه یادونه شوی ده. مخابرات Tele Communication د خلکو ترمنځ د لیکنو، غږونو، عکسونو یا د دواړو په واسطه د افکارو، احساساتو او اطلاعاتو دراکولو ورکولو معنا لري، یا په بل عبارت مخابرات د خبر، احوال، تجارتي ، صنعتي، رسمي،شخصي پیغامواو د معلوماتو د وړاندې کولو او رسولو وسیله ده چې له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته کېږي چې دننه او بهر بېلا بېلې سیمې سره نښلوي. د اړیکو ټینګولو لپاره له بېلا بېلو ډولونو او وسیلو څخه ګټه اخېستل کېږي لکه اخبار، راډیو، تلګراف، ټیلفون، تلویزیون، پُست، فکس او

انترنیت. دغه ټول له لېرې واټن څخه د اړیکو چټکې وسیلې دي. په اوسنۍ نړۍ کې غږ او عکس د الکترونیکي بهیر په توګه د سیم، راډیو او تلویزیوني څپو پواسطه د فضاء له لارې اونوري څپې د نورې فایبر په واسطه سره نښلي.راډیوي اونوري څپې په یوه ثانیه کې د ۳۰۰۰۰۰ کیلومترو په چټکۍ حرکت کوي. په داسې حال کې چې الکترونیکې نښو لېږد هم په همدې اندازه کې دي.

د مخابراتود اهمیت په هکله دیادونې وړ ده چې داړیکو دې برخې ته د ټولنې داعصابو اصطلاح ورکړشویده. ځکه چې په ټولنه کې د افکارو د انتقال او راکړې ورکړې ښه و سیله ده، په هغو ټولنو او هېوادونو کې چې مخابرات یې ښه فعال دي، په دې معناچې د ټولنې اعصاب ښه کار کوي او ټولنې هم ښه پر مختګ کړی دی.

مخابراتي لومړنۍ وسیله د تلګراف اختراع ده چې د مورس د نښو د اختراع له مخې د برېښنا د جریان په واسطه د سیم په اوږدو کې لیږل کېده. نن ورځ عکسونه، غږونه، تلویزیوني عکسونه د سپوږمکیو، رادیو او نوري فایبر له لارې دځو ثانیو څخه په لږه موده کې د نړۍ ګرد چاپیره مخابره کېږي.

مصنوعي سپوږمکیو د مخابراتو او اړیکو په برخه کې ډېر لوی انقلاب رامنځته کړی دی، چې دټیلیفون اومبایل، تلویزیون او انټرنېټ د تکنالوژۍ د پراختیا سبب شوی ده. په دې سربېره، مصنوعي سپوږمکۍ ځمکې څخه په بېلابېل لوړوالي عکسونه اخلي او خپلو ځمکنیو مرکزونو ته یې انتقالوي، چې د هغو له مخې بیلابېل تصویرونه او جغرافیایي نقشې جوړېږي.

اوس زموږ په هېواد کې هم د مخابراتو وزارت ملي او نړیواله ګیت وې Gate -way د کابل دښار دمهتاب کلا په ساحه کې جوړه کړې ده. دځمکني تم ځای او مصنوعي سپوږمکۍ په واسطه فعالیت کوي. یولوی دیش او مخابراتي او تخنیکي پرمختللی سیستم

لري. له دې ګیت وې څخه په ملي او نړیواله کچه ګټه اخیستل کېدی شي. اوس دولتي ارتباطات او مخابراتي شرکتونه دټیلیفوني، فکس، تلویزیوني اوانترنیتي اړیکو لپاره له هغې څخه ګټه اخلي او دهېواد ۳۶۴ ولسوالی او اداري د همدې ګیټ وې په مرسته له نړۍ سره نښتي دي. همدارنګه د مخابراتوخصوصي شرکتونو دنړیوال فعالیتونو لپاره د خپلواکه ګیټوویو د ګټې اخیستنې اجازه هم ور کړ شویده. د نوري فایبر په مرسته د ځمکې له لارې دهېواد مخابراتي اړیکي له نړۍ سره را منځ ته شوي دی، چې د مخابراتو له مصنوعي سپوږمکیو پرتله خورا ارزانه تمامېږي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې په اوسنی نړۍکې اړیکوپه اهمیت پخپلومنځوکې خبرې وکړي او د بحث پایله دې دډلې یو غړی خپلوټولګیوالوته وړاندې کړي. ښوونکی دي د فعالیت په پای کې وړاندي شوی معلومات را ټول او لنډیز دې زده کوونکو ته و وایي.

پوښتنې:

د جملوتش ځایونه بشپړ کړئ:

۱- ارتباطات ۰۰۰۰۰-۰او ۰۰۰۰۰۰۰احتوا کوي.

۲-د نوري او راديوي څپو چټکوالی په یوه ثانیه کې ۰۰۰۰۰۰۰۰ کیلومتره دی.

۳-لومړنی اختراع شوې مخابراتي وسیله د .... څخه عبارت ده.

لنډ ځواب ور کړئ:

۴-مخابرات تعریف کړئ.

۵-مصنوعي سپوږمکۍ کوم مخابراتي خدمتونه سرته رسولای شي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د جغرافیې په مضمون کې له مخابراتي و سیلوڅخه د ګټې اخیستنې څرنګوالي تر سر لیک لاندې یو مطلب ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلوټولګیوالوته وړاندې کړې.

ب. پُست Post په افغانستان کې

ایا پوهېږئ چې د مخابراتو دوزارت د پُست ریاست کوم خدمتونه سرته رسوي؟

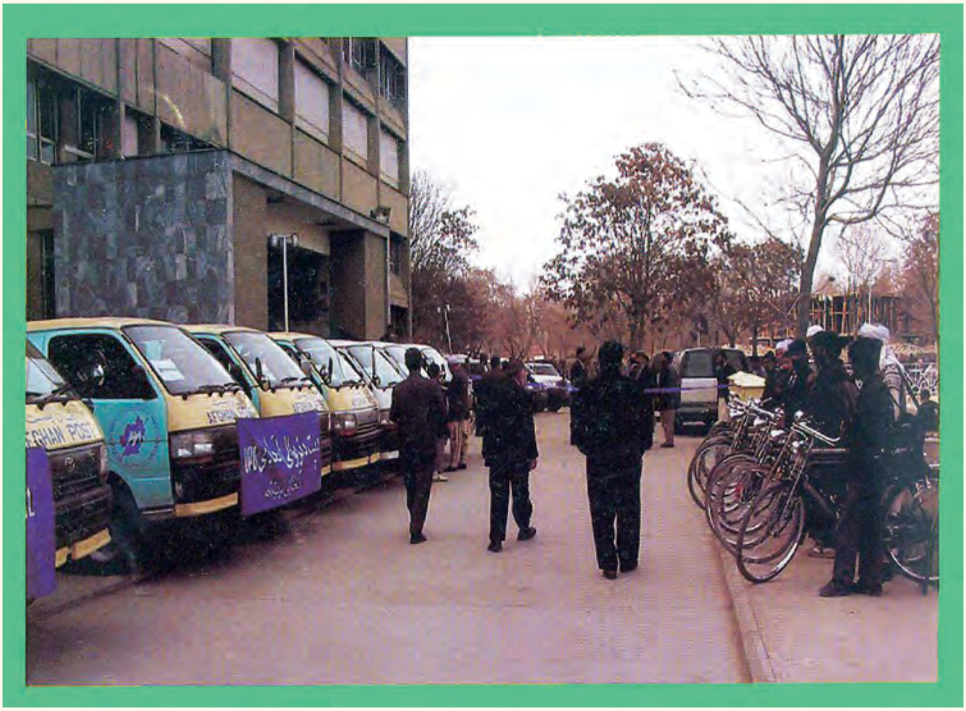

پورتني عکس ته وګورئ او ووایاست چې د موټرواو بایسیکلونو سپرلی کومې دندې سرته رسوي.

د افغانستان پُستي کارونو د لومړي ځل لپاره په ۱۸۷۰ م کال کې د امیر شیرعلي خان په دوره کې رواج وموند. په هغه وخت کې یوه پُسته خانه په مرکزکې د کابل په بالاحصارکې د (چاپار خانې)په نوم او په لویو ولایتونو کې په ابتدایي ډول جوړې شوی. دولتي مکتوبونه او شخصي لیکونه یې په را جستر شوي ډول دیو مثقال او دوه مثقاله په وزن د پُسته خانې په مرکز کې منل. پُستي ټکټونه د شاهي او ثنار او دهغې وخت په مروجوسکو په بیه، په سپین کاغذ په کمزوري رنګ چاپ او دمکتوبونو او لیکونو له پاسه نصبول. دهغه وخت مشهور پُستي ټکټونه د زمري د سر په نامه یادیدل. او له نصبولو څخه مخکې یې یو کنج غوڅیده. دپُستې د انتقال لپاره له

یومرکز څخه بل مرکز ته ټاکلي وخت په پام کې نه وه نیول شوی. انتقالات د پُستې د ټاکلي حد تابع وو.

هغه دولتي مکتوبونه چې دفوري کلمه ور باندې لیکل شوې وه. فوق العاده پُسته ګڼل کېده د پُسته بردار په نوم یادیده، دغه پُسته پر اسپ سپاره استوونکي له خواچې چاپار په نوم یادیده، اصلي ځای ته لېږدول کېده.

د مکتوبونو ویش د ویشونکو مستخدمینو له خوا کېده چې د لیک رسوونکي په نوم یادیدل.

که کوم دولتي مکتوب چې به کوم بهرني هېواد ته استول کېده، دهغه استونه د ځانګړي قاصد له خواسرته رسیده.

پورتنیو اجرااتو تر ۱۸۷۸م کال پورې دوام در لود ه. له ۱۸۹۲ م کال څخه وروسته یعنې د امیر عبد الرحمن خان د واکمنۍ په دوره کې د پُستې منظم کارونه رامنځته شول. په ۱۹۰۷م کال یعنې د امیرحبیب اله خان په دوره کې پُستې کارونو ښه پرمختګ وکړ. د پُسته خانو په شمېر اوپُستي کرښوکې زیاتوالی راغی. د دولتي مکتوبونو لپاره ځانګړي ټکټونه چاپ شول. په دې وخت کې د پُستې دفترونه د ډاکخانو په نوم یادیدل. یوه ډاکخانه په پېښور کې هم جوړه شوې وه. پُستي کارونه د امانیه په دوره کې ډېره پراختیا ومونده او د داخلې د وزارت په چوکاټ کې د پُست او تلګراف عمومي مدیریت جوړشو.

په۱۹۲۵م کال کې د کابل او مشرقي تر منځ د لومړي ځل لپاره د پُستی د حمل او نقل لپاره له موټر څخه ګټه واخېستل شوه او د تبادلې یو دفتر په تورخم کې هم جوړ شو . نور دفترونه په اسلام کلا، دایران په طیبات، د مزارشریف په تاشګذر، سپین بولدك او تور غنډۍ کې جوړ شول.

افغانستان په ۱۹۲۸ م کال کې د نړۍ د پُستي اتحادیې غړیتوب حاصل کړ او د پُست اداره د ډیپلوماتیکو لارو دنړۍ د پُستي کنوانسیون د حکمونوسرته رسولوته ژمنه شوه. پُستي سیستم مخ په سمون شو.

په ۱۳۴۴ لمريز کال کې د مخابراتو رياست د مخابراتو وزارت ته لوړ شو، دپُست د انتقال لپاره پُستي سرويس موټرونه د کابل څخه د تورخم او کندهار په لور په کار واچول شول.

د افغانستان په پُسته کې پُستي قلمونه لکه مکتوبونه، پُست کارتونه،کوچنی بستې، چاپ شوي مواد، ړندوپاڼې او پارسلونه شامل دي. ددې قلمونو تبادله د ځمکې او هواله لارې، د دننيو خدماتو سربېره، په نړيواله کچه د آريانا افغان هوايي شرکت لخوا سرته رسيږي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وويشل شي او هره ډله دې دپُستي په سترو خدمتونوپخپلو منځوکې بحث وکړي. د خپل بحث پايلې دې د ډلې يو غړی خپلوټولګيوالو ته تشريح کړي.

ښاغلی ښوونکی دې د بحث پايله د خپلومعلوماتويه ور زياتولو را ټوله کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ووایاست:

۱- د لومړي ځل لپاره پُستي کاروانه د کوم پاچا په وخت کې مروج شول؟

۲- په پُستي خدمتونو کې کومې برخې شاملې دي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱- د امیر شیرعلي خان د حکومت په وخت کې د کابل په بالاحصارکې پُسته خانه د ۰۰۰۰۰۰۰۰۰په نوم جوړه شوه.

۲- د امیر شیرعلي خان د حکومت په وخت کې بیرنۍ پُسته د اسپ په سپرلۍ چې د ۰۰۰۰۰۰۰۰۰په نوم یادیده لیږدول کېده.

۳- د امیر حبیب اله خان د حکومت په دوره کې پُستي دفتر د په نوم یادیده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې دیو پارسل دپاسه لازمې لارښوونې ولیکي، چې د پُستې له لارې یو اروپایي هېواد ته په مصؤن ډول د پام وړ تن ته ورسېږي.

ج – ټیلیفون او مبایل

ټیلیفون داسې وسیله ده چې غږ لېرې او نژدې سیموته انتقالوي.

په لسمې پیړۍ کې زیاتې اختراعګانې د ارتباطاتو او رسنیو په برخه کې را منځته شوې. لکه عکاسي ،سینما، چاپ اوداسې نور، چې د خلکو په ژوند کې یې ستر بدلون راووست. خو ډېره مهمه اختراع ټیلیفون او تلګراف وو. چې د چټکو ارتباطاتواریکه یې له لېرې سیموسره را منځته کړه. ټیلیفون له دوو کلمو څخه جوړ شوی دی. د Tele دویلو او phone د غږ په معنادی.

د هېواد لومړنی د ټیلیفون دستګاه د مسي سیمي لین په واسطه د امیر حبیب اله خان او دهغه د ورور نصراله خان د استوګنې په ځای کې د یوکیلومتر په اوږدوالي فعالیت کاوه او بل لین یې د امیر د استوګنځي او دهغه وخت تر قوماندانی پورې او دریم لین یې د ارګ له دروازې څخه د بابر تر بڼ پورې غځیدلی و.

زموږ په هېواد کې د ټیلیفون لومړنی بطري لرونکې سویچبورډ چې د ۲۵ لینونو ظرفیت یې درلوده د امیر حبیب اله خان د واکمنی په دوره کې د ارګ په شمالي خلې (برج) کې جوړشو.

د امان الله خان د پاچاهی په دوره کې په ۱۲۹۸لمریز کال کې یو (۵۰) لینه سوچبورډ د شاه دو

شمشیره د پُسته خانې په ودانی کې نصب شو او ټیلیفوني اړیکي د مرکز او نورو ښارونو تر منځ جوړې شوې. په همدې ډول دهېواد پلازمینه د تلګراف په مرسته دلویو نړیوالو مرکزونو تر منځ وصل شوه.

په لومړي سرکې په دولتي دایرو کې له ټیلیفون څخه ګټه اخیستنه مروجه شوه، وروسته انفرادي اشخاصو هم وکولای شول د ولایت له مرکز څخه یو له بل سره خبرې وکړي او شخصي او تجارتي پیغامونه ولېږي.

له تیلیفون څخه ګټه اخیستنه دسیمي لین دغځېدنې اود لویو لارو په اوږدو کې د پایو په نصبولوسره ممکن شوه. لومړنی ټیلیفون ځانګړې انډل در لوده چې دهغه په مرسته به له سویچبورډ (دخپرولود مرکز سره) او له هغه ځایه به د سویچبورډ د مسوولوکسانو (اپریتر) په مرسته دپام وړ ا رتباط را منځته کېده.

په ۱۳۲۲ لمریز کال کې د ۵۰۰۰ لینونو اتومات لومړنی دستګاه د المان د زیمنس له کمپنی څخه وپېرودل شوه او په کابل کې په کار واچول شوه او لومړنی ټیلیفوني مخابره د کابل اوپاریس ترمنځ ټینګه شوه. په همدې ډول د پاریس دترانزیت مرکزونو د افغانستان ټیلیفوني مخابره د نړی له نورو هېوادونو سره ټینګوله.

په ۱۳۴۰ لمریز کال کې د مخابرې ترانزیت له نورو مرکزونو سره د ډهلي،لندن او مسکو سره هم ټینګ شو، وروسته ټیلیفون په پرمختللي ډول دانالوګ اوډیجیټل په بڼه تبدیل شو ددې ټیلیفوني مرکزونو ولایتي او نړیوال اړیکې د سټلایټ (مصنوعي سپوږمکی) له لارې ټینګیږي.

موبایل:

موبایل په ۱۹۸۰ م کال کې د ارتباط وسیلې په توګه و پېژندل شو او په ۱۹۸۳م کال کې د امریکا دمتحده ایالتونو په شیکاګوکې د ټولو دګټې اخیستنې لپاره وړاندې شو.موبایل په کمزورو لنډو څپو کار کوي چې پیغام د انتن پایګاه ته مخابره کوي اوبیایې اخلي. ګټه اخېستونکی کولای شي له هر ځای څخه ټیلیفون وکړي او یا پیغام تر لاسه کړي.

زموږ په هېوادکې په وروستیو دیرش کلنو جګړو کې ټولې مخابراتي شبکې تر یوې اندازې اویا په بشپړ ډول ویجاړې شوې او آن داچې په وروستیو کلونو کې خلک دنړیوالې مخابرې لپاره ګاونډیو هېوادونو ته سفرکاوه. د افغانستان دغرني جوړښت په پام کې نیولو له مخې او دیوزیات

شمیر مهاجرینو شتون په باند نیوهېوادونو کې، ارتباطاتو د جوړولوپه منظور لوېي خصوصي کمپنی لکه افغان بېسیم او روشن په ۱۳۸۲لمریز کال کې M T N په ۱۳۸۴لمریز کال او اتصالات په ۱۳۸۵لمریز کال کې په فعالیت پیل وکړ. نن ورځ په ټول هېواد کې په سلگونو زره گڼون کوونکي لري، چې کولای شي په ټول هېواد کې د اړوندو انتنونو او له هېواد څخه د باندې د ارتباطي سپوږمکیو په مرسته خپلې ټیلېفوني اړیکې جوړې کړي. زموږ دهېواد ټیلېفوني کوډ ۰۰۹۳ دی.ددې کوډ په مرسته، له بهرنیوهېوادونو څخه هېواد ته دننه ټیلېفوني اړیکې ټینگیدلای شي.

له ټیلېفون څخه په گټه اخېستنه اقتصادي اوتجارتي اړتیاوې او د خلکو ورځنی ستونزې په ډېرې چټکی او لږ وخت کې حل کېږي. دخلکو ترمنځ د تفاهم ډېره چټکه او ارزانه وسیله گڼل کېږي.

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي اوهره ډله دې دټیلېفون د اهمیت په هکله پخپلومنځو کې بحث وکړي اود فعالیت پایلې دې د ډلې یو غړی خپلوټولگیوالوته وړاندې کړي. ښاغلی ښوونکی دی د فعالیت پایلې را ټولې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب وواياست:

۱- ټيلېفون په سوداګرۍ کې څه ارزښت لري توضيح يې کړئ؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱- زموږ په هېواد کې لومړی ځل ټيلېفون..........د حکومت په وخت کې استعمال شو.

۲- زموږ په هېواد کې دموبايل لويې کمپنۍ له.............او.......څخه عبارت دي.

سم ځواب د(س)په توري او ناسم ځواب د(ن)په توري په نښه کړئ.

۱- په ۱۹ م پېړۍ کې د اړيکو په برخه کې با ارزښته اختراع ټيلېفون او تلګراف دی.

۲- زموږ په هېواد کې ټيلېفون څخه لومړی ځل د امان اله خان د پاچاهۍ په دوره کې ګټه واخېستل شوه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

په ورځني ټولنيز ژوند کې د ټيليفون د اهميت په هکله يوڅوکرښې وليکئ او دجغرافيې په را تلوونکي ساعت کې خپلوټولګيوالوته يې وړاندې کړئ.

د: انټرنيټ،ايمل او فکس Internet, E–mail and Fax

له انټرنيټي خدماتو څخه څنګه ګټه اخېستلاي شو؟

له انټرنيټ څخه ګټه اخېستنه،د انټرنېټي شبکې،کپيوټر اوله هغې څخه دګټې اخېستنې په طريقې پوهېدلو ارينه ده. انټرنېټ په ۱۹٦۷م کال کې رامنځته شو،د انټرنيټ د رامنځته کولو فکر د امريکا دمتحده ايالتونو د دفاع وزارت څخه پيل شو، چې په هغه وخت کې له انټرنيټ څخه د اطلاعاتو د تبادلې د باورې سيستم په عنوان ګټه اخېستل کېده. وروسته انټرنيټ دعلمي زده کړو دسرچينې او د ځو رسنيو له يو ځاى کېدو څخه را منځته شو.د ۱۳٦۹ لمريز کالونويه لسېزه کې په ټوله نړۍ کې په ميليونونو رسنيو د انټرنيټ له نړيوالې شبکې سره ونښتې. انټرنيټ هغه وسيله ده چې د نويوعلمي او فني پرمختګونو د اندازه کولوتوان لري او هغې له بشپړيدولوسره مرسته کوي. انټرنيټ له دوو کلموInter له International نړيوال او Net د Network له شبکې څخه اخيستل شوي دى.

انټرنيټ بې مثله نړيواله معلوماتي وسيله ده، هر څوك هر ډول معلومات چې غواړي له هغې څخه لاس ته راوړلى شي.

انټرنېټ په حقیقت کې د سیستم یاشبکې نوم دی چې د نړۍ ټولې کمپیوټري شبکې سره نښلوي.
د انټر نېټ لپاره ډېر پروګرامونه جوړ شوي دي او د جوړېدو په حال کې دي انټر نېټ د ایمیل یا برېښنا لیک لویه سر چینه ده. څه موده مخکې یوازې پیغامونه د انټرنېټ له لارې استول کېدل.
اوس ټیلیفون، تلویزیون، راډیو اونور موضوعات دهغې پرمخ راتلای شي.
زموږ په هېواد کې انټرنېټي فعالیتونه د څوکمپنیو له لارې سرته رسیږي.
له انټرنېټ او ایمیل څخه د جغرافیې په مضمون کې څه ګټه اخېستل کېږي؟
له نورو جغرافیه پوهانو سره داړیکوټینګول دایمیلٍ E mail له لارې سرته رسېږي. انټرنېټ ددې امکان برابر وي چې جغرافیه پوهان دنړۍ په بیلابیلو سیموکې خپلمنځې اړیکي ټینګې کړي او یودبل په نظریاتو پوه شي.
د ایمیل یا برېښنالیک: په انټرنېټ کې کولای شو د خپل نظر وړ شخص سره دهغه دایمیل ادرس په علاوه کولو اړیکې ټینګې کړو.له نوروڅخه مطالب لاس ته راوړو اویا علمي اطلاعات او داسې نور هغه ته واستوو.
انټرنېټ او جغرافیه:
مینه وال کولای شي چې د پام وړ جغرافیایي موضوعګانو دموندلو لپاره، اړونده انټرنېټي سایټونو ته ور ننوځي او د اړتیاوړ اطلاعات لکه متن، عکسونه، نقشې او فلم لاس ته راوړي. نو موړې اطلاعات د پرنټر printer په مرسته چاپ او یا په کمپیوټر کې زېرمه او ثبت Save کړي.
د انټرنېټ ډېره لویه ګټه داده چې د هغه په مرسته بېلا بیلې مو ضوعګانې پلټلای شو. هریو زموږ څخه کولای شي چې د جغرافیې د اړتیا وړ اصطلاح په لیکلو سره لکه اوقیانوس، نقشه،مهاجرت او داسې نور، په هغه صورت کې چې دسایټ فهرست اویا ادرس په واک کې ولرو اویا د څېړنې د وسیلې له لارې Search Engine دقیق معلومات لاس ته راوړو. د جغرافیې د پلټنې دسایټونو له جملې څخه کولای شو د Hot mail , yahoo, Amazon ,M SN, Google او Gmail او داسې نورو نومونه واخلو.
ایا کله مو د فکس په مرسته پیغام استولي دي؟

پورتني عکس په غور وګورئ او ووایاست چې نوموړې دستګاه د اړیکو د ټینګولو له مخې څه اهمیت لري؟

د فکس دستګاه په نړیوالو اړیکو کې مهم رول په غاړه لري. دغه دستګاه په څوثانیو کې استول شوي پیغامونه د لیکلي پیغام په توګه اخیستونکي ته د نړۍ هرې نقطې ته رسوي. د فکس دستګاه د فوتوکاپي ماشین سره ورته ده، خو په ټیلیفون سنباله ده. دغه دستګاه د پیغام د استولو په وخت، پیغام په کلمو او کرښې په الکترونیکي نښو چې دانتقال وړوي تبدیلوي. د پیغام اخیستونکي دستګاه، دغه لاس ته راغلې نښې په لیکلو نښواړوي او دقیقه نسخه د اصلي نسخې په څېر بهر ته راباسي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د ایمیل او انټرنیټ دموضوعګانو اوګټو په هکله پخپلو منځوکې بحث وکړي او د ډلې یو غړی دې د بحث پایله خپلوټولګیوالو ته وړاندې کړي.همدارنګه ښاغلی ښوونکې دې د ډلې د فعالیت پایله دې را ټوله کړي.

پوښتنې:

۱- په لومړي ځل انټرنېټ په کوم هېواد کې په کارپيل وکړ او د څه لپاره ورڅخه ګټه اخېستل کېده؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱- د انټرنېټ اصطلاح له دوه کلمو ....او ....څخه ترکيب شوې ده چې معنايې نړيواله شبکه ده.

۲- دجغرافيې ديلتنې سايټونه له.....،.....،......، او داسې نورو څخه عبارت دي.

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ:

۱- په ۱۹۸۳ ميلادي کال کې د اطلاعاتو په ميليونونو رسنيو په ټوله نړۍ کې د انټرنېټ له شبکو سره وصل شوی.

۲- انټرنېټ له علمي او زده کړې له سر چينو او د ډېرو رسنيو د پيوستون څخه منځته را غلې دی.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي د انټرنېټ دامکاناتو په لرلو سره د جغرافيايي اصطلاحګانولکه اور غورځونې د فعاليت او ټوريسم په هکله دې معلومات راټول ثبت يا زېرمه کړي او خپلوټولګيوالو ته دې دجغرافيې په راتلونکي ساعت کې وړاندې کړي.

۵-۱ د نفوسو ویشل او ګڼوالی

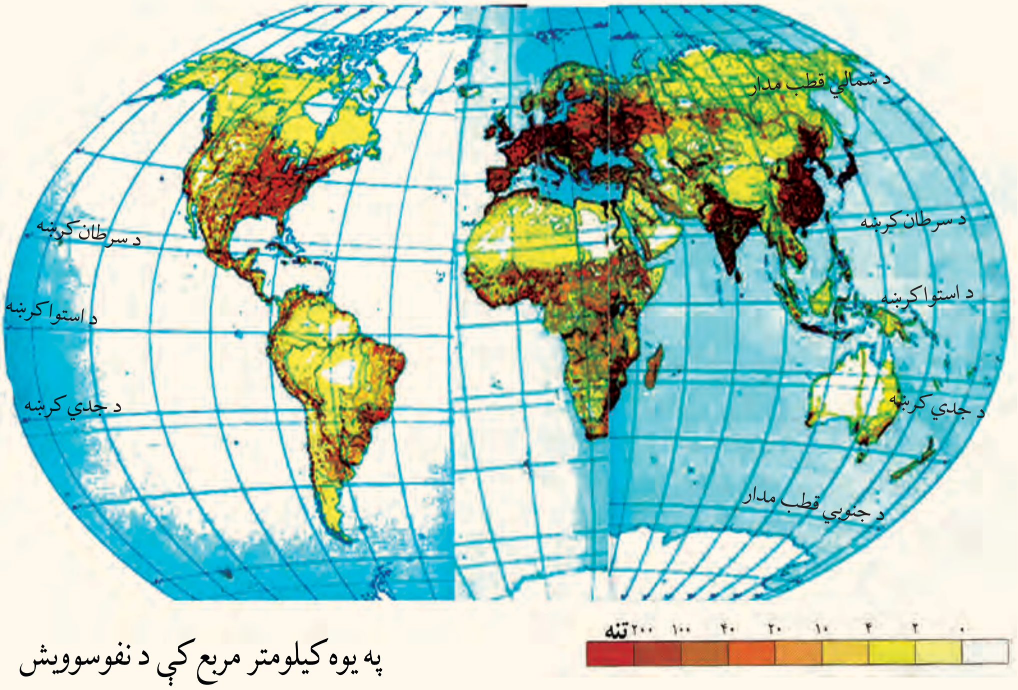

په یوه کیلومتر مربع کې د نفوسوویش

آیا پوهېږئ چې په ځمکه کې نفوس په څه ډول ویشل شوی دی؟

د نفوسو د ویش پورتنۍ نقشه په غور ولولئ او وواياست چې ډېر زيات او ډېرلږ نفوس د نړۍ په کومه برخه کې ځای پرځای شوی دی. ولې؟

د نفوسو ګڼوالی د ځمکې د سطحې په یوه واحده ساحه کې داوسېدونکو خلکو دشمېر څخه عبارت دی. د نفوسو دګڼوالي د معلوموملو لپاره باید د یوې سیمې نفوس د همغې سیمې په پراخوالي وویشل شي.

د نړۍ نفوس په ۲۰۱۰ میلادي کال کې ۶,۸ میلیاردو تنوته ورسید، چې د ځمکې پرمخ ژوند کوي. دغه نفوس په ټوله نړۍ کې په مساوي ډول نه دي ویشل شوی. یاپه بل عبارت اقلیمي شرایط د ځمکې جوړښت او نور اقتصادي، بشري او سیاسي لاملونه د نفوسو په تمرکز اغېز لري. لکه دښتي سیمې (هغه تودې او سوځوونکې سیمې چې پوره اوبه هم ونه لري)، لوړې، نااواره سرې

سیمې، د غرونو لړۍ، جبې، ګڼ او لنده بل لرونکي ځنګلونه، استوايي توده او لنده بله هوا، قطبي سړه هوا، له سواحلو او د حمل اونقل له لارو څخه ليريوالی، د نفوسو ډېره لږه پاملرنه يې ځانته را اړولې ده. آن داچې په ځينو سيموکې د سلګونو کيلومترو په واټن لېږې سيموکې هم د انسانانو نښې په سترګو نه ښکاري. په داسې حال کې چې د ځمکې په بله سيمه کې لکه: په ښو اقليمي شرايطو (معتدله آب او هوا او پوره باران)، مناسب جغرافيايي موقعيت، اوارو او ښېرازو ځمکو، پوره اوبولرونکو ځمکو، د سيندونو او سمندرونو په غاړو، بندرونو، د صنايعو، کانونو او د ارتباطي لارو په شاو خواکې ډېر خلک استوګنه کوي، چې دځينو ځايونو په يوه کيلومتر مربع کې له زرو څخه زيات خلک ژوند کوي. په دې ترتيب په يوه سيمه کې د نفوسو استوګنه د فزيکي، اقتصادي سياسي او بشري لاملونو پايله ده. چې د دې لاملونو اغېزې په لنډه توګه بيانوو:

• **فزيکي عواملو اغزې**: لکه جغرافيايي موقعيت (عرض البلدونه)، لوړې سيمې، اقليمي شرايط، اوبه او داسې نور د ځمکې پرمخ دتل لپاره ليدلای شو، چې په مستقيم يا غېر مستقيم ډول دځمکې د منابعو څخه په ګټه اخيستنې باندې اغېزه لري. دغه لاملونه د نفوسو د زيات ګڼوالي او يا برعکس د يوې سيمې د نفوسو د کموالي لامل ګرځي.

• **د اقتصادي لاملونو اغېزې**: په طبيعی منابعو او بشري فعاليتونو ولاړ دي، چې له کانونو، اوبو، د خاورې له ډولونو، نباتاتو، حيواناتو، د پانګې په شتون او په نوې تکنالوژۍ، د کار په شرايطو، صنايعو او داسې نورو څخه عبارت دي، چې د نفوسو په ګڼوالي اغېزلري يعنې دصنعتي پراختيا او د نفوسود ځای پر ځای کيدنې تر منځ متقابل اړيکې شته دی. په هر ځای کې چې د صنعت او له هغې څخه وروسته د هغې پورې تړلې خدمتونه را منځته شي، نو زيات نفوس په هغې سيمې کې جذ بيږي.

د يادونې وړده چې تر ۱۸ مېلادي پېړۍ پورې کرنه او د هغې اړوند لاملونو(اوبو،خاورې، او اقليم) د نفوسويه استوګنې ټاکونکې اغيزه درلوده، لکه د مصر په هېواد کې د نيل د سيند وادي او

داسې نور.

زموږ د هېواد اقتصاد تر اوسه پورې په کرنه ولاړ دی او د نفوسو ډېره زیاته برخه له همدې لارې ژوند کوي.

• د سیاسي لاملونو: په برخه کې د حکومت پرېکړې او د اداري مرکزونو له تشکیل څخه یادونه وکړو که چېرې دولت د هېواد ځینو سیموته د پرمختیایي پروګرامونو به برخه کې پانګې اچونې، د کارونو پیداکولو او یا خدماتي امکاناتو او روغتیایي فعالیتونو ته پاملرنه ونه کړي، د نفوسو ګڼوالی هلته لږ وي.

• بشري لاملونه: په پورتنیو موضوعاتوسر بېره لېرې پرتې سیمې، چې د حمل و نقل لارې او ارتباطي وسایل په لاس کې نه لري، خلک هلته په تیت او پرک ډول ژوند کوي.

د هغو لویو وچو دننه سیمې چې له سیندونو او سمندرنو څخه لېرې پرتې دي دساحلي سیمو پر تله لږ تجارتي امکانات لري، لږ نفوس پکې استوګنه کوي.

د پورتنیو لاملونو په پام کې نیولو سره د نړۍ ګڼ نفوسه سیمې Densely population region کولای شو په درې حوزو په نښه کړو:

۱- لومړنۍ ګڼ نفوسه سیمه د آسیا د لویې وچې جنوبي سیمه (پاکستان، هند او بنګله دیش)، د جنوب ختیځې آسیا ځینې برخې (اندونیزیا) او ختیځه آسیا (د چین ختیځ، د کوریا ټاپو وزمه او جاپان) دي.

د دې سیمې په هېوادونو کې په منځنې ډول د نفوسو ګڼوالی په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له ۱۰۰ تنوڅخه زیات دی. او په ځینو ځانګړو ځایونوکې په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له ۱۵۰۰ تنوڅخه زیات دي. چې لامل یې موسمي آب و هوا، دکرنې (د وریجو کرنې) ښه شرایط او د نفوسو طبیعي زیاتوالی دی.

۲- دویمه ګڼ نفوسه سیمه د اروپا په لویه وچه کې د پانګوالی په دوره کې رامنځته شوې ده. د دې سیمې په ځینو هېوادونو کې د نفوسو منځنی ګڼوالی په یوه کیلومتر مربع پراخوالي کې له ۲۰۰

څخه تر ۴۰۰ تنوته رسیږي. په همدې ډول په صنعتي سیموکې د نفوسوګڼوالي په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له ۵۰۰ څخه تر ۱۰۰۰ تنو پورې رسیږي. چې ډېرزیات یې د سیندونو په غاړه، په بندرونو او د صنعتي مرکزونو په شاو خوا او د کرنې ورسیموکې ژوند کوي.

دریمه ګڼ نفوسه سیمه د امریکا د متحده ایالتونو د شمال ختیځې ځینې برخې (نیوانګلنډ، نیو یارک، پنسلوانیا او د پنځه ګونو جهیلونو شاوخوا) او د کاناډا جنوب ختیځ دی. چې د هغې لامل تجارتي او صنعتي فعالیتونه دي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکې دې، په مناسبو ډلو وویشل شي. پخپلو منځوکې د مشورې له مخې دې لاندنی جدولونه کاپي او بشپړ کړي او د ډلې استازی دې خپلوټولګیوالوته وړاندې کړي.

موقعیت	د نفوسو د میشته کیدلو لاملونه
د چین ولسي جمهوریت او د هند هیواد	
شمال لویدیځه اروپا	
د امریکا د متحده ایالتونو شمال ختیځ او د کاناډا جنوب ختیځ	
د همالیه غرونه	
د امازون ځنګلونه	
د ګرینلینډ ټاپو	

په لاندې جدول کې د نفوسو منځنۍ ځای پرځای کیدنه د مالتا، بنګله دیش او استرالیا په هېوادونوکې محاسبه کړئ.

ګڼه	هېواد	د هېواد مساحت په کیلو متر مربع	نفوس	د نفوسو ګڼوالي په یوه کیلو متر مربع مساحت کې
۱	موناکو	۲	۳۲۲۷۰ تنه	۱٦۱۳۵ تنه
۲	سنګاپور	٦٤٧	٤,۳٥۳,۸۹۳ تنه	٦۷۲۹,۳ تنه
۳	مالتا	۳۱٦	۳۹٦,۸٥۱ تنه	
٤	بحرین	٦٦۸	٦۷۷,۸۸٦ تنه	۱۰۱٤ تنه
٥	بنګله دیش	۱٤۷٥۷۰	۱٤۱,۳٤۰,٤۷٦ تنه	
٦	مغولستان	۱,٥٦٥,۰۰۰	۲,۷٥۱,۳۱٤ تنه	۱,۷ تنه
۷	استرالیا	۷,٦۸٦,۸٥۰	۱۹,۹۱۳,۱٤٤ تنه	
۸	کاناډا	۹,۹۷۰,٦۱۰	۳۲,٥۰۷,۸۷٤ تنه	۲/۳ تنه

پوښتنې:

لنډځواب ووایاست:

۱. د آسیا د جنوب اوجنوب ختیځو هېوادونو د نفوسو دګڼوالي لامل بیان کړئ.

۲. د اروپا په شمال لویدیځ کې د اروپا د نورو سیمویه نسبت ولې ګڼ نفوسه سیمې منځته راغلي دي.

۳. د شمالي امریکا کومې سیمې ګڼ نفوسه دي، لامل یې بیان کړئ؟

۴. د آسیا د ډېرګڼ نفوسه هېوادونو نومونه واخلئ.

۵. د نړۍ په ټولو برخوکې ولې نفوس په مساوي ډول نه دی ویشل شوي؟

۶. کوم سیاسي لاملونه د نفوسو په ګڼوالي زیات اغېزلري څرنګه؟

۷. آیا بشري عوامل هم کولای شي د نفوسو پرځای پرځای کیدنی اغېز وکړي؟ څرنګه؟

سم ځواب په نښه کړئ.

۱- کوم طبیعي لاملونه په یوه سیمه کې د نفوسو دګڼوالي سبب کېږي؟

الف: مناسب اقلیمي شرایط او اوبه

ب: لوړې او سړې قطبي سیمې

ج: ګڼې او لنده بل لرونکي استوایي ځنګلونه

د: ټول ځوابونه سم دي

۲- کوم اقتصادي لاملونه په یوه سیمه کې د نفوسو دګڼوالي سبب ګرځي؟

الف: ابتدایي کرنه

ب: په صنایع کې پانګه اچونه

ج: د پرمختیایي پلانونو تطبیق

د: ټول ځوابونه سم دي

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې پوښتنې ته ځواب وواياست او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

که چېرې ستاسې ټولګي ۶ متره اوږد والی او ۴ متره سور ولري او د زده کوونکوشمېر ۶۰ تنه وي، تاسې مهرباني وکړئ د ټولګي په یوه متر مربع کې د نفوسو ګڼوالي محاسبه کړئ.

ستاسې له نظره د ټولګي د زده کوونکو مناسب شمېر باید څو تنه وي. ولې؟

پنځه ویشتم لوست:

۲,۵ په نړۍ کې د نفوسو د زیاتوالي او لږ والي ستونزې

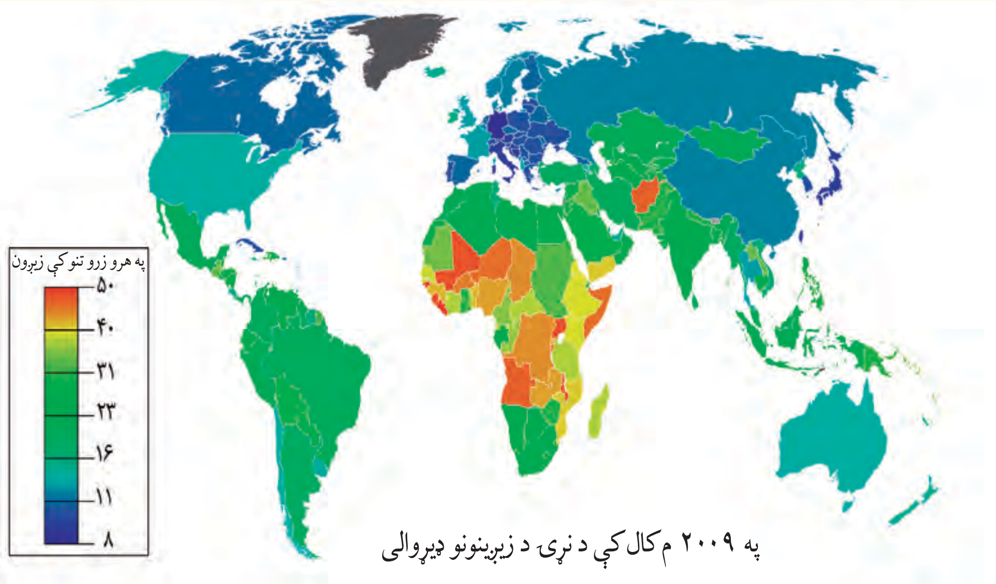

په ۲۰۰۹ م کال کې د نړۍ د زیږېنو ډېروالی

د نفوسو موضوع د پراختیا له مخې د دوو جلا موضوعاتو تر عنوان لاندې لوستل کېږي.

۱- د نړۍ په هېوادونو کې د نفوسو زیاتوالی:

د نړۍ نفوس په ډېره چټکۍ زیاتیږي، ځکه چې زیږونه Birth Rate له مړینې Death Rate څخه زیات دي.

د شلمې پېړۍ په پیل کې دغه د نفوسو زیاتوالی په کال کې ۱۰ میلیونه، دهمدې پېړۍ په نیمایي کې په کال کې ۳۵- ۴۰ میلیونو پورې او اوس له ۶۰ څخه تر ۶۵ میلیونو تنو پورې په کال کې زیاتېږي.

د ملګرو ملتونو د احصایې له مخې د نړۍ نفوس

(اضافي معلومات)

کال	د ځمکې ټول نفوس
۱۹۰۰ میلادي	۱,۶۱۷ میلیارده تنه
۱۹۴۰ //	۲,۲۵۲ میلیارده تنه
۱۹۶۰ //	۲,۹۸۲ میلیارده تنه
۱۹۷۰ //	۳,۶۱۰ ملیارده تنه
۱۹۷۹/	۴,۳۳۶ میلیارده تنه
۲۰۰۸//	۶,۶۰۰ میلیارده تنه
۲۰۱۰ //	۶,۸ میلیارده تنه

له پاسني جدول له مطالعې څخه دې نتیجې ته رسیږو چې د نړۍ نفوس په وروستیو تقریباً ۵۰ کلونو کې په ډېره چټکۍ زیات شوی دی.

د نفوسو دغه زیاتوالی په دوه لاملونو پورې اړه لري:

- د نفوسو طبیعي زیاتوالی.
- د نفوسو میخانیکي زیاتوالی.

الف: د نفوسو طبیعی زیاتوالی: Natural Tncreasre

د نفوسو دغه زیاتوالی د زېږونو په زیاتوالي او د مړینې په کموالي پورې اړه لري. د مثال په ډول که په یوه هېواد کې زېږونه په زرو کې ۴۰ وي او مړینه په زروکې ۲۰ وي د نفوسو زیاتوالی به ډیر زیات وي.

د نفوسو زیاتوالی په ډېرو لاملونو پورې اړه لري، چې ډېر زیات مهم یې په یوه هېواد کې ټولنیز اقتصادي او کلتوري لاملونه دي. په تیره بیا وقایوي او معالجوي طب وده او پرمختیا د نفوسو په زیاتوالي ډېره اغېزلري. چې له یوه پلوه د مړینې د کموالي سبب ګرځي او له بله پلوه منځنی عمر اوږدېږي. خو دنفوسو دغه زیاتوالی د نړۍ په ټولو هېوادونو کې په یو ډول نه دی. موږ کولای شو چې دغه ټول په دوه برخو وویشو: لومړی ډول د شمالي امریکا او اروپا پانګه والو هېوادونو او د چین او روسیې ځانګړتیا ده.د هغو خصوصیات ډېره لږه زېږونه چې نورهم دکمښت په حال کې دي او لاملونه یې په لاندې ډول دي:

۱ - په پرمختللو هېوادونو کې ښاري نفوس اکثریت لري. ښکاره ده چې زېږونه په ښاري کورنیو کې له کليوالي کورنيو څخه لږ وي.
۲ - په دې هېوادونو کې ښځې ټولنیزو کارونوته جلب او جذب شوي دي. معمولاً هغه ښځې چې له کور څخه د باندې کارونه لري، نسبت هغو ښځو ته چې کار نه کوي د ماشومانو شمېرېې لږ وي.
په پرمختللو هېوادونو کې د زېږېدنو او مړینو دواړو شمېرلږ وي. د نفوسو طبیعي زیاتوالی۰,۵ - ۱ سلنه یا په زرو کې له۵- ۱۰ پورې وي. کله یې اندازه له دې څخه هم کمه وي. دغه لږ زیاتوالی د پرامختللو هېوادونو ځانګړتیا ده.
دویم ډول زیاتوالی د مخ پر ودې هېوادونو ځانګړتیا ده لکه آسیایي، افریقایي او د لاتیني امریکا هېوادونه، چې هغه د زیاتو زېږونو څخه عبارت دی، چې په لاندې لاملونو پورې اړه لري:
د اقتصادي ودې ډېره ټيټه سطح، د میکانېزه (ماشیني) کرنې نه شتون، بیسوادي د اکثریت خلکو له پاره د حفظ الصحې نشتوالی، په ټولنه کې د عنعنوي فرهنګ څخه د ښځو پیروي کول او د هغوی له وخت څخه مخکې نکاح او داسې نور.
په آسیایې، افریقایي او د لاتیني امریکا په هېوادونو کې د روغتیایي خدماتو د سمون په پایله کې په مړینه کې کمښت راغلی دی، نو همدغه لامل ددې سبب شوی دی چې د نفوسو زیاتوالی زیات شي. له زیاتو زېږونو سره جوخت د نفوسو طبیعي زیاتوالي چټکوالی مومي چې د نفوسو دغه زیاتوالی له ۲ څخه تر ۳ سلنه پورې د تغیر په حال کې دی. چې په هرو زرو تنوکې له ۲۰ څخه تر ۳۰ پورې زیاتوالی مومي. دغه زیاتوالی زیاتره د وروسته پاتې ټولنو او هېوادونو ځانګړتیا ده.
د پرمختللو صنعتي هېوادونو او مخ پر ودې هېوادونو د نفوسو د ودې د مقایسې لپاره د عمر هرم په راتلونکي مخ کې وګورئ. د عمر په هرم کې افقي کرښې د نفوسو شمېر په سلنو او په عمودي کرښو باندې د نارینه او ښځینه شمېر په مختلفو عمرونو ښودل کېږي ماشومان او نوي ځوانان (له صفر څخه تر ۱۸ کلنۍ) او سپین ږیري (له ۶۵ کلنۍ څخه د زیات عمر خاوندان) معمولاً اقتصادي فعال نفوس نه ګڼل کېږي. لویان (له۱۵ - ۶۵ کلنۍ پورې) اصلي تولیدوونکي او اقتصادي فعاله ډله ګڼل کېږي. دنړۍ په بیلا بیلوبرخو کې د عمر هرمونه سره توپیر لري مخ پرودې هېوادونو لکه مکسیکو کې د هرم قاعده لویه وي یعنې په هرو ۱۰۰ تنوکې زیات نفوس له۰- ۱۵ کلنۍ پورې وي. د غه هېواد ځوان نفوس لري. هغه هېوادونه چې ډېر زیات ځوان نفوس لري، نو باید د ځوانانو اړتیاوو د پوره کولو له پاره په تیره بیا د ښوونې او روزنې، د هغوي لپاره د کار په پیدا کولو کې پانګه واچوي. په پرمختللو صنعتي هېوادو لکه سویډن کې زېږونې او مړینه دواړه

لږ دي او ژوند ته زيات هيله من دي. په دې هېوادکې د هرم قاعده کوچنۍ ده او فعال اقتصادي نفوس زيات دی، خو نفوس ورو ورو د سپين ږېرتوب په لور پرمخ ځي.

دغه شميرنه بايد ديوه کال په اوږدو کې ترسره شي، پايله يې په سلنه اعلان شي. کله چې زېږېد له مړينې څخه زيات وي، د نفوسو طبيعي زياتوالی شتون لري.

د نفوس طبيعی زياتوالی = (د زېږونو شمير − د مړينې شمېر) / ټول نفوس

ب: د نفوسو ميخانيکي زياتوالی:

د نفوسود طبيعي زياتوالي سره يوځای د نفوسو ميخانيکی خو ځښت يعنې مهاجرتونه هم د نفوسو په زياتوالي کې د پاملرنې وړ اغېز لري.

په هېوادکې دننه مهاجرتونه يوازې د نفوسو د بيا ځای پرځای کيدنې سبب گرځي او د هېواد نفوس تغير نه کوي، خو له هېواد څخه د باندې مهاجرتونه د نفوسو په شمېر باندې اغېز لري. که چېرې هېواد ته له باندې څخه مهاجرتونه له هېواد څخه بهرته مهاجرتونويه نسبت زيات وي د نفوسو ميخانيکي زياتوالی را منځته کيږي. او برعکس يې د نفوس د کمښت سبب گرځي. د يوه هېواد د نفوسو په مطلقې ودې کې بايد پر زېږيدنو او مړينو سر بېره مهاجرتونه هم وشمېرل شي.

د نفوسو مطلقه وده = (د زېږونو شمېر − د مړينې شمېر) + هېواد ته له باندې څخه مهاجرت.

د نفوسو مطلقه وده = (د زېږونو شمېر − د مړينې شمېر) − له هېواد څخه نورو هېوادونوته مهاجرت،

د نفوسو ډېره زياته طبيعي او ميخانيکي وده د اضافي نفوسو over popalation مسأله رامنځته

کوي. د اضافي نفوسو اصطلاح هغه وخت رامنځته کېږي او استعمالېږي چې په يوه سيمه کې د منابعو له شتو امکاناتو څخه زيات نفوس استوګنه ولري او يا له ټاکلو ټولنيزو هدفونو څخه زيات وي. کله هم ښايي نفوس مناسب وي، خو نامناسب ويش رواج ولري. په ځينو مآخذونو کې د مناسبو نفوسو اصطلاح کارول شوي ده. خو دغه اصطلاح هم کوم ټاکلي تعريف نه لري. اضافي نفوس نسبي اصطلاح ده چې په سيمه کې له منابعو څخه ګټې اخېستنې په اندازې پورې اړه لري. د مثال په ډول پرمختللي هېوادونه له مخ پر ودې هېوادونو څخه له همدې موجوده منابعو څخه د خلکو له پاره ښه کار او زيات امکانات برابر کړي دي. نوله همدې امله د اضافي نفوسو مطالعه د تکنالوژۍ د پرمختګ په کچې پورې اړه لري.

په پاي کې ويلاي شو چې د نفوسو چټکه وده او د زېږونو زياتوالی د وروسته پاتې هېوادونو ځانګړتيا ده. د نفوسو دغه طبيعي زياتوالی اقتصادي بودجه محدود وي او فشار پرې زياتوي او کارونه په ټپه دروي.

په پخوانيو وختونو کې صحي خدماتو زياته پراختيا نه وه کړې قحطي، ناروغي او جګړې د نفوسو د محدود ولو لاملونه وو. خو نن ورځ نفوس په بې ساري ډول زيات شوی دي او وروسته پاتې هېوادونه چې له لوږې، ناروغيو او بيکارۍ سره لاس په ګريوان دي. دغه بيکاري د بيوزلۍ او بېوزلي د فقر او يا غير قانوني مهاجرتونو سبب ګرځي.

ټولنپوهان دغې زيات زياتوالي ته د نفوسو چاودنه وايي او ټولنې ته يې زيات خطر بولي. د نړۍ ټول نفوس چې په ۲۰۱۰م کال کې ٦,٨ ميلیارده وو. په ۲۰۵۰ ميلادي کال کې به ۹ ميلياردو او په ۲۱۵۰ ميلادي کال کې د اټکل له مخې ۱۱ ميلياردوته د رسيدو وړاند وينه شوې ده چې که کنترول نه شي نو نړۍ به له فاجعې سره مخامخ کړي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وويشل شي او لاندې جدول دې کاپي او بشپړ کړي او هغه پوښتنه چې له جدول څخه لاندې ليکل شوي دي، ځوابونه دې ووايي او د ډلې استازي دې هغه خپلوټولګيوالو ته وړاندې کړي.

هېوادونه	د نفوسو ګڼوالی په یوه کیلومتر مربع ساحه کې	زېږونونه په ۱۰۰۰ تنوکې	مړینه په زرو تنوکې	طبیعي زیاتوالی په زرو تنوکې	د نفوسو وده په سلنه
برازیل	۱۸ تنه	۲۶	۸	۱۸	۱،۸
ایتوپي(حبشه)	۴۷ تنه	۴۹	۱۹		
جاپان	۲۳۰ تنه	۱۲	۸	۴	۰،۴
عربستان سعودی	۸ تنه	۳۶	۵		
ألمان	۲۲۹ تنه	۱۱	۱۲		
کنیا	۴۷ تنه	۴۳	۱۰	۳۳	۳،۳
د امریکا متحده ایالتونه	۲۳۹ تنه	۱۴	۹		
فرانسه	۱۰۶ تنه	۱۳	۱۰		
بنګله دیش	۷۹۱ تنه	۴۱	۱۴		

الف: د هغو هېوادونو د نفوسو طبیعي وده چې معلومه نه ده محاسبه کړئ.

ب: د ټولو هېوادونو طبیعي وده په سلوکې محاسبه کړئ.

ج: آیا کولای شئ چې هېوادونه د نفوسو د لږې او زیاتې ودې له مخې و ویشئ. دغه کار څرنګه کیدای شي؟

پوښتنې:

۱- مخ پرو دې هېوادونو کې کوم لاملونه د نفوسو د چټکې طبیعي ودې سبب ګرځي؟
۲- د نړۍ په پرمختللو هېوادونو کې کوم لاملونه د ورو ودې باعث ګرځي؟
۳- په یوه هېواد کې کوم لاملونه د اضافي نفوس د ودې سبب ګرځي؟
۴- د اضافي نفوسو اصطلاح هدف څه دي، څرګنده یې کړئ؟
۵- د ټولنې دعمر په جوړښت او ترکیب کې د طبیعي نفوسو چټکه وده په څه ډول ده واضح یې کړئ؟
۶- په هغو هېوادونو کې چې د نفوسو وده یې ورو ده د ټولنې د عمر جوړښت په څه ډول دی توضیح یې کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې پوښتنوته ځواب برابرکړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړئ.

آیا زموږ د هېواد نفوس په چټکې زیاتیږي؟ که چېرې دغه نفوس په همدې ډول زیات شي، څه ستونزې به رامنځته کړي؟ څرنګه کولای شو د نفوسو د زیاتوالی مخنیوی وکړو؟

د نړۍ په ځینو هېوادونو کې د فعاله اقتصادي نفوسو دلږوالي ستونزې.

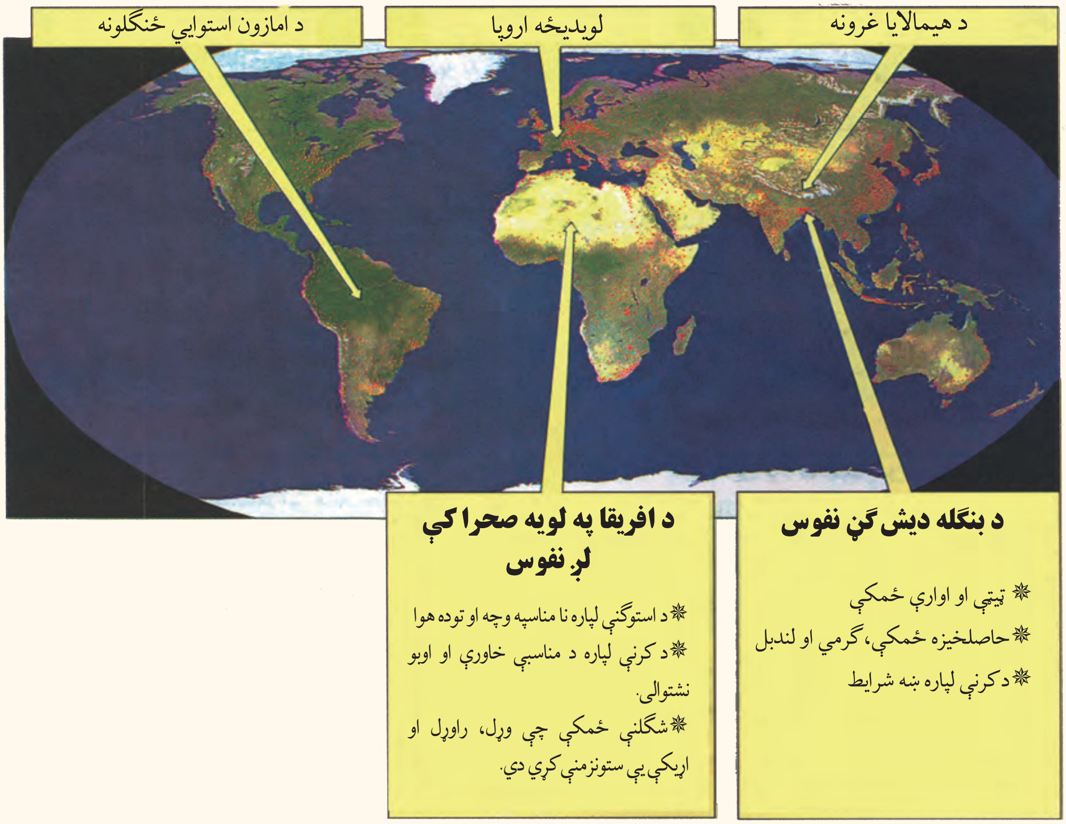

تاسې په تیر لوست کې د اضافي نفوسو په باره کې معلومات حاصل کړل. اوس د نفوسو د کمښت ستونزې مطالعه کوو. د نفوسو کنترول په هغو هېوادونو کې چې په هغې کې اضافي نفوس شتون ولري، ګټور کاردي. خو په یو شمېر نورو هېودونو کې، د نفوسو د کنترول له مخې د زېږونو شمېر له مړینې څخه لږ دي. همدغه لامل سبب کېږي چې د بوډاګانو نفوس چې عمر یې له۶۵ کلنۍ څخه زیات وي یا متقاعد او د ناتوانو خلکوشمېر زیاتیږي. په دې صورت کې صنایع د بشري قوې له کمښت سره مخامخ کېږي او د صنایعو پرمختګ محدودیږي. په پای کې په ټولنه کې له موجوده بشري استعدادونو څخه په ټولنه کې په ګټوره توګه ګټه نه اخیستل کېږی دغه حالت په هغو هېوادونو کې چې د فعاله اقتصادي نفوسو په کمښت De population اخته وي(۱۸ څخه تر ۶۵ کلنۍ)، لیدل کېږي.او د شتو

صنايعو او منابعو په کار اچولولپاره اقتصادي فعالو نفوسو ته اړتيا لري. نو مجبوراً بايد دغه اړتياد زيږونو د هڅونې (د مثال په ډول اروپايي هېوادونوکې چې د فعاله اقتصادي نفوسو له کمښت سره مخامخ دي معمولاً د کورنيو د هڅونې، د جايزو په ډالۍ کولو او يا کورنۍ د کار او ژوندانه د وسايلو او دماشومانو د ساتنې د ځانګړو اسانتياوو په پام کې نيولو له مخې هڅول کيږي). يا هېوادته د بهرنيو مهاجرينو په جلبولو سره دغه ستونزه حلوي.

په پاي کې ويلای شو چې اضافي نفوس اوکم نفوس دواړه حالتونه هېواد ته ستونزې پېښوي.

يوتن انګليسي ټولنپوه د مالتوس په نوم باور درلوده چې د ځمکې سر چينې د نفوسو د اړتياوو په نسبت چې هره لحظه شمېرېې مخ په زياتيدو دی، محدودې دي. کورنۍ بايد د زيږونو د محدود ولو له لارې کنترول شي. له دويمې نړيوالې جګړې څخه وروسته د نفوسو دغه بېساري زياتوالی د نړۍ د اقتصادي ستونزو $\frac{٢}{٣}$ برخې جوړوي. د ١٩٥٠ ميلادي کلونو په لسيزه کې پرمختللو هېوادونو، مخ پر ودې هېوادونوته د اقتصادي او فرهنګي پرمختګ له پاره د کورنيو د محدودولو وړانديز وکړ. هند لومړنی هېواد و چې د کورنيود محدودولو له پاليسۍ سره يې په ١٩٥٢ ميلادي کال کې موافقه وکړه وروسته دغه پاليسي د چين او د مصر په هېواد کې هم پلې شوه. د چين هېواد په دې برخه کې زيات برياليتوبونه په برخه شول. د نفوسو د زياتوالی ضريب چې ١٩٥٥ ميلادی کال کې ۴ سلنه و په ١٩٩۶ ميلادی کال کې ١,٧ سلنې ته راښکته شو، چې دهغې له مخې هرې چينايي کورنۍ ته له يوه ماشوم څخه زيات ماشوما ن منع شول. په داسې حال کې چې په هند کې د نفوسو د زياتوالي ضريب له ٢،٦ - ٣،٩ سلنه دی.

د مالتوس د نظرېې برخلاف ځينې ټولنپوهان باور لري چې زيات نفوس د توليداتو د زياتوالي او د اقتصادي ودې سبب ګرځي، نو د نفوسو د زياتوالي موضوع بايد ازاده پرېښودل شي. له همدې امله يو شمېر هېوادونه د کورنيو له محدودولو سره مخالفت کوي اوګڼ نفوسه کورنۍ

هڅوي. دغه پالیسي په ۱۹۳۰ میلادي کال کې په نازي آلمان کې پلې شوې وه.
همدارنګه بلجیم، سویډن، انګلیستان او فرانسې کې هم په بېلابېلو وختونوکې یې پلویان درلودل. ددریمې نړۍ په ځینوهېوادونوکې له خپلواکۍ وروسته د بزګرانو او کارګرانو د زیاتوالي لپاره او په خارجیانو باندې نه تکیه کول، د نفوسو د زیاتوالي له پالیسي څخه پلوي کوله. په پاي کې ویلای شو، په هغو شرایطو کې چې د لګښت وړ منابع او د نفوسو اندازه یوله بل سره متناسبه نه وي او د مصرف کوونکو فشار له اندازې څخه زیات وي ویلای شو چې په منابعو فشار شته که د نفوسو د زیاتوالي ضریب کم نه شي دغه فشار نور هم زیاتیږي. یاپه بل عبارت که چېرې د یوه هېواد د اقتصادي ودې پلان د نفوسو د زیاتوالي سره متناسب نه وي اقتصادي او ټولنیزې ستونزې را منځته کوي . د نفوسو لړوالی هم د اقتصادي ودې په ټپه دریدلو د صنایعو دنه پرمختګ سبب کېږي او د یوه هېواد د وروسته پاتې کیدو لامل ګرځي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشي. هره ډله دې په لاندې موضوعاتو پخپلو منځوکې بحث وکړي او د فعالیت پایله دې، د ډلې استازې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.
آیا زموږ د هېواد منابع د هېواد د نفوسو اړتیاوو ته ځواب ویلای شي یا نه؟
که چېرې د هېواد اړتیاوو ته ځواب ویلای شي، ولې زموږ خلک بېوزلي او بیکاره دي اوبهرنیو هېوادونو ته مهاجرت کولو ته اړکېږي په دې برخه کې پخپلو منځوکې بحث وکړئ.

پوښتنې:

لنډ ځواب و واياست

۱- ولې مخ پر ودې زياتو هېوادونو کې د کورنيو په محدود ولو ټينګار کېږي؟

۲- د کورنيو محدود ول څه پايلې لري؟

۳- د کورنيو محدود ول په کومو هېوادونو کې اغېزمن دي؟

٤-ولې ځينې هېوادونه د کورنيو د محدودولو مخالف دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

لاندې موضوع تحليل کړئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلوټولګيوالوته وړاندې کړئ.

اضافي نفوس په يوه هېواد کې د کومو ستونزو سبب ګرځي. د هغې لپاره د حل کومه لاره وړاندې کوئ؟

۳.۵ مهاجرتونه او د هغو لاملونه

مهاجرت څه ته وایي او څو ډوله مهاجرتونه پېژنئ؟

مهاجر یا Immigrount هغه چا ته ویل کېږي چي د استوګنې ځای ته بدلون ورکړي او د یوه ادراي واحد څخه بل اداري واحد ته نقل مکان شوی وي. مهاجرتونه د انسان د تاریخ په اوږدوکې سرته رسیدلي او بیلا بیل ډولونه لري، چي ځیني په هیوادکې د ننه کېږي، لکه کلیوال چي ښارونو، صنعتي سیمو او نوو کرنیزو ځمکو ته مهاجر کیږي او داسي نور. ځیني نور له نړیوالو سرحد ونو څخه تیر یږي او بهرنی مهاجرت بلل کیږي.

دغه مهاجرتونه په بېلا بیلو هیواد ونوکې په بېلا بیله اندازه پلي شوي دي. نوموړي زیاتره مهاجرتونه اختیاري مهاجرتونه دي چي پخپله خوښه د زیاتې اجورې اوښه ژوند له پاره کېږي.

خو اجباري مهاجرتونه هم کېږي چي خلک د سیاسي او نظامي شخړو په سبب مهاجرت ته اړ شي.هغه څوک چي په هیوادکې د ننه نقل مکان کوي په هیوادکې د ننه د بیځایه شوي په نوم یادیږي. د ملګرو ملتونو د ارقامو له مخې شمیرېي په ۱۳۸۷ لمریزکال کې ۲۴ میلیونه وو او هغه خلک چي له نړیوالو سرحد ونو څخه اوړي دپناه اخیستو ونکو په نوم یادیږي. لکه فلسطینیانوچي په عربي هیواد ونو

کې او افغانانو په ګاونډیو اود نړۍ په نورو هیواد ونو کې پناه اخیستي ده د هغو پناه اخیستونکوټول شمېر ۱۶ میلیونو ته رسیږي چې افغانان هم په کې شامل دي. ځیني نوموړي مهاجرتونه لنډ مهاله دي چې لومړني ځاي ته د بېر ته راګرځېدو نیت لري. لکه زموږ د هیواد کوچیان چې د آب وهوا،څړځایونو د او دموسم د تغیرله مخې بیا بېرته لومړني ځای ته راګرځي. دایمی مهاجرتونه هم شته چې لومړني ځاي ته د راګر ځېدو نیت نه لري.

مهاجرتونه بیلا بیل لاملونه لري، چې کولای شو د هغې ځیني برخې دلته یادې کړو:

۱. طبیعي لاملونه: طبیعي لاملونه هم د مهاجرت سبب ګرځي لکه په سیمه کې د اوبو کمښت د آب و هوا د شرایطو خرابتیا، د خاورې کمزورتیا یا طبیعي آفتونه لکه زلزله، سیلابونه، سمندري طوفانونه، وچکالي او داسې نور.

۲. اقتصادي لاملونه: اقتصادي لاملونه د مهاجرت بنسټیز لامل دي، اوس دغه مهاجرت دمخ پر ودې هیواد ونو ځانګړ تیاده. ځکه په دې هیواد ونو کې د کلیو او ښارونو ترمنځ ډېره نا برابري ده. په داسې حال کې چې په پر مختللو هیواد ونوکې د کلیوالو ژوند په ډېره چټکۍ سره ښاري ژوند ته نژدې شوي دي. برعکس په دې هیواد ونوکې ښاري خلك مینه لري چي له ښارڅخه د ښار څنډو او کلیوته مهاجرت وکړي، چې په پاکه هوا او چاپیریال کې په ارامه ژوند وکړي.

مخ پرودې هیواد ونو کې ددې مهاجرت اصلي لامل اقتصادي دی. د کلیوالو‌ عایدات یوازې لومړنۍ اړتیاوې پوره کوي نو نشي کولای چې په کلیو کې اقتصادي فعالیت پرمخ بوځي. له بلې خوا د نفوسو طبیعي ودې له مخې په کلیو کې ځمکه او اوبه د ټولو اوسیدونکو د اقتصادي فعالیت له پاره کافي نه دي. دکرنې ماشیني کیدل هم د یو زیات شمېر بزګرانو د بیکارۍ سبب ګرځي او مهاجرت ته اړکیږي.

دغه مهاجرین چې زیاتره یې ځوانان دي او په ښارکې خپله دنده له بزګرۍ څخه په غیر بزګري کار ونو بدلوي په ښارونو کې دغه مهاجرین هغه دندې چې لاس ته یې را وړی هم نا کافي دي. ځکه هغوی ماهر کار کو ونکي نه دي، نو په هغو کارونو لاس پورې کوي چې سطح یې ټیټه او عایدیي لږ وي لکه: لاسي خرڅلاو او درانه فزیکي کارونه او داسي نور. نویه پای کې په لومړني استوګنځي کې او هغه ځای ته چې د ژوندانه لپاره یې ورته سترګې نیولي وي د نفوسو په زیاتوالي اوکمښت، د نفوسو د عمر په ترکیب، د کار قوه،بیکارۍ مزدورۍ، همدارنګه فرهنګ، او ژبه اغیزه کوي.

د اقتصادي مهاجرتونو بل ډول دکر نېزې ځمکې په پر اختیا، د اوبو لګولو په نویو پروژو، صنعتي سیمو

د کانونو په را ا یستلو او تجارتي فعالیتونو او یا برعکس د کورنیو عاید کموالي، بیکاري، د کار خانو تعطیل په سبب منځته راځي.

۳. سیاسي مهاجرت: دغه اصطلاح زیا تره د سیاسي پناه اخیستو نکو له پاره کارول کېږي. هغه چاته کارول کېږي،چې د بیلا بیلو لا ملونه له مخې لکه جګړې، ډار، سیاسي تعقیب، مذهبی عقایدو، د ټولنیزو ډ لود اړیکو او هغه قومي اقلیتونه چې اصلي هېواد ونه یې پرې ایښي دي او له بل هېواد څخه یې د پناه اخیستنې غو ښتنه کړې وي لکه افغاني پناه اخیستونکي چې له ۱۳۵۷ لمریز کا ل څخه وروسته یې ګاونډیو او د نړې هیواد ونو ته مهاجرت کړی دی اویا د بو سني اوهرزه ګوني د پخوانی(یو ګوسلاویا) پناه اخېستونکي او په افریقاکې د روندا د کمپ پناه اخیستونکي او د سوډان د داد فور پناه اخیستونکي او داسې نور. په جینوا کې د ۱۹۵۱ میلادي کال د کنو انسیون پریکړې، د پناه اخیستونکو د حالت په هکله او د هغو حقونو څخه د دفاع له پاره په یو مهم سند بدل شوي دی. د پناه اخسېتونکي او یا د پناه اخېستنې د غوښتنې اصطلاح هغه چاته ویل کېږي چي په اصلي هیواد کې د عقیدتي فعالیت(ایډیالوژیکي او سیاسي)، نژاد، ژبې، ملیت اوقوم له مخې د تعقیب لاندې وي او یا عملاً (روحي او فزیکي) زندان او مړینې شکنجې خطر لاندې وي.

د اقتصادي او سیاسي مهاجرینو ترمنځ ګډتکي یوازې له هېواد څخه جلا توب اوبېوزلي ده. د اقتصاد له مخې مهاجرت، مهاجر وپخپله منلی دی او د خپلې اقتصادي بنې په ښه والي پسې ګرځي. په داسې حال کې دو یم یې (سیاسي مهاجر) ځان قرباني بولي، سره له دې چې په ارامه او مطمینه فضا کې ژوند کوي.

۴- مذهبي مهاجرتونه: دغه ډول مهاجر تونه په مذهبي او نورو ټولنیزو او فرهنګي مسایلو باندې د قیوداتو او محدود یتونود وضع کولو له مخې کېږي. د دې ښه مثال په ۱۹۴۷ میلادي کال کي په هندوستان او پاکستان باندې د هند د لوېې نیمې وچې ویش و چې دهغه په پاي کې په میلیونو د هند و مذهب د پېروانو کورنی له پاکستان څخه هند ته او په مقابل کې په میلیونونو مسلمانې کورنیو له هند څخه پاکستان ته پخپله خوښه مهاجرت وکړ.په لنډه توګه ویلاي شو، هغه لاملونه چي د مهاجرت سبب ګرځي هغه له اقتصادي، بیکاري، طبیعي افتونو، سیاسي، مذهبي، فرهنګي او نور لاملونو څخه عبارت دی.

هغه لاملونه چي د مهاجرینود جذب او هڅونې سبب ګرځي عبارت دي د ښه ژوندانه له امکا ناتو څخه، ښه ښوونه او روزنه، داستوګنې ښه ځاي او په کورنیو پورې تړاو.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ. په لاندې موضو عګانو دې پخپلو منځو کې بحث وکړي او د مباحثې پایلې دې د ډ لې استازي ټو لګیوالوته وړاندې کړئ.

۱. په هیوادکې د ننه مهاجرت اوله هیواد څخه بهر مهاجرت.

۲. د مهاجرت اقتصادي لاملونه.

۳. هغه لاملونه چې د هغې له مخې افغانان نورو هېواد ونو ته مهاجر شوي.

۴. که چېرې مهاجرت له کلیو څخه ښارونو ته ادامه ولري په کلیو او ښارونو کې څه ستو نزې رامنځته کوي. تاسې د دې مهاجرت د کمولو له پاره د حل کومې لارې وړاندې کوئ.

پوښتنې:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. د کوچیانو مهاجرت زموږ په هیواد کې --------- مهاجرت دی.

۲. د فلسطینیانو مهاجرت د اردن او لبنان هیواد ونو ته ------ ډول مهاجرت دی.

لنډ ځواب ووایاست:

۳. کوم طبیعي لاملونه د مهاجرت سبب ګرځي؟

۴. ولې د مخ پرودې هیواد ونو خلك له کلیو څخه ښارونو ته او پرمختللي هیواد ونه برعکس له ښار ونو څخه کلیو ته له مهاجرت سره مینه لري؟

۵. د څو اقتصادي ډوله مهاجرتونو نومونه واخلئ.

۶. کوم سیاسي لامل د مهاجرت سبب ګرځي؟

۷. د ۱۹۵۱ میلادي کال د اپریل کنوانسیون چې په ژینوکې لاسلیك شو پناه اخیستونکي یې څه ډول تعریف کړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په دې موضوع چې ولې له مخ پرو دې هیواد ونو څخه خارجي مهاجرتونه کېږي. د دې مهاجرتونو د مخنیوي له پاره د حل کومې لارې وړاندې کوئ. یوه مقاله ولیکئ او دجغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلوټو لګیوالو ته وړاندې کړئ.

نړيوال مهاجرتونه او د هغو پايلې

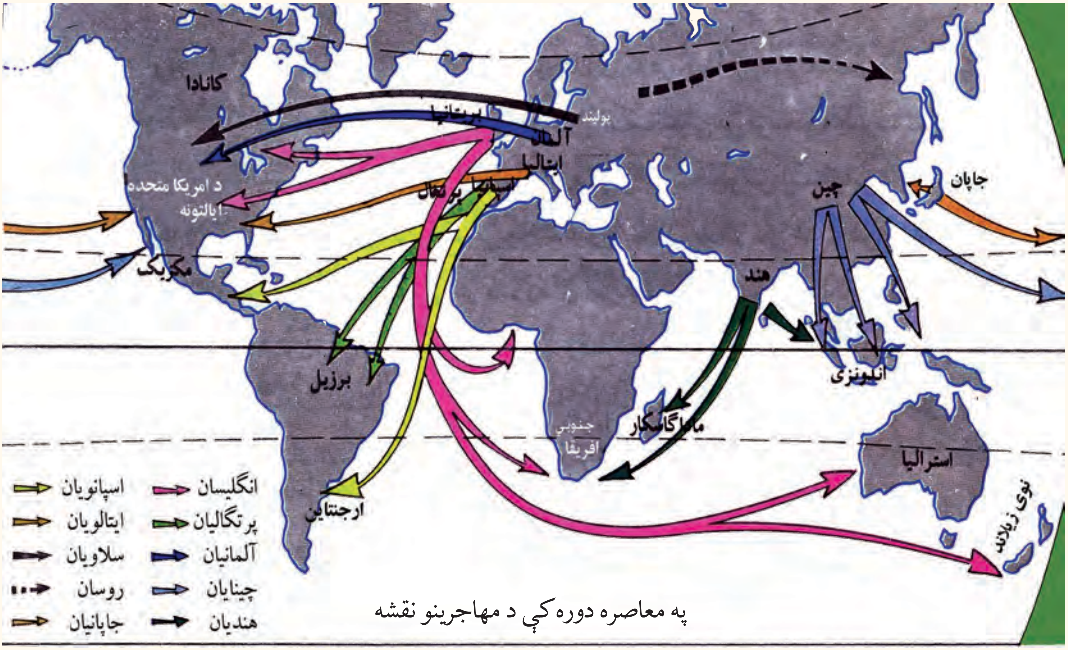

په معاصره دوره کې د مهاجرينو نقشه

ولې خلک له هيواد څخه د بهر مهاجرت سره مينه لري؟

لکه چې په تيرولوستونوکې يادونه وشوه، مهاجرت د دوو لا ملونوله مخې کېږي.

١. نامساعد لاملونه: لکه طبيعي،اقتصادي، ټولنيز، سياسي او مذهبي لاملونه چې په مخکينيو لوستونوکي ورڅخه يادونه شوي ده.

٢.جزبونکي لاملونه: لکه ديوې ساحې دنفوسوکموالي، راښکونکې سيمې، د ځمکې لاندې منابع، دکار زياتوالي او ډېره اجوره.

مهاجرتونه د تاريخ په اوږدوکې رامنځته شوي دي اوتراوسه جريان لري.ځيني په هيواد کې دننه وي، چې په هيواد کې دننه دمهاجرت په نوم يادېږي، ځيني له نړيوالو سرحد ونوڅخه په تيريدو سره کېږي، چې د بهرنيومهاجرتونوپه نوم يادېږي.مهاجرين غواړي چې د اړونده هيواد له سياسي، اقتصادي ياټولنيزوشرايط څخه ګټه واخلي. د آريايانو مهاجرتونه ختيځ، جنوب او لويديځ ته اوياد ختيځې آسياد خلکو مهاجرت، د امريکا لويې وچې او همدارنګه نړيوال مهاجرتونود ١٥ م پيرۍ د جغرافيايي لويواکتشافونوپه پايله کې پراختياوموندله او د نړۍ نورو سيمو ته د اروپايانو د مهاجرت سبب شو. په هغه وخت کې په يوه نيمه پېړۍ کې ٧٠ ميليونه تنه مهاجرشول، چې له خپلې پانګې څخه په نوې نړۍ کې ګټه واخلي اوپه سوداګرۍ لاس پورې کړي. په پايله کې د امريکا او اوقيانوسيې لويې وچې ګڼ نفوسه شوې. چې ښه مثال يې د

شمالي امريکا هيواد ونه دي. چي ۹۵ سلنه نفوس يې اروپا يي مهاجرين او ۲ سلنه يې افريقايي توروپوستکي دي. د ۱۹ پېړى په ټوله دوره کې د نفوسو زياتوالی او اقتصادي بحران د مهاجرتونو سبب شوچې دهغو پواسطه د اروپا اضافي نفوسودګنوالي د روند بارکم شو. يوازي د انګلستان په هيواد کې له ۱۸۱۵ ميلادي څخه تر ۱۹۲۰ ميلادي پورې ۱۷ ميليونه تنومهاجرت پيل کړ. دغو مهاجرتونو دوه اړخونه درلودل، دايمي مهاجرين او د اداري کارکونکواو مذهبي مبلغينو مهاجرت چې موقتي جنبه يې لرله. ددې دوو مهاجرينو له ترکيب څخه د بريتانيا امپراتورې رامنځته شوه. چې وروسته دغه مهاجرتونه په بېساري ډول په نړيواله ستونزه بدل شوه او هيواد

ونه يې اړکړل چې د مهاجرينو د منلو له پاره مقررات وضع کړي. د امريکا دمتحده ايالتونوکانګرس دمهاجرينو دمخنيوي له پاره په ۱۹۲۴ ميلادي کال کې دمهاجرينو په نوم قانون تصويب کړ. دغه قانون امريکا ته په هغه شمېر مهاجرين چې له بيلا بيلو هيواد ونو څخه کولای شي امريکا ته راشي مقررات وضع کړل. نوموړي قانون زيات دهغو مهاجرينو مخه نيوله چې د جاپان اوچين ژيړنژاد اوتوکم پورې يې اړه درلوده. وروسته د نورو هيواد ونو په باره کې هم عملي شو. ددې مقررې له مخې مهاجرين بايد خپله پانګه هم له ځانه سره ولري. هغوی کولای شول چې له پنځو کلونو وروسته په امريکا کې د اوسېدنې تابعيت حاصل کړي او يا له امريکا څخه خارج شي. اوس بر عکس زياتره نړيوال مهاجرين د دريمې نړۍ له هيوادونو څخه پرمختللي صنعتي هيوادونو ته کېږي چې بنسټيزلامل يې اقتصادي اوسياسي لامل دي. کله چې د يوې کورنۍ عايدات يوازې د لومړنيو اړتيا وو پوره کول وي او يا حد اقل معاش وي، هغوی د دې توان نه لري چې په هيواد کې د ننه پانګه واچوي. له بلې خوا ورځ په ورځ نفوس زياتيږي او د نفوسو طبيعي زيا توالی او دا سې نور مشکلات ددې سبب ګرځي چې خلک له کليو څخه ښارونو او خارجي هيواد ونو ته مهاجرت وکړي. څرنګه چې هغوی له مهاجرت له پاره قانوني اسناد نه لري. نو له غير قانوني اوقاچاقي لاروڅخه استفاده کوي. نو د ستو نزو په منلو او آن د

تلفاتو په منلو ځانونه ټاكلي هيواد ونو ته رسوي. دغه نفوس د يوه هيواد فعا ل اقتصادي نفوس(له ۱۵ كلنه څخه تر ٦۵ كلنه پورې) احتواكوي څرنګه چي دهغوي يو شمير دكاركولو رسمي ويزه اوكاركولو اجازه او د كار ځانګړې مهارت نه لري نوله همدې امله لږمعاش او خراب چاپيريال كې چي د دولت نظارت څخه لېرې وي شاقه او غير صحي كارونو ته مخه كوي.
ديا دونې وړ خبره دا ده چي يو شميرپر مختللي پانګه وال هيواد ونه د نفوسو د طبيعي كنترول له مخي د بشري قوي له كمښت سره مخامخ دي چي د دې ستونزې د حل له پاره د قانوني لارې مهاجر كار ګران مني. په لويديځه اروپا كي تقريبا ۱۱ ميليونه مهاجركار ګران كاركوي.
د مهاجروكار ګرانو د منلو له مخې المان په لومړۍ درجه كې دى، وربسې انګلستان،فرانسه، سويس او سكند يناوي هيواد ونه دي.
د لويديځي اروپا هيواد ونه په ورستيو كلونوكې له ګاونډيو هيواد ونو(ايتاليې، پرتګا ل او هسپانيې) موسيمي مهاجرو كارګرانو د كموالي د احساس له مخي، د جنوب ختيځې اروپا، تركيي، د انتيل د ټا پو ګانو او افريقا د هيواد ونو كارګرانو ته متوجه شول. المانيان معمولاً د تركې اويو ناني مهاجرو كارګرانو څخه، فرانسويان د شمالي افريقا د مهاجرو كارګرانو څخه او انګلستان د مشترك المنافع د هيواد ونو له كارګرانو څخه ګټه اخلي. د امريكا متحده ايالتونه د مكسيكو له مو سيمى كار ګرانو څخه كاراخلي.
په همدې ډول د نړۍ د پرمختللو پانګه والو هيواد ونو څخه مخ پرودې هيواد ونو ته هم مهاجرت كيږي د هغوى پانګه په كاركې پوهه په تيره بيا د هغوى په كاركى تجربه ده چي پخپلو هيواد ونو كې يې حاصله كړې ده.په كال كې د دې مهاجر ينو شمير تقريباً له ۲۰۰ څخه تر ۳۰۰ زرو پورې رسيږي، چي د كار او د ښه ژوند په لټه كې خپل هيواد ونه پريږدي او د لويو وچو ترمنځ په مهاجرت لاس پورې كوي. نوي سيمې دغه مهاجرين په پرانيستې غېږه او زياتو امكاناتو او ښه ژوند په برابرولو مني. خارجي مهاجرتونه، له هغه هيواد ونو څخه چي مهاجرت كوي د نفوسو په كمښت او هغو هيواد ونو ته چي مهاجرت كيږي د نفوسو د زياتوالي سبب ګرځي. د مخ پرودې هيواد ونو ټول مهاجرين ځوان او فعال اقتصادي نفوس تشكيلوي. د دې مهاجرت له مخې د مخ پر ودې هيواد ونو فعال اقتصادي نفوس كميږي، چي په پاى كې د اقتصادي ركود سبب ګرځي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي. د لاندې موضو عګانو په باره کې دې پخپلو منځو کې بحث وکړي او مباحثې پایله دې د ډلې مشر په ټولګي کې وړاندې کړي.

۱ .دیوه هیواد کوم نا مساعد عوامل اوسیدونکي د وطن پر پرېښودو ته اړباسي. دغه ستو نزه پخپلو کې وارزوئ.

۲ . کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي. زموږ له هیواد څخه زیات مهاجرین کومو هیوادونو ته تللي دي. ولې؟

۳ . تاسي له کلو څخه ښارونو ته د مهاجرینو د کموالي او مخنیوي لپاره اویاله وطن څخه دباندې مهاجرت له پاره څه وړاندیز لرئ؟

٤ . د خارجي مهاجرتونو اغیزې د هیواد په اقتصاد او نفوسو ترکتني لاندې ونیسي.

۵ . د مخ پرودې او پر مختللو پانګه وال هیواد ونو د مهاجرینو شرایط پرتله کړئ.

پوښتنې:

۱ . کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي؟

۲ . کوم لاملونه د مهاجرینو مخه نیسي؟

۳ . د جغرافیایي لویو اکتشافاتو څخه وروسته کومو لویو وچو زیات مهاجرین منلي دي؟

۴ . ولې د امریکا د متحده ایالتونو کانګرس په ۱۹۲۴ میلادي کا ل کې امریکا ته د مهاجرینو قانون وضع کړ.

۵ . کوم لاملونه له دریمې نړۍ څخه پر مختللي صنعتي هیواد ونو ته دمهاجرت سبب ګرځي؟

۶ . کومو مهاجرتونو ته قانوني او کومو مهاجرتونو ته غیر قانوني مهاجرتونه وایي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هیواد کې کوم لاملونه د د اخلي او خارجي مهاجرتونون د زیاتوالي سبب ګرځي.
د دې تحلیلي مطلب په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیه د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلوټو لګیوا لو ته وړاندې کړئ.

۴,۵ نژادونه

په نړۍ کې ولې بیلابیل توکمونه او نژادونه شته؟

الف: توکم (نژاد)

توکم دخلکو ډلې ته ویل کیږي چې د ظاهري څېرې، د پوستکي او وېښتانو رنګ، بیلوونکې نښو او ارثي ګډې ځانګړتیاوې و لري. د نړۍ ټول خلك په دريو اصل توکمونو ویشل شوي دي. چې له سپین یا اروپایي توکم، ژیړ توکم یا مغولي توکم او تور یااستوایي توکم څخه عبارت دي.له یادو شوو توکمونو څخه هر یو توکم ځانګړې ارثي مشخصات لري. لکه د وېښتانو شکل او رنګ، دپوستکي رنګ او دسترګو،پزې او دسردکوپړۍ جوړښت او داسې نورې ځانګړتیاوې.

سپین توکم (نژاد): لوړه ونه،سپین پوستکی، جګه پزه او خرمايي وېښتان او پرانېستي سترګو ځانګړې بڼه او داسې نور.

ژیړ توکم: ژیړ پوستکې، تور او صاف وېښتان، لړه ږیره،ګرد سر، بادامي سترګې لنډه پزه ، ټیټه ونه او لږ غونډې چاغ وي.

تور توکم (نژاد): تور یا نصواري ته ورته پوستکی اوپلنه پزه، ګرګوتي وېښتان او پیړې شونډې لري.

گډ یا دوه رگه توکم: د مهاجرتونو او د مختلفو توکمونو تر منځ دودونو په پایله کې منځته راغلي دي لکه مولات او سامبو توکمونه.

سره پوستکي: اصلاً د ژیړ توکم پورې اړه لري، خو د مذهبي عقیدوله مخې په مخ او وېښتانو نکریزي وهي. نوله همدې امله د سور پوستکو په نوم مشهور شوي دي.

ستاسې په نظر دنوموړو توکمونو په منځته راتللوکې کوم لاملونه اغېزه لري؟په داسې حال کې چې ټول انسانان له یوه مور او پلار څخه یعنې آدم (ع) او بي بي حوا (ع) څخه پیدا شوي دي.

پوهان دې پوښتنې ته داسې ځواب وایي:

توکمونه د طبیعي چاپېریال د بېلابېلو شرایطو، اقلیم او خوړو سره د تطابق له مخې چې په انساني ژوند باندې اغېزه لري، را منځته شوي دي. نوموړي طبیعي شرایط په بېلابېلو توکمونو اغېزه کوي. د مثال په ډول په کومو ځایونو کې چې تور پوستکي ژوند کوي د لمر وړانګې په عمود ډول لگېږي او د هوا تودوخه زیاته وي او لمر دسیمې د اوسیدونکو په پوستکي په مستقیم ډول اغېزه کوي، له اړتیااو اندازې څخه زیاته تودوخه انسانانو ته تاوان اړوي. نو له همدې امله ددې هېوادونو د اوسېدونکو جسم (اورگانېزم) د زرگونو کلونو په تېریدو سره له اندازې څخه دزیاتې تودوخې سره توافق کړي دي او په پای کې دتور رنگه نسجونو ماده یې په پوستکی کې را ټولېږي. دغه نسجي ماده (میلانین) د پوستکي اپیدرمس رنگینه طبقه داسې حجرات لري چې د پوستکي رنگ جوړ وي، ژیړ، نصواري، سور اوآن داچې تور رنگ لرونکي وي.

د هغو خلکو پوستکی چې ډېر میلانین لري د بدن پوستکي یې زیات تور وي، دغه ماده د لمر دوړانگو د نفوذ مخه نېسي او پوستکي د لمر د وړانگوله سوځېدو څخه ژغوري. د وخت په تېریدو سره په دې ډله کې د پوستکی توروالي مېراثي گرځي، زېږه او گړگوتي وېښتان د سر کاسه له تودوخې څخه ساتي.

سپین پوستکی زیاتره په شمالي معتدله سیموکې ژوند کوي، په داسې سیمو کې زیات اورښت، لندبل او زیاتره وریځ وي او خلك یې له لمر څخه لږه گټه اخلي، نو له همدې امله یې بدن زیات لمر ته اړتیا لري. د هغوی په بدن کې د میلانین ماده یوازې په اوړي کې زیاتیږي. هغه وخت چې د انسان بدن د لمر د وړانگو پواسطه د اړتیا وړ ویټامین ډي جذبوي د انسان پوستکي غنم

رنګه ګرځي.

په هغو ځایونوکې چې ژیړ پوستکي ژوندکوي، په هغه ځایوکې معمولاً باد او طوفانونه لګېږي، چې له ځان سره خاورې، میده شګې انتقالوي. دکلونو په تېرېدو سره له دې بادونو او طوفانونو سره توافق کوي او د ژیړ پوستکو سترګې تنګېږي، چې وکولای شي دخاورې او شګویه وړاندې وساتل شي. دغه نښه په ژیړ پوستکوکې ارثي ګرځي اود زیاتره خلکو ورځني خواړه وریجې وي، چې ډېرلږ غذایي مواد لري. ټول توکمونه د ذکاوت او استعداد له مخې توپیر نه لري، د هغوی ظاهره څېره لکه چې ورڅخه یادونه وشوه د طبیعي او محیطي شرایطو محصول دی.

ځینې پوهان باور لري چې سپین توکم، عالي توکم دی او ژیړ او تور توکم له شاته پاتې توکمونو څخه ګڼل کېږي. هغوی یوازې جسماني کارونه سرته رسوي. توکم پالونکي تراوسه په ځینو هېوادونوکې همدغه نظرعملي کوي. په دې هېوادونوکې تور پوستکي له سپین پوستکو څخه لږ ارزښت لري نو تور پوستکي تحقیر وي او لږه حق الزحمه ورکوي.

۱۹۶۵ م کال د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ټولوډولونو توکمیز توپیر د له منځته وړلولپاره نړیواله معاهده لاسلیك کړه. د هغې له مخې یې د هر ډول نظریاتو خپریدل چې په توکمي امتیازاتو ولاړ وي منع کړل. توهین اود هر ډول توکمیز توپیر لپاره هڅې جنایت ګڼي. دغه موضوع د اساسي قانون د دویم فصل په ۲۲ ماده کې درج شوې ده. چې د افغانستان په اتباعوکې هر ډول تبعیض او امتیاز منع دی. د افغانستان اتباع ښځې وي او که نارینه د قانون په وړاندې مساوي حقونه اووجایب لري.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مساوي ډلووویشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوعګانو پخپلو منځوکې بحث وکړي او د بحث پایله دې د ډلې داستازي په واسطه خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

۱- په بشري توکمونوکې کوم توکم ذکي اوډېر استعداد لري؟

۲- ولې تور توکم تور پوستکي او ظاهري ځانګړې څېره لري؟

۳-ولې سپین توکم ظاهري ځانګړي خصوصیات لري ؟

۴-سره پوستکي دنړۍ په کومه لویه وچه کې استوګن دي او دځېرې د سوروالي علت یې توضیح کړئ؟

۵-ګډ توکم په څه ډول منځته راځي؟

پوښتنې:

لنډ ځواب ور کړئ:

۱-د تور پوستکو ظاهري ځانګړ تیاوې بیان کړئ.

۲-سور پوستکي په نړۍ کې په کوم توکم پورې اړه لري؟

سم ځواب په نښه کړئ:

۱-د نړۍ ټول خلک په څلورو توکمونو لکه سپین،سور،تور او ژیړ توکم ویشل شوي دي.

۲-سپین توکم لوړه ونه، سپین پوستکې، جګه پزه، تور ګورګوټي وېښتان لري.

۳- توکمونه د بېلابېلو طبیعي محیطونو،اقلیم او خوړو محصول دي.

لاندي جملې بشپړې کړئ:

۱-ګډ توکمونه د مهاجرت او د ودونو پواسطه منځته راغلي لکه۰۰۰۰۰او ۰۰۰۰۰۰

۲-د اساسي قانون د دویم فصل ۰۰۰۰۰۰۰۰ مادې له مخې د افغانستان اتباعو ترمنځ هر ډول تبعیض او امتیاز منع دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندي موضوع تحلیل کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالوته وړاندې کړئ.

زموږ دهېواد خلک په کوم توکم پورې اړه لري. دهېواد اساسي قانون په کومه ماده کې هر ډول تبعیض منع شوي دي.

ب: د توکمونو جغرافيايي ويش

په آسيا کې د ژبو او نژادونو د ويش نقشه

د نړۍ په کومو لويو وچو کې د سپين نژاد، او تور نژاد نفوس متمرکز شوي دي؟

د آسيا د لويې وچې نفوس له بېلابېلو توکم ونو څخه جوړ شوي دي، چې زياتره يي زير توکم جوړ وي او پاتې نور يې سپين پوستکي او تور پوستکي دي.

د هغوی د جغرافيايي ويش په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

د آسيا د لويې وچې توکميز گروپونه:

الف زير توکم: د آسيا په لويه وچې کې ددې توکم خلکو د نوروتوکمونو په پرتله ډېر نفوس تشکيل کړي دي. مغلان، تبتيان، ساموېديان، ترکمنان، قرغيزيان د شمالي چين خلک،کورياپان په لړ څه توپير همدغه توکمي ځانگړتيا وې لري، د جنوب ختيځی آسيا خلک (جنوبي چين، کامبوج، لاوس، تايلند، برما او ويتنام او آن جاپانيان چې د

پوستکي رنګ يې روښانه دي د همدغه توکم برخه جوړوي. ددې توکم ځينې فرعي ډلې دشمالي سايبريا د تندرا او تايګاه په ځنګلونو (ستنې ډوله پاڼې لرونکي ځنګلونو) کې د خو زرېزوخلکو د ډلې په څېر ژوند کوي.

ب- **سپين توکم**: په هندوچين کې د سپين پوستکو توکم نسبتاً لږ شمېر موندل کېږي، چې په ابتدايي ډول ژوند کوي. د سپين پوستکو د استوګنې اصلي ځاي د همالياد غرونو دلړيو لويديځې سيمې او دهند نيمه وچه ده. افغانان، ايرانيان، بلوڅان، قفقازيان او روسان د سپين توکم ښې بېلګې دي. همدارنګه سامي توکم ه په عربستان، سوريه، اردن، اسرائيل، د ترکيې يوه برخه او کردستان کې استوګن دي په سپين غنم رنګه توکم پورې اړه لري.

ج: **تور توکم**: تور توکم په استوايي سيموکې ژوند کوي، چې توکم پيژندونکي هغوی ته نګريتوNegritos وايي. دغه تور پوستکي کوړې کوړې وېښتان لري چې سوچه بېلګه يې په سيلون،هند کې د هماليې د غره په جنوب کې، د ملاکا په ټاپو وزمه، د انديمان او نيکوبار په ټاپوګانو کې تيت شوي دي. دغه خلك په نيمه ابتدايي حالت ژوند کوي او زياتره يې په ځنګلونو کې استوګن دي چې زياتره يې د هماليه د غرونو په جنوب کې استوګنه کوي.

د اروپا د لويې وچې توکميزې ډلې:

په اروپا کې د نژادونو د ويش نقشه

د اروپا اوسيدونکي تقريباً ټول سپين پوستکي دي او په شمالي، ختيځ، الپي، ديناريکي اومديترانه يي ډلو ويشل شوي دي. شمالي او ختيځ سپين توکم برخې داستوګنې ځاى سکنديناوي هېوادونه، انګلستان، د فرانسې شمال، المان، لهستان(پوليند) د روسيې اروپايي برخه ده، الپي توکم يې د اروپا په مرکزي او لويديځو برخوکې استوګن دي. په داسې حال کې چې مديترانه يي توکم ثانګه يي غنم رنګه څېره لري د مديترانې د سمندرګي په شاوخوا هېوادونوکې ځاى پر ځاى شوى دي د اروپايي توکم ديناريکي برخه په البانيه او دختيځې اروپا په ځينو هېوادونو کې ژوند کوي. لاپنيان د اروپا په ډېره شمالي برخوکې استوګن دي.

د افريقا دلويې وچې توكميزي ډلې:

د افريقا توكميزي ډلې تور پوستان، عربان، بربريان، آسيايان او اروپايان تشكيلوي. تور پوستان دافريقا ۷۰ سلنه نفوس جوړوي، چې ټول يې د لويې صحرا په جنوب كې استوګن دي. تورتوكم هم په څلوروډلو ويشل كېږي: چې عبارت دي له بانتو، نيلوت Nelotes پيګمي Pygmies بوشمن Bushmen او هوتن تت Hottentots څخه.

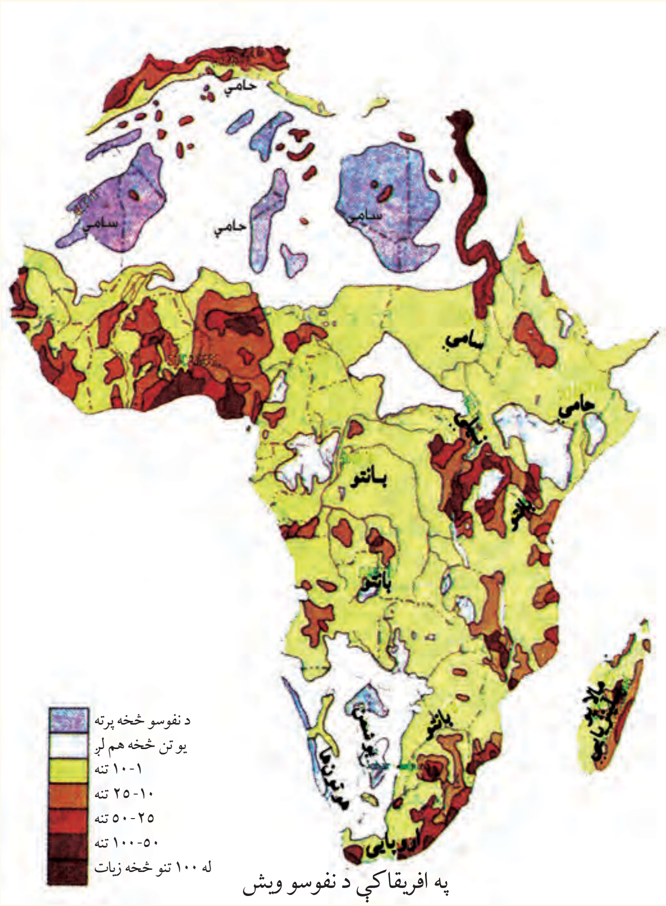

په افريقاكې د نفوسو ويش

د دې هرې ډلې په څېره كې زيات توپيرونه ليدل كېږي. بانتو د افريقا دتورپوستا نو ډېره لويه ډله ده چې د افريقا په لويديځ كې په تيره بيا ددې سيمې دساحل په اوږدو كې په مركزي افريقاكې، په ختيځ او جنوب ختيځ برخوكې او د مادغاسكر په ټاپوكې ژوند كوي.

د هغوي د بدن پوستكى قهوه اي، پلنه پزه، ډبلې شونډې او كوړې كوړې ويښتان لري.

نيلوت خلك جګه ونه لري(۱۸۳ سانتي متره) چې په سوډان، يوګندا او كينياكې ژوند كوي.

پيګميان په استوايي ځنګلونو كې استوګن دي. ونه يې ټيټه ده (لوړوالي يې ۱۴۷ سانتي مترو پورې رسيږي).

بوشمن او هوتن تت ټيټه ونه لري او د كالاهاري ددښتې په شاوخواكې ژوند كوي.

عربان او بربران د لويې صحرا په شمال كې استوګن دي. عربان غنم رنګه دي او تو ر ويښتان

لري د افريقا په شمال لويديځ کې سپين پوستکي بربر قبيلې ژوند کوي چې په نسل کې داسپانيې اوايټاليې له خلکو سره ورته والى لري. نو له همدې امله د الجزاير، تونس اومراکش هېوادونو، خلك د بربر دهېوادونو په نوم يادوي.

سپين پوستکي اروپايي مهاجر، له استعمار څخه وروسته په افريقا کې تيت شول.د تمر کز اصلي ځاى يې په شمال لويديځ کې (المغرب) اوپه جنوب کې (جنوبي افريقا او زمبابوي) دي. همدارنګه په کينيا او زاير کې هم ژوند کوي، مهاجرآسيايان له اروپايانو څخه زيات دي. هنديان په جنوبي افريقا، کينيا او يوګندا کې استوګن دي. د مورشس د ټاپوګانو نفوس زياتره هنديان دي.د ماد غاسکر زياتره نفوس مالايي يان او پولينزي يان دي.

د امريکادلوې وچې توکميزي ډلې:

د امريکا زيات اوسېدونکي سپين پوستکي ياګډ توکم څخه دي.د امريکا د لويې وچې اصلي اوسېدونکي سور پوستکي دي. چې په اصل کې د زيړ توکميوه برخه ده، چې د مذهبي عقيدې له مخې خپل مخ اوبښتان په نکريزو سره کوي.شمېر يې په شمالي امريکا کې ډېر محدود دی، خو په مکسيکو او السلوادور کې د نفوسو اصلي عنصر ګڼل کېږي، د بوليويا، ګوايتمالا، اکوادور، پيرو ا و پاراګواى د لوړوسيمو نيم نفوس سور پوستکي دي. د امريکا په لويه وچه کې د سپين پوستکو دزياتوالي لامل د نړى له بېلا بېلو هېوادونو څخه امريکاته د سپين پوستکو مهاجرت ګڼل کېږي زيړ پوستکو له چين او

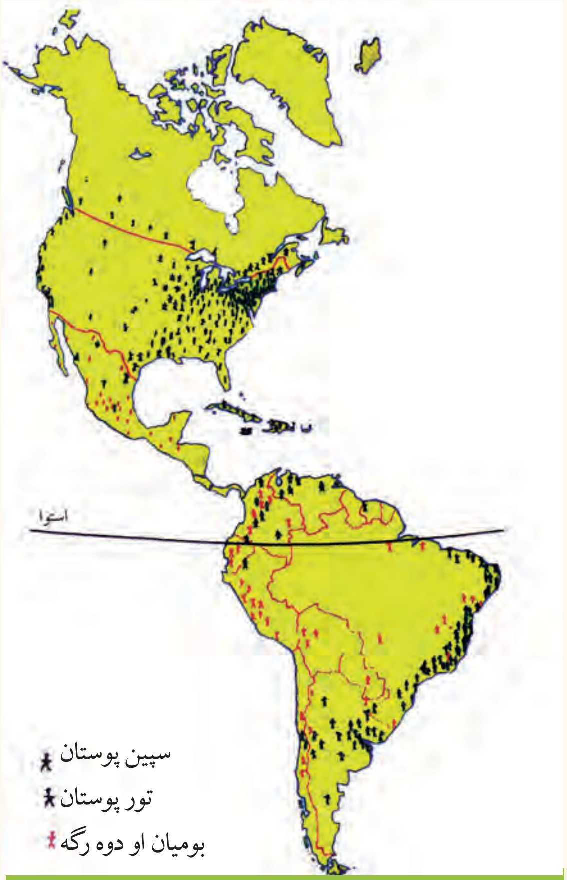

د امريکا په لويه وچه د نژادونو د ويش نقشه

جاپان څخه دې لوېږې وچې ته مهاجرت کړی دی. تور توکم د غلامۍ اوغلامانو د خرڅلاو د رواجولو په پایله کې امریکاته له افریقا څخه راوړل شوي دي. له پورتوریکو، کیوبا او دومنیکن پرته نور ټول ټاپوګان د تورپوستکو د استوګنې سیمې ګڼل کېږي او د ونزویلا،سورینام، فرانسوي ګیانا او پانامې کې تور پوستکي ژوند کوي.

دوه رګه او ګډ توکمونه د سپین پوستکو او تور پوستکو د ودونو په پایله کې (مولات Mollstes) اوتور پوستکو او سور پوستکو د وادوکولو په پایله کې زانبوسZanbus)) د څلورنیمو پېړیو په اوږدو کې را منځته شوي دي، زیاتره دغه توکمونه د مرکزي او جنوبي امریکا په هېوادونوکې ژوند کوي. په اقیانوسیه کې زیات نفوس سپین پوستکي اروپایی مهاجرین دي. یو لږ شمېر تور پوستکي او زیړ پوستکي او دوه رګه توکمونه هم شته.

د استرالیا توکمیزي ډلې:

د اروپایانو له مهاجرت څخه مخکې په استرالیا کې ۵۰۰ تور پوستکې قبیلې مېشتې وې چې د خلکوشمېرېې څه ناڅه شپیته زرو تنو ته رسیده. د استرالیا اروپایي کېدنه له (۱۸۳۰) م کال څخه وروسته د اروپایانوله مهاجرت سره پېل شوه. لومړني مهاجرین یې هغه محکومین وو چې دهېواد د پرېښودو په جزا محکوم شوي وو. اوس ددې لوېږې وچې د دوه رګه وو نفوس اکثریت جوړوي. د هغې لامل داوه چې سپین پوستکې ښځه حاضره نه وه چې دې ټاپوګانو ته مهاجرت وکړي ، نو له همدې امله یې له بومي ښځو سره یې ودونه و کړل او ګډ نفوس یې را منځته کړ.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبوډلو وویشل شي او یو له پوښتنو څخه دې دیو اوبل په مشوره ځواب برابر کړي او دډلې استازې دې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

۱- د نقشې له مخې په نړۍ کې د سپین توکم د استوګنې ځای تثبیت کړي.

۲- د نقشې له مخې په نړۍ کې د زیړ توکم د استوګنې ځای تثبیت کړي.

۳- د نقشې له مخې د تور توکم د استوګنې ځای تثبیت کړي.

۴- د زیړ توکم خصوصیت ولیکئ.

۵- ګډ توکم څه ته وایې او دغه توکم د نړۍ په کومه لویه وچه کې زیات دی.

پوښتنې:

لاندې تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړئ.

۱- د آسیا د لویې وچې اکثریت نفوس .... تشکیلوي.

۲- د اروپا اکثریت نفوس........توکم، د افریقا...........توکم تشکیلوي.

۳- د تور پوستکو او سپین پوستکو دوادو کولو په پایله کې.......... ګډ توکم را منځته شو.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د اروپایې سپین توکم غنم رنګه برخه د نړۍ په کومو هېوادونو کې ژوند کوي.

۲- د افریقاد لویې وچې دتوکمیزي ګروپونو نومونه واخلئ.

۳- سور توکم ځانګړتیا وې بیان کړئ.

۴- ګډ توکم څه ته وایې او دغه توکم زیاتره په کومه لویه وچه کې شتون لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

مهاجرین په کومو لویو وچو کې د نفوسو د زیاتوالي سبب شوي.

ددې مطلب لاندې مقاله ولیکئ او د جغرافیې په را تلونکې ساعت کې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

شپږم څپرکی

۶ - ۱ د نړۍ د مهمو دینونو په هکله څه پوهېږئ؟

پاسنۍ نقشه په غور ولولئ او و وایاست چې په نړۍ کې کوم دینونه زیات پېروان لري؟

دین د انسانانو د فرهنگ ډېر مهم عنصر دی. هر یو دین له یوه ټاکلي ځای کې منځته راغلي دي او وروسته نورو سیموته خپور شوي دي.دینونه معمولاً له سیاسي، نژادي، ژبني او اقتصادي سرحدونو څخه اوړي او د نفوذ ساحه یې له پورتنیو لاملونو څخه د هیڅ یو تابع نه ده، دینونه دپیروانو د عقیدې له مخې په لاندې برخو وېشل کېږي:

۱. **انیمزم** Animism **یا د طبیعي پدیدو د عقیدو پیروان**: انیمزم د انسانانو له لومړنیو آیینونو څخه گڼل کېږي، د دې آیین پیروان وایي چې ټول شیان او جمادات روح لري. ددې آین پیروانو په تیرو وختونو او دوروکې په تیره بیاله تاریخي دورې څخه مخکې، طبیعي په تیره بیاحیرانوونکي (خارق العاده) شیانو او پدیدوته د خدایي خاصیت قایل و، لکه بریښنا، تندر، رو ښنایي، طوفان، باران او داسې نور د ماورای طبیعت قدرت په صفت پېژندل. دغه آیین اوس په قطبي، بیاباني او لېرې پرتو ځنگلي سیمو کې په تور پوستو او زېړ پوستو خلکو کې لیدل کېږي.

۲. **د ارباب الانواع د عقیدې پیروان**: ددې عقیدې پېروانو باور درلوده چې هره حادثه او پدیده جلا خدای لري. دغه آیین دیونان له مدنیت څخه پیل شوی دی او د روم د مدنیت په وخت کې اعلی درجې ته ورسیده لکه د اورغورځوونکي (اتشفشان)خدای، د بریښنا او تندر خدای، دسمندرونو خدای، د ستورو خدای، د باران خدایاو داسې نور.

۳. د اسماني دينونو پيروان: دغه دينونه زياتره اخلاقي اړخ لري او د خدای(ج) عبادت کوي. چې د هغې د لارښوونې له پاره يې بيلابيل پيغمبران درلودل لکه يهوديت، مسيحيت او اسلام چې ترټولو کامل دين د اسلام مقدس دين دی.

له بيلابيلو دينونو څخه د خلکو پيروي ځينې وختونه په ټولنيز چاپيريال کې د زياتو توپيرونو سبب ګرځي. مثلاً هندوان د غوايي غوښه نه خوري او د غوايي غوښه خوړل په کې منع دي. د هغوی د ژوندانه په قلمرو کې د غوايي د غوښې د خرڅلاو مرکزونه، نه ليدل کېږي. همدارنګه مسلمانان او عيسويان چې خپل مړي ښخوي. د هغوی د ژوندانه په ساحه کې هديرې ليدل کېږي. په هغو ځايونو کې چې هندوان اوسيږي، نو هلته د مړو د سوځيدو ځايونه ليدل کېږي، ځکه چې هغوی خپل مړي سوځوي.

د رخصتۍ ورځې هم په بيلابيلو دينونو کې تو پيرلري، چې په اقتصادي فعاليتونو او نورو کارونو اغېزلري. دبيلګې په ډول په اسلام کې د جمعې ورځ او په عيسويت کې د يکشنبې ورځ رخصتي وي. په اسلامي سيمو کې د معمارۍ ځانګړې سبک شتون لري او کورونه د حريم ټاکلي ځايونه لري. جماتونه ګلدستې، رواقونه، منارونه او ګنبځې په اسلامي هېوادونو کې ځانګړې سبک لري چې په عيسويت کې داډول سبک نه ليدل کېږي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو و ويشئ. هره ډله دې دنړۍ ددينونو په نقشه کې دانميزم، ارباب الانواع او آسماني دينونو دعقيدو دنفوذ ساحه، په نښه کړي اوهره ډله دې راټول شوي معلومات خپلوټولګيوالو ته وښيي.

پوښتنې:

لنډ ځوابونه ورکړئ :

۱. دنړۍ دينونه په عمومي ډول په څو برخو ويشل شوي دي؟
۲. اينميزم څه ډول مذهب دی؟
۳. ارباب الانواع له انيميزم سره څه تو پير لري؟
٤. کاملترين دين کوم يو دی؟
٥. په يوه سيمه کې د يو ځانګړي فرهنګي سيمي په را منځته کيدو کې د مذهب د آيين اغيزي واضح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د نړۍ د دينونو او آيينونو نومونه واخلئ او دين او آيين ترمنځ تو پيرونه واضح کړئ.

الف: داسلام سپیڅلی دین

دنړۍ د اسلامي هیوادونو په هکله څه پوهیږئ؟

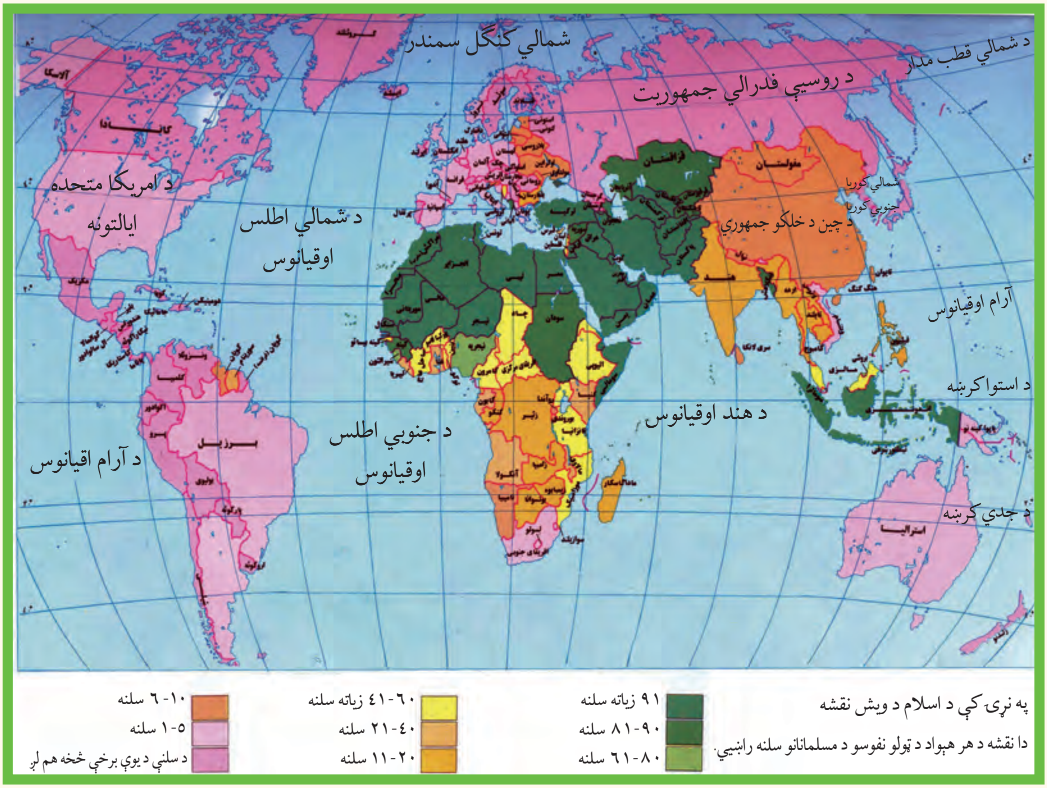

پو رتنۍ نقشې ته ځيرشئ او و واياست چې زيات اسلامي هيوادونه دنړۍ په کومه لويه وچه کې پراته دي؟

د اسلام سپيڅلي دين د الهي و حدانيت او ټولنيز عدالت په بنسټ ولاړدی، چې د حضرت محمد(ص) په بعثت او دقرانکريم په نازليدو سره په مکه مکرمه کې انسانانو ته وړاندې شو.

کله چې حضرت محمد(ص) له مکې معظمې څخه مدينې منورې ته هجرت وکړ، له هغې څخه وروسته داسلام مقدس دين په ډيره چټکې خپورشو اود ختيځ اولويديځ په افکارويې زياتې او دايمي اغيزې وکړې. زياتروخلکو دقناعت اوښه والي له مخې اسلام و منه او نوروپې هم اسلام ته دعوت کړل نو ځکه په ډېره لږموده کې په پراخه ساحه کې خپورشو.

اوس دنړۍ په ټولو هېوادونو کې اسلامي دعوت په يوه ډول يا بل ډول وجود لري.

نن ورځ مسلمانان د ځمکې په پراخه ساحه کې استوګن شوي دي. تقريباً د نړۍ د نفوسو پنځمه برخه مسلمانان دي. د آسيالويه وچه دنړۍ د مسلمانانود استوګنې لومړنۍ سيمه ده. ددې لويې وچې اسلامي

هېوادونه په منځني ختځ،منځنی آسیا، جنوبي او جنوب ختیځې آسیا کې پراته دي. د دې اسلامي هېوادونو د خاورې پراختیا ۱۵ میلیونه کیلومتره مربع او نفوس یې د آسیا د لویې وچې د نفوسو دریمه برخه جوړوي. په آسیا کې ۲۷ هېوادونه مسلمانان دي چې د هغو څخه د ۱۸ هېوادونو رسمي دین اسلام دی.

د یادونې وړده چې د اسلام سپیځلی دین د آسیا په جنوب ختیځ کې(اندونیز یا کې) د هند گجراتي او ایراني سوداگرانو په ۱۳ پېړۍ کې له سوداگرۍ سره یوځای د اسلام دین هم خپورکړ، ترڅو چې د وخت حاکمانو هغه ومانه او دهغه د خپرولوله پاره یې هڅې وکړې. نن ورځ ددې سیمې زیات مسلمانان په اندونیزیا، مالیزیا، بروني او فلیپین کې استوگنه لري.

د افریقا لویه وچه د اسلام دویم مرکزگڼل کېږي.د افریقا په لویه وچه کې د مسلمانانو داستوگنې سیمه ددې وچې په شمال کې پرته ده دغه ناحیه د مدیترانې د سمندرگي په جنوب کې د سواناد تحت استوایي سیمې، په ختیځ کې د سره سمندرگي او په لویدیځ کې د اطلس د سمندر پورې غزیدلې ده. په نورو افریقایي هېوادونوکی په مختلفو فیصدۍ استوگن دي.

د اروپا او امریکا په لویه وچه کې د پاملرنې وړشمېر مسلمانان اوسیږي. د اروپا په لویه وچه کې په البانیې، بوسني او هرزگوني او په امریکا کې سور ینام په دواړو لویو وچو کې اسلامي سیمې گڼل کېږی.

د ۲۰۰۰ میلادي کال د احصایې له مخې په ۶۳ نورو هېوادونوکې هم له ۱- ۸ ۳ سلنه پورې مسلمانان ژوند کوي. اوس په نړۍ کې داسې هېواد نه شته چې هلته مسلمانان نه وي د زیاتو معلوماتو لپاره د دې لوست اړوند جدول ته مراجعه وکړئ.

د اسلامي نړۍ هېوادونه د اقتصاد او نفوسو له پلوه یوډول نه دي، خو په ځینو کارونو کې گډې موخې لري. اسلامي زیات هېوادونه د طبیعي منابعو له مخې لکه نفت، طبیعي گاز، د ډبروسکاره، مس، ر بړ او داسې نورو له پلوه ډېر شتمن دي. د نړۍ په ۶۵,۵ سلنه د نفتو زېرمې د فارس په خلیج(په عرب خلیج) کې پرتې دي. د همدغوسرچینود شتون له مخې د نړۍ د استعمارگرانو د پام وړگر ځیدلي دي. په همدې ډول زیات اسلامي هېوادونه د استعماري هېوادونو د لاس وهنې اود متخصصینو د نشتوالي له مخې له خپلو منابعو څخه هم گټه نه شي اخیستلای. په همدې دلیل په ارزانه بیه د لومړنیو اوموتوکو دسر چینو(منابعو) محصولات صادروي او په مقابل کې په لوړه بیه له پرمختللو هېوادونو څخه کالي واردوي. د اقتصاد له پلوه په شتمنو هېوادونو پورې تړلي دي.

لاندنې جدول ۲۰۰۰ میلادي کال د احصایې له مخې ترتیب شوی دی

اضافي معلومات

ګڼه	دآسیا په لویه وچه کې	دمسلمان شمیر په سلنه	رسمي دین	ګڼه	د افریقا د په لویه وچه کې	دمسلمان شمیرنه په سلته	رسمي دین	ګڼه	د اروپا لویه وچه	د مسلمان شمیرنه په سلنه
۱	افغانستان	۹۹/۶	اسلام	۱	الجزایر	۹۹,۷	اسلام	۱	اذربایجان	۸۴
۲	اردن	۹۳,۵	اسلام	۲	تانزانیا	۳۵		۲	الباني	۳۸,۸
۳	ازبکستان	۷۶/۲	-	۳	تونس	۹۸,۹	اسلام	۳	بسینیا و	۴۳
	اندونیزیا	۷۶/۵	-		جیبوتي	۹۴,۱			هرزګونیا	
۴	امارات	۸۲/۷	اسلام	۴	چاد	۵۹				
۵	متحدعرب		اسلام	۵	سنیګال	۸۷,۶			د امریکا	
	ایران	۹۹/۲	اسلام	۶	سودان	.۷۰/۳			د لویې	
۶	بحرین	۸۲/۴	اسلام	۷	سومالي	۹۸/۳	اسلام	۱	وچې	
۷	برونی	۶۴/۴	اسلام	۸	سیرالیون	۴۵,۹			هیوادونه	
	بنګله دیش	۸۵/۸	اسلام		ساحل عاج	۳۸/۶			سورینام	۱۹/۶
۸	تاجکستان	۷۸/۶	-	۹	صحرا	۱۰۰	-			
۹	ترکمنستان	۸۷/۲	-	۱۰	کومورو	۹۸				
۱۰	ترکیه	۹۷/۴	-	۱۱	ګامبیا	۸۶,۹				
۱۱	پاکستان	۹۶	اسلام	۱۲	ګینه	۶۷,۳				
۱۲	سوریه	۸۶/۲	-	۱۳	ګینه بسیاو	۳۹,۹	-			
	فلسطین	۸۷/۷	اسلام		لیبیا	۹۶,۱	اسلام			
۱۳	قزاقستان	۴۲/۲	-	۱۴	مالي	۸۲	اسلام			
۱۴	قرغزستان	۶۰/۸	-	۱۵	مصر	۸۴,۴	اسلام			
۱۵	قطر	۸۲/۷	اسلام	۱۶	المغرب	۹۸,۳	اسلام			
۱۶	عربستان سعودي	۹۴	اسلام	۱۷	موریتاني	۹۹,۱	اسلام			
۱۷	عراق	۹۶	اسلام	۱۸	نیجیر	۹۰/۷				
	عمان	۸۷/۴	اسلام		نیجریا	۴۵/۹				
۱۸	کویت	۸۳	اسلام	۱۹	ولتای علیا	۴۸,۶				
۱۹	لبنان	۵۵/۳	-	۲۰	(بورګینافاسو)					
۲۰	مالدیو	۱۰۰	اسلام	۲۱	ارتیریا	۵۰				
۲۱	مالیزیا	۶۰/۴۵	اسلام							
۲۲	یمن	۹۸/۹	اسلام							

په برما، سریلانکا او فلپین کې یوزیات شمېر مسلمانان ژوندکوي او دهند دنفوسو ۱۲ سلنه مسلمانان دي.

د اسلامي نړۍ دکنفرانس غړي ۵۷ هېوادونه دي چې ۲۵ هېوادونه یې په اسیا ، ۲۷ هېوادونه یې په افریقا ۳ هېواودونه یې اروپا او۲ هېوادونه یې په امریکا کې دي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي او هره ډله دې د نړۍ په ټولو لویو وچو کې د اسلام د دین د خپریدو د علتونو په هکله پخپلو منځو کې مباحثه وکړي او د ډلې استازی دې بحث پایلې په ټولګي کې وړاندې کړي. ښوونکی دې د بحث پایلې له خپل معلومات سره یوځای کړي او زده کوونکو ته دې توضیحات ورکړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱.د اسلام د دین بنسټ په څه شي ولاړ دي؟

۲.په حضرت محمد(ص) لومړنی وحی څه وخت او په کوم ځای کې نازله شوه؟

۳.ولې اسلامي هېوادونه دنړۍ د استعمارګرانو د پاملرنې ورډي؟

سم ځواب په نښه کړئ:

۱.د آسیا د جنوب ختیځ په کوم هېواد کې د نړۍ ډېر زیات نفوس ژوند کوي؟

الف: مالیزیا ب:اندونېزیا ج:بنګله دیش د:افغانستان

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له ورکړ شوي نقشې او د نړۍ د اسلامي هېوادونو دلست څخه په ګټې اخېستنې د اسلامي هېوادونو بې نومه نقشه کاپي او بشپړه کړئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې دلویو وچو په بیلوالی ټولګي کې وړاندې کړئ.

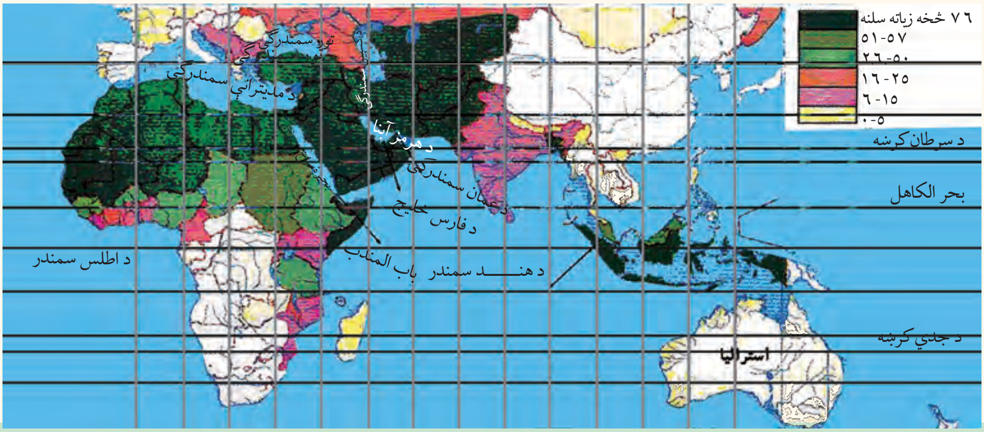

ب -د مسیحیت د دین په اړه څه پوهیږئ؟

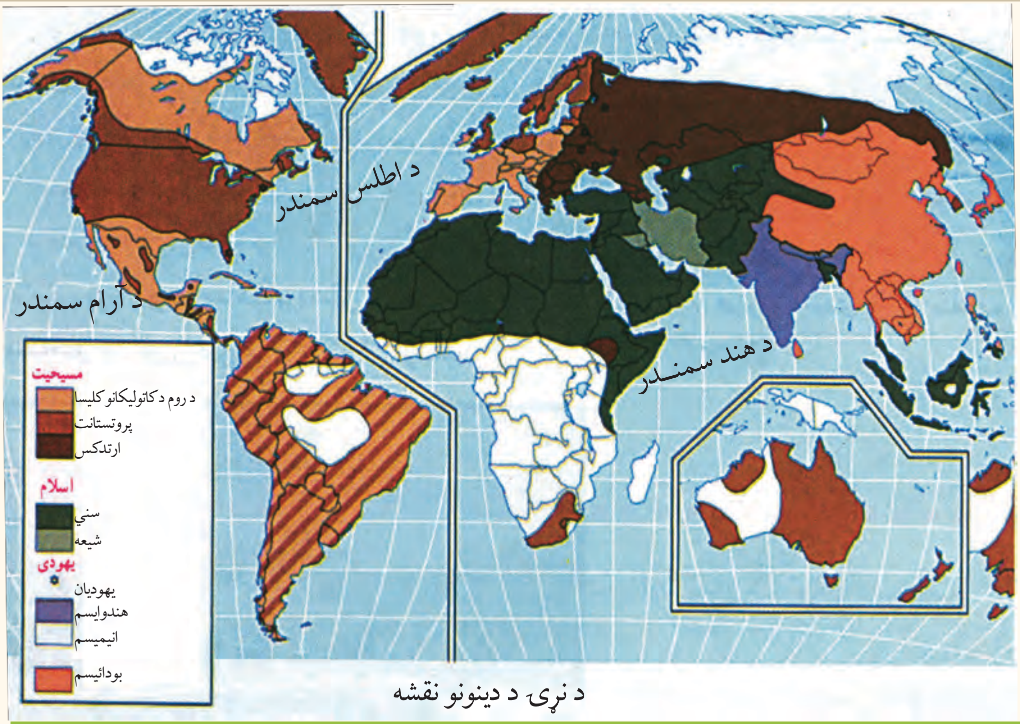

د نړۍ د دینونو نقشه

پورتنۍ نقشې ته وګورئ او ووایاست چې د عیسویت د دین د پیروانو د نفوذ سیمې د نړۍ په کومو لویو وچو کې پرتې دي؟

عیسویت د آسماني نړیوالو د ینونو له جملې څخه دی چې زیات پیروان لري او د لومړۍ میلادي پېړۍ په لومړیو کې څرګند شوی دی او د دویمې میلادي پېړۍ په پای کې په ډېره چټکۍ یې پراختیا موندلې ده.

دغه دین لومړی د حضرت عیسی (ع) بن مریم په واسط په فلسطین کې خلکوته ور وپېژندل شو. څرنګه چې حضرت عیسی(ع) پلارنه درلوده، نو څکه د عیسی (ع) بن مریم په نوم یا د شوی دی.

پیروان یې دهغه د پیدایښت په هکله ډېرې نظریې لري. آن داچې ځنې هغه د الوهیت په درجه کې هم ګوري. له همدې امله دنن ورځې عیسویت له توحید څخه منحرف شوی او شرکونو او زیاتو خرافاتو په کې ځای نیولې دی عیسویان په تثلیث عقیده لري یعنې په دریو خدایانو باورلري: خدای،خدای زوی(عیسی بن مریم) او روح القدس یا مریم.

حضرت عیسی(ع) د بني اسرائیلو په انبیاوو کې وروستنی پیغمبر دی او د حضرت عیسی(ع) او حضرت محمد(ص) دپیدایښت ترمنځ بل پیغمبر نه دی رالیږل شوی. حضرت عیسی(ع) پخپل ژوند کې واده نه دی کړی او نه یې د استوګنې له پاره کور جوړ کړی دی.

د مسیحیت دین د لومړی کنستاتین په وخت کې له ۳۰۶ څخه تر ۳۳۷ میلادي کلونو پورې رسمي

دین او کلیسا د روم د امپراطور د حکومت د مستقیم نظارت لاندې و او قوانین یې له مسیحیت سره موافق کړل، د سان پیترو لومړنی کلیسا په اوسني واتیکان کې جوړه شوه.

د مسیحیت د دین دسترو څانګو په باره کې څه پوهېږئ؟

د عیسویت مذهب په ۲۵۰ مذهبي فرقو ویشل شوی دی چې له هغې جملې څخه یې درې غوره برخې په لاندې ډول دي:

۱. **کاتولیک**: د کلي اوعمومي په معنادی. دغه اصطلاح دهغې پخوانی کلیسا په باره کې چې په نورو څانګو ویشل شوی نه وه او درومي کاتولیک په نوم یادیده، استعمالیده. د کلیسا په راس کې پاپ و. په لاتینی ژبه کې د پاپ اصطلاح د پلاربه معناده.

د روم اسقف د دغې برتری له مخې په ټولې مسیحي نړی باندې د مستقیم او مرکزي کنترول مدعي شو. د کاتولیکانو له نظره پاپ له ټولو ګناهونو، تیروتنو او اشتباګانو څخه مصئون دی. د کلیسا کار کوونکي باید واده ونه کړي. دغه مذهب په لومړی درجه په ایتالیه، بلجیم، فرانسه، اسپانیه، پرتګال او په ځانګړې توګه په لاتیني قوم کې او په دویمه درجه د اتریش، پولیند، مجارستان، چک، سلواک، کرواتي او سلواني (پخوانی یوګو سلاویا) او اقلیتونه یې د بریتانیا په اتحادیه او نورو اروپایي هېوادونو کې په سترګو کېږي.

۲. **ارتودوکس** Orthodox: د کامل او صحیح په معنادی. د روم امپراطوري په ٤٧٦ میلادي کال کې په دوو ختیځو او لویدیځو برخو وویشل شوه. په همدې دلیل کلیسا هم د لویدیځ روم په کلیسا(کاتولیک) او یوناني ختیځ روم(ارتودوکس) وویشل شوه. دلویدیځ روم کلیسا هڅه کوله چې خپل نفوذ په سلاویانو(بلغارستان) کې پراخه کړي. دغه عمل د ختیځ روم کلیسا ناراضه کړه.

په همدې ډول مسلمانانو ديرموك په جګړه کې د حضرت عمر(رض) د خلافت په دوره کې ۶۲۶ میلادي کال کې ختيځ روم ته ما ته ورکړه او د سوريې او فلسطين سيمې يې ازادې کړې. د امويانو د خلافت په دوره کې ترکيه هم د مسلمانانو په لاس کې ولويده. د روم امپراطور دريم ليوي د اسلام د دين د نفوذ دمخنيوي لپاره ځينې مذهبي اصلاحات يې عملي کړل. په ۷۶۶ ميلادي کال کې فرمان صادر شو چې د هغه له مخې دانځورونو او تمثالونو نصبول په کليسا کې منع شول. دغه عمل يې يو ډول بت پرستي وګڼه. دغه عمل په ختيځې او لويديځې اروپا کې عکس العملونه رامنځته کړل. په ختيځ روم کې د نظامي قوې په زور عملي شول، خو د روم په ښارکې دريم پاپ ګرې ګورس مذهبي شورا جوړه کړه او فتو ايې صادره کړه چې هر څوك چې په کليسا کې تصويرونو او تمثال ته احترام نه کوي د ايمان له دايرې څخه خارجيږي.

د دې دواړو مذهبي فرقو ترمنځ لوی اختلاف په لاندې ډول دی:

۱. ارتودوکس په قطعي ډول د دې اصل مخالف دي چې د روم پاپ د مسيحي کليسا په ټولو ټولنو عمومي رياست ولري.

۲. د روم پاپ معصوم نه دی، بايد په ايماني او اخلاقي مسايلوکې تيروتنې ونه کړي. د ارتودوکس د کليسا کارمندان په واده کولو کې خود مختار دي.

د روسيې، صربستان، رومانيه او يونان زياتره خلك او په عمومي ډول پر سلاويانو کې د ارتودوکس مذهب زيات پيروان لري.

۳. **پروتستانت**protestant: د اعتراض کوونکي په معنادي.

کاتوليکي کليسا چې زياتره دشکوه او جلال پسې ګرځيده نو د خپلو اړتياوو دپوره کولو لپاره يې د ګناهونو د بخښنې پاڼې اولوحې خر څولې او روحاني مقام يې د پيسو په مقابل کې پلورلو. آلمان کې مارتين لوتر روحاني(۱۴۸۳-۱۵۴۶ ميلادي کال پورې ژوندي و د اعتراض لاندې را وستل په ۱۵۱۷ ميلادي کال د اکتوبر په ۳۱ اعتراضيه ليک چې ۹۵ مادې يې درلودې وليکه.په ۱۵۳۴ میلادی کال کې انجيل د لاتينې ژبې څخه چې مذهبي ژبه وه په آلماني ژبه و ژباړل شو او د انجيل لوستل اسانه شول. نوزياتره خلك د لوتري کليسا پلويان شول. چې شرايط يې اسانه وو او ډېر لږ يې شعايرو او رسم و رواجونو ته پاملرنه کوله دغه مذهب دلو تريسم په نوم هم ياديږي.

د پروتستانت ځانګه په اروپا کې په جرمني قومونو کې زيات پيروان لري.ددغه مذهب پيروان په فنلنډ، سويډن، ناروې، ډنمارك، انګلستان، هالند، المان، اتريش او دسويس، چك، سلواك د هېوادونو په يوه برخه کې او هم د اروپا په نورو هېوادونو کې ځينې کوچنۍ لږه کې ژوند کوي.

د جغرافيايي لويو اکتشافاتو څخه وروسته، په ۱٦ميلادي پېړۍ کې چې اروپايانولويې استعماري امپراتورۍ جوړې کړې، نو په ټوله نړۍ کې يې خپل فرهنګ او مذهب خپور کړ. اوس د اروپا په ټولو پخوانيو مستعمروکې په بيلابيلو سلنو ددې دين پيروان شته د مثال په ډول د ټولو جنوبي او منځنۍ امريکا د هېوادونو مذهب کاتوليک او د شمالي امريکا د هېوادونو پروتستانت او کاتوليک دی. په همدې ډول هغه افريقايي هېوادونو کې چې يو وخت د اروپا د استعمار لاندې وو دغه مذهبونه شته. ښه مثال يې جنوبی افريقا، ايتوپي او دګيني د خليج ساحلي هېوادونه دي.

د اسيا او اوقيانوسيې د پخواني استعمار لاندې هېوادونو کې په مختلفو سلنو ددې مذهب پيروان شته دي. سره له دې هم عيسوي دين د جنوبي امريکا په دريوو هېوادونوکې(ارجنټاين، بوليوي او پيرو) په يو افريقايي هېواد(ليسوتو) او په دريوو اروپايي هېوادونو (مالټ، ناروي او واتيکان) کې د هېوادونو رسمي دين ګڼل کېږي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې په نړۍ کې د عيسويت د دين د خپريدو دلاملونو په هکله پخپلو منځوکې بحث وکړي او دکار نتيجه دې د ډلې استازی خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د عيسويت دين ولې په دې نوم ياديږي؟

۲. دبني اسرا ئيلو په نبيانو کې وروستنی نبي څوک و؟

۳. د حضرت مسيح(ع) دزېږيدنې په هکله خپل معلومات وړاندې کړئ

٤. د عيسويت د دين مهمې څانګې کومې دي؟

۵. د کاتوليکي او ارتودوکس د کليسا وو ترمنځ تو پير څه دی واضح يې کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د اروپا له لويې وچې څخه د باندې دعيسويت د دين دخپريدو په هکله تبصره وکړئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلوټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

ج -د تائوييزم taoism او شينتو ييزم shIntoism آينونوپه هکله څه پوهېږئ؟

د نړۍ د اديانو نقشه په (۱۲۳) مخ کې ولولئ او د تائوييزم او شينتوييزم د آيين ساحه په کې په نښه کړئ.

تا ئو په چيني ژبه کې د لارې او طريقې په معنادی دغه ښوونځی يا مکتب د چين په لوی فيلسوف لاوو تزو او يا لاووتان پورې اړه لري. يو افسانوي سړی چې د څېړني او مطالعې خاوند و، د هغه د ژوندانه د سرگذشت په هکله کوم معلومات په لاس کې نه شته. آن داچې د موجوديت حقيقت يې هم له پوښتنې لاندې دی.

داسې روايات شته چې دغه شخصيت د چو په ايالت کې له ميلاد څخه مخکې په ۶۰۴ کال کې نړۍ ته راغی او ځينې دهغه د زېږېدلو نېټه له ميلاد څخه مخکې ۵۰۷ کاله بولي.

د تائوييزم فلسفه دکنفسيوس له عصرڅخه په چين کې مخکې ده.

د چين قوم او ملت په دغې عقيدې ولاړ دی. د تائوييزم آيين په ۱۶۵ ميلادي کال کې د هوان له خواد هان د لړۍ خاقان په واسطه رسمي شو او دهغه په نوم يې معبد جوړکړ، خو دومره زيات پرمختګ يې ونه کړ. د تانګ د لړۍ بنسټ اېښودونکي په ۶۱۸ ميلادي کال کې په هغه ايمان راوړو. له دې څخه وروسته تائوييزم په ساز ماني بڼه رسمي دين شو.

- شينتوييزم په لغت کې(د خدايانو د لارې) په معنادی او د جاپان د خلکوآيين دی.

ددې آيين له مخې زيات شمېر خدايان شته، چې امپراطور هم د خدايانو له ډلې څخه شمېرل کېږي.

دغه آيين د جاپان له ميلاد څخه په مخکې تاريخ پورې اړه لري.

جاپانيان باورلري چې له جاپانيانو څخه پرته، نور بايد په دې هېواد کې ژوند ونه کړي او چاپانيان هم بايد په بل ځای کې مړه نه شي. جاپانيان خپله سيمه الهي هېواد بولي او نور هېوادونه ددې ځانګړتياوو لرونکی نه ګڼي.

د شينتوييزم آيين د جاپانيانو ډېر پخواني آيين دی، چې وروسته يې د کنفسيوس او بودايي آينونو د اغېزو لاندې تحول وکړ. اوسنی بڼه يې اداب،عنعنات، د مقدسو ځايو زيارت، جشنونه او عمومي اخترونه دی. دغه مسألې په مذهبي اړخ غلبه لري. ددې آيين پيروان په جاپان او د ختيځې آسيا په زياترو هېوادونو کې ژوند کوي

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه نفري ډلو وويشل شي د تائوییزم او شنتوییزم د آینونو د فلسفې په غوره ټکو دې پخپلو منځوکې مباحثه وکړي او د بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. د تائوییزم د آیین معناڅه ده او دغه آیین په کوم هېواد کې رامنځته شو؟

۲. د تائوییزم آیین پیروان په کومو هېوادونوکې استوګنه لري؟

۳. د شنتوییزم د آیین معناڅه ده او دغه ایین په کومو هېوادونوکې زیات پیروان لري؟

۴. د شنتوییزم د آیین له مخې د جاپانیانو نظرد خپل هېواد په باره کې بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د تائوییزم او شنتوییزم د آیینونو په هکله خپل نظر په خو کرښوکې ولیکئ.

د-بودايي او هندوييزم د آيينونو په هکله څه پوهېږئ؟

په (۱۲۳ او ۱۲۹) مخ کې د نړۍ دمذهبونو نقشه په غور ولولئ او وواياست چې بودايي دين د نړۍ کومو هېوادونو ته پراختيا موندلې ده؟

بوداييBuddha آيين له ميلاد څخه پنځه پېړۍ مخکې رامنځته شو. د هغه موسس د سيدارتا په نوم يو شهزاده و چې په (۳۰) کلنۍ عمر کې يې په دې لار کې برياليتوب تر لاسه کړ او د گوتاما لقب ورته ورکړ شو څرنگه چې پوهې او حقيقت ته ورسيده نو بودا (عاقل او فيلسوف) ونومول شو.

بودا باور درلود چې انسان بايد خپل نفساني تمايلات شهوت او غضب و پېژني او هغه کنترول کړي.

بودايي آيين ډېر پلويان او کتابونه لري چې له ټولو څخه يې زيات مقدس ترى پتيکا(درې ټوکرۍگل) دى. نن ورځ ددې آيين ډېر پېروان په هند، جاپان، چين، مغلستان، تبت، برما،کامبوج، تايلېند بوتان او د نړۍ په نورو سيمو کې ژوند کوي. مقدس ښارونه يې په هند کې بنارس او په تبت کې لهاسا دى. دغه آيين د کامبوج، بوتان او تايلېند په هېوادونو کې رسميت لري. د يادونې وړده چې د بودا مجسمه لومړى په گندهارا(د جلال آباد په هډه کې) د کنشکا دحکومت په وخت کې په افغانستان کې جوړه شوې وه. وروسته په باميانو کې لويې مجسمې په غره کې وتوږل شوې اودبوديزم دزيارت کوونکو ډېرستر ځاى گڼل کيده. ددې آيين له سترو فرقو څخه لاماييزم دى. لاماييزم د بوديزم ځانگړى بڼه گڼل کېږي او زيات قلمرو يې په تبت کې دى چې د کار واک يې د روحاني رئيس په لاس کې دى چې لاما نومېږى.

هندوييزمHinduism يو ټولنيز مذهبي سيستم دى چې د ۱۵۰۰ ميلادي کال په شاوخوا کې يې په هندوستان کې رواج درلوده. نن ورځ د هند زياتره خلک ددې آيين پيروان دي.

ددې آيين ځانگړتيا دروح تناسخ دى. د هندوانو په باور هر انسان په نړۍ کې د خپلو نيکو او بدو عملونو مسؤول دى. د هغوى په باور که چېرې انسان خپل ژوند په سمه توگه سرته ورسوي، نو روح يې دښه سرې جسم ته او که بد کاره اوسي نو روح يې د مجازاتو له پاره د بد سرې جسم ته آن داچې حيواناتو ته انتقالېږي او تر هغه وخته دې کارته دوام ورکوي تر څوچې انسان نيک کارونه سرته ورسوي.

هندوان بايد طبقاتي قوانين مراعات کړي او داسې باور ولري چې د هغو په رعايت سره بيا په دې نړۍ کې زېږېږي اود هوسا ژوند خاوندان به شي. د هندوانو آيين درې خدايان لري برهما(د موجوداتو خالق)، ويشنو(د موجوداتو د ساتنې خداى)او شيوا(د موجوداتو د له منځه وړلو خداى) ددې آيين مقدس کتاب ويدا (د برهمنيانو ودا Vda)نوم لري. دغه کتاب دهند دارياپانو له پاره هم سپيځلى(مقدس) دى، چې د سانسکريت په ژبه ليکل شوى دى. د هند ددې پخواني دين اصول مذهبي سرودونه او دستوورونه گڼل کېږي. چې لرغونتوب يې له ميلاد څخه ۷ پېړۍ مخکې دى.

هندوييزم په کاست مذهبي طبقاتو باور لري، چې نومورې طبقات له برهمنانو، ويشيا،کشتريا او شودرا څخه عبارت دي. چې د هرې طبقې مقام په ټولنه کې ټاکل شوى دى د پاملرنې وړنقطه داده چې دنړۍ ټول لوى دينونه او آيينونه د آسيا په لويه وچه کې څرگند شوى دى او د نړۍ نورو سيموته خپاره شوي دي. هر دين او آيين په بيلابيلو فرقو ويشل شوى دى.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وويشل شي او هره ډله دې دبوديزم او هندوييزم د آيينونو په غوره ټکو بحث وکړي اود ډلې استازی دې د فعاليت نتيجه خپلو ټولګيوالوته وړاندې کړي. ښوونکی دې موضوع را ټوله او د خپلو معلوماتو سره دې ټولګي ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ
۱.د بوديزم د آيين بنسټ ايښودونکی څوک و، چېرې رامنځته شو او مقدس کتاب يې څه نو مېږي؟
۲.د بوديزم آيين د نړۍ په کومو هېوادونو کې پيروان لري؟
۳.د هندويزم په آيين کې دروح تناسخ په کومه معناکارول کېږي؟
لاندې جملې بشپړې کړئ:
۱. د هندويزم مقدس کتاب .... په نوم ياديږي.
۲. د بودايانو مقدس کتاب د............ په نوم ياديږي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ګرانو زده کوونکود بوديزم او هندو يزم آيينونو په سياسي فلسفي مسألو خپله تبصره وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته ولولي.

اضافيمعلومات

ګڼه	هېوادونه	هندواییزم	بودییزم	تائواییزم	شنتواییزم	ګڼه	هېوادونه	هندواییزم	بودیزم	تائواییزم	شنتواییزم
۱	اندونیزیا	٪ ۳/۴				۱۰	فیجی	٪ ۳۳/۳			
۲	انگلیستان	٪ ۱				۱۱	شمالی کوریا		٪ ۲۲/۸		
۳	بنگله دیش	٪ ۱۲/۴	٪ ۰/۶			۱۲	مالیزیا		٪ ۱۹/۲		
۴	بوتان	٪ ۲۰/۵	٪ ۷۴			۱۳	میانمار		٪ ۷۲/۷		
۵	تایوان		٪ ۴۳/۴	٪ ۳۴/۵		۱۴	موریس	٪ ۴۹/۶			
۶	پاکستان	٪ ۱/۲				۱۵	نیپال	٪ ۸۰/۶			
۷	جاپان				٪ ۸۴/۲	۱۶	ویتنام		٪ ۴۹/۲		
۸	چین		٪ ۸/۵	٪۲۰/۱		۱۷	هند	٪ ۸۱/۳	٪ ۹/۱		
۹	سنگاپور	٪ ۴۲/۴									

۶–۲ دنړۍ مهمې ژبې

آیا د نړۍ مهمې ژبې پیژنئ؟

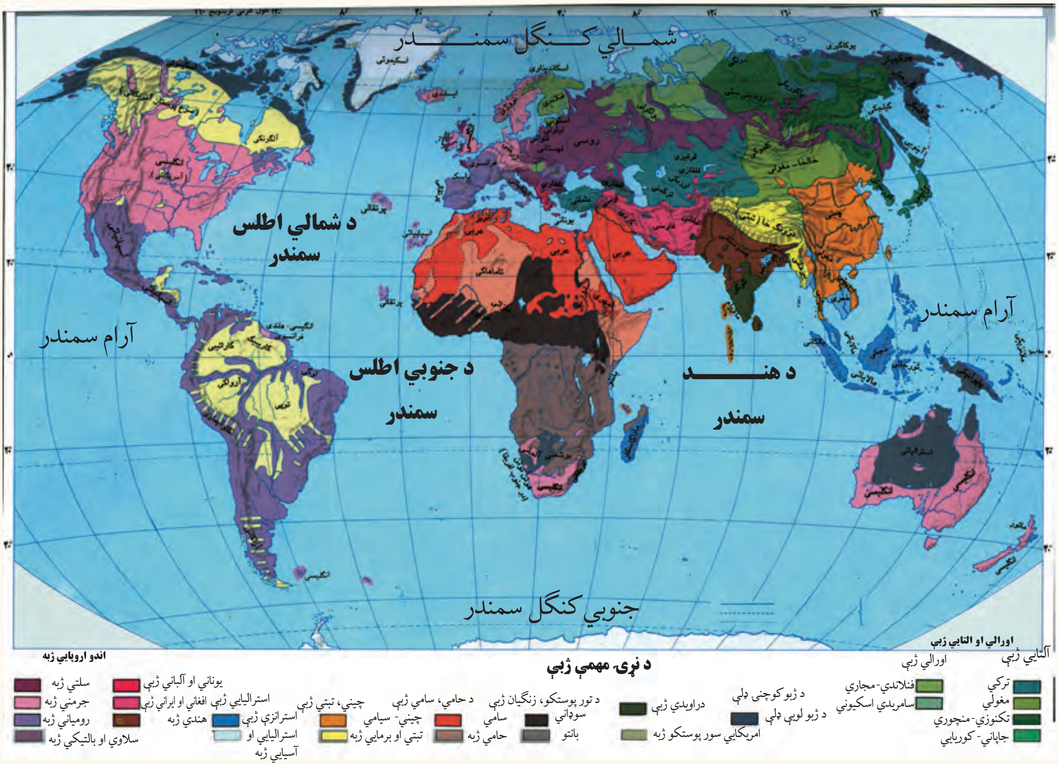

پورتنۍ نقشه په غور سره مطالعه کړئ. د دې نقشې مختلف رنګونه دنړۍ د بیلابیلو ژبو ښکارندويي کوي.

ژبه دصوتي سمبولونو دقراردادي کسب کوونکي سیستم څخه عبارت ده، چې انسان دهغې په وسیله خپلې تجربې تبادله کوي او راتلونکو نسلونو ته یې لیږدوي.

ژبه د پوهولو او را پوهولو (د افهام او تفهیم) وسیله اود علایمو سیستم دی، چې دپوهې د انتقال او حاصلولو، معاشرې او دخلکو دتفاهم له پاره کارول کیږي او د انسانانو دکار او فعالیت په بهیر کې منځته راغلې او په تدریجي ډول یې تکامل کړی. خبرې کول انسان ته ددې توان ور بخښي چې خپلې تجربې وساتي او هغه راتلونکي نسل ته ولېږدوي.

د دنیا هغه ژبې چې یوه ریښه ولري د ژبو دکورنۍ په نوم یادیږي. دنړۍ د ژبو کورنۍ په لاندې

ډول دي:

الف: **اندو اروپايي ژبې**: د ژبو دغه برخه د ژبو د ډلو ډېره پراخه ډله ده، چې د اندو اروپايي په بيلابيلو څانګو (لاتين، بالتيک، سلاويک، جرمانيک، اريک او ارمني) ويشل شوې ده.

ب: دنيګرو ژبه کې لاندې دوه ژبې شاملې دي:

۱-د سوډان په جنوب، د چاد په جمهوريت، نايجريا اود افريقا په استوايي هيواد نوکې خلک په دې ژبې خبرې کوي.

۲-: **دبا نتو ژبه**: دکانګو، زمبيا او انګولا دحوزې خلک پرې خبرې کوي.

ج: **حامي او سامي ژبه**: په عربي آسيايي او دافريقا د شمالي برخې په هيوادونوکې اکثريت لري.

- **سامي ژبه**: د عربستان په ټاپو وزمه،د مصر په عربي جمهوريت، ليبيا، الجزاير، مالي او په مراکش کې مروجه ده.
- **دحامي ژبه**: په حبشه، الجزاير، نايجر او دسنيګال په يوه برخه کې خلک پرې خبري کوي.

د التايي او اورالي ژبو کې لاندې پنځه ژبې شاملې دي:

۱ - دفن په ژبه د الپ، فنلنډ، اويستاک او د اروپايي روسيې شمالی خلک پرې خبرې کوي.

۲ - **ترکي**: په ترکيه، ترکمنستان، ازبکستان، قزاقستان، قرغزستان، چين او افغانستان کې پرې خبرې کوي.

۳ - **منګوليايي**: په منګوليا(مغلستان) او د چين په شمال کې خلک پرې خبرې کوي.

۴ - **د توګوس ژبه**: د سايبريا په شمال کې په تيره بيا د تايګا او تندرا سيموکې مروجه ده.

۵- جاپاني او کوريايي ژبه: دجاپان په ټاپوگانو او د کوريا په ټاپو وزمه کې خلك پرې خبرې کوي.

نوري ژبې:

۱- ماليزيايي او پولنزيايي ژبه: ماليزيايي او پولنزيايي ژبه د جاوا، سوماترا په ټاپوگانو، د کمبوديا په يوه برخه او د بورنيويه ټاپو گانوکې رواج لري.

۲- دامريکا اصلي او بومي ژبه د امازون په حوزه کې مروجه ده.

۳- د دراويدن ژبه: د هند په جنوب کې او د سريلانکا په يوه برخه کې رواج لري.

۴- چيني ژبه ديوې کتلې په توگه دچين په هيواد کې رواج لري.

آيا پوهيږئ چې د نړۍ زيات خلك په کومو ژبو خبرې کوي؟

• مخامخ جدول په غور ولولئ

•ماندراتي ژبه د ختيځې آسيا له ډير و معروفو ژبوڅخه ده. دنړۍ پنځمه برخه خلك يا تقريباً ۸۵۳ ميليونه چينايي او په مجموع کې په نړۍ کې ۱۲۱۳ ميليونه تنه ژوندکوي.

• انگليسي ژبه چې د اند و اروپايي ژبو يوه څانگه ده چې ميليونونه انسانان په هغې خبرې کوي او دنړۍ په ۵۰ هيوادونو کې رسمي ژبه ده.

اضافي معلومات

د نړۍ مهمې ژبې چې زيات ويوونکي لري.(شميرې په ميليون تنو)

ژبه	مورنۍ ژبه	دژبې ټول ويونکي
ماندرين چينايي	۸۵۳	۱۲۱۳
هندي	۳۴۸	۴۵۴
اسپانوي	۳۴۶	۴۰۱
انگليسي	۳۳۰	۴۸۷
بنگالي	۱۹۷	۲۰۴
عربي	۱۹۵	۲۳۰
پرتگالي	۱۷۳	۱۸۶
روسي	۱۶۸	۲۸۰
جاپاني	۱۲۵	۱۲۶
آلمان	۹۸	۱۲۴
فرانسوي	۷۴	۱۲۶
مالاى اندونيزيايي	۵۴	۱۶۴
ايتالوي	-	۶۲
اردو	-	۶۱

•عربي ژبه چې دسامي ژبې له کورنۍ څخه ده دنړۍ له ۲۲ هيوادونو څخه په زياتو هيوادونوکې رسمي ژبه ده او په هغې خبرې کوي. ديادونې وړ ده چې د ژبې پر اختياله سياسي حدودو سره مطابقت نه لري.ِبنايي په يوه هيواد کې څو ژبې وي. خو د يوه هيواد ټول هغه خلک چې د هغه هيواد په سياسي حدودوکې ژوند کوي، خپل ځان په يوه واحد پورې تړي او په هغې افتخارکوي. لکه افغانستان. په دې هيوادکې له ۳۰ څخه زياتې ژبې او لهجې شته خو ټول په دوو رسمي ژبو پښتو او دری ليکل او لوستل کوي اوپه هغوسيموکې چې زياتره خلک يې په اوزبکي، ترکمني، بلوچي،پشه يي، نورستاني او پاميري ژبو خبرې کوي د پښتو او دري سر بېره په هغه سيمه کې دريمه رسمي ژبه ده.

•برعکس په نړۍ کې داسي هيوادونه هم شته چې بيل سياسي حدود لري خو په يوه ژبه خبري کوي لکه عربي ژبه چې په عربستان، سوريه، عراق، مصر، ليبيا کې مروجه او رسمي ژبه ده.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبوډلو وويشل شي او دنقشي له مخې دی دنړۍ دلويو ژبو سيمي وټاکي.

د ډلي استازی دې لاس ته را غلي معلومات خپلوټو لګيوا لو ته وړاندې کړي. ښوونکی دی وړاندې شوي مطالب د خپلو معلوماتوسره په مناسب ډول را ټول کړي.

پوښتني:

لنډ ځواب وليکئ

۱- ژبه يا لسان تعريف کړئ

۲- دسامي او حامي ژبې دنړۍ په کومو هیوادونو کې رواج لري؟

۳- د پنځو هغو لویو ژبو نومونه واخلئ چې زیات شمیر خلک پرې خبرې کوي؟

٤- ولې په نړۍ کې چینایي ژبه زیات و یونکي لري؟

۵- په اندو اروپایي ژبو کې کومې ژبې شاملې دي؟

٦- التایي او اورالي ژبې په کومو څانګو ویشل شوي دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د ژبې د اهمیت په باره کې څو کرښې ولیکي او د جغرافیې په بل ساعت کې دې خپلوټو لګیوا لو ته وړاندې کړي.

اضافي معلومات:

د اندو اروپايي د ژبو کورنۍ

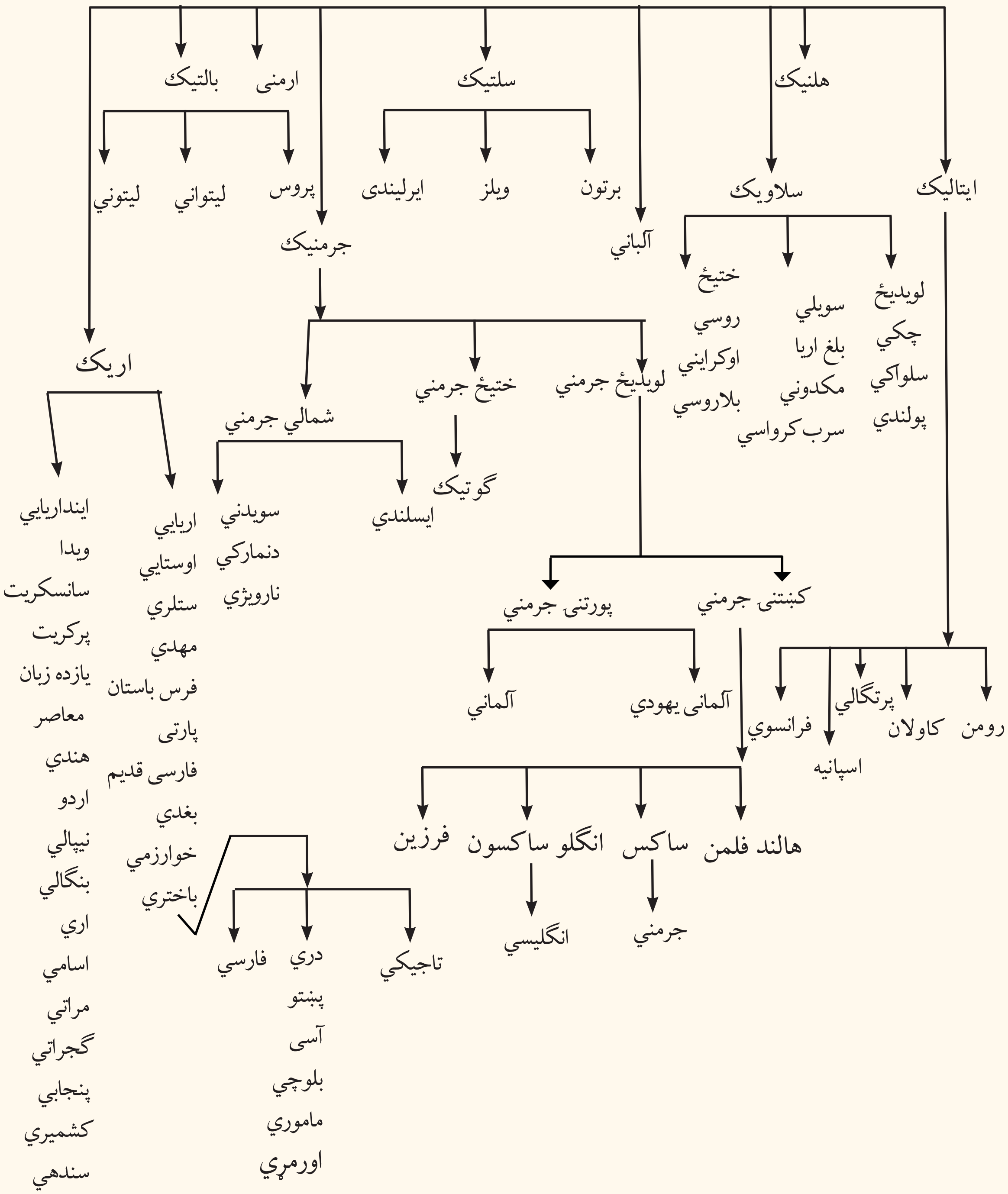

الف-عربي ژبه

ستاسې په نظر عربي ژبه په کومو هیوادونو کی رسمي ژبه ده؟

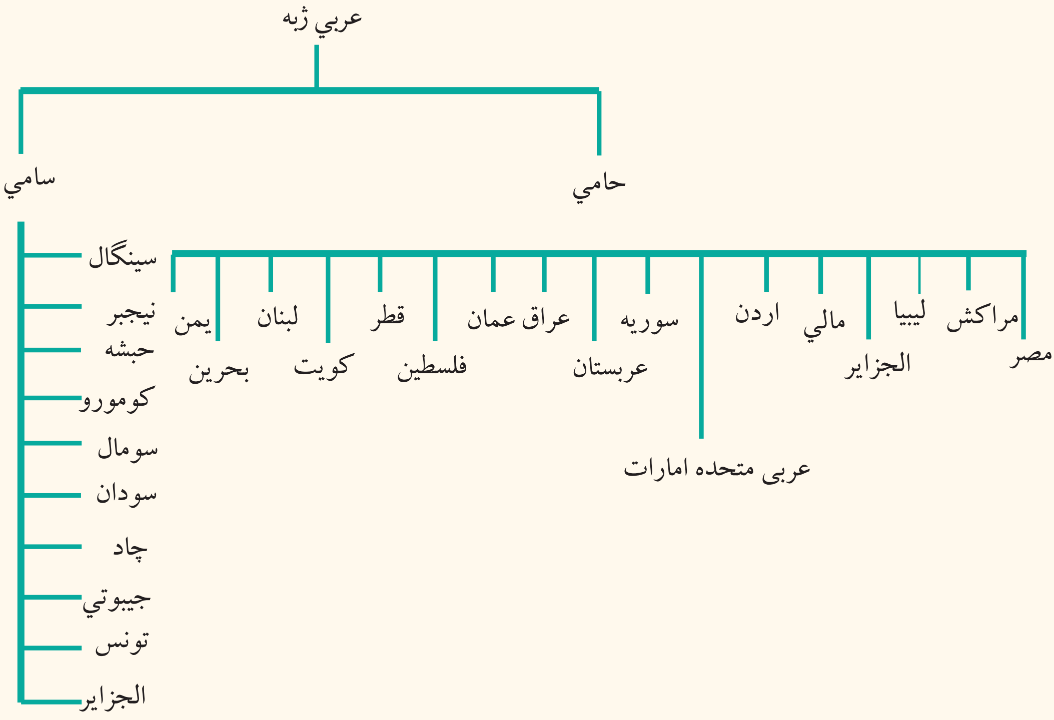

په (۱۳۷) مخ کې د نړۍ د ژبو نقشه ولولئ د حامي ژبې د نفوذ ساحه له سامي څخه بیله کړئ.

دا خبره څرګنده ده چې دهیوادونواو ملتونو تر منځ اړیکې د ژبې د پراختیا او د اړیکو نه شتون د ژبې بیلوالی او محدودیت منځته راوړي. لکه عربي ژبه چې د اسلام د مقدس دین د خپریدو او نفوذ له مخې په ټوله نړۍ کې خپره شوې ده.

عربي ژبه د نړۍ د مسلمانانو د مقدس کتاب ژبه ده. نو له همدې امله ځانګړې ارزښت لري.
سره له دې چې قرآنکریم په ډیرو ژبو ژباړل شوی دی، خو د نړۍ ټول مسلمانان هغه په اصلي ژبه یعنی عربي تلاوت او زده کوي. نوله همدې امله ټولو مسلمانانوته په کارده چې د قرآنکریم او نبوي احادیثو

د تلاوت او د الهي احکامو څخه دګټې اخېستنې له پاره د عربي ژبې قاعدې زده کړي.

هغه وخت دعربي ژبې زده کړې دقواعدو تدوین او وضع کولو ته اړتیا پېښه شوه، چې داسلام دین غیر عرب هیوادونو او قومونو ته ورسیده او هغه هیوادونه او قومونه دعربي ژبې حوزې ته ورننوتل او په دوامدار ډول یوبل ته نژدې شول. لږ لږ یې د عربې په زده کړه پیل وکړ، خبرې او لیکل یې پرې کول.

دد غو قواعدو ترتیب کولو دوه هدفونه درلودل.

۱- په قرآن، نبوي احادیثو او نورو شرعي حکمونو باندي د آسانه پوهېدلو له پاره .

۲- د نورو ژبو له تصرف څخه د عربي ژبې ساتنه.

په دې ډول عربي ژبې د اسلامي نړۍ په زیاتو سیمو کې د محلي ژبو ځای ونیوه آن دا چې په منځنیو میلادي پیړیو کې علمي او ادبي کتابونه چې پوهانو لیکل او راټولول، زیاتره په عربي ژبه وو. نوله همدې امله عربي ژبه د خپل عصر علمي او نړیواله ژبه ګڼل کېده. اوس هم د نړیوالو ژبو په ډله کې ده.

عربي ژبه د آسیا او افریقا په لویو وچو سربېره دمسلمانانو دنفوذ په پایله کې د اروپا په جنوب کې تر پرتګال هم ورسیده. تر اوسه د عربي اصطلاحات د ادبي، نظامي، تجارتي، بیړۍ چلونې، ستورو پیژندنې او علومو (په کیمیا، ریاضي، بیالوژي، طب او درمل جوړولو)کی کارول کیږي. دغه اصطلاحات زیاتره په فرانسوي، ایتالوي او اسپانوي ژبو کې رواج شوي دي.

دنړۍ له ۲۲ هیوادونو څخه چې رسمي ژبه یې عربي ده. لس هیوادونه په افریقا او ۱۲ هیوادنه یې په آسیا کې پراته دي.

اضافي معلومات:

د نړۍ هغه شمېر هیواونه چې رسمي ژبه یې عربي ده په لاندې ډول دي.

افریقایي هیوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده:

١ـ الجزایر
٢ـ تونس
٣ـ جیبوتي (عربي او فرانسوی)
٤ـ چاډ عربي او فرانسوی
٥ـ سودان
٦ـ سومالي
٧ـ کومورو
٨ـ لیبیا
٩ـ مصر
١٠ـ مراکش

آسیایي هیوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده:

١ـ اردن
٢ـ عربو متحده امارات
٣ـ سوریه
٤ـ عراق
٥ـ عربستان سعودي
٦ـ عمان
٧ـ فلسطین
٨ـ قطر
٩ـ کویت
١٠ـ لبنان
١١ـ یمن
١٢ـ بحرین

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوعګانو پخپلو منځنو کې بحث وکړي. اوپایلې دې د ډلې استازي خپلوټو لګیوا لو ته وړاندې کړي.

- هغه هیوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده لست یې کړئ.
- ولې د اروپا په لویه وچه کې تر اوسه دعربي ژبې لغات او اصطلاحات په کیمیا، ریاضي، بیالوژي، طب او داسي نورو برخوکې استعمالیږي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- ولې عربي ژبه په زیاترو هېوادونوکې خپره شوې ده؟

۲- عربي ژبه د آسیا او افریقا په څو هیوادونو کې رسمي ژبه ده؟

۳- دعربي ژبې ریښه معرفي کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ولې د عربي ژبې زده کړه د نړۍ د ټولو مسلمانانو له پاره اړینه ده؟

تر دې سرلیک لاندې مضمون ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټو لګیوا لو ته وړاندې کړئ.

ب– انگلیسي ژبه

دهند او اروپایي ژبې جدول

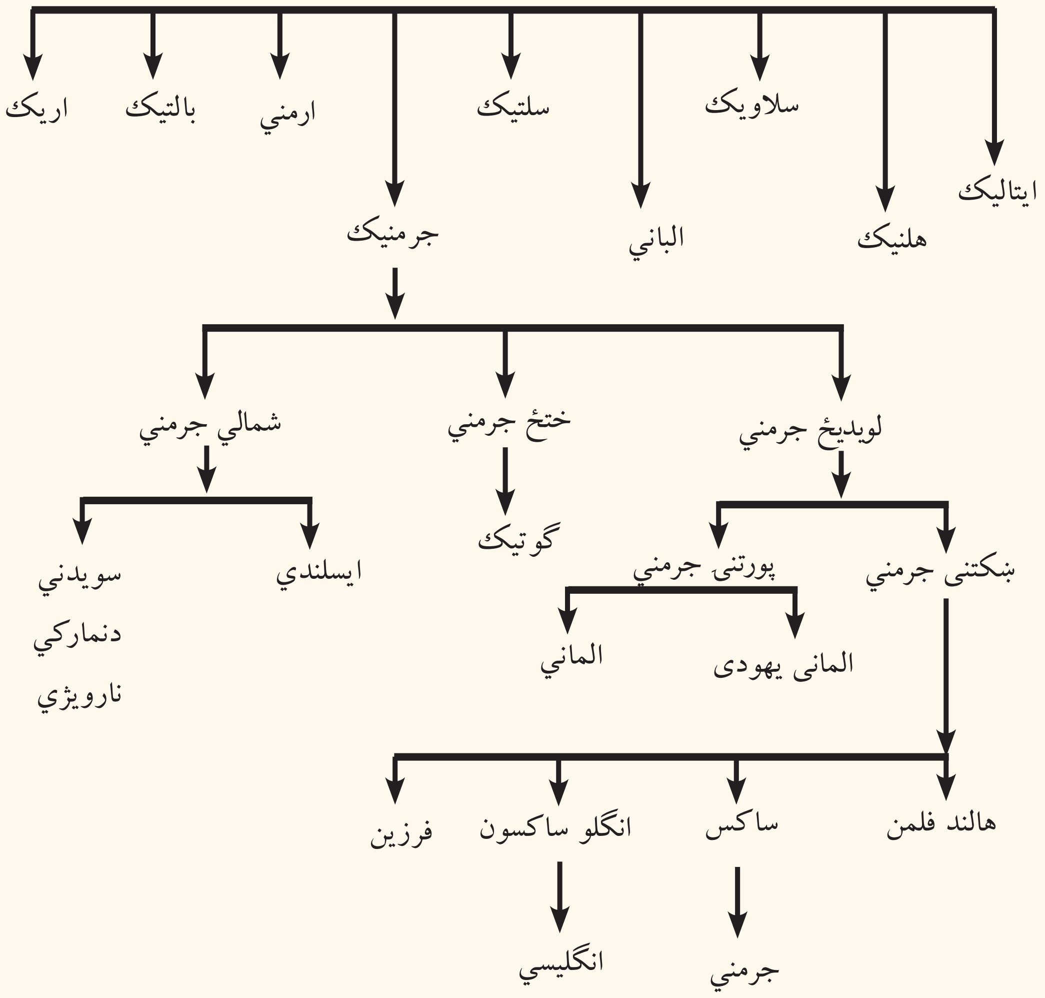

ولې دنړۍ زیاتره خلك د انگلیسي ژبې له یادونې سره مینه لري؟

پورتنی جدول په غور ولولئ او ووایاست چې انگلیسي ژبه د اندو اروپایي ژبو له کومې ډلې څخه ده؟

د انگلو ساکسون د استعمار له دورې څخه د فرانسې د نور ماندي خلکو ترفتحې پورې یعنې له ۵۰۰

څخه تر ۱۰٦٦ میلادي کال پورې په انګلینډ کې ډیره پخوانی مروجه ژبه انګلیسي وه. دغه سوچه تو تیاني ژبه ډیره مشکله او له ځولهجو څخه مرکبه وه دنور ماندیانو پواسطه د انګلینډ له فتحې څخه وروسته فرانسوي ژبه هم مروجه شوه او تر ۱۲۵۰ میلادي کا ل پورې انګلیسي او فرانسوی ژبه په انګلینډ کې استعمالیدي.

وروسته ددې دوو ژبو دیوځاي کېدو او ګډېدو پواسطه بالاخره یوه بله ژبه د سوچه انګلیسي ژبې په نوم منځته راغله. نوله همدې امله انګلیسي ژبه له توتانيTeutonie (پخوانی انګلیسي)، لاتیني او فرانسوي ژبي (نورماندي) څخه مرکبه ده. بیاهم انګلیسي ژبه د عمومي خصوصیاتو او دصرف او نحوې دجوړښت له مخې په بشپړ ډول توتاني شمیرل کیږي.

وروستنی سترتغیر چې په انګلیسي ژبه کې را منځته شو یوله بل پسي دبهرنیو کلماتوله داخلیدلو څخه عبارت دی، چې د معاصرو علومو د پرمختګ او د عمومي افکارو د پراختیاپورې اړه لري. یو زیات شمېر کلمې په دې ژبې ورزیاتې شوي، چې ډیرې یې یوناني، فرانسوي او ځینی عبراني او لاتیني دي.

انګلستان په ۱۹ پیړۍ کې یوه پراخه مستعمراتي امپراطوري جوړه کړه، چې لمریه کې نه پریوته. په هغو مستعمروکې د اقتصادي منابعو د ښکیلاک سربیره دخپل فرهنګ په خپریدوېې هم پیل وکړ. چې غوره برخه یې انګلیسي ژبه او مذهب دی. هغه خلک چې مورنی ژبه یې انګلیسي ده.په نړۍ کې یې شمېر ۳۳۰ میلیونو ته رسیږي. دنړۍ د ۱۵۷ میلیونو نور نفوسو لپاره دویمه ارتباطی ژبه ده.

همدا رنګه انګلیسي د بریتاني په پخوانیو ٤۹ مستعمره هیوادونوکې چې اوس یې خپلواکي هم اخیستې ده او دهیواد اصلي ژبې یې ډیر انکشاف نه دی کړی، انګلیسي ژبه دلومړنی رسمي ژبې او په ځینو هیوادونوکې د دویمي رسمي ژبې په توګه منل شوې ده.

د انګلیسي ژبې ز ده کړه دیوې نړیوالې ژبې په توګه د نړیوال تفاهم سربېره په جغرافیه او نورو علموکې د معلوماتي منابعو او معتبرومأخذونوپه توګه په انټرنېټ، کتابونو او مجلوکې له انګلیسي څخه ګټه اخلي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلوویشل شي او د انګلیسي ژبې د پرمختیا په لاملونو دې پخپلو منځو کې بحث وکړي او د ډلې استازي دې دخپل بحث نتیجه خپلوټو لګیوا لو ته وړاندې کړي. ښوونکی دی د ډلې بحث له خپلو معلوماتو سره را ټول کړي او ټولګي ته دې توضیح کړي.

پوښتنې:

لنډځواب ورکړئ

۱- انګلیسي ژبه ولې دنړۍ په ٤٩ هیوادونو کې د رسمي ژبې په توګه منل شوېده؟

۲- انګلیسي ژبه له کومو پخوانیو ژبو څخه جوړه شویده؟

۳- ولې زیاتره ځوانان غواړي انګلیسي یاده کړي؟

٤- دنړۍ ټولو لویو وچوته د انګلیسي ژبې د خپریدو لامل توضیح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د انګلیسي ژبې د زده کړې د اړتیاپه هکله ځوکرښې ولیکئ او دجغرافیې د مضمون په را تلونکي ساعت کې یې خپلوټو لګیوا لو ته وړاندې کړئ

اضافي معلومات

هغه هیوادونه چې په هغې کې انګلیسي درسمي ژبې په توګه منل شوې ده(له انګلستان پرته په ٤٩ هیوادونو کې رسمي ژبه ده)

د امریکا په لویه وچه کې	د افریقاپه لویه وچه کې	د اروپاپه لویه وچه	په اوقیانوسیه کې	د اسیا په لویه وچه کې
۱- انتیګوا اوباربودا	۱- اوګاندا	۱- انګلستان	۱- استرالیا	۱- سینګاپور
۲- دامریکا متحده ایالتونه	۲- بوتسوانا	۲- ایرلنډ	۲- تونګا	
۳- بهاما	۳- تانزانیا	۳- مالتا	۳- تو والو	
٤- باربادوس	٤- زیمبابوی		٤- ساموا	
٥- بلیز	٥- نامیبیا		دسلیمان ټاپوګان	
٦- ترینیداد او توباګو	٦- سوازیلنډ		٦- فیجي	
٧- جامیکا	٧- سرالیون		٦- کریپاتي	
٨- دومنیکا	٨- سیشل		٨- مارشال	
٩- سنت کیتس او نویس	٩-ګانا		٩- میکونزي	
١٠- سنټ لوبسیا	١٠-کامرون		١٠- نائورو	
١١- سنټ وینسنت او کرنادین	١١-کینیا		١١- وانو آتو	
١٢-کانادا	١٢-ګامبیا		١٢- پا پواګینې	
١٣-ګرینادا	لیستو		١٣- پالائو	
١٤-ګویان	١٤- لایبریا			
	١٥- مالاوي			
	١٦- موریس			
	١٧- نایجریا			
	١٨- زامبیا			
	١٩- جنوبي افریقا			

ج-لاتيني ژبه (فرانسوي، اسپانوي اوپرتگالي)

دهند او اروپايي ژبې کورنۍ

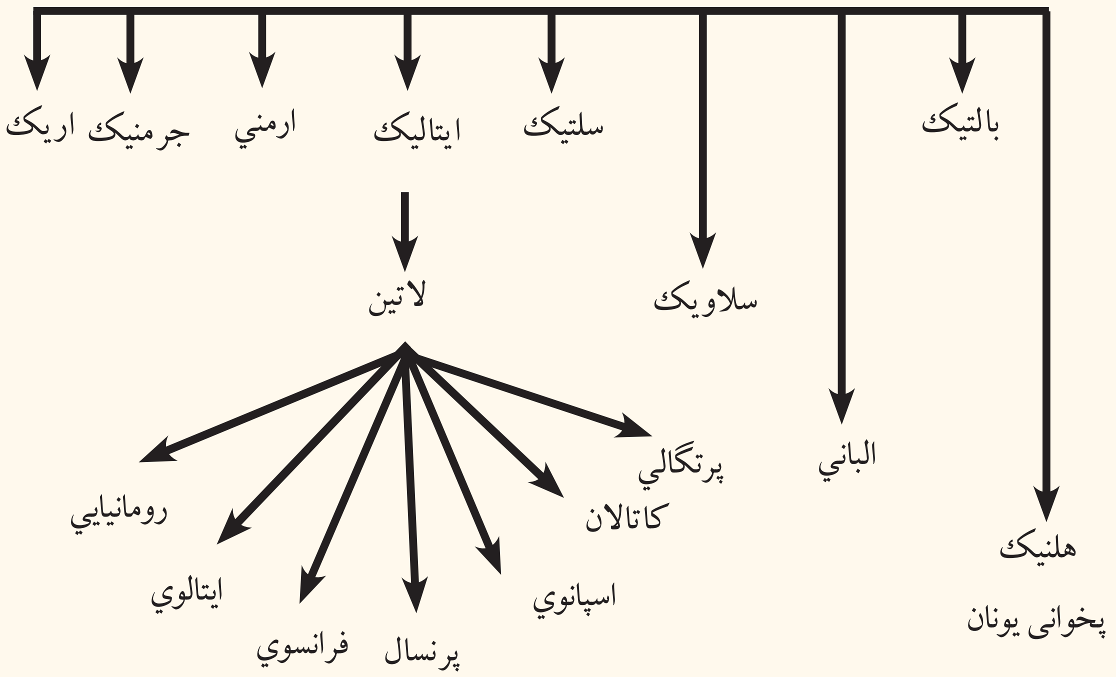

د (۱۳۷) مخ نقشه او پورتنی جدول ولولئ او ووایاست چې د لاتیني ژبې څخه کومې ژبې منځته راغلې دي.

رومي ژبه (د ايتاليايانو پخوانۍ ژبه) د اندو اروپايي ژبو د کورنۍ له ډلې څخه ده چې د پخواني روم د امپراتورۍ لاندې سیموکې پرې خبرې کېدلې. په لویدیځه اروپاکې يې ورو ورو تغير وکړ او په محلي لهجو تبديله شوه لکه د اسپانيې، پرتگالي او فرانسې او په ختيځ کې د اورومانيې او البانيې دخلکو ژبې د ببلگې په توگه يادولای شو. د روميانو پخواني آثار له ميلاد څخه مخکې په شپږمې پېړۍ پورې اړه لري، خو دلاتين ادبيات په دريمې پېړۍ کې پيل شول. فرانسوي،اسپانوي او پرتگالي ژبې د ژونديو ژبو له ډلې څخه دي چې د استعمار

او نورو لاملونوله مخې دژبې د اصلي ویونکو له حوزې څخه د باندې يې رواج و مونده او پراخ گرامر لري. اسپانیه، پرتگا ل او فرانسه هغه هیوادونه دي چې د جغرافیایې اکتشافاتو ورسته يې وکولای شول چې د امریکا، افریقا، آسیا او اوقیانوسیه کې لویې مستعمرې لاس ته راوړي په هغو سیموکې يې خپل کلتور او فرهنگ هم مروج کړ، چې ددغه کلتوری نفوذ یوه مهمه برخه ژبه گڼل کیږي.

د اروپا د استعمارلاندې هیوادونو کې د ځوپیرېو ولکې په پای کې د مستعمره هیوادونو محلي او سیمه یزو ژبو وده ونه کړه. سره له دې چې خپلواکه هیوادونه هم دي، خودپخوانیو استعماري ژبو د نفوذ له مخې يې خارجي استعماري ژبه دخپل هیواد د رسمي ژبې په توگه منلې ده. لکه فرانسوي ژبه د نړۍ په ۲٦ هیوادونوکې، اسپانوي ژبه د نړۍ په ۱۹ هیوادونوکې اوپرتگالي ژبه دنړۍ په ٦ هیوادونوکې رسمي او لومړنۍ ژبه او په ځینو هیوادونو کې دویمه رسمي ژبه ده.

د زیاتو معلوماتو له پاره هغه جدول چې ضمیمه دی ولولئ.

د لاتیني ژبې څانګې چې د ژبې د اصلي ټاټوبي څخه بهر په نورو هېوادونو کې د رسمي ژبې په توګه منل شوې دي

دلاتیني ژبو څانګې

پرتګالي		اسپانوی		فرانسوی	
هېوادونه	لویی وچې	هېوادونه	لویې وچې	هېوادونه	لویه وچې
انګولا	افریقا	اندورا	اروپا	موناکو	اروپا
برازیل	جنوبی امریکای	ګینه استوایی	افریقا	فلپین	آسیا
ختځ تیمور	آسیا	ارجنتاین	جنوبي امریکا	منځنۍ افریقا	افریقا
ساوتومه و ترنسیپ	افریقا	اکوادور	جنوبي امریکا	بنین	افریقا
کپ ورود	افریقا	االسلوادور	جنوبي امریکا	بروندی	افریقا
ګینی بیساو	افریقا	ا وروګوای	جنوبي امریکا	بورکینافاسو	افریقا
		بولیوی	جنوبي امریکا	توګو	افریقا
		پیرو	جنوبي امریکا	چاد	افریقا
		پاناما	جنوبي امریکا	جیبوتی	افریقا
		پاراګوی	جنوبي امریکا	روندا	افریقا
		دومنکین	جنوبي امریکا	ساحل عاج	افریقا
		چیلی	جنوبي امریکا	سینګال	افریقا
		کلمبیا	جنوبي امریکا	سیشل	افریقا
		کستاریکا	جنوبي امریکا	کومورو	افریقا
		کیوبا	جنوبي امریکا	ګابون	افریقا
		ګو ایتیمالا	جنوبي امریکا	ګینه	افریقا
		نیکاراګوا	جنوبي امریکا	لوکزمبورک	اروپا
		ونزویلا	جنوبي امریکا	مادغسکر	افریقا
		هندوراس	جنوبي امریکا	موناکو	اروپا
				نیجریا	افریقا
				نیجر	افریقا
				کامیرون	افریقا
				کانګو برازویل	افریقا
				کانګو کنشاسا	افریقا
				هایتی	منځنۍ امریکا
				کانادا (انګلیسی و فرانسوی)	شمالي امریکا

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې دلاتیني ژبې د یوې څانګې (پرتګالي،اسپانوي، فرانسوي او نورو) په باره کې پخپلو منځو کې بحث وکړي. چې ولې دنړۍ په زیاتو هیوادونو کې نوموړې ژبې تر اوسه پورې رسمي ژبې دي؟ دبحث پایلې دی د ډلې استازی ټولګي ته بیان کړي او ښوونکی دی د ډلې د بحث پایلې له خپلو معلوماتو سره را ټول کړي او ټولګي ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- دلاتیني ژبې دکورنۍ څانګې معرفي کړئ.

۲- فرانسوي ژبه، له فرانسې پرته دنړۍ په څو هیوادونوکې رسمي ژبه ده؟

۱- فرانسوي ژبه دلاندې ژبو د کورنۍ یوه څانګه ده

الف: جرمنیک　ب: لاتین　ج: سلاوي　د: سانسکرت

۲- اسپانوي او پرتګالي ژبې د لاندې ژبو څانګه ده.

الف: سلاوي　ب: پخواني یونان　ج: لاتین　د: جرمنیک

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هغه جدول په مرسته چې دهیوادونو رسمي ژبه پکې فرانسوي، پرتګالي او اسپانوي ده د نړۍ په نقشه کې تثبیت کړئ او د جغرافیې د مضمون په را تلونکي ساعت کې یې خپلو ټو لګیوا لو ته وړاندې کړئ.

د- جرمني ژبه

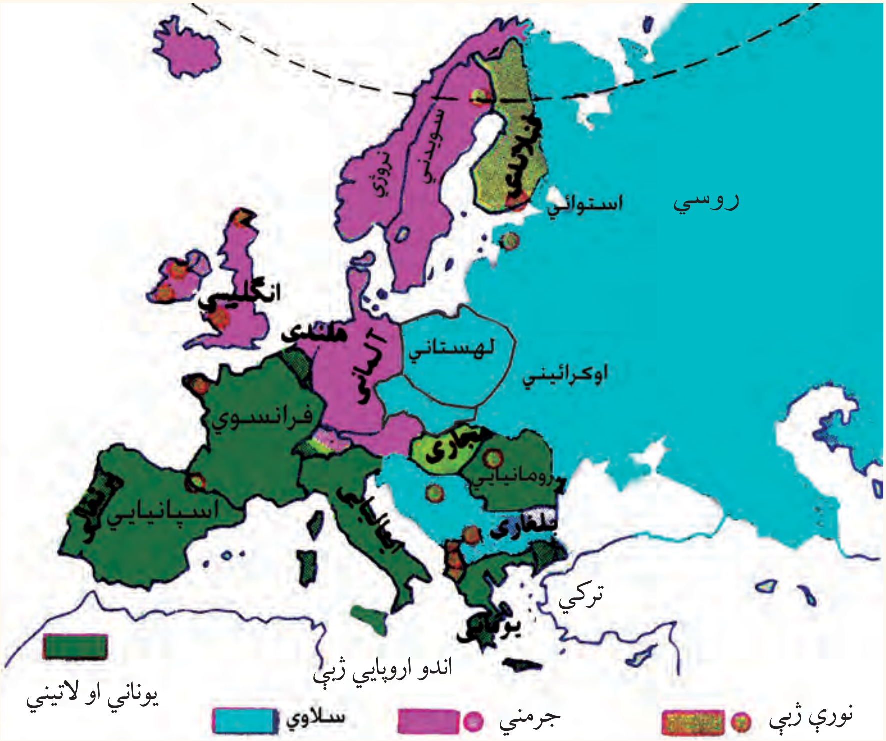

د جرمني ژبې د جغرافيايي ويش نقشه ولولئ او په نقشه کې د جرمني ژبې د نفوذ ساحه تثبيت کړئ.
د زياتو معلوماتو لپاره اړونده جدول هم ولولئ.

يوې قبيلې له ميلاد څخه مخکې دلومړنۍ زرکلنې دورې په منځنۍ برخې کې د المان په شمال اود سکنديناوي دټاپووزمې په جنوب کې ژوند کاوه او له دويمې ميلادي پېړۍ څخه وروسته يې نورو سيموته مهاجرت وکړ، چې اوس، هلته استوګن دي.

دجرمني ژبه د اندو اروپايي ژبو له ډلې څخه ده چې انګلو ساکسون ژبې (الماني، هالنډي او انګليسي)، د ايسلينډ دخلکو ژبه او د سکنديناوي ژبې (دناروې، سويډن او ډنمارک د خلکو ژبې) اوګوتيک ژبه Gothic احتواکوي. د ګوتيک د ژبې اثار دميلادي څلورمې پېړۍ را پديخوا موجود دي.

جرمني ژبه په دوه محلي لهجو ويشل شوې ده:

۱- د لوړو سيمو جرمني ژبه، چې په جنوبي برخه کې پرې خلک خبرې کوي او د جرمني ژبې رسمي ادبيات جوړوي.

۲- د اوارو سيمو جرمني ژبه چې د هيواد په شمالي جلگو کې پرې خبرې کيږي. له دې ژبې څخه فلامندي او هالنډي ژبې مشتق شوي دي. الماني ژبه د المان دهېواد سربېره د اطريش، لختين شتين اوسويس (الماني، فرانسوي او ايتالوي رسمي ژبې دي). د لوکزمبورگ ۷۰ سلنه خلک او د هالنډ يوشمېر خلک په الماني ژبه خبرې کوي.

د يادنې وړده چې انگليسي ژبه هم د جرمني د اوارو سيمو دخلکو د ژبې يوه څانگه ده چې د انگلو ساکسون Anglo Saxon د قبيلې د خلکو پواسطه په شپږ مه ميلادي پېړۍ کې انگلستان ته يو وړل شوه او وروسته د فرانسوي تورو سره گډه شوه. د انگلستان خلک او د ايرلينډ ديوې برخې خلک په هغې گړيږي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

ټولګي دې په مناسبو ډلو وويشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې د جرمني ژبې سيمې په نښه کړي او د ډلې استازی دې هغه هېوادونه چې په هغې کې الماني ژبه ډېره مروجه ده خپلوټو لګيوالو ته ور وپيژني.

د اندو اروپايي کورنۍ ژبې

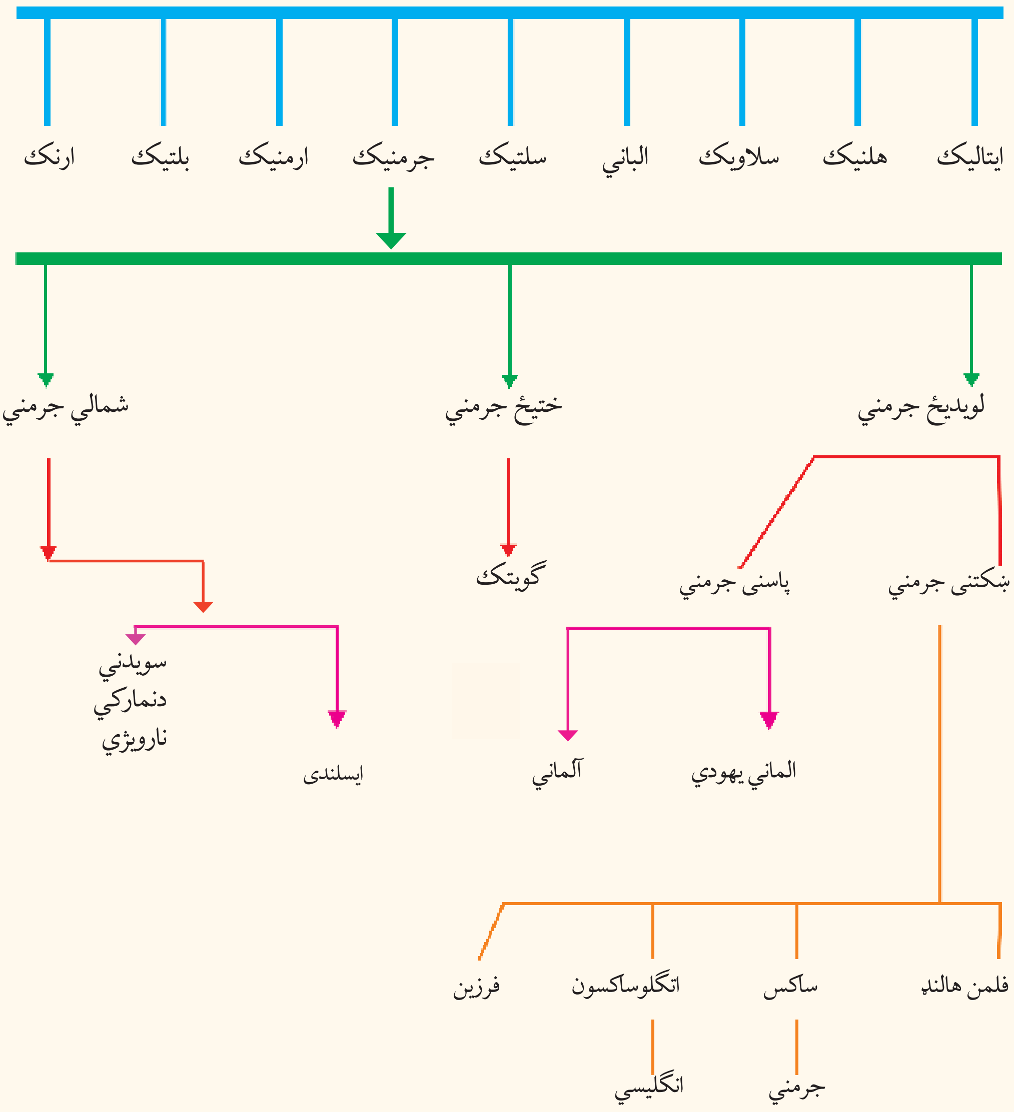

پوښتنې:

لنډځواب ورکړئ

۱- د اروپا کومې ژبې د جرمني ژبې یوه برخه ده؟

۲- د جرمني ژبې څخه کومې ژبې را بېلې شوي دي؟

۳- د سکندنوي ټاپو وزمې هغه ژبې چې جرمني ريښه لري نوم واخلئ؟

٤- الماني ژبه د کومو هېوادونو رسمي ژبه ده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د اروپا د لوېې و چې نقشه بې ليکنې رسمه کړئ. د ژبو د عمومي جدول په مرسته د جرمنيک (لويديځ،ختيځ او شمالي جرمني) د هند او اروپايي ژبو د کورنۍ سيمې او څانګې په بيلابيلو رنګونو رنګ کړئ او د جغرافيې د مضمون په را تلونکي ساعت کې يې خپلوټو لګيوا لو ته وړاندې کړئ.

هـ-د چینایي، جاپاني او اندونزیایي ژبو په باره کې څه پوهېږئ؟

د اسیا دلویو وچو ژبې

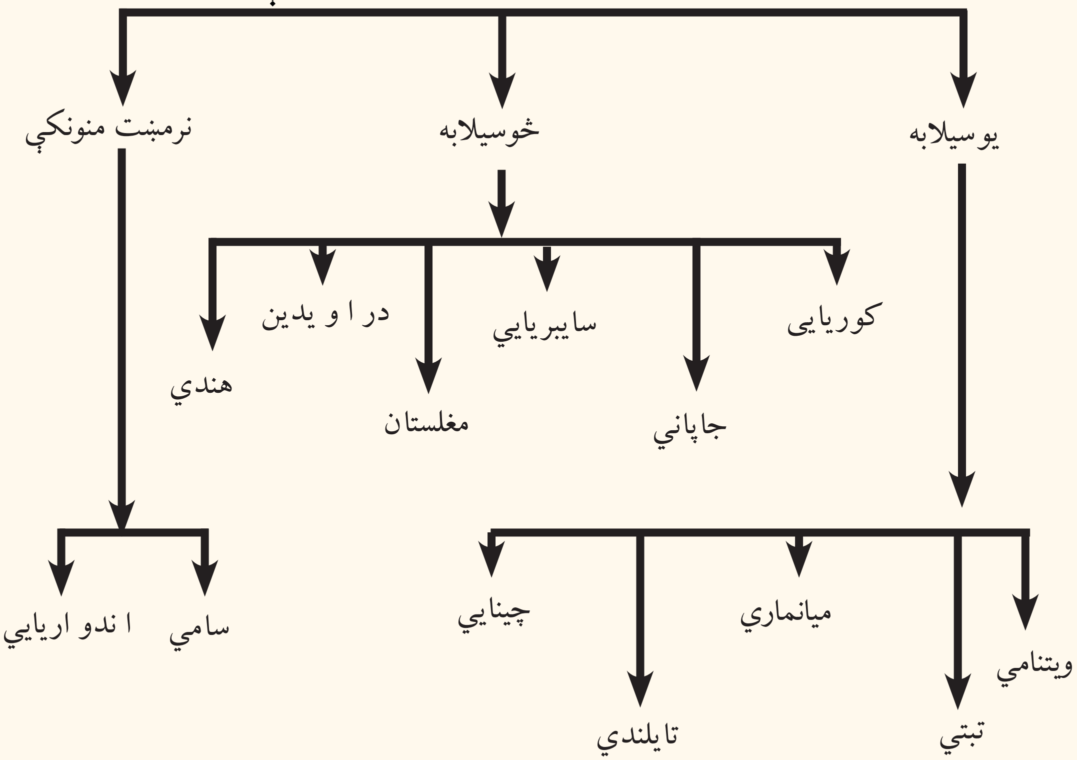

د (۱۳۷) مخ نقشه او چارت ولولئ او و وایاست چې چینایي ژبه له جاپاني څخه څه توپیرلري؟

چینایي ماندرین ژبه لکه د ویتنامي (انامي)، تبتي، تایلنډي او میانماري(برمایي) ژبو په څیر د ژبپوهنې د اصطلاح له مخې یوهیجا یي (یوسیلابه) ژبو دي. د دې ژبې کلمې جلا سېلابونه لري. دکلماتو صرف ډیر لږ دهغو دتغیر سبب ګرځي.

چینایي ژبه ډېره پخوانۍ او د پراخو ادبیاتو لرونکې ده. د دې ژبې الفبا څلور سوه توري لري او مصوره ده او څوسوه فرعي نښې هم لري. نو له همدې امله د هغې زده کړه ستونزمنه ده او هر څوک هغه نه شي ز ده کولای او د ولس د بیسوادۍ سبب ګرځیدلی وه. له همدې امله دهغې د اسانولو له پاره هڅې شوي دي. ددې ژبې ویونکي پخپلو منځوکې نژادي او توکمیزي اړیکې لري او دشمېر له مخې د آسیا د لویې وچې نیم نفوس جوړوي او دنفوذ ساحه یې د آسیا په ختیځ کې ده.

• په څو سیلابه ژبنۍ ډله کې کوریایي، جاپاني، د سایبریا د خلکو زیاته برخه، منځنۍ آسیا، د راویډي او هندي ژبې شاملې دي. چې په دې ژبنۍ ډله کې د پسوند او پیشوند ډېرې پېچلي کلمې موجودې دي.

• هغه ژبې چې نرمښت منونکې دي د جلا عنوانوتر سرليك لاندې مخکې معرفي شوي دي.
اندونزيايي ژبه: چې د مالايي ژبې(د ماليزيا د هېواد د جنوبي برخې) څخه بيله شوې ده د اندونزيا د هېواد رسمي ژبه ده. په ۱۹۲۸ ميلادي کال کې د ملي ژبې په توګه وټاکل شوه. د وخت په تيريدو د عربي، چيني، هالنډي، پرتګالي، سانسکريټي، تاميلي، فرانسوي او انګليسي ژبې کلمې په دې ژبې کې شاملې شوې دي. دبېلګې په توګه په دې ژبې کې تقريباً د هالنډي ژبې ۷۰۰۰ کلمې شته دي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وويشل شي. د ژبو د کورنۍ نقشه دې په (۱۳۷) مخ کې په غور ولولي او بيا وروسته دې د زېږپو ستو خلکو ژبې د هغو د اړونده هېوادونو سره يو د بل په مرسته وټاکي ښوونکي دې د فعاليت پايله د خپلو معلوماتو سره را ټول کړي

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ
۱- د ماندرين چينايي ژبې ځانګړ تياوې و واياست.
۲- آسيايي يو سېلابه ژبې کومې دي؟
سم ځواب انتخاب کړئ
۱- چينايي ژبه په کومه کورنۍ پورې اړه لري:
الف: يوسيلابه ب: خوسيلابه ج: نرمښت منونکي د: ټول ځوابونه سم دي
سم ځوابونه غوره کړئ.
۱- اندونزيايي ژبه له مالايي ژبې څخه بيله شوې ده.
۲- ماندرين چينايي ژبه ۴۰۰ توري او خوسوه نښې لري؟
۳-د ويتنامي، تبتي، تايلنډي او برمايي ژبې خوسيلابه ژبې دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د آسيا د لويې وچې نقشه بې ليکنې رسم کړئ او يو سيلابه او خوسيلابه ژبې په جلا رنګونو رنګ کړئ او په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوا لو ته وړاندې کړئ.

و- دبالتیک- لیتواني او سلاوي ژبې

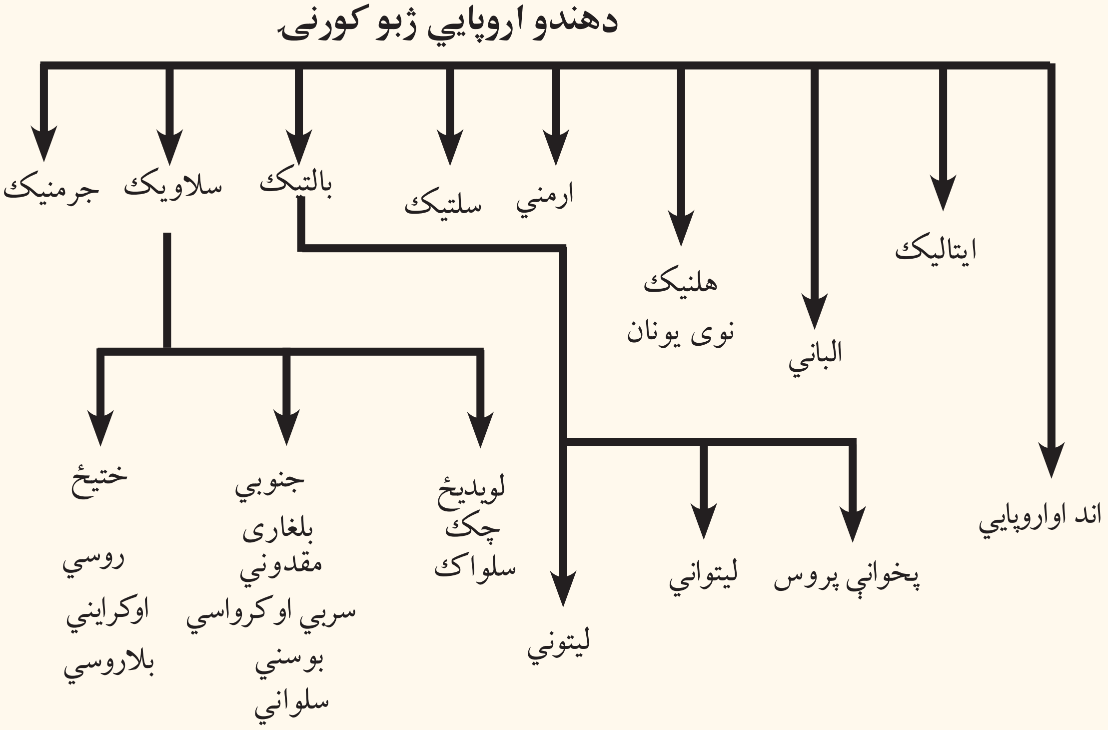

د (۱۳۷) مخ نقشه او پورتنی ګراف په غور ولولئ او ووایاست چې سلاوي ژبه په کومه ژبنی کورنۍ پورې ترلې او کومې څانګې لري؟

سلاوي ژبه د هندو اروپايي ژبو له څانګو څخه ده چې په ختیځه اروپا او د بالکان په نورو سلاوي هیوادونوکې مروجه ده.

د مسیحیت د لومړۍ پیرۍ پیل کې بالتیکي او سلاوي قبیلو د ختیځې اروپا لویه برخه نیولې وه، چې په لویدیځ کې یې د جرمني قبیلې او په جنوب کې یې اریایي قبیلو استوګنه درلوده د پنځمې پیرۍ څخه وروسته سلاویانو د خپل نفوذ سیمه په بېلابېلو خواوو کې پراخه کړه او اوس سلاوي ژبې د ختیځې اروپا په پراخه ساحه کې رواج لري.

سلاوي ژبه زیاتې محلي لهجې لري چې ډېره مهمه یې روسي ژبه ده، چې دسایبریا په ټایګا، د ترانس سایبریا د اوسپنې کرښې په دواړه اړخونو، آذربایجان او اوکراین کې مروجه ده.

سلاوي ژبه په څو محلي لهجو هم ویشل کیږي، چې د هنګري او بالکان یوخه خلک او همدارنګه چکیان، سلواکیان. پولنډیان، سربیان. بوسنیان. کرواتیان، بلغاریایان او دمقدونیې خلک په هغې خبرې کوي.

دبالتيك دسمندرگي د سواحلو د خلکو ژبه د سلاوي له ژبې سره ورته والی لري او ليتوانيايي ژبه هم د سلاوي ژبې د کورنۍ څانګه ګڼل کيږي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وويشئ چې د سلاوي ژبې د غوره څانګو په باره کې پخپلو منځوکې بحث وکړي او د بحث پايله دې خپلوټو لګيوا لو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې دبحث موضوع را ټوله او له خپلو معلوماتوسره يو ځای دې ټولګي ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

١- سلاوي ژبه د کومې ژبنی لويې کورنی څانګه ګڼل کيږي؟

٢- سلاوي ژبه د اروپا په کومه برخه کې زيات ويونکي لري؟

٣- دسلاوي ژبې مهمې څانګې معرفي کړئ.

٤- د بالتيک ژبه په کومو څانګو ويشل شوې ده؟

سم ځوابونو په نښه کړئ

١- سلاوي ژبه د اندو اروپايي ژبو څانګه ده(   )

٢- سلاوي ژبه زياتره په ختيځه اروپا او د بالکان په نورو هېوادونوکې مروجه ده؟

٣- د سلاوي ژبې مهمه څانګه روسي ژبه ده (   ).

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د اروپا نقشه بې ليکنې رسم کړئ او د سلاوي ژبې د نفوذ سيمه په يورنګ په نښه کړئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلوټو لګيوا لو ته وړاندې کړئ.

ز-هندي او اردو ژبې

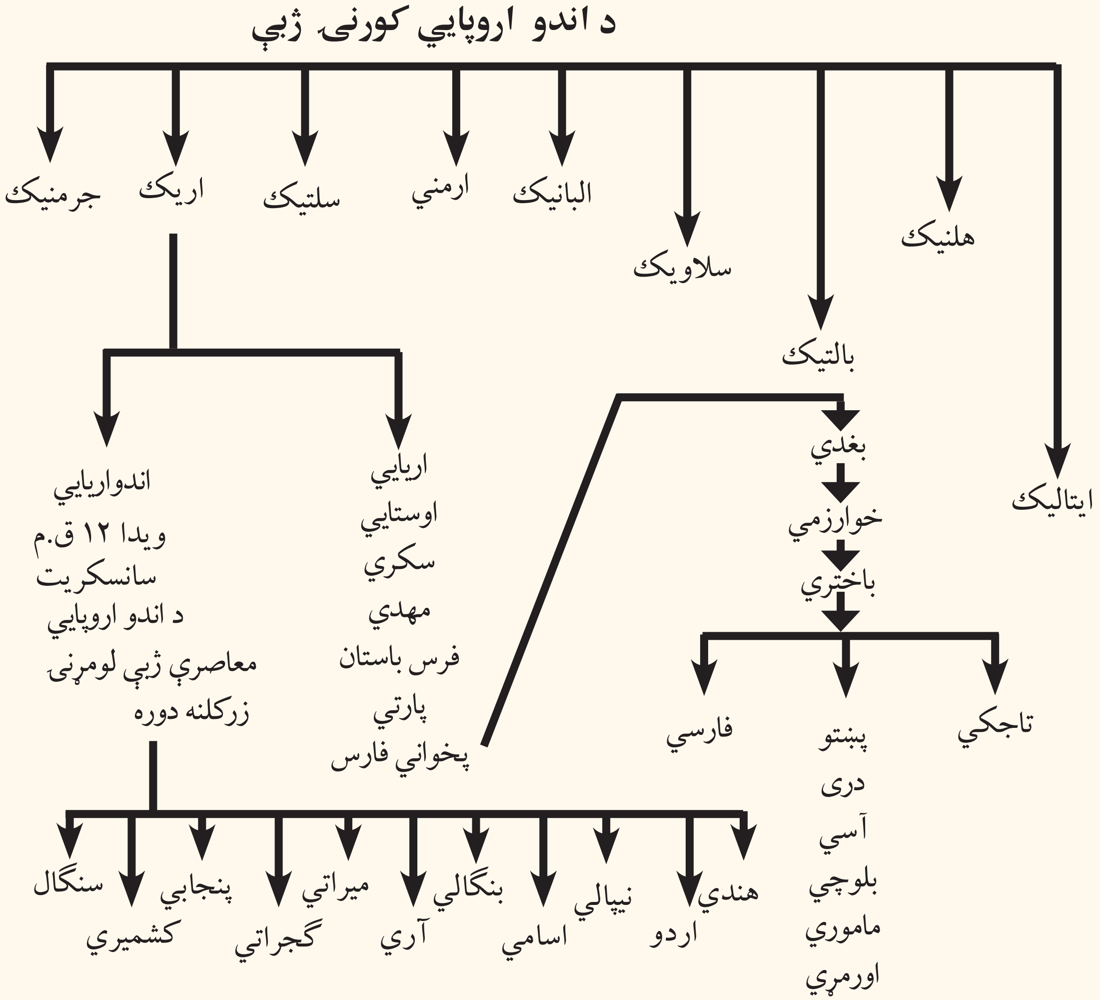

د (۱۳۷) مخ نقشه او پورتنی جدول په غور ولولئ او ووایاست چې د اردو ژبه د کومې ژبنۍ ډلې پورې اړه لري.

هندي ژبه د هند اصلي او رسمي ژبه ده. اردو د پاکستان او بنګالي د بنګله دیش اصلي او رسمي ژبې دي.

اردو په تاريخي لحاظ د سانسکريت څخه مشتق شوې ده له فارسي سره ګډه شوې او له هغې څخه يوه نوې ژبه د اردو په نوم جوړه شوې ده. په پای کې دبيلابيلو لاملونو له مخې د پاکستان، بنګله دیش او هند د یوې برخې ګډه ژبه ګڼل کيږي. دغه ژبه د شاه جهان د حکومت په دوره کې ۱۶۲۷- ۱۶۸۵ ميلادي کا ل پورې(په هند کې د تيموريانو دکورنۍ بنسټ ايښودونکي د ظهرالدين بابر لمسی چې دهند د مغلانو په نوم هم يادیږي) د اردو ژبې په نوم ونومول شوه.

د اردو ژبه د پخوانی فارسي، ترکي او هندي ژبو څخه جوړه شوې ده. لومړني بنسټونه یې په هند کې د مسلمانو فاتحینو په راتلو سره ایښودل شوي دي. څرنګه چې دسلطان محمود غزنوي او د هغه د زوي د سلطان مسعود د حکومتونو په دوره کې هند یانو ته د غزنویانو په دربارکې لوړې څوکۍ ورکړل شوې وې. په هندکې د غزنویانو د دربار ژبه هم فارسي (دری) او دهند مسلمانو حاکمانو په همدې ژبې خبرې کولې. نو له همدې امله ددری ژبې اغیزې په اردو ژبه کې را منځته شوې. د اردو اصطلاح ترکي ده او معنایې عسکر او د عسکرو قرارګاه ده.

څرنګه چې ترک، فارس او هنود عسکر په یوه عسکري غونډ ځاي کې یوځای وو، نو د اردو ژبه له دریو ژبو ترکي، دري او هندي څخه جوړه شوه او د اردو په ژبه یاده شوه، چې وروسته د انګلیسانو د څو پېړیو د واکمنی په واسطه انګلیسي اصطلاحات پرې هم ور زیات شول.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي په دوه نفري ډلو وویشئ هره ډله دې د اردو ژبې په تاریخچه پخپلو منځوکې بحث وکړي او د بحث موضوع دې خپلوټو لګیوا لو ته وړاندې کړي. د مضمون ښوونکی دې د بحث موضوع را ټوله کړي او لاس ته راغلي معلومات دې له زده کوونکو سره شریک کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- د اندو اریایي معاصرې ژبې کومې دي؟

۲- د اردو ژبه ولې په دې نوم یادیږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ.

۱- د اردو ژبه د......................... د حکومت په دوره کې د اردو په نوم یاده شوه.

۲- د اردو ژبه له ______ ، ______ څخه جوړه شوې ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د جنوب ختیځې آسیا نقشه بې لیکنې رسم کړي او اردو ژبې هیوادونه دې په جلا رنګ، رنګ کړي او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې په ټولګي کې زده کوونکو ته وړاندې کړي.

اووم څپرکی

۷-۱ اړیکي او نړیواله کېدنه Globalization

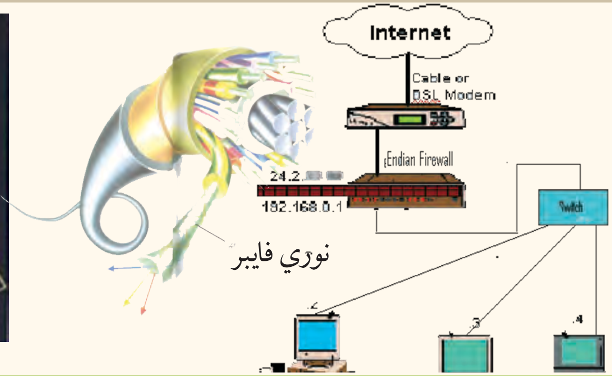

آیا د نړیوال کېدو له موضوع سره آشنایئ؟

هغه پرمختګونه چې د پوهنې په بیلابیلو برخو کې رامنځته شوي.

لکه مخابرات، په تیره بیا هغه معلومات چې د مصنوعي سپوږمکیو، رادار او انټرنېټ او داسې نورو څخه لاس ته راځي، نړۍ یې له پخوا څخه ډېره نژدې کړې ده دهېوادونو ترمنځ اړیکې یې ټینګې کړې دي.

له لیرې څخه معلوماتو Remote sensing په سوداګرۍ، صنعت، ترانسپورت (ځمکني، هوایي اوسمندري)، فرهنګ او د هیوادونو او له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته د مالونو او کالیو په لېږ دولوکې آسانتیا را منځته کړې ده. نو همدې ټولو مسألو نړیوال کېدنه، په تیره بیا په جغرافیه کې الکترونیکي مخابراتو او د مصنوعي سپوږمکیو اړیکو خپل حقیقي اړخ غوره کړی دی. دیادونې وړ اسانتیاوې یې د جغرافیې په بیلابیلو برخوکې برابر کړې دي او په دې اساس یې نړۍ په یوه لوړ مقیاس د انسانانو ګډکور جوړ کړ دساینس او تکنالوژۍ د پرمختګ، فضاته د انسان سفر، فضایي تم ځایونو شتون او مصنوعي سپوږمکیو لیږل دځمکې شاوخوا ته انسان وکولای شول چې د هغو په مرسته په بیلابیلو برخو کې اړیکې یوله بل سره نژدې کړي. دمثال په ډول د مصنوعي سپوږمیو په مرسته انسان کولای شي له کابل څخه نیویارک، کاناډا او دنړۍ نورو لېرېو سیمو ته، له مکاني واټن سره سره په ډېرلږ وخت کې تماس ونیسي.

په دې سربېره په سوداګرۍ، بانکي چارو، د اسعارو دتبادلې او راکړې ورکړې، فرهنګي او ترانسپورتي چارو او نظامي چاروکې دنړۍ ټولې سیمې د معلوماتو د پوښښ لاندې راولې. نو زماني او مکاني واټن د تماس لپاره نژدې شوي دی، چې د نړیوالتوب Globalization مفهوم افاده کوي.

د اړیکو پر مختګونه یا Telecommunication لکه پرمختللی رادار، تیلفونونه، موبایل، انټرنېټ، فکس او د نړۍ د سپوږمکیو سیستمونه د نړۍ هیوادونه یوبل ته نژدې کړي او هغه واټن چې دنړۍ د هېوادونو ترمنځ موجود و، له منځه لاړ.

د ارتباطي او اطلاعاتي وسیلو چټکه وده لکه فکس، کمپیوټر، انټرنېټ، تیلیفون، تلویزیون او داسې نورو د هېوادونو د نژدې کولو لپاره زمینه برابره کړې ده د مثا ل په ډول که چېرې د وارداتي مالونو

وارد وونکي وغواړي له جاپان څخه زيات سوداګريزمالونه او کالي نيويارک او دوبۍ ته وارد کړي. وارد وونکي د انټرنېټ په مرسته د اړوند وکمپنيو څخه د مالونو دلېږ دولو غوښتنه کوي. په لومړي پړاوکې فرمايش اخيستل کيږي او وروسته صادر وونکې کمپنۍ د مالونو بيه، کرايه او د مالونود بيمه کولو اطلاع ورکوي.
واردوونکی د الکترونيکي اويز په واسطه د مالونو بيه د انټرنېټ پواسطه مقابل لوري بانکی حساب ته استوي. او وخت پر وخت د انتقالاتي وسايلو خط السير د مصنوعي سپوږ مکيو، انټرنېټ، موبايل پواسطه کنټروليږي، ترڅوچې مالونه اخيستونکي ته ورسيږي.
دليږدوني دابهير د نوري فايبر يا الکترونيکي اسانتيا وو په مرسته اسانه شوي ده او د زرګونو کيلو مترو واټن په يوه دقيقه کې تنظيموي. دغه په نړۍ کې د ارتباطي مسايلو دنړيوالتوب ګټه ده.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

ګران زده کوونکي په دريو ډلو له ويشلو څخه وروسته دنړۍ د دريوو مهمو وسيلو لکه راديو، تلويزيون او تيلفون په باره کې بحث وکړي او دبحث پايله دې د ډلې استازي خپلوټو لګيوا لو ته بيان کړي او ښوونکی دی له خپل معلومات سره د فعاليت نتيجه را ټوله کړي.

پوښتنې:

له څلور ځوابونو څخه سم ځواب غوره کړئ

۱- ګلوبلايزيشن عبارت دي له:

الف: اړيکې ب: نړيوالتوب ج: سياسی نظام د: د اړيکو نشتوالی

۲- تيليفون دلاندې موضوعاتو لپاره کارول کيږي:

الف: دکاليوتبادله ب: دسوداګريزو کاليو تسليمول ج: د موسسو او افرادو ترمنځ د اړيکو تامينول

د: هيڅ يوسم نه دی

جمله بشپړ کړئ:

۳- انټرنېټ په نړۍ کې .... ښه وسيله ده.

لنډ ځواب ووایاست:

٤- د عصري پرمختللو ارتباطي وسايلو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ارتباطي وسايل کوم مفهوم افاده کوي او ارزښت يي په کومه برخه کې دی؟ مهرباني وکړئ هغه په کتابچو کې وليکئ او د جغرافي په راتلوونکي ساعت کې يې شرح کړئ.

د اړیکو دغوره وسیلو ډولونه:

د اړیکو څو ډوله وسیلې پېژنئ؟

د پیغام په انتقال کې د جغرافیایي حقایقو موندل، د نورو علومو په څیر، د اړیکو د وسیلو پورې اړه لري. نوله همدې امله د اړیکو د وسایلو غوره ډولونو زده کړه د جغرافیایي ځانګې د زده کوونکو لپاره حتمي او اړین کار دی. په تیره بیا د نن ورځې خېړنې د لمریز نظام، مصنوعي سپوږمکیو او د هغه تحولاتو او د حقایقو د موندلو په هکله لکه کائونه،کرنیز زیانونه ا وداسې نور او همدارنګه نوي پرمختګونه د کایناتو او دسیارو په هکله دحقایقو موندل او د هغو اړیکې له ځمکې سره هغه اړینې مسألې دي چې د مخابراتي وسایلو پواسطه سرته رسیږي.

انسانانو د ژ وندانه له لومړیو وختونوڅخه په ځمکه کې له اشارو، نښو او ساده وسیلو څخه ګټه اخیستله. همدا رنګه ډول (دهل) او نغاره به یې وهله او بیا وروسته یې له اهلي حیواناتو څخه ګټه اخیستله او په پاي کې له موټر، سیم لرونکي تیلیفون مونولوګ او بې سیم تیلیفون، رادیو، تلویزیون، انټرنېټ او رادار څخه یې ګټه اخیستله.

ډیجیتل تیلیفون او مونولوګ څخه ګټه اخیستنه په اوسني وخت کې مخابراتي ستونزې حل کړې او یوله بل سره یې اړیکې ټینګې کړي.

د تیلي کمونیکشن په برخه کې اختراعګانو دنړۍ څېره بدله کړه او د اړیکو په سیستم کې پرمختګونه په هوانوردی، سمندري ترانسپورټ او دحمل ونقل په ډېرو نورو برخه کې بنسټیز تغیرات رامنځته کړي. لوی بدلونونه په تیره بیاله دویمې نړیوالې جګړې څخه وروسته اختراعګانې چټکې شوې. ډله ییزې اړیکې (مېډیا) په اروپا او امریکا کې د اړیکو معاصرې دستګاوې جوړې شوې.

د ارتباطي وسیلې په توګه د راډیو را منځته کېدلو، وکولای شول چې انسانان یوله بل سره نژدې کړي او د رادیو منځنی، لنډې، اوږدې او FM څپې لېږي واټنونه د غږ د خپر ولو پواسطه نژدې کړي. دسوداګریز و مالونو اخبار خپرول، د تولیدي، صناعتي او تخنیکي مالونو اعلانول، ورځپاڼې، تلویزیون، انټرنېټ سپوږمکی د اړیکو ډېرې لویې وسیلې شمېرل شوي، چې په جغرافیایي څېړنوکې ورڅخه زیاته ګټه اخیستل کېږي. د ګوګلGoogle د انټرنېټ سایټ کې هغه پروګرام چې د PC)

Glob) یا د نړۍ د اطلس په نوم یادیږي، ځای پرځای شوی دی چې اقتصادي او فزیکي، اوبو او هوا او داسې نورو په باره کې معلومات انسان ته ورکوي. فضایي او کیهاني سفرونه او د مصنوعي سپوږمکیو او ځمکې تر منځ د اړیکو ټینګول په پرمختللي ډول بدل شوي دي او معاصرې کیهاني څیړنې وکولای شول چې د طبیعت د ځینو رازونو په پېژندلو او کشفولوکې له انسان سره په ډیره ښه طریقه مرسته وکړي. په مصنوعي سپوږمیوکې د پرمختللو کمرو نصبول د ځمکې د کرې او سمندرو په باره کې د ځینوحقیقتونو د روښانه کولو سبب شوي دي او نوې موضوعګانې یې دځنګلونو، کانونو، سمندرونو او د ژوندانه د چاپېریال په هکله سپړلي دي.

د انسان د ژوندانه په ټوله موده کې د اړیکو عمده وسیلو پر مختګ کړی دی چې لاندې برخې لري:

۱- لومړنۍ وسیلې: لکه الوتونکي (هدهد او کوترې) او اهلي حیوانات لکه آس، اوښ، خر، قاطر.

۲- عصري وسیلې: لکه د میډیا د اړیکو وسیلي (رادیوچې منځنۍ، لنډې، اوږدې او FM څپې لري)، تلویزیون، موبایل، کمپیوتر، انټرنېټ، مصنوعي سپوږمۍ چې پاس ورځخه یادونه وشوه.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي په بیلو ډلو وویشئ، چې د اړیکو د وسیلو نومونه واخلي او دسپوږمکیو نقش دفضآ او ځمکې په نوو کشفیاتو کې بیان کړي.

پوښتنې:

سم ځواب وټاکئ:

۱- میډیا عبارت دی له:

الف: اخبار ب: ډله ییزې اړیکې ج: رادیو د: هیڅ یو

۲ – د سپوږمکیو څخه د جغرافیې په کومو مسألو کې ګټه اخېستل کیږي؟

۳- د اړیکو اصلي وسایل__، __، ___، ___، او___، ___، احتوکوي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ګرانو زده کوونکو د تیلي کمونیکیشن په باره کې لنډ معلومات ورکړئ او له موبایل څخه ګټه اخېستنه پخپلو کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې ټولګي ته وړاندې کړئ.

الف: پُستpost په نړۍ کې.

ایا د پُست په باره کې معلومات لرئ؟

له ډېرې پخوا زماني را هیسې په نړۍ کې پُستې شتون در لوده، چې نوموړي فعالیتونه په چین، مصر، یونان اود پخواني روم په امپراتورۍ کې له حیواناتو او الوتونکو څخه په ګټه اخېستنه لیکونه او پیغامونه انتقالیدل. کله چې په اقتصادکې مختلف شغولونه منځته را غلل نو د پُستي خدمتونوپه واسطه یې خپلې اړتیاوې یې د اړیکو په برخه کې پوره کولې. په هغه وخت کې پُستي تشکیلات نیم دولتي وو، چې دغه حالت د منځنیو پېړیو ترنیمايي پورې دوام وکړ. خودغه کار ورو ورو تغیر موند. کله چې غوښتنې زیاتې شوې، پُست غوره پرمختګ وکړ.

همدا رنګه د امویانو او عباسیانو د امپراطورۍ په دوره کی د پُستي سیستم څخه ګټه اخیستل کیده او هغه یې د ښارونو او هېوادونو د امنیت لپاره ډېره ښه وسیله ګڼله. د هارون الرشید په زمانه کې خالد برمکي د امپراطورۍ د پُستي متصدي په توګه مقررشوچه د البرید په نوم یادیده.

د چاپ د ماشین اختراع او په بیلابیلو هېوادونوکې د لیک لوست او لومړنیو زده کړو زیاتیدل، دنوو لویو وچو کشفېدل، د حمل ونقل د وسایلو زیاتوالی دتګ او راتګ لپاره اسانتیاوې او دهغو تر منځه یې اړیکي زیاتې کړې چې په پای کې په اړیکو کې وده زیاته شوه.

په شپاړسمې میلادي پېړۍ کې پُست د هېوادونو له سرحدونو څخه بهر شو او د فرانسوا تاکسي په همت لومړي ځل لپاره پُستي خدمتونه رامنځته شول او په اروپاکې ځو هېوادونه د پُستي موادو چې یوازې لیکونه یې احتواکول، په تبادلې لاس پورې کړ.

په ۱۸ مې پېړۍ کې پُستي ساحه پراخه شوه او ویې کولای شول چې د اړیکو د یوې باوري وسیلې په توګه خلکو ته وسپارل شوه. هېوادونو خپل منځی د پُستي تبادلې لپاره دوه اړخیزې سراسري موافقتنامې لاسلیک کړې. دبخار د بېړیو اختراع او د اوسپنې کرښې د منځته راتللو سره پُستي فعالیتونه چټک شول. نړیواله پستي راکړه ورکړه د وخت دحمل و نقل له وسیلو څخه ګټه اخېستنه،د پُستي تشریفاتو د ساده کولو او د اجرتونو په باره کې د یوډول توب له را منځته کېدلو پرته ممکن نه وه . نوله همدې امله راولانډ هل انګلیسي Mr Rawland Hillپه ۱۸٤۰ میلادي کا ل کې نرخنامه او د هیواد د سرحداتو په دننه کې یویني پُستي ټکټونه رواج کړل.

لومړي ځل د نړۍ د پستي اتحادیه د ټولومتمدنو هېوادونو ترمنځ په ۱۸٦۸ میلادي کا ل کې

د المان د هېواد د پُست د اداري دکارکوونکي هانري پواسطه طرحه شوه او خپل دولت ته يې وړاندېز وکړ چې په پورتنۍ طرحه په يو ه کنفرانس کې چې د دولتونو استازي په کې ګډون ولري بحث وشي. وروسته د ۱۸۷٤ ميلادي کال د ستمبر په ۱۵نېټه د ۲۱ غړو هېوادونو ترمنځ د کنفرانس په پايله کې پريکړه چې د برن د معاهدې په نوم يادېږي لاسليک شوه، نوموړې پريکړه په حقيقت کې دپُستي د اتحاديې بنسټ ګڼل کېږي. کله چه د پست دعمومي اتحاديي سره دېر شمېر هيوادونه يو ځاي شول د پست د جهاني اتحاديې په نوم ونومول شوه چه په ۱۹۹٦ م کال کې يي دغړو شمېر ۱۸۹ هيوادونوته ورسيد.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي او هره ډله دې دُپست د اسانيتا وو په باره کې بحث وکړي او د خپل بحث پايلي دې منظمي کړي او تنظيم شوي معلومات دې په ټولګي کي وړاندي کړي

پوښتني:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. فرانسوا تاکسي څوک دی؟

۲-د بخار بېړيو او داوسپني کرښې اختراع په نړيوالې پستې کې کوم تحولات را منځته کړل؟

لاندي جملې بشپړې کړئ

۳. دنړۍ پستي اتحاديه د لومړي ځل لپاره د ټولو هيوادونو تر منځ په___ کال کې د ___ له خوا په سويس کي جوړه شوه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د پستې رول د انسانانو په ژوند باندي تشريح کړئ، چي له يوه مخ څخه زيات نه وي.

ب: په نړۍ کې تیلیفون او موبایل Telphone and Mobil:

د نړۍ په سطحه د الکاتل (Alcatel) د سمندر لاندې د کیبلونو نقشه.

آیا کولای شئ د تیلیفون او موبایل پواسط مختلف پیغامونه خپل د نظر ورشخص ته ولیږئ.

په عصري تکنالوژۍ کې تیلیفون Telphone او موبایل Mobil په ډله یېزو رسنیو کې د اړیکو ډېره مهمه برخه لري او له هغو څخه په جغرافیایي مسایلوکي د اړیکو دنیولوپه برخه کې دیوي وسیلي په توګه ګټه اخیستل کیږي لکه: (آب و هوا، زلزلې اورلګیدنې، د سوداګریزو او اقتصادي معلوماتو په برخه کې...) نو له همدې امله د تیلیفون او موبایل څخه ګټه اخیستنه په جغرافیایي موضوعګانوکي د ټولو زده کوونکو لپاره مهم او اړین دي. لکه چې مخکې ورڅخه یادونه وشوه، د لومړي ځل لپاره ګرام هام بل Gramham Bill تیلیفون اختراع کړ، چې د انسانانو په ژوندکې لوي قدم وو. وروسته بې سیمه تیلیفون اختراع شو، چې په ۱۸۹۷ میلادي کال کې لومړنی پیغام د ګګلیمو مارکوني Gugliemo Marcone پواسطه له اروپا څخه د اطلس د سمندر څخه هغه خواته مخابره شو. دغه ازمایښت و ښودله چې د راډیوي څپو پواسطه د اړیکونیول امکان لري، چې دغه عمل د شفاهي پیغام د لیږلو پیل دی، چې له یوه سرې څخه بل سرې ته د کوچني ماشین پواسطه استول کیږي.

نولسمه پیړۍ د اړیکواو رسنیو په برخه کې د ډېرو اختراعګانو شاهده ده، چې بې سیمه اړیکې د ملکي هوا نوردۍاو جوي خېړنو په برخه کې مهم تغیرات را منځته کړي دي.

د دویمې نړیوالې جګړې څخه وروسته ډېرې او چټکې اختراعګانې را منځته شوې او عصري تیلیفونونو د زړو تیلیفونونو ځای ونیوه. ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰ میلادي کال کې بې پرې مخابراتې مرکز جوړ کړ د ملګرو ملتونو نماینده (مک براید) لومړنی پیغام دپاریس له یونسکو څخه د ټولې نړۍ هېوادونو ته خپورکړ. په ۱۹٤۷ میلادي کا ل کې د تر انزېستور Transistor اختراع د نړۍ د مخابراتو په برخه کې زیاتې اسانتیاوې رامنځته کړې. د Mobile Radio Communication د لنډې تاریخچې څخه دا را څرګندیږي چې د مخابرې د انفرادي خدماتو پروګرام په ټولنیز ژوندانه

کې د اړیکو د زیاتوپر مختګونو سبب شوی دی. د انفرادي مخابری له تخنیک څخه ګټه اخېستنه چې په ۱۹۶۰میلادي کال ۶۲ سلنه وه په ۱۹۷۰ میلادي کال کې ۷۲ سلنې ته زیاته شوه.
اوس د شخصي مخابرېي خدمات (Personal Communacation service) (P C S)
په چټکی مخ په زیاتیدو دي.
بې سیمه تیلېفون چې لاتین نوم يې سیلولر Cellular دی، هغه ډول پرمختللي تیلېفون ته ویل کیږي چې د دوه تنو تر منځ اړیکي ټینګوي او هرځای ته د انتقا ل وړ وي. دسیلولر کلمه دCells یا حجرې له کلمې څخه اخیستل شوې ده، چې د موخو له مخې لویه یاکوچنی ساحه د موبایل دپوښښ لاندې راولي. چې دغه کار د موبایل د کمپنی په ظرفیت پورې اړه لري او ټاکلي ساحه د پوښښ لاندې راولي.
موبایل مخابراتي محرمیت هم لري چې هره کمپنی په هر هېواد کې ځانګړی نمبر هم لري چې د کود نمبر د دایرولو پرته اړیکې نیول نا شوني دي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

د لومړي ځل لپاره تیلېفون دکوم مخترع پواسطه رامنځته شو او په انسانانو کې دکومو تحولاتو لامل شو؟ مهرباني وکړئ په دې برخه کې خپل معلومات یوله بل سره شریک کړئ.

پوښتنې:

سم ځواب انتخاب کړئ.
۱- د تیلېفون مخترع له لاندنیو مخترعینو څخه کوم یودی؟
الف:ګراهامبل ب: انتوني ج: ماریا د: ګګلیموماركوني
۲- سیلولر عبارت دی له:
الف:یو ډول پرمختللی تیلېفون دی چې د دوو کسانو تر منځ اړیکې ټینګوي
ب: انترنېټي ساحه ده ج: د انالاګ تیلېفون ساحه ده د: هیڅ یو
سم ځواب په نښه کړئ
۳-ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰م کال کې له ټراو پرته مخابراتي مرکز جوړ کړ.
٤- ترانزیستور په نړۍ کې زیاتې مخابراتي اسانتیاوی منځته راوړې.
لنډځواب ورکړئ
۵- P C S اصطلاح تشریح کړئ

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له مبایل څخه ګټه اخېستنه په خپلو کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې له ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

ج- فکس Fax په نړۍ کې

د فکس ماشین په جغرافیايي موضوعګانو کې څه مهم نقش لري؟

د جغرافیې په ټولو څانګوکې يو له مهمو اړتیاوو څخه یوه له فکس څخه ګټه اخیستنه ده چې دهغې پواسطه پیغامونه لېږي اونږدې سیموته استول کیږي. له فکس څخه ګټې اخیستنې د اړتیاوړ حقیقتونو دمستند کولو لپاره په جغرافیې او نورو برخوکې ډېرې آسانتیاوې رامنځته کړې دي، لکه صنعت، سوداګرۍ، تولیدي وسایل، صادرات، واردات او داسې نور.

فکس نوی تکنالوژي ده چې په ۱۹۲٤ میلادي کا ل کې چې د ریچارد رنجر *Rechard H Ringer* پواسطه اختراع شو او لومړنی پیغام يې له نیویارک څخه لندن ته واستوه.

په ۱۹۷۰ میلادي کال کې د ماشین په جوړښت او اجزاوکې دسمون لپاره بدلونونه رامنځته شول.

فکس د لیکلي پیغام د انتقال وسیله ده، چې د کاغذپرمخ لیکلي پیغامونه او ریوټونه دي ماشین ته ننه باسي او په څو ثانیو کې ټاکلي ځای ته رسېږي.

فکس میخانیکي وسیله ده چې دهغې پواسطه اطلاعات او اسناد په لیکلي ډول د یوه سند په ټوګه انتقالیږي.

د فکس د ماشین له اختراع څخه وروسته تجارتي او صنعتي اسانتیاوې رامنځته شوې. د فکس دماشین په مرسته حقایق ثبتیږي، سوداګریز فرمایشو اخلي اسناد لیږدول کیږي، صادراتي او وارداتي اقلام او رسمي او شخصي اسناد استول کیږي فکس نه یوازې په سوداګریزو او صنعتي موضوعګانوکې په کار وړل کیږي. بلکې په مصنوعي سپوږ مکیوکې هم ورڅخه کار اخیستل کیږي. محرم اسناد اونوي کشفیات له ځمکې څخه فضاته او له فضأ څخه ځمکې ته لیږل کیږي.

نوله همدې امله فکس له ډله ییزو رسنیوڅخه دی چې د هغه پواسطه شخصي او رسمي پیغامونه، سوداګریز، حقوقي او صنعتي معاملات او داسې نور په لنډ وخت کې لیرې او نژدې سیمو ته سملاسي استول کیږي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د فکس د کار په څرنګوالي، فعالیت او اهمیت باندې د ژوندانه په بېلابېلو برخو کې کار وکړي. دهرې ډلې استازی دې د خپل بحث پایله په ټولګې کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- فکس څه شي دی؟

۲- له فکس څخه دګټې اخیستې ځایونه په نښه کړئ.

سم ځواب غوره کړئ:

٤- د فکس پواسطه لاندې مهم مفاهیم استول کیږي.

الف: جغرافیایي ب: صنعتي ج: صادراتي او وارداتي د: ټول سم دي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فکس د اسانتیاوو په باب لنډه مقاله ولیکي او د امکان په صورت کې دې په ټولګي وړاندې کړي.

د-انټرنېټ او ايميل: Internet and E-mail

له انټرنېټ او ايميل څخه څرنګه ګټه اخيستل کېږي؟

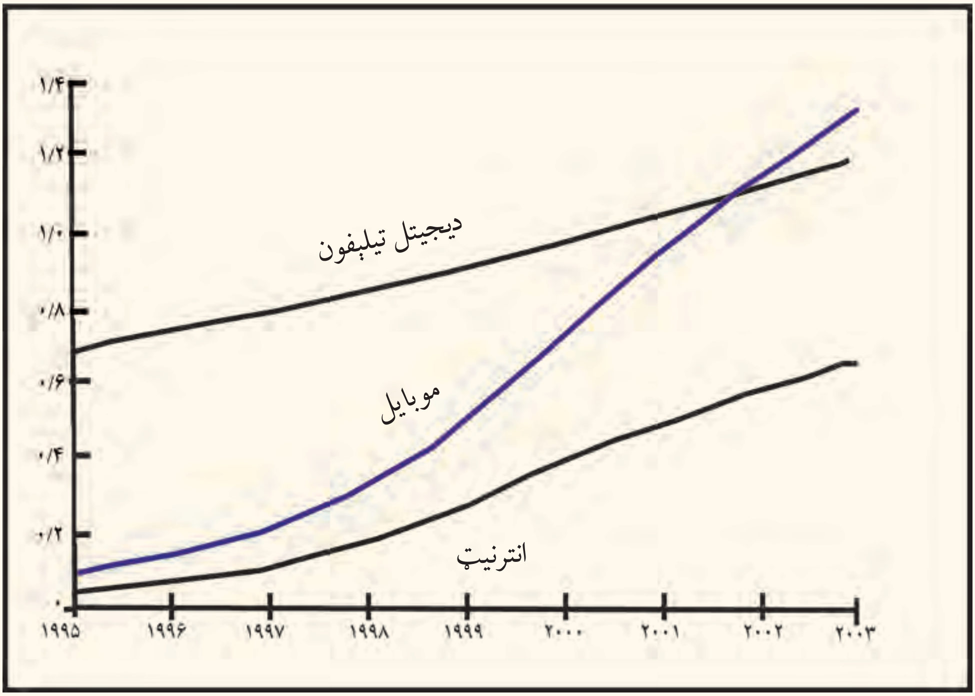

په نړۍ کې اړيکو او خبرتياو ته د لاس رسي نسبت

د مخابراتو ډېره نوې وسيله انټرنېټ او ايميل دی، چې په جغرافيې او نورو علومو او د ژوندانه په نورو برخوکې ځانګړې دندې سرته رسوي. جغرافيه پوهان د څېړنو په تولو مرکزونو کې د پيغامونو د انتقال لپاره له دوارو وسيلو څخه ګټه اخلي له ټولو مهمه خبره داده چې د پيغامونو اخيستل او په ځانګړې او محرمانه ډول د هغې لېږل، په هره اندزه چې و غواړو، په لنډ وخت کې سرته رسيږي. له دوارو وسيلو څخه ګټه اخېستنه په ټولو دولتي سوداګريزو مؤسسو او شخصي ډول سرته رسېږي.

کمپيوټر د نولسمې پېړۍ په نيمايي کې په کار پيل وکړ. له ۱۹٤٤ - ۱۹٥۱ ميلادي کلونو کې يې زياته وده وکړه. کله چې ويليم شاګلي ډيجيټل Digital ماشين کشف کړ، کمپيوټر نوره هم وده وکړه.

انټرنېټ د کمپيوټر ځانګړی پروګرام دی، چې د يوې بېلې شبکې په واسطه د کمپيوتر سره نښلول کېږي او بيل بيل پروګرامونه لري. چې نه يوازې پيغامونه انتقالوي بلکې تصويرونه، علمي متونه او نور

ټولنیز، سوداګریز، سیاسي ۰۰۰ او داسې نور د کمپیوتر له لارې د انترنت پواسطه د پام وړ شخص ته رسوي. هر څوک او هره موسسه کولای شي په بیلو ادرسونو خپل ځانګړي سایتونه پرانیزي او د هغو څخه ګټه واخلي.

انترنېټ یو تنظیم شوي سیستم دي چې د بشر په نننی تکنالوژۍ کې د پیغامونو او اطلاعاتو په انتقال کې د چټکې او ښې منبع په توګه کارول کېږي.

ټول اسناد چې د انترنېټ له لارې په کمپیوتر کې شامل شي، له چاپ وروسته لاس ته راځې.

انترنېټ ارتباطي ډېره ښه وسیله ده، چې د نړۍ ټول هېوادونه په دې پروګرام کې شامل دي. له ۱۹۹۰ میلادي کال څخه مخکې د کمپیوټر پواسطه هیڅ ډول اسانتیاوې نه وې لومړنۍ ځانګه یا دیپارتمنت چې د کمپیوټر ماشین پواسطه یې د مخابراتو اړیکې جوړې کړې د امریکا د متحده ایالتونو پوځې څرنیز مرکز وو (DOD) په ۱۹۶۷ م کال کې A C M د کمپیوټري ماشینرۍ مؤسسه د امریکا په متحده ایالتونو کې یاد A R P A دفتر و یو کوچنی ماشین یې جوړکړ چې له یو کمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته معلومات انتقال کړي. له یوه کمپیوتر څخه بل کمپیوتر ته د پیغام انتقا ل په دې پورې اړه لري چې لومړی دغه پیغام د I M P (Interface Massage Process) پواسطه په کمپیوټر کې دا خل شي.

د کلیفورنیا اولاس انجلس پوهنتونو نو وکولای شول چې د انترنېټ پواسطه د یوتا Utah له پوهنتون سره اړیکې جوړې کړي. د انترنېټ پروګرام په ۱۹۹۰ میلادي کا ل کې د نړۍ په سطح په کار پیل وکړ. په کایناتو کې او سني فضایي پروګرامونه څېړي او د رازونو دکشفولو لپاره د انترنت پواسطه په ډېره آسانی له یوه ځای څخه بل ځاي ته لیږدول کیږي

په جغرافیه کې د انترنېټ نقش د جغرافیایي حقایقو موندل دی. په دې ډول د قطبونو د کنګلونو، دځمکې دکرې د تودوخې، د اوزون د طبقې نازک کیدل او د انرژۍ دسرچینو د موندلو لکه نفت، ګاز اوداسې نورو، طبیعي سرحدونو، په سمندرکې د کبانو د استوګنې د ځای د معلومولو، د ځنګلونو د ساتنې، د آب و هوا وړاندوینه، د تودوخي او سړو د درجې ټاکنه، د خاورې پېژندنه او داسې نورو

برخوکې ورڅخه کار اخېستل کېږي. چې خبرورکوونکو په ویب سایټ کې اچولي دي او وروسته د انټرنېټ، په مرسته هغه اخلي. له انټرنېټ څخه معلومات د دوه تنو، یا دوه دولتي یا شخصي مؤسسو ترمنځ تبادله کېږي په دې شرط چې دهغه بل لوري د ایمیل کود ورته معلوم وي. د مثا ل په ډول (http:// www.google.Com).

د انټرنېټ اړیکې دسپوږمکیو اود نوري فایبر سره دي زیاتره پیغامونه او کرنیز، اقتصادي معلومات اوداسې نور په دقیق ډول د ځمکې څخه اخلي او دوهم ځل یې خپل اړوند مرکز ته مخابره کوي.

ایمیل Electronic Mail هم نوې تکنالوژۍ شمېرل کېږي. چې د سوداګریزو، صنعتي، سیاسي، فرهنګي او انفرادي پیغامونو په لېږلوکې ډیرې سترې دندې سرته رسوي او د همدې ماشین په مرسته سملاسي دلېږې او نژدې واټن ترمنځ ډېر ژر ارتباطات تامینېږي. لنډیزېې ایمیل (e- mail) دی.

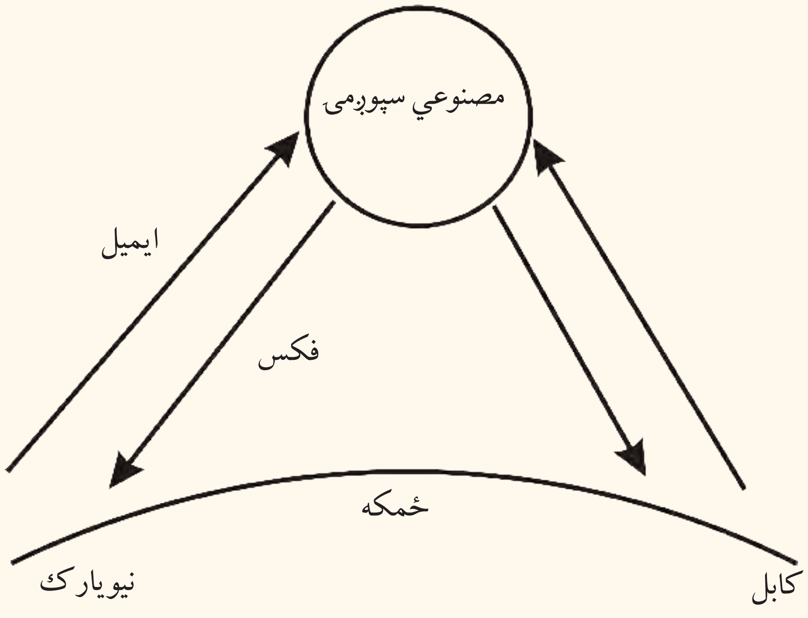

یمیل پیغامونه راډیویي څپو په مرسته اخلي او لېږي چې د ایمیل دیوې دستګاه د مرکز څخه د بلې دستګاه په آدرس پیغام استول کېږي او په څو ثانیوکې اړونده آدرس ته رسیږي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د انټرنټ او د هغه د استعمال په هکله په خپلو منځو کې بحث وکړي د بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د ډیجیتل د ماشین اختراع د کومو لويو تحولاتو سبب شوه؟

۲-د کمپیوټر پواسطه پیغامونه په څه ډول استول کېږي؟

۳- ایمیل څه ته وايي؟ تعریف یې کړئ

. جمله بشپړه کړئ:

٤- انټرنېټ په لومړي ځل په(   )په کارېبل وکړ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له کمپیوټر څخه د ګټې اخېستنې څرنګوالی ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

پنځوسم لوست:

۷–۲ د سپوږ مکیو شبکه Satellite Network

د نړیوالو سپوږمکیو د اړیکو سیستم

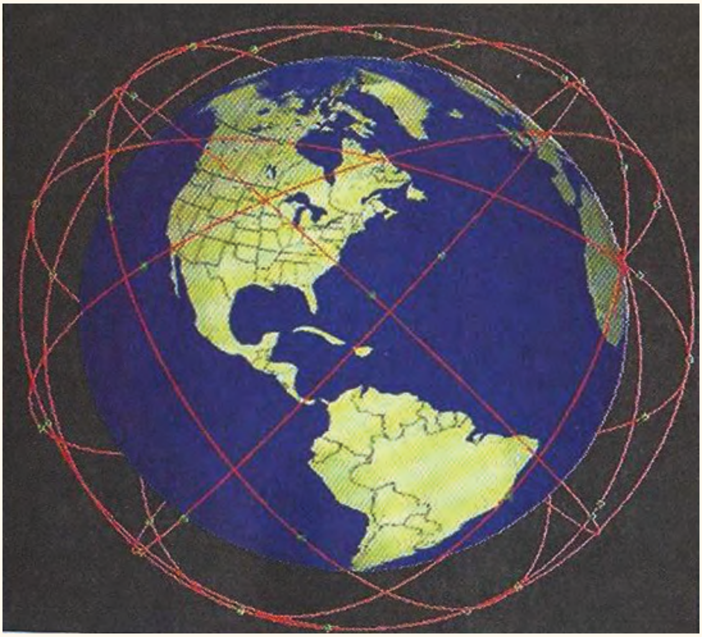

ایا د مصنوعي سپوږمۍ په باره کې معلومات لرئ؟

امصنوعي سپوږمۍ او ریموټ سنسنگ *Remote Sensing* د نوې تکنالوژۍ ډیره عصري وسیله ده، جغرافیه پوهان يې د دې ورکړي چې د جغرافيې اړونده ځمکې په کرې او فضا کې مسایل چې تر اوسه نه دي کشف شوي، کشف کړي او انسان وکولای شي هغه رازونه وپیژني چې تراوسه ندي کشف شوي

.د مصنوعي سپوږمکیو خیرنو Satellite Network د ځمکې او فضا په هکله معلومات زيات کړي دي.د هغو رول په جغرافیه کې څرګند دی لکه دکرنې،کانونو، طبیعی زیرمو په هکله څیړنې،د آب وهوا وړاند وینه، د ځنګلونوشتون، دکبانود ښکارسیمې د بیړیو لار ښوونه د سوداګریزومالونو انتقال اوداسي نور.همدارنګه دکیهان نوردانو لپاره يې د فضایي مسافرت شرایط برابرکړي دي، چې د سپوږ مکیو په مرسته فضا ته سفروکړي.

د سپوږمکۍ مخابراتي سیستم د کمپیوټر او تیلیفون په مرسته سرته رسیږي، چې د سیلو لر تیلیفون cellular phone یا cell په نوم یادیږي. د سپوږمکۍ مخابراتي سیستم د نوې تکنالوژۍ پیچلي سیستم دي چې له فضا څخه ځمکې ته اطلاعات لیږي چه د Down Link اوهغه پیام چه له ځمکې څخه فضا ته لیږی Link up په نوم یادیږی. سپوږمکۍ په فضا کې د استوا په کرښې، عمود، مایل یا موازي په ټاکلو مدارونو کې د ځمکې په شاوخواځای پر ځای شوي دي. ځینې مصنوعې سپوږمکۍ د ځمکې څخه په یونقطه کې ثابتې ساتلې کېږي چې دا حالت د جیو ستشنري Geo Stationary په اصطلاح یادیږي.

انسانان کولای شي چې د سپوږ مکیو په مرسته د لمریزنظام او دهغه اړونده سیارو او دهغو څخه د ځمکې په برخه کې زیات معلومات حاصل کړي لکه د ځمکې لوړې برخې، د ځمکې پر مخ رواني اوبه، د اور ښت اندازه او داسې نور. تازه څېړنو ښودلې ده چې سپوږ مکیو انسان ته د دې وس ورکړی دی چې د طبیعت ځینې رازونه پیدا کړي او دزیاتو معلوماتو لپاره دغه ډول څیړ نې په چټکۍ دوام لري هغه هېوادونه چې سپوږمکۍ لري په لاندې ډول دي: د امریکا متحده ایالتونه، روسیه، چین، هند او داسې نور ځینې نورهیواد ونه هم غواړي چې دغه نوې تکنالوژي ولري.

ټول مخابراتي مسایل د سپوږمکیو له لارې تنظیمیږي لکه رادیو، تلویزیون او داسې نور. زیاتې سپوږمکۍ په فضاکې د پیغا مونود لیږلو او رادیویي څپو لپاره فعالیت کوي او ټولې نړۍ ته د رادیو ځانګړې څپې لیږدوي. په ځینو نورو مخابراتي برخو لکه نظامي، استخباراتي او داسې نوروکې هم فعالیت کوي.

یادونه:

سپوږمۍ په فضاکې د فعالیت پر وخت د دوه وزرو په واسطه چې دهغې دواړو خواوکې دي خپله د اړتیا وړ انرژي له لمرڅخه اخلي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډ لو وو یشئ او په جغرافیه کې دې د مصنوعي سپوږ مکیو د اهمیت دآب وهوا د وړاند وینې، د اقتصادي،کرنیزو او پوځي موضوعګاتو په هکله دې بحث وکړي او د بحث پایلې دې د ډلې مشر خپلوټو لګیوا لو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب و رکړئ

۱- جیو ستشنري Geo Stationary کوم حالت ته ویل کیږي؟

۲- Satelit Network په جغرافیه کې کوم خدمتونه سرته رسوي؟

لاندې جمله بشپړه کړئ:

۳-هغه پیغامونه چې له مصنوعي سپوږمۍ څخه ځمکې ته رسیږي .... او هغه پیغامونه چې له ځمکې څخه مصنوعي سپوږمۍ ته استول کېږي.................په نوم یادیږي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د مصنوعي سپوږ مکیو د ډولو نو او دهغو لپاره د اړتیا وړ انرژۍ په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافي د مضمون په راتلوونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړئ.

اتم څپرکی
د ژوندانه د چاپېريال نړيوالې ستونزې

۸-۱ د سون د مواد و لوګي او غازونه

په هغه ځاي کې چې اوسيږئ، آيا دکومې دستگاه لوګی او غازتاسې ربړوي؟

د بدن سلامتي او روغتيا د انسان لپاره د ژوندانه اصلي اړتياوې گڼل کيږي. هر هغه لامل چې د انسان سلامتيا او روغتيا ته تا وان اړوي مضر دي. نو له همدې امله بايد د انسان د ژوندانه ځای له هر ډول ککړتيا او مضره مواد و څخه پاك وي. له دې پرته به زموږ د ژوندانه چاپېريال متضرر وي، بايد هغه ښه وپيژنو او د حل لاره ورته ولټوو. طبيعت په فطري ډول پاك دی او د ښتن تعالی له تحفو څخه دی نوله همدې امله د چاپېريال پيژندنه چې د جغرافيې لويه برخه ده بايد په بشپړ ډول وپيژنو.

د ژوندانه چاپېريال د ژوندانه د ټولو پديدو يوه ټولګه Complex ده چې انسان، حيوان او نبات لپاره يې د ژوندانه شرايط برابر کړي دي. مهمې برخې يې ځمکه، داستوګنې ځای، خاوره، اوبه، نباتي پوښښ، حيوانات او اتموسفير تشکيلوي.

د وخت په تیریدو سره انسانان په دې پوهیدلي چې همدغه چاپیریال کولای شي چې زموږ ټولې اړتیاوې پوره کړي نو په چټکۍ له خپل چاپیریال سره اړیکي ټینګې کړې. په دې برخه کې یې زیاتې تجربې لاس ته را وړلې، د طبیعت له ښکلا او ستونزو سره اشنا شول او د هغه له ګواښونو سره یې مقابله وکړه.

انسانانو پوهنه حاصل کړه چې هر چاپیریال کې باید له طبیعت سره اړیکې ټینګې کړو چې د هغه له امکاناتو څخه ګټه واخلو. تودې او وچې سیمې د کرنې او د خوړو د برابرولو لپاره مناسبې نه وې. هغه شنې سیمې چې د سیندونو او جهیلونو په غاړوکې پرتې وی ټول شرایط یې د ژوندانه لپاره برابر کړي وو. نو د همدې سیندونو په غاړو کې لوی تمدنو نه رامنځته شول.

په هر ځای کې انسان هڅه کوي چې د طبیعي چاپیریال شرایط و پېژني او خپل ژوند له هغو سره برابر کړي او یا چاپیریال ته د خپلو اړتیا وو له مخې بدلون ورکړي.

هغه چاپیریال چې موږ په کې ژوند کوو ځانګړی نظم او قانون لري چې د خدای(ج) له خوا تنظیم شوي دی، د باران اوریدل، د باد لګیدل، دنیا تاتو وده، ټول دیوه قانون د بنسټ له مخې فعالیت کوي.

موږ باید طبیعي قوانین وپېژنو او دهغورعایت وکړو او خپل چاپیریال پاک وساتو له هغې پرته زموږ طبیعي ژوند اغیزمن کوي او د ټولو موجوداتو لپاره ژوند ستونزمن کوي.

متاسفانه له صنعتي تاسیساتو، فابریکو، په ځمکې باندې صنعتي پاتې شونو او ګلخانه یې مضرو غازونو پورته کیدل د ځمکې اتموسفیر ککړوي او دانسان، حیوان اونبات ژوند له خطر سره مخامخوي. د هوا د ککړ تیا په باره کې باید دیوه ځای د آب و هوا په باره کې مستند او دقیق معلومات ولرو. اتموسفیر د انسانانو، حیواناتو، او نباتاتو لپاره د ژوندانه یوه مهمه پدیده ده. نو له همدې امله دغې حیاتي سرچینې ته باید پوره پاملرنه وشي اوله دې سرچینې څخه باید په ښه توګه ګټه واخیستل شي. هغه لوګی او غازونه چې دسون له مواد و څخه پورته کیږي په ټوله نړۍ کې یې هوا ککړه کړیده ککړه فضاء د انسان اونورو حیواناتو پر تنفسي سیستم په مستقیم ډول ناوړه اغیزه کوي او د کاربن دای اکساید او کاربو مونواکساید، د متان غاز، کلور وفلوروکاربن او د نایتروجن اکساید تعاملات دویني په دوران، او تنفسي جهاز او نورو باندې روغتیایي ناوړه اغیزه لري د ځمکې پر مخ د غازونو او دودونو سرچینه د ډېرو سکاره، نفت

اورلگیدنې او صنعتي کارخانو څخه عبارت دي.

د کابل د ښاري فضاءد حمل ونقل د وسیلو او د نفوسو د زیاتوالي او د ښاري ککړ تیا پواسط غیر صحي او ککړه شویده چې زموږ د ښاریانو په روغتیايي نا وړه اغیزه کړې ده. هغه مواد چې په مجموعي ډول د هوا د ککړ تیا سبب گرځي په لاندي ډول دي:

۱. زهري مواد

۲. کیمیاوي مواد

۳. دغړونو خپریدل

۴. د اضافي غیرصحي مواد راتولېدل

۵. د مصنوعي او اتومي مواد وپاتې شوني

۶. د مضرو اجسامو له راټولېدل

۷. سوځیدنې

۸. د مناسب کانا لیزسیون نه شتون او داسې نور.

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

ز ده کوونکي په ډ لو وویشئ. دمضرو غازونو په باره کې دي چې زموږ په روغتیا ناوړه اغیزه کوي بحث وکړي او دهغو پایلې دي خپلوټو لگیوا لو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د ژوندانه چاپیریال تعریف کړئ

۲. کوم مواد د ژوندانه د چاپیریال د ککړتیا سبب کرځي.

سمه جمله په نښه کړئ

۳. آیا په فضا کې مضره غازونه د وینې په دوران او تنفسي سیستمونو باندې مستقیمه اغیزه لري(   )

٤. د مضرو لوګیو اوغازونو اصلي منبع د ځمکې پر مخ اور لګېدنې ګڼل کېږي(   ).

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ز ده کوونکي دې د کابل د ښار د هوا د ککړتیا او د هغې د ضرر په باره کې معلومات راټول کړي او په ټولګي کې دې وړاندې خبرې وکړي.

الف- د وړلو- راوړلو (حمل ا ونقل وسيلې):

د ژوند پر چاپيريال باندې د نقليه وسايلو غازونه او لوګی څه منفي اغيزې لري؟

نقليه وسايل د انسان له اړتياوو څخه ګڼل کېږي چې د کاليو او خلکو په انتقا ل کې ډېرې اسانتياوې برابروي. خودلته نقليه وسايل په ښارونوکې د هوا د ککړ تيا د لامل په توګه څېړل کيږي.

نقليه وسايل په فضاء، ځمکه او اوبوکې د انتقال لپاره کارول کيږي. انتقالاتي شبکې په ټوله نړۍ کې د حمل ونقل ستونزې حلوې. خو د دې ترڅنګ د لوګي او غازونو خپرول د ژوندانه چاپيريال ککړوي او د انسان، حيوان او نبات لپاره تنفس ستونزمن کوي.

د نقليه وسايلو مضر لوګي او غازونه هوا ککړوي او د ټولو ژونديو موجوداتو د روغتيا لپاره ناوړه هوا منځته راوړي د اوسنيو څيړنو له مخې نقليه وسايل هوا ککړوي. د هوا دککړتيا غازونه، لوګي، کاربن ډای اکسايد، نايتروجن اوکسايد، سلفر، سرپ او داسې نور دي.

. نوهرلامل چې د چاپيريال د ککړتيا سبب ګرځي د Pollution په نوم ياديږي.

په نړۍ کې د نفوسو زياتوالی ډيرو ونقليه وسيلو ته اړتيا لري. د دې وسايلو ککړو ونکي مواد د هوا د ککړتيا سبب ګرځي.

د وروسته پاتې هيواد ونو د ژوند چاپيريال په ښاري او صحي معيا رونو سمبال نه دي. پر مختللي هيواد ونه په دې توانيدلي دي چې ترېوې اندازې د نقليه و سيلو د مضرو موادو مخه ونيسي،ځکه چې پدې هيواد ونو نوې تکنالوژۍ او دنقليې ښې وسيلې د دې سبب شوي دي چې د مضرو غازونو مخه ونيول شي هغه نقليه وسيلې چې د لوګي او غازونو لامل ګرځي، اجازه نه ورکول کيږي چې تګ او راتګ وکړي.

په دې ورستیو کالوکې زموږ ګران هیواد افغانستان د زیاتو نقلیه وسیلو په لرلو په تیره بیا د کابل ښار چاپیریال د ککړ تیا له مخې له ډېرو ستونزو سره مخامخ دی. د کابل د ښار ښکلې فضا مضرو غازونو او د زړوموټرو لوګیو اودبې کیفیته تیلویه استعمال سره چې په هواکې د سلفرو او سرپو د زیاتوالي سبب کیږي خرا به کړې ده. کولای شود نقلیه وسیلو ککړ تیا په ځمکني، سمندري او هوایي برخو ډلبندي او مطالعه کړو. چې هرې برخې پخپل وارسره ځمکه، سمندر او فضا ککړه کړې ده طبیعتاً صافه او طبیعي هوا ککړه نه وي خو دا انسان دی چې د نوې تکنالوژۍ څخه په ګټه اخېستنې سره په ډېرو منطقو کې چاپیریال ککړ وي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

ټولګي په څوډ لو وویشئ او هره ډ له دې د هوا د ککړ تیا Pollutin د لاملونو په باب یو له بل سره بحث وکړي او د بحث پایله دې د ډلې استازې خپلوټو لګیوا لو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. پر مختللو هیواد ونو څرنګه د هوا د ککړتیا مخه نیولې ده؟

۲. د نقلیه وسایلود افرازاتو ککړتیا په هواکې د کومو ستونزو لامل ګرځي؟

جملې بشپړې کړئ:

۳. نقلیه وسیلې............ د ککړتیا لامل ګرځي.

۴. د انسان روغتیا مستقیماً له ....سره اړیکې لري.

۵. هغه لاملونه چې د ککړتیا سبب ګرځي ....په نوم یادیږي.

د سم ځواب انتخاب کړئ:

۶. کوم غازو نه د هوا د ککړتیا سبب ګرځي:

الف: اوکسیجن ب: نایتروجن اکساید ج: کاربن مونواکساید د- ب او ج سم دي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د نقلیه وسیلو په هکله فکر وکړئ چې ولې چاپیریال ککړوي په دې هکله مقاله ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلوټو لګیوا لو ته بیان کړئ.

ب: د ژوند په چاپیریال باندې د کارخانو اغیزې:

کله صنعتي فابریکې ته تللي یاست؟ کوم ډول مضر غازونه له فابریکې څخه خارجیږي او د ژوندانه چاپیریال ککړوي؟

د ژوندانه چاپیریال په مجموعي ډول د جغرافیه پوهانو پاملرنه ځانته جلب کړې ده.

اوسنۍ څېړنې ښیي چې د کارخانو په پراخه پیمانه جوړول د هوا،د ځمکې د روانو اود ځمکې لاندې اوبو د ککړولو لامل گرځي.

صنعتي انقلاب له اروپا څخه پیل شو. چې اصلي زانگوېي د انگلستان هیواد دی او له هغه ځایه څخه نړۍ ته خپور شو او په شمالي امریکا په تیره بیا د امریکا په متحده ایالتو نوکې یې په پراخه پیمانه پرا ختیا وموندله او د موټرجوړولو، بېړۍ جوړولو، الوتکو جوړولو او په نورو برخو کې په سلونو فابریکو په کار پیل وکړ.

د آسیا د لویې وچې هیوادونو لکه جاپان، چین، هند او داسې نورو هم د بېلا بېلو کار خانو په

جوړولو پیل وکړ او نورو زیاتره هیوادو نو لکه د افریقا لویې وچې او استرالیا هم لویې فابریکې په ځانګړو برخوکې جوړې کړی. دغو ټولو تاسسیاتو په بیلا بیلو ځا نګوکې د ژوندانه د چاپیریال په ککړو لوکې زیاتې ستونزې رامنځته کړې، لکه د کاربن ډای اکسایدCo_2، د متان cH_4، کلوروفلوروکاربن غاز cfc، نایتروجن ډای اکساید زهرجن غازونه، د اوبو بړاسونه او د اتومي زرو آیونونه او داسې نور په هواکې دا خلېږي چې د هوا فزیکي اوکیماوي خواص تغیروي.

په مجموعي ډول مضر غازونه له فابریکو څخه خارجېږي ځېنې ډېر پورته ځي او هوا ککړ وي. د مثا ل په ډول د کلوروفلورکاربن (choloro fluoro carbon) (C.F.C) غاز له فابریکو او سړوونکو سرچینوڅخه خارجېږي چې د هوا په لوړو پوړیو کې د اوزون په قشر کې کیماوي ترکیبونو سره تعامل کوي. د اوزون طبقې ویجا ړوي او په پاي کې د ځمکې د تودیدو سبب ګرځي.

مضر غازونه په ټولیز ډول د هوا د ککړتیا لامل ګرځي او ژوند له خطر سره مخامخوي چې په پاي کې د بیلا بیلو ناروغیو سبب کېږي لکه د زړه، ریوي(تنفسي)، جلدي او داسې نورو.

په همدې ډول اتومي کارخانې رادیو اکتیف Radio Active waster پاتې شونې دلاندنیوستونزو لامل ګرځي.

- اتومي وړانګې (تشعشعات) د یو کیلومتر مربع په ساحه کې تخریبات کوي.
- په کرنه، کښت اوکار منفي اغېزلري.
- فضا ته دا خلیږي.
- حیوانات، انسانان او نباتات په مرګ ګواښي.
- د چرنوبل اتومي چاودنې چې پراخه ساحه له منځه یوړه. د دې مطلب ښه بیلګه ده.
- د کاربن ډای اکساید د غاز دتولید سبب ګرځي.
- د پوستکي سرطان رامنځته کوي.

• د خوړو موادو تاسيسات اغيزمن کوي.

دکارخانو ناوړه اغېزې، نه يوازې په ځمکه بلکې په فضا او سمندرکې هم د احساس وړ دي. د فابريکو ناوړه اغيزې د ځمکې اتموسفير هم ککړ وي.

هغه سيندونه چې د فابريکوترخنگ بهيږي، د فابريکو د اضافي موادو پواسط اغيزمن کېږي. اتومي اضافي مواد هم د سمندر اوبه ککړې کړې دي. د نفتو له ببړ يو ځخه په سمندر کې د نفتو توييدلو هم د سمندر اوبه او سمندري ژوند يې متأثر کړى دى.

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

ټولگي په مساوي ډ لو وويشئ او هره ډله دې د فابريکو د ضرريه باره کې فکر وکړي او د اتومي دستگاوو ناوړه اغېزې دې توضيح کړي او د ډلې استازى دې خپلوټو لگيوا لو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

سم ځوابونه انتخاب کړئ:

۱. له لاند نيو هيوادو نو ځخه يو هيواد د صنعتي انقلاب زانگو وه.

الف: جرمني ب: انگلستان ج: فرانسه د: ايتاليا

۲. چرنوبل د برېښنا د توليد اتومي دستگاه په کوم يولاندني هيواد پورې اړه لري:

الف: اکراين ب: قزاقستان ج: ترکمنستان د: ارمنستان

۳. مضر غازونه کومې منفي اغېزې لري؟

الف: د اوزون طبقه ويجاړوي ب: د ژوندانه لپاره گټوردي

ج: د تنفس لپاره گټوردي د: يوازې دنبا تاتو لپاره گټور دي.

لنډځواب ورکړئ:

۱ . کوم غازونه د ژوندانه چاپیریال ککړوي؟

۲ . د فابریکو مضر غازونه د کومو ناروغیولامل ګرځي؟

۳ . د اتومي فابریکو تاسیسات کومي ستونزې رامنځته کوي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هغه مضر غازونو او مواد ولست ولیکئ چې په پخلنځي کې شته او دانسان په ژوندانه باندې د هغې نا وړه اغېزې واضح کړئ.

۸ - ۲ د صنعتي مواد و پاتې شوني:

د ژوندانه دځاي د ککړتيا په هکله مو فکر کړی دی او د صنعتی پاتې شونو په زيان پوهيږئ؟

د ژوندانه چاپيريال هغه ځای دی چې انسان په کې ژوند کوي او ټول صنايع او فابريکې د انسان د اړتيا وو د پوره کولو لپاره دي. خو د هغو تر څنګ روغتيا او پاکي اساسي اړتيا ده. چې د ژوندانه ځای په مجموع کې پاك وساتو نوله همدې امله هغه صنعتي پاتې شوني چې کار خانې او صنايع توليدوي د هغو د زيان مخنيوی وشي چې چاپيريا ل ککړنشی.پاتې شوني په لاندې برخو ويشل شوي دي.

۱. فزيکي پاتې شوني:Physical state لاندې برخې لري: د کورونو پاتې شوني، ناولې اوبه او داسې نور.

۲. حياتي عضوي پاتې شوني.

۳. خدماتي سکتورونه: چې ځمکني، هوايې او سمندري نقليه وسيلې دي.

۴. د خوړو پاتې شوني: د ډ وډۍ او پخلنځي پاتی شوني.

۵. ښاري پاتې شوني: چې معمولاً د وروستو مواد و پاتې شوني د متان غاز توليدوي.

۶. اتومي توليدي منابع: د هوا د اتومي ايونونو دترکيب ککړتيا.

۷-صنعتي توليدات: چې له هغو څخه دکلوروفلورو کاربن C.F.C غاز ورڅخه توليد يږي.

پاتې شونې معمولاً دکيمياوي او فزيکي تعاملاتو پواسط د چاپيريا ل اصلي خواصو ته تغيرورکوي او دغه تغيرات په وجه، اوبو او هوا ناوړه اغېزې لري. چې په فضا کې د اوزون طبقه ويجاړ وي او له بنفش څخه اخواته وړانگې مستقيماً په ځمکه لگېږي چې د انسانانو اونورو ژونديو موجوداتو په روغتيا اوپه همدې ډول د ځمکې دکرې د آب و هوا پرتغير منفي اغيزه کوي. د پاتې شونو شتون د انسان لپارهستره ستونزه جوړه کړې ده چې د ټولو ژونديو ژوند تهديدوي. اوس وخت د انسان د ژوندانه چاپيريا ل غير صحي شوي دی او د زياتو ستونزو د رامنځته کولو لامل گرځيدلی دي. له بله پلوه صنعتي پاتې شونو سمندرونه ککړ کړي دي اوهغه حيوانات چې په سمندرونو او سيندونو کې ژوند کوي متضررکړي دي. لکه په اروپاکي تايمز او راين سيندونه. صنعتي او کيمياوي فابريکې چې ددې سيندونو په غاړوکې جوړې شوي دي، د دې فابريکو

د الاسکا په سواحلو کې د نفتي ککړتياوو پاکول

اضافي مواد سيندونو ته ځي او د حيواناتو د ژوندانه چاپيريال ككړ وي.

د راين سيند له سر چيني څخه ترمصب پورې ۱۳۰۰ كيلو متره اوږ دوالي لري. دغه سيند د سويس له هيواد څخه سرچينه اخلي او د فرانسې، المان او هالنډ څخه تيريږي. سمندرونه د اتومي او نفتي موادو پواسطه هم ككړيږي، چې د سمندري حيواناتو د له منځه تللو سبب ګرځي.انسانان د نفتي موادو پواسطه د سمندرونو د زياتو ككړتياوو شاهد دي، چې يوازې د امريكا په متحده ايالتونو كې ۷۰۰۰ واقعې ثبت شوي دي.

د راين دسند حوزه او د هغې د شاو خوا صنعتي مركزنو

همدا رنګه په ډيرو نور و سيمو كې هم د نفتو باروړنكې بېړې د تخنيكې ستونزوپه سبب په سمندركې د نفتو د انتقال پر وخت سمند رونه ككړوي.

نو له همدې امله د ځمكې په كره باندې صنعتي پر مختګونه كه له يوې خوا د انسان د اړتيا وو د پوره كولو په برخه كې ګټور وو. په هغه اندازه يې ځمكه، سمندر او هوا ككره كړې هم ده، چې مهمې نمونې مو مخكې وړاندې كړې، يعنې د انساني فعاليت پاتې شونو په ټوله نړۍ كې ستونزې رامنځته كړې دي، چې تر اوسه پورې موږ له دې ستونزو سره لاس او ګريوان يو.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ او د فابریکو د تاسیساتو او دهغو د ضررونو په هکله دې د ژوندانه په چاپیریال باندې بحث وکړي او د بحث پایله دې د ډلې استازې خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. صنعتي پاتې شوني په نرۍ کې د انسا نانولپاره ډېر لوی .... دی.

سم ځواب انتخاب کړئ:

۲. د اروپا کوم سیندونه ډېر ککړ دي:

الف: راین ب: ټایمز ج: دنیوب د: الف او ب سم دی

لنډ ځواب ورکړئ

۱. ولې په ښار کې د ننه د فابریکو شتون ضرر لري؟

۲. پاتې شوني څه ته وايي؟

۳. په کوم هیواد کې صنعتي پاتې شوني زیاتې دي؟

۴. د سمندر د حیواناتو د ژوندانه چاپیریال کوم پاتې شوني تهدیدوي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ژوندانه د چاپیریال په باره کې معلومات ورکړئ او د مضرو پاتي شونو لاملونه ولیکئ اوپه ټولګي کې یې وړاندې کړئ.

۸–۳. د اوزون د طبقې د نرې کیدلوخطرونه:

ایا پخوا د اوزون د طبقې له کلمې سره اشنا وئ؟

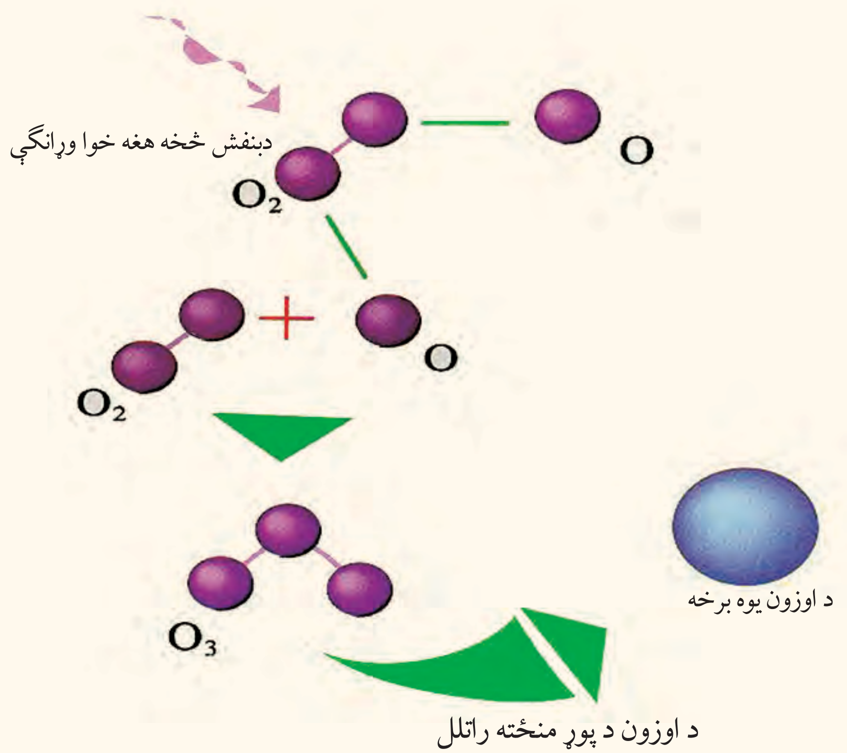

د اوزون O_3 طبقه د ترو پو سفیر د طبقې له پا سه د سمندر له سطحې څخه د ۱۵ کیلو مترو په لوړ والي د بنفش څخه اخواته د وړانګو یا ULپه وړاندې د یو خنډ په توګه عمل کوي. دغه وړانګې ښايي دپوستکي د سرطان د سترګود عد سيې د نا بینايي او همدارنګه کرنیزو محصولاتو او دسمندر دکبانو د له منځه تللو او د نوري ترکیب د فوتوسنتز د عملیې دکمښت سبب ګرځي د ژوند لپاره ډیره ضروري ده. له بنفش څخه اخواته وړانګې په درې ډوله دي:

۱. له بنفش څخه اخواته هغه وړانګې (uv-c) چې د څپو اوږ دوالي يي له ۲۰۰ – ۲۸۰ نانو متر په توان وي. (یومایکرون متر له زرو نانومترو سره او یو میلیون نانومتره د یو ملي مترو سره مساوي دی.)

د دې وړانګې اغېزې په ځمکه او دهغې په او سيدونکو باندې ډېرې ښې دي، چې ځمکه له بنفش څخه له اخواته وړانګو څخه ساتي. په تيره بيا هغه ژوندي موجودات چې انسان ورته اړتيا لري او انسان ته د خوړو په توليد کې ګټور دي. که چېرې د اوزون طبقه په بشپړ ډول تخريش شي دغه وړانګې(uv- c) بيا هم خپله دنده په ښه ډول سرته رسوي يعنې د اوزون د طبقې تخريب uv په اشعه او دندو اغيزه نلري.

۲. له بنفش څخه اخواته وړانګې(uv-A) چې د څپو اوږ دوالي يې ۲۸۰- ۳۲۰ نانو متره وي. هغې ته فعالې وړانګې هم وايي چې د تل لپاره د وخت په تيريدو سره ژوند تخريبوي يعنې د ځمکې د اوسيد ونکو لپاره خطرناکې وي. اغېزې سملاسي نه وي، خو د وخت په تيريدو د هغې منفي اغيزې په ژوند باندې خطرناکې وي.

۳. له بنفش څخه اخواته وړانګې(uv- B) چې د څپو اوږ دوالي يې له ۳۲۰- ۴۰۰ نانو متره وي.

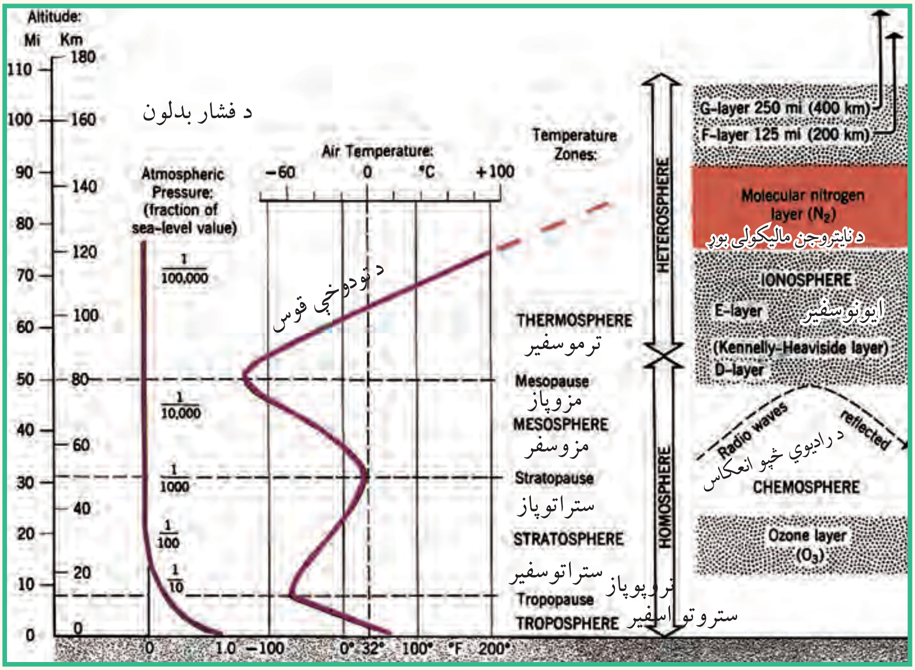

دغه وړانګې د ځمکې د ټولو اوسیدونکو لپاره زیان لرونکې دي. د انسان او د ځمکې د نورو حیواناتو ژوند په مرګ ګواښي. لکه چې مخکې مو یادونه وکړه د سترګو د ړندیدو او د پوستکي د سرطان سبب ګرځي.

ځمکه د استوګنې د ګډې سیمې په توګه د ټولو ژوندیو مو جوداتو د استوګنې ځای دی. باید له ټولو ککړتیا و وځخه وساتل شي. د ترروپوسفیر په طبقه کې د اوزون ګټور غازچې ۱۱ کیلو متره پیروالی لري ځمکه چاپیره کړې ده.

د نایتروجن اواکسیجن غازونه په ژوند باندې مستقیمې اغیزې لري. په دې سر بېره د هغو جوړښت په ټولیز ډول د تروپوسفیر طبقه د بنفش څخه اخواته وړانګو څخه ساتي.

د اوزون طبقه O_3 د لمر د نور د وړانګو او دځمکې دتروپوسفیر Troposphere د هوایي طبقې ترمنځ یوه حایل طبقه ده چې د انسانانو،حیواناتو او نباتاتو د ژوند لپاره د هر ډول فعالیت زمینه برابروي او د ځمکې حیاتي کره یا بایوسفیر Biosphere تمثیلوي.

نو له همدې امله د اوزون د طبقې نري کیدل او یا تخریب اوله منځه تلل، دځمکې پر مخ ژوند له ګواښ سره مخامخ کوي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډ لو وویشئ او په لاندې موضوګانو دې پخپل منځ کې بحث وکړِي او د بحث پایله دې د ډلې مشر خپلوټو لګیوا لو ته وړاندې کړي:

۱. د اوزون طبقه څه حیاتي ارزښت لري؟

۲. له بنفش څخه اخواته C- uv وړانګې څه ارزښت لري؟

۳. له بنفش څخه اخواته uv-B وړانګې څه ځانګړتیاوې لري؟

۴. له بنفش څخه اخواته uv-A وړانګو ضرر توضیح کړئ.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. له بنفش څخه اخواته کومې وړانګې دپوستکي د سرطان او د سترګو د ړندیدو لامل ګرځي؟

۲. بایو سفیر څه معنا لري؟

له څلورو ځوابونو څخه سم ځواب په نښه کړئ:

۱. له بنفش څخه اخواته د uv-c د وړانګو ځانګړتیا وی څه دي.

الف: د ژوندیو ژوند تامینوي   ب: د ځمکې پرمخ په ژوند باندې ناوړه اغېزه لري.

ج: هیڅ ډول اغېزنلري.   د: د پوستکي د سرطان لامل ګرځي.

۲. له بنفش څخه اخواته uv-B وړانګې:

الف: د ځمکې د مخ ګټورې وړانګې دي   ب: هیڅ اغېزه نلري

ج: منفي اغېزې نلري   د: د ځمکې پرمخ د ژوند لپاره ضرر لري.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له کتابتون او انترنېټ څخه په ګټه اخیستنه د اوزون د طبقې د اهمیت تر سرلیک لاندې معلومات راټول کړئ اود جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلوټو لګیوا لو ته بیان کړئ.

د اوزون د طبقي زیانمن کیدل.

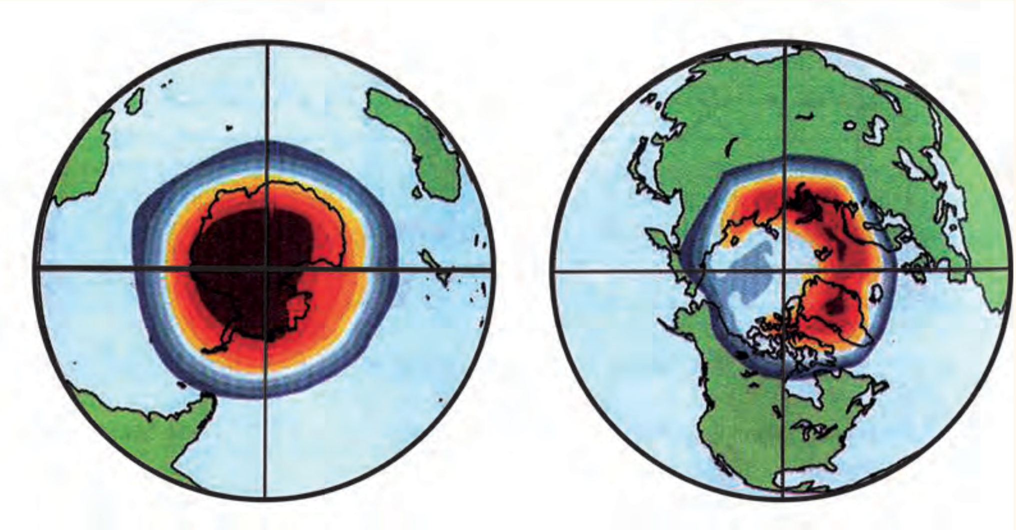

شمالي قطب　　　　سویلي قطب

د اوزون طبقه د ځمکې په کره کې د ژوند د دوام لپاره څه ارزښت لري؟

فضا او د هوا طبقاتو په باره کې نوې مطالعات د ریموټ سنسنگ Remote sensing پواسط سرته رسیدلي دي. جغرافیه پوهانو وموندله چې د ځمکې د مخ د ساتنې قشر دگلخا نه اي او C.F.C غازونو د زیاتوالي پواسط په جنوب قطب کې زیانمنه شوی ده. د اوزون طبقه انسان له هغو وړانگو څخه چې له بنفش څخه اخواته دي ساتي او د هغو شتون لازم او اړین دی.

لکه چې په تیرلوست کې وربانديې بحث وشو، د اوزون طبقه د اتموسفیر Atmosphere د طبقی ساتونکی قشردی چې ژوندي موجودات د لمرد وړانگو څخه چې له بنفش څخه د اخواته وړانگو په نوم یادیږي، ساتي. په ۱۹۴۷ میلادي کال کې ځینو پوهانو و موندله چې گلخانه يي غازونه لکه(کاربن ډای اکساید، متان غازونه او د نایتروجن اکساید) او د کلورو فلورو کاربن غاز چې د اوزون د غاز د طبقي د زیانمن کیدلوسبب گرځي، چې له سړوونکو دستگاوو Air condition لکه یخچالونه، ایرکنډیشن ، سړوونکي ماشینونو او داسې نور

و ځخه را وځي چې په پوره اندازه د فلوروکلورو کاربن غازو نه خارجوي او هوا ته پورته کيږی. دغه غاز داتموسفيريه ټيټه طبقه کې د درند غازونو سره تعامل نکوي. کله چې د اوزون طبقي ته ورسيږي کيميايي تعامل کوي اود اوزون د طبقې د تخريب سبب گرځي. همدا رنګه پوهانو په ۱۹۸۷ ميلادي کال کې وموندله چې د جنوبي قطب ۵۰ سلنه د اوزون طبقه زيانمنه يا Depleteشوی ده ياله منځه تللې ده او پيړوالی يې لږشوی دی. چې پوهانو هيڅکله په دې اندازه د اوزون د طبقي د زيانمن کيدلو فکر نه کاوه. نوله همدې امله پوهانو په ۱۹۹۵ ميلادي کال کې د کاناډا مونتريال ښا رکې راټول شول چې د اوزون د طبقې د نور زيات زيان مخه ونيسي او همدغه موضوع د نړيوالو غوږ ته ورسوي. نوله همدې امله په دې لويه علمي غونډه کې پر يکړه وشوه چې د جنوب قطب د اوزون طبقي د نور لا زيات زيانمن کيدلو مخنوی وکړي او هغه ترميم کړي او د کلوروفلورو کاربن د غاز د نورزيات توليد مخه ونيسي. خو متاسفانه ټول ګډون کوونکي هيواد ونه د مونتريال پريکړې ته ژمن پاتې نشول.

په پای کې د نړۍ د ۱۲۴ هيواد ونو استازي د لندن په ښارکې راټول شول او دکلوروفلورو کاربن د زيات خطر او د توليد په باره کې يې بحث وکړ او په قاطع ډول يې پريکړه وکړه چې د مونتريال د غونډې په پيروي، په لندن کې د ګلخا نه يي غازونو او دکلوو فلورو کاربن غاز د توليد څخه په جدی توګه مخه ونيسي. په ۱۹۹۸ ميلادي کال کې وښوول شوه چې په جنوبي قطب کې لوي سوری منځته راغلی دی چې پراخوالی يې ۲۶ ميليونه کيلومتر مربع دی چې دغه پراخوالی د شمالي امريکا له پراخوالي سره مساوی دی. Van Alan چينايي پوه د نوموړی په کشفولو بريالی شو.

له ۱۹۹۹ څخه تر ۲۰۰۱ ميلادي کا ل پورې د امريکا د متحده ايالتونو پوهانو د NoAA اوNASA ټولنو د فضايي څيړنويه مرکز کې وموندله چې دوان الن کشفيات په واقعي ډول صحيح دي. په ۲۰۰۳ ميلادي کال کې د اوزون د طبقي دزيانمن کېدلو اندازه ۲۸ ميليون کيلو متره مربعوپراخوالي ته ورسيده.

پوهان په دې لټه کې شول چې په بېړني ډول د O_3 د تخريب څخه وساتي. په پای کې په دی

بريالي شول چې په جنوبي قطب کې د اوزون د طبقې د زيانمن کېدلو مخه ونيسي. ځکه چې د اوزون د طبقې تخريب په ځمکه کې د لاندنيو زيانونو سبب ګرځي:

- په ځمکه کې د يخچالونو ويلې کيدل.
- د سمندرونو د اوبو د سطحې لوړ يدل.
- دوچکالۍ رامنځته کيدل او په ځمکه کې د کرنيزو محصولاتو کمښت .
- له مخکينيو کلونوڅخه د تودوخې د درجې زياتيدل.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډ لو وويشئ او د ځمکې پر مخ د ژونديو اجسامو لپاره د اوزون د قشر د ارزښت اوکله چې د اوزون طبقه تخريب شي د هغې ناوړه راتلونکی دي د ځمکې په کره کې تر بحث لاندې ونيسي او د بحث پايلې دې د ډلې مشر خپلوټو لګيوا لو ته بيان کړي. ښوونکي دې د بحث پايله د خپلو معلوماتو سره يو ځای کړي او زده کوونکي ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د اوزون د طبقې په باره کې لنډ معلومات وړاندې کړئ.

۲. د کلورو فلورو کاربن CFC غاز په کومو صنا يعو کې کارول کېږي او د اوزون د طبقې لپاره څه ضرر لري؟

۳. ولې د اوزون طبقه تخريبيږي؟

۴. ګلخا نه يي غازونه کومو غاز ونو ته ويل کېږي او ولې په دې نوم ياديږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱-د لندن د ۱۹۹۵ میلادي کا ل په غونډه کې پریکړه وشوه چې د ______ او ______ غازونو مخنیوی دې وشي.

۲. په ۱۹۹۸ میلادي کال کې یو چینایي پوه چې............نومېږي وموندله چې د اوزون د طبقې زیانمن کېدل.........کیلو مترو مربعو ته رسیدلی ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ښوونځي له کتابتون، مجلو او نورو منابعو څخه د ګلخا نه یي غاز ونو اوهغه لاملونو په هیکله چې له هغو څخه یې سرچنه نیولې ده، څوکرښې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلوټو لګیوا لو ته وړاندې کړئ.

۸–۴ د ځنګلونو پریکول:

ایا پوهېږئ چې د ځنګلونو پریکول د ژوندیو موجوداتو لپاره څه ارزښت لري؟

ځنګلونه اود هغو طبیعي وده د خدای (ج) د نعمتونو څخه ګڼل کېږي چې انسانانوته یې ور بخښلي دي ځنګلونو دځمکې کرې ته ښکلا ، صحي او اقلیمي رونق ورکړی دي. ځکه چې د ځنګلونو شته والی د هوا په چاڼولو کې چې موږ یې تنفس کوو ځانګړی نقش لوبوي مضر غازونه لکه کاربن ډای اکساید جزبېږي او اکسیجن از اد وي. اکسیجن حیاتي ماده ده چې موږ یې تنفس کوو.

ځنګلونه د طبیعت د نظم په برابرولو، د ژوندانه د ښو شرایطو په ساتلو او د ځمکې دکرې د تودوخې زیاتوالي د مخنیوي لپاره، ډیر اهمیت لري. په همدې ډول ځنګلونه د فوتوسنتیز photosynthesis په عملیې نباتات د ریښو په واسط له ځمکې څخه اوبه او مالګې جذبوي او پاڼو ته یې انتقالوي، پاڼې کاربندای اکساید له هوا جذبوي اود لمر دروښنایې په شتون کې کاربو هایدرید تولیدوي او د ورځې اوکسیجن ازاد وي. چې د ژوندیو موجوداتو د تنفس لپاره حیاتي ارزښت لري او برعکس د شپې له خواکاربندای اکساید خارجوي او اوکسیجن اخلي یعنې د کاربن او اوکسیجن د غازونو توازن تنظیموي.

د ځنګلونو موجودیت د انسان لپاره لاندې ګټې لري:

• د میوې او نباتاتو ربښې د ځینو انسانانو خواړه جوړ وي.

• د ونو لرګي په ودانیو، د کور د سامانونو او کاغذ په جوړولو کې استعمالیږي.

• د ونو سیوری انسان له ډیرې تود وخې څخه ساتي.

• ځنګلونه د سیلابونو مخه نیسي، ځکه چې باران دونو په پاڼو او څانګو لګیږي او چټکتیایې وروکوي. د ځنګلو نو خاوره په وښو، ښاخونواو پاڼو پوښلې وي چې اوبه جذبوي اوله اوبو څخه ډکې ویالې جوړوي.

• د ځنګلونو له حاصلاتوڅخه د درملو لپاره ګټه اخلي.

• ځنګلونه د تفریح او ساعت تیرۍ لپاره مناسب ځاي ګڼل کیږي.

• ونې د موټرو، فابریکو او الوتکو غږ ونه کموي.

• د وحشي ژوو د ژوند چاپېریال جوړوي.

د نړۍ په زیاترو سیموکې د خوړو، د کورونو د سامانو نو او سونګ توکو او نورو اړتیاوو د پوره کولو لپاره ځنګلو نه پرې کوي د ۱۹۸۰ میلادي کال په لسیزه کې د نړۍ په زیاتو سیموکې د ځنګلونو دپریکو لو شاهدیو. د احصایې له مخې یوازې د ځمکې په تودو استوایي سیمو کې، هر کال د ۱۰۵ ملیونو هکتارو په اندازه ځمکه له ځنګلونو څخه پاکیږي. د ځنګلونو پرې کول د ځمکې په کره کې دګټې پر ځاي ډېر تاوان لري او اقلیم ګډوډ وي. ځکه چې د نفوسو زیاتوالې او د صنعت زیات پرمختګ او فابریکو په اروپا، امریکا، افریقا، آسیا او اوقیانوسیه کې ځنګلو نه محدود کړي. په دې وروستیو کلونو کې د ملګروملتونو شین سازمان جوړ شو.ددې خوځښت پلویان ددې ځنګلونو د پریکولو مخه نیسي، خو تر اوسه بریالي شوی نه دي.

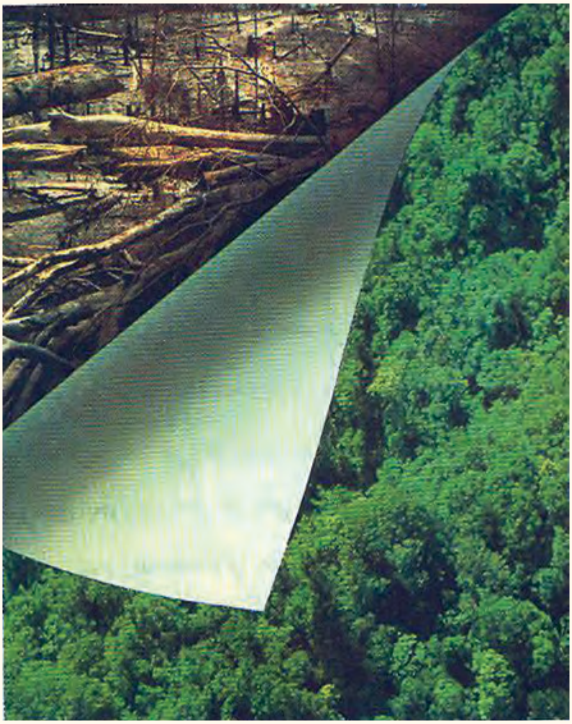

دځنګلونو له منځه وړل دژوند له منځه وړل دي

د ځنګلونو پرېې کول په شمالي اوسیلی دواړو کرو کې یو شانته دي. د ځنګلونوپرېې کول دنړۍ په زیاتروهېوادونو کی لیدل کیږي چې د اورلګیدنې اوصنایعو لپاره پرې کیږي او د طبیعي زیرمویوه برخه له لاسه ورکوي په پایله کې صحرایي سیمې په چټکی پراخیږي.

لاندې لاملونه د ځنګلونو له منځه وړلوکې زیاته برخه لري:

۱. دکورونو جوړول اوپه نړۍ کې صنعتي پر مختیا.

۲. د ځنګلونه تبدیلول په کرنېزه ځمکه .

۳- اور لګیدنې.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډ لو وویشئ. یوه ډله دې د ځنګلونو د موجودیت په ګټو او بله ډله دې د ځنګلونو د پر یکولو په ضرر یوله بل سره بحث وکړي او نتیجه دې د ډلې استازي خپلوټو لګیوا لو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د فوتوسنتیزعملیه د هوا په پاکوالي کې څه اغیزې لري؟

۲. له ځنګلونو څخه کومه اقتصادي ګټه اخیستل کېږي؟

۳-د ځنګلونو له منځه تلل د ژوندانه په چاپیریال څه اغېزلري؟

سم ځوابونه د (س) په توري او ناسم ځوابونه د (غ) په توري په نښه کړئ:

۱. ځنګلونه د اتموسفیر دوړې او خاورې له منځه وړي.

۲. د اوکسیجن او کاربن توازن په هوا کې تنظیموي.

۳. د ځنګلونو پریکول زموږ د ژوندانه لپاره دومره ګټورنه دي.

۴. د ځنګلونوتخریب په شمالي او جنوبي نیمه کره کې یو ډول دی

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

په ډېرځیرسره د ځنګلونو د پرې کولو اغیزې دانسانانو د ژوند په آړه وڅیړئ و پایله یې په کتابچو کې ولیکئ او دجغرافیې په راتلونکی ساعت کې په ټولګي کې ولولئ

اصطلاحات

۱- اتموسفير Atmosphere: هغه هوا چې ځمکه يې چاپيره کړې ده. اتموسفير بيلا بيلې طبقې غازونه او مواد لري. د اتموسفير عناصر O_2، N، Co_2، هيلوم He، ميتان Ch_4 اوکرپتون kr دي.

ترو پوسفير Troposphere له ۰- ۱۲ کيلو متروپورې دی.

ستراتوسفير Stratosphere ۱۲- ٤٨ کيلو متروپورې دی.

ميزوسفير Mezosphere ۴۸- ۹۸ کيلو متروپورې دی.

ترموسفير Thermosphere ۹۸- ۶۸۹ کيلو متروپورې دی.

اگزوسفيرد Exosphere ۶۸۹ کيلو مترو څخه زيات

۲- اجباري مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په خپله خوښه او رضا نه کېږي لکه د جگړو او طبيعي افتونو په سبب مهاجرت کول.

۳- استرو نومي Astronomy: د لمر، ستورو، سيارو او نورو اسماني اجرامو تحقيقي علم دي.

٤- اسناد Document: تحقيقي رسمي اوداسي نور اسناد.

۵- انټرنېټ Internet: تنظيم شوی سيستم دی چې د تجارتي، صنعتي، رسمي او تحقيقي اطلاعاتو او پيغامونو په چټکو لېږ دولو کې ورڅخه کار اخېستل کېږي او د اطلاعاتو د انتقال نوی سيستم گڼل کېږي.

٦- اقليم Climate: په يوه اوږد ه موده کې (له ۳۰ څخه تر ۴۰ کلنو کې) د ځمکې د آب و هوا منځنۍ حالت ته ويل کېږي.

۷- اقتصادي فعاله نفوس: د يوه هېواد هغه نفوس ته ويل کېږي چې په تو ليدي او غير توليدي اقتصادي ساحو کې بوخت دي. (د ۱۵ څخه تر ۶۰ کلنۍ پورې)

۸- اکسيجن (O_2): کيميايي غاز دی چې د ژونديو موجوداتو لپاره گټور دی.

۹- ايکولوژي Ecology: چې د انسانانو نباتاتو او حيواناتو اړيکی د طبيعي چاپيريال سره مطالعه کوي.

۱۰- ايميل E.mail يابرښناليک: يوتنظيم شوی سيستم دی چې په اوسنۍ تکنالوژۍ کې ديوې ښې منبع په توگه په چټکۍ د اطلاعاتو او پيغامونو په انتقال کې کارول کېږي.

۱۱- بهرني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونو ته ويل کېږي. چې خلک د يو هېواد څخه بل هېواد ته مهاجرت کوي. تر څو دهغه هېواد د شرايطو يا دنظر وړ هېواد د ټولنيزو مختلفو برخو د فعاليتونو څخه گټه واخلي.

۱۲- ترانزيت: د Traitus کلمې څخه اخېستل شوي ده چې معنايې تيريدل دي يعنې د هېوادونو ترمنځ د يوه ستيشن څخه بل ستيشن ته د مالونو او مسافرينو انتقاليدل دي.

۱۳- ترانزيستور Transistor د نوي تکنالوژۍ لويه وسيله ده چې د مخابراتي وسيلو د نوو پر مختگونو سبب شوی دی.

۱٤-پست Post: د ليکونو او پارسلونو د لېږلو وسيله ده.

۱۵- پاتې شونې waster: دفابريکو اوصنايعو پاتې شوي توکي.

۱٦- جبې: هغه ټيټه سيمه چې زيات لنده بل ولري او معمولاً اوبېز بوټي او واښه په کې شنه شوي وي او د ډ نډونو بر خلاف په اوبو نه وي پوښل شوي.

۱۷- ځوړې slope: هغه سطحه چې مايله ده او ځوړې ولري.

۱۸- زېږونونه Birth Rate: په يوه ټولنه(ښار، سيمه او هيوادکې) په يوه کا ل کې د زېږونو شمېر په هرو زرو تنوکې ټاکل کېږي.

$$\text{زېږونونه په کال کې} = \frac{\text{زېږديدنو شمېر}}{\text{په هرو زرو تنوکې}}$$

۱۹- غازونه: د مادې يو حالت دي چې په طبيعت کې ليدل کېږي لکه اوبه د جامد په حالت کې د کنګل په څير، د مايع په حالت د اوبو په شکل اوبړاس حالت د غاز په څېرليدل کېږي.

۲۰- د اوزون قشر(O_3): د ځمکې محافظوي قشر دي چې تروپوسفير د طبقې د پاسه موقعيت لري او ځمکه له بنفش څخه هغه خوا وړانګو څخه ساتي.

۲۱- دا و بو دوران Hydro cycle: د سمندر اوبه د تبخير پواسط په بخار بدلېږي او هوا ته پورته کېږي او د سوړ والي پواسط بيا د باران په شکل ځمکې ته راځي او د سيندونو پواسط سمندرته ځي.

۲۲- د نقليې وسيلې Transportation: هغه وسيلې چې د تجارتي کاليو او خلکو د انتقا ل لپاره کارول کېږي.

۲۳- د نفوسو ګڼوالی: په يوه ټاکلي ساحه کې د هغو اوسيدونکوته ويل کيږي

$$\text{د يوې سيمې د نفوسو منځي ګڼوالی} = \frac{\text{د يوې سيمې ټول نفوس}}{\text{د سيمې پر ټول پراخوالي}}$$

۲٤- د نفوسو طبيعي وده: د زېږيدنو اومړينو دواړو لاملونو پورې اړه لري په يو هېواد يا يو ه سيمه کې د نفوسو دطبيعي ودې دشمېرنې لپاره بايد د پام وړکال کې د زېږيدونو دودې او د مړينو اندازه و شمېرل شي او پايله يې په سلنو اعلان شي.

$$\text{نفوسو طبيعي وده} = \frac{\text{د زېږيدونو شمېر} - \text{د مړينو شمېر}}{\text{په ټول نفوس}}$$

په هغه صورت کې چې د زېږيدنو شمېر د مړينو څخه زيات وي د نفوسو طبيعي وده شتون لري.

۲٥- د نفوسو ميخانيکي حرکت:هغه حرکتونه چې سياسي، اقتصادي او مذهبي او نورو لاملونو په سبب دهېواد څخه بهر ته کېږي د نفوسو د مخانيکي حرکت څخه عبارت دي.د ننno مهاجرتونو دنفوسو د دوهم ځلي ځاي پر ځاي کېدنې سبب کېږي د نفوسو په شمېر اغيزه نه لري.خو بهرنې مهاجرتونه د نفوسو په شمير مهمه اغيزه لري.که مهاجرتونه هېواد ته دبهر څخه نسبت هغو مهاجرتونو

ته چې د هېواد څخه بهر ته کېږي ډېر وي د نفوسو میخانیکي وده منځته راغلې ده.

۲۶- د نفوسو چاودېدنه: دنفوسو دشمېر چټک زیاتوالي په وروسته پاتې هېوادونو کې د مړینې د سطحې را ټیټیدل او دزیږونو شمېر په لوړه سطحه ساتلو ته د لویدیځ پوهان د نفوسو چاودېدنه وایي.

۲۷- دایمي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرین یې خپل لومړني ټاټوبي ته د بېرته راتللو نیت ونه لري.

۲۸- د ننني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په دایمي یا موقتي (موسمي) توګه دهېواد په دننه کې عملي کېږي.

۲۹- دیمو ګرافي: د یوناني کلمې دموس Demos (خلک) او ګراف Graph (ترسیم) څخه ترکیب شوي. چې د نفوسو د طبیعي زیاتوالي، هجرت، جنس،عمر،کسب او کار او نورو ځانګړتیا وو د مطالعې څخه عبارت دي

۳۰- ډله ییزې اړیکي یا Telecommunication لکه رادیو، تیلېفون، موبایل، انترنېت، دسپوږمکیو سیستم او داسې نور.

۳۱- کلورو فلورو کاربن مخفف C. F. C دی.

۳۲-. ککړتیا Pollution: هغه پروسه ده چې په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د هغې پواسط د چاپیریال یوه برخه د ژوند لپاره نا مساعده کېږي یا خطرناکه ګرځي. ککړتیا په چاپیریا ل کې د یوه یا ځو عناصرو، لکه لوګي او غازونه په هوا کې او یا په سمندرکې د نفتي مواد و زیاتوالی د نفت وړونکو ټانکرونو دسوري کولو پواسط ککړېږي. تیزابي با رانونه او داسې نور.

۳۳- کنګلونه: د یخ ټوټې چې د غرونو په لوړو برخو او قطبینو کې شتون لري.

۳٤- لویې لارې High way: د ځمکني ترانسپورت عمومي سړکونه.

۳۵- ناساNASA: د امریکا د متحده ایالتونو د فضایي تحقیقاتو مؤسسه

مړینه: په زرو تنو کې د مړینې اندازې ته ویل کېږي .

$$\text{په یوه کال کې مړینه} = \frac{\text{د مړو شمېر}}{\text{په هرو زروتنو کې}}$$

۳٦- مهاجرت immigration د استوګنې د ځاي بدلون دیوې سیمې څخه بلې سیمې ته مهاجرت ویل کېږي که دا مهاجرت دهېواد په دننه کې وي د Internal Displacement په نو م ا و که د یوه هېواد څخه بل هېواد ته وي د immigration په نوم یادیږي.

۳۷- میډیا Media یاډله ییزه اړیکې چې تلویزیون، رادیو او چاپ شوي مطبوعات او داسې نور احتواکوي.

۳۸- مصنوعي سپوږمکی Satellite: د نوي تکنالوژۍ ډېره عصري وسیله ده چې د ځمکې او سیارو مطالعه کوي.

۳۹- مګنتوسفیرMagnetosphere: د ځمکې په شاوخواکې د مقنا طیسي کري څخه عبارت دی

۴۰- نړیوال توب Globalization

۴۱- موقتي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرین خپل لومړني ټاټوبي ته بېرته د راتګ نیت لري.لکه د دکوچیانو موسمي مهاجرتونه

۴۲- سلولر Celleular: مخابرې نوې وسیله ده چې کوچنۍ او لوېې سیمې د مخابرې تر پوښښ لاندې راولي.

۴۳- فکس Fax: میخانیکي جوړښت دی چې دهغه پواسطه اطلاعات او اسناد لکه اقتصادي، تجارتي، دفتري او تحقیقي لیرې او نژدې واټن ته په لږ وخت کې له یوه ځایه بل ځای ته لیږدوي.

۴۴- هایدروسفیر Hydrosphere: او بلنې کرې ته ویل کیږي. څمکه د سمندرونو او نورو او بلنو عناصرو پواسط چاپېره شوې ده.

۴۵- Remote Sensing: د اوسني وخت عصري تکنالوژي ده چې له لیرې واټن څخه معلومات ورکوي.

۴۶-I M P(Interface Message Processor): له یوکمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته د پیغامونو لیږدول دي